

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
2023 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАН

2023 ОНЫ 06 ДУГААР САРЫН 09-НИЙ ӨДӨР, БААСАН ГАРАГ

ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ

НЭГДСЭН ХУРАЛДААН

ХУРАЛДААН ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ ХЭЛТЭС

Та хуралдааны тэмдэглэлийн цахим хувьтай дараах
QR кодыг уншуулан танилцах боломжтой.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА
2023 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдөр, Баасан гараг

Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга	1
Хуралдааны товч тэмдэглэл:	2-11
Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:	12-123
<hr/>	
1.Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	15-33
2.Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	33-35
3.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.08-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	35-37
4.Хуулийн төслүүдийг эцэслэн батлах	37-38
5.Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.08-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, нэг дэх хэлэлцүүлэг/	38-71
6.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөрөөс Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандаж “Эрдэнэт үйлдвэр” төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын овоолгын талаар тавьсан асуулгын хариуг сонсох	71-92
Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн нэг дэх хэлэлцүүлэг асуулт, хариултаар үргэлжлэв.	92-118
7.Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.05.29-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/	119-123

**Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны хаврын ээлжит чуулганы
06 дугаар сарын 09-ны өдөр /Баасан гараг/-ийн
нэгдсэн хуралдааны товч тэмдэглэл**

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 73 гишүүнээс 37 гишүүн хүрэлцэн ирж, 50.7 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 10 цаг 11 минутад Төрийн ордны “Их хуралдай” танхимд эхлэв.

Томилолттой: Ж.Батжаргал, Г.Ганболд, Ц.Даваасүрэн;
Чөлөөтэй: Г.Амартүвшин, Ё.Баатарбилэг, Х.Ганхуяг, Х.Нямбаатар, Б.Пүрэвдорж;
Эмнэлгийн чөлөөтэй: Ц.Мөнхцэцэг, Ц.Сэргэлэн, Ч.Ундрам, Ц.Цэрэнпунцаг;
Тасалсан: Ш.Адьяа, А.Адьяасүрэн, Н.Алтанхуяг, Ж.Бат-Эрдэнэ, Н.Ганибал,
Н.Наранбаатар.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.4-т заасны дагуу Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяагаас ирүүлсэн албан бичгийг танилцуулж, Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяа үг хэлэв.

Нэг.Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхлан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрчим хүчний сайд Б.Чойжилсүрэн, Эрчим хүчний яамны Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Б.Ерэн-Өлзий, мөн яамны Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга З.Мөнх-Оргил, Хуулийн хэлтсийн дарга Л.Мөнхжаргал нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Л.Батмөнх, Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төсвийн байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Э.Алтанзул, референт Г.Нарантуяа нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Сангийн сайд Б.Жавхлан, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Батсуурь нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Т.Энхтүвшин, Ц.Сандаг-Очир, С.Ганбаатар, О.Цогтгэрэл, Б.Дэлгэрсайхан, Б.Жаргалмаа, Ж.Батсуурь, Н.Учрал нарын тавьсан асуултад Эрчим хүчний сайд Б.Чойжилсүрэн хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар 11 цаг 41 минутаас хуралдааныг даргалав.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны саналаар Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 26
Татгалзсан: 16
Бүгд: 42
61.9 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдлээ.

Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн тул анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 11 цаг 43 минутад хэлэлцэж дуусав.

Хоёр.Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхлан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрчим хүчний сайд Б.Чойжилсүрэн, Эрчим хүчний яамны Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Б.Ерэн-Өлзий, мөн яамны Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга З.Мөнх-Оргил, Хуулийн хэлтсийн дарга Л.Мөнхжаргал нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Л.Батмөнх, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төсвийн байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Э.Алтанзул, референт Г.Нарантуяа нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Сангийн сайд Б.Жавхлан, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Х.Баделхан нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүдээс асуулт, санал гараагүй болно.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны саналаар Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулъя.

Зөвшөөрсөн: 27
Татгалзсан: 16
Бүгд: 43
62.8 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдлээ.

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн тул анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 11 цаг 51 минутад хэлэлцэж дуусав.

Гурав.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.08-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхлан, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга М.Санжаадорж, мөн яамны Татварын бодлогын газрын дарга Б.Тэлмүүн, Санхүү, төсвийн судалгааны бодлогын газрын дарга Г.Золбоо, Өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга Б.Одонтуяа, Төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн дарга Ж.Дэлгэржаргал, Хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга Б.Ганзориг, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Л.Энх-Амгалан нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Л.Батмөнх, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төсвийн байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Э.Алтанзул, референт Г.Нарантуяа нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Сангийн сайд Б.Жавхлан, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төсвийн байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Ц.Сандаг-Очир нар танилцуулав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүдээс асуулт, санал гараагүй болно.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны саналаар Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн:	29
Татгалзсан:	16
Бүгд:	45

64.4 хувийн саналаар Байнгын хорооны санал дэмжигдлээ.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэн тул анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 11 цаг 58 минутад хэлэлцэж дуусав.

Дөрөв.Хуулийн төслүүдийг эцэслэн батлах

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат байлцав.

Г.Занданшатар: 1.Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн:	41
-------------	----

Татгалзсан: 8
Бүгд: 49
83.7 хувь буюу нийт гишүүний олонхын саналаар хууль батлагдлаа.

2.“Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протокол”-ыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 43
Татгалзсан: 6
Бүгд: 49
87.8 хувь буюу нийт гишүүний олонхын саналаар хууль батлагдлаа.

Уг асуудлыг 12 цаг 05 минутад хэлэлцэж дуусав.

Тав.Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.08-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, нэг дэх хэлэлцүүлэг/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын Шадар сайд С.Амарсайхан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын Шадар сайд, Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ч.Хүрэлбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхлан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяа, Улсын Их Хурлын гишүүн, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайд Х.Болорчулуун, Улсын Их Хурлын гишүүн, Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Энх-Амгалан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Зам, тээврийн хөгжлийн сайд С.Бямбацогт, Улсын Их Хурлын гишүүн, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрчим хүчний сайд Б.Чойжилсүрэн, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Улсын Их Хурлын гишүүн, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Н.Учрал, Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын сайд, Нийслэл Улаанбаатар хотын авто замын түгжрэлийг бууруулах үндэсний хорооны дарга Ж.Сүхбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Олимп, нийтийн биеийн тамир, спортын үндэсний хорооны дарга Б.Бат-Эрдэнэ, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайд Б.Бат-Эрдэнэ, Гадаад харилцааны дэд сайд Г.Амартүвшин, Шүүхийн сахилгын хорооны дарга Х.Хашбаатар, Төрийн албаны зөвлөлийн дарга Б.Баатарзориг, Үндэсний статистикийн хорооны дарга Б.Батдаваа, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга П.Дэлгэрнаран, Монгол Улсын ерөнхий аудитор Д.Занданбат, Монгол Улсын ерөнхий аудиторын орлогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, тэргүүлэх аудитор Ц.Наранчимэг, Үндэсний аудитын газрын Аудитын нэгдсэн удирдлага, зохицуулалтын газрын дарга, тэргүүлэх аудитор Я.Самбууням, мөн газрын Гүйцэтгэл-нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Д.Энхболд, Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга Д.Баярсайхан, мөн хорооны Ажлын албаны дарга Т.Жамбаажамц, Авлигатай тэмцэх газрын Тамгын хэлтсийн дарга З.Баасанням, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын Тэргүүн дэд дарга Б.Ганбат, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга Р.Батрагчаа, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн Тамгын газрын дарга Д.Баянбилэг, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын Тамгын газрын дарга Ц.Адъяахишиг, Улсын ерөнхий прокурорын орлогч, Төрийн хууль цаазын шадар зөвлөх М.Чинбат, Улсын ерөнхий прокурорын газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга С.Гансэлэм, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Ажлын албаны дарга Д.Ариунболд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны

Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч А.Хишигбаяр, мөн яамны Хөдөлмөрийн харилцааны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Б.Алимаа, Гэр бүлийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Н.Баярмаа, Хууль, эрх зүйн хэлтсийн дарга Д.Ренчиндорж, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Л.Энх-Амгалан, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны Харилцаа холбооны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Л.Энхбат, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга М.Санжаадорж, мөн яамны Татварын бодлогын газрын дарга Б.Тэлмүүн, Санхүү, төсвийн судалгааны бодлогын газрын дарга Г.Золбоо, Өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга Б.Одонтуяа, Төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн дарга Ж.Дэлгэржаргал, Хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга Б.Ганзориг, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ц.Ганцэцэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Г.Алтанцэцэг, Ё.Энхсайхан, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Төсвийн байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Э.Алтанзул, референт Г.Нарантуяа, Хяналт шалгалт, үнэлгээний газрын Төсвийн хяналт, шинжилгээний хэлтсийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Д.Эрдэнэсамбуу нар байлцав.

Төсвийн төслийн талаарх илтгэлийг Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, төсвийн төслийн талаарх төрийн аудитын төв байгууллагын дүгнэлтийг Монгол Улсын Ерөнхий аудитор Д.Занданбат нар тус тус танилцуулав.

Илтгэл болон аудитын дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баярсайхан, Ж.Чинбүрэн, М.Оюунчимэг, Ц.Сандаг-Очир, С.Ганбаатар, Б.Энх-Амгалан, Т.Энхтүвшин, Д.Сарангэрэл, Ц.Туваан нарын тавьсан асуултад Сангийн сайд Б.Жавхлан, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяа, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Монгол Улсын сайд, Нийслэл Улаанбаатар хотын авто замын түгжрэлийг бууруулах үндэсний хорооны дарга Ж.Сүхбаатар, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга М.Санжаадорж нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар 12 цаг 59 минутаас хуралдааныг даргалав.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 110 дугаар зүйлийн дагуу Улсын Их Хурлын гишүүний асуулгын хариуг сонсох тул Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцүүлгийг түр хойшлуулав./14:10/

Зургаа.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөрөөс Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандаж “Эрдэнэт үйлдвэр” төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын овоолгын талаар тавьсан асуулгын хариуг сонсох

Асуулгын хариулттай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яамны Уул уурхайн бодлогын газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Мэндбаяр, Ашигт малтмал, газрын тосны газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Л.Баярмандал, “Эрдэнэт үйлдвэр”

төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын Ерөнхий захирал Г.Ёндон, мөн үйлдвэрийн газрын Хуулийн хэлтсийн дарга Х.Болдбаатар, ерөнхий геологич Д.Алтанхуяг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хяналт шалгалт, үнэлгээний газрын Хяналт шалгалтын хэлтсийн дарга Ж.Лхагвасүрэн, мөн хэлтсийн ахлах зөвлөх Ч.Онончимэг, референт Ж.Монголжингоо нар байлцав.

Асуулгын хариуг Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар танилцуулав.

Асуулгын хариулттай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөр, О.Цогтгэрэл, Д.Батлут, С.Ганбаатар нарын тавьсан асуултад Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар, “Эрдэнэт үйлдвэр” төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын Ерөнхий захирал Г.Ёндон нар хариулж, тайлбар хийв.

Асуулга тавьсан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөр үг хэлэв.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөрөөс Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандаж “Эрдэнэт үйлдвэр” төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын овоолгын талаар тавьсан асуулгын хариуг сонслоо.

Уг асуудлыг 15 цаг 29 минутад хэлэлцэж дуусав.

Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн нэг дэх хэлэлцүүлэг асуулт, хариултаар үргэлжлэв.

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхий сайд Л.Оюун-Эрдэнэ, Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын Шадар сайд С.Амарсайхан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын Шадар сайд, Эдийн засаг, хөгжлийн сайд Ч.Хүрэлбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхлан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяа, Улсын Их Хурлын гишүүн, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайд Х.Болорчулуун, Улсын Их Хурлын гишүүн, Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд Л.Энх-Амгалан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Зам, тээврийн хөгжлийн сайд С.Бямбацогт, Улсын Их Хурлын гишүүн, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрчим хүчний сайд Б.Чойжилсүрэн, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Улсын Их Хурлын гишүүн, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Н.Учрал, Улсын Их Хурлын гишүүн, Монгол Улсын сайд, Нийслэл Улаанбаатар хотын авто замын түгжрэлийг бууруулах үндэсний хорооны дарга Ж.Сүхбаатар, Улсын Их Хурлын гишүүн, Олимп, нийтийн биеийн тамир, спортын үндэсний хорооны дарга Б.Бат-Эрдэнэ, Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайд Б.Бат-Эрдэнэ, Гадаад харилцааны дэд сайд Г.Амартүвшин, Шүүхийн сахилгын хорооны дарга Х.Хашбаатар, Төрийн албаны зөвлөлийн дарга Б.Баатарзориг, Үндэсний статистикийн хорооны дарга Б.Батдаваа, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга П.Дэлгэрнаран, Монгол Улсын ерөнхий аудитор Д.Занданбат, Монгол Улсын ерөнхий аудиторовын орлогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, тэргүүлэх аудитор Ц.Наранчимэг, Үндэсний аудитын газрын Аудитын нэгдсэн удирдлага, зохицуулалтын газрын дарга, тэргүүлэх аудитор Я.Самбууням, мөн газрын Гүйцэтгэл-нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Д.Энхболд, Санхүүгийн зохицуулах

хорооны дарга Д.Баярсайхан, мөн хорооны Ажлын албаны дарга Т.Жамбаажамц, Авлигатай тэмцэх газрын Тамгын хэлтсийн дарга З.Баасанням, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын Тэргүүн дэд дарга Б.Ганбат, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга Р.Батрагчаа, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн Тамгын газрын дарга Д.Баянбилэг, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын Тамгын газрын дарга Ц.Адъяахишиг, Улсын ерөнхий прокурорын орлогч, Төрийн хууль цаазын шадар зөвлөх М.Чинбат, Улсын ерөнхий прокурорын газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга С.Гансэлэм, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Ажлын албаны дарга Д.Ариунболд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч А.Хишигбаяр, мөн яамны Хөдөлмөрийн харилцааны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Б.Алимаа, Гэр бүлийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Н.Баярмаа, Хууль, эрх зүйн хэлтсийн дарга Д.Ренчиндорж, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Л.Энх-Амгалан, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны Харилцаа холбооны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Л.Энхбат, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга М.Санжаадорж, мөн яамны Татварын бодлогын газрын дарга Б.Тэлмүүн, Санхүү, төсвийн судалгааны бодлогын газрын дарга Г.Золбоо, Өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга Б.Одонтуяа, Төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн дарга Ж.Дэлгэржаргал, Хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга Б.Ганзориг, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ц.Ганцэцэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Г.Алтанцэцэг, Ё.Энхсайхан, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн Төсвийн байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Э.Алтанзул нар байлцав.

Илтгэл болон аудитын дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн П.Анужин, Б.Баттөмөр, Б.Бейсен, Г.Дамдинням, Г.Мөнхцэцэг, Д.Батлут, Т.Аубакир, Д.Ганбат, Д.Цогтбаатар, Б.Жаргалмаа нарын тавьсан асуултад Сангийн сайд Б.Жавхлан, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяа, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ж.Ганбаатар, Төрийн албаны зөвлөлийн дарга Б.Баатарзориг, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хөдөлмөрийн харилцааны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Б.Алимаа, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга М.Санжаадорж нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар 16 цаг 53 минутаас хуралдааныг даргалав.

Г.Занданшатар: Төсвийн төсөл нь Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1-д заасан шаардлагыг хангасан байна гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн:	27
Татгалзсан:	15
Бүгд:	42

64.3 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ.

Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг хоёр дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Байнгын хороод болон Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороонд шилжүүлэв.

Уг асуудлыг 17 цаг 06 минутад хэлэлцэж дуусав.

Баталсан хууль, тогтоолуудын эцсийн найруулгыг сонсох

Улсын Их Хурлын дарга Г.Занданшатар дараах хууль, Улсын Их Хурлын тогтоолуудын эцсийн найруулгыг танилцуулав. Үүнд:

- 1.Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хууль; /17:06/
- 2.“Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протокол”-ыг соёрхон батлах тухай хууль; /17:06/
- 3.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль; /17:06/
- 4.Аялал жуулчлалын тухай /Шинэчилсэн найруулга/ хууль; /17:07/
- 5.Аялал жуулчлалын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль; /17:07/
- 6.Иргэний хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:07/
- 7.Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:07/
- 8.Зөрчлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:07/
- 9.Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:07/
- 10.Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль; /17:08/
- 11.Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:08/
- 12.Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:08/
- 13.“Хуулийн төсөл буцаах тухай” Улсын Их Хурлын тогоол; /17:08/
- 14.Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль; /17:08/
- 15.Төрийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт тухай хууль; /17:08/
- 16.Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт тухай хууль; /17:08/
- 17.Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль; /17:09/

18.Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль; /17:09/

19.“Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоол; /17:09/

20.“Хуулийн төсөл буцаах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоол. /17:09/

Улсын Их Хурлын гишүүдээс хууль, тогтоолуудын эцсийн найруулгатай холбогдуулан асуулт, санал гараагүй болно. Улсын Их Хурлын гишүүд хууль, тогтоолуудын эцсийн найруулгатай танилцлаа.

Долоо.Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.05.29-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Н.Учрал, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайдын зөвлөх С.Тэнгис, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны Цахим хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Б.Билэгдэмбэрэл, мөн яамны Харилцаа холбооны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Л.Энхбат, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Хууль зүйн бодлогын газрын шинжээч Ж.Амгалан нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч М.Үнэнбат, Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Л.Батмөнх, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн дарга Д.Энхбат, мөн хэлтсийн Инновац, цахим бодлогын байнгын хороо хариуцсан референт П.Болорцэцэг нар байлцав.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Н.Учрал, хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Инновац, цахим бодлогын байнгын хорооноос гаргасан санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэн нар танилцуулав.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Л.Мөнхбаатар 17 цаг 12 минутаас хуралдааныг даргалав.

Илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүдээс асуулт, санал гараагүй болно.

Л.Мөнхбаатар: Хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх эсэх санал хураалтыг дараагийн долоо хоногийн Пүрэв гарагт болгож хойшлуулав. /17:22/

Бусад.Дорноговь аймаг дахь Шүүхийн Тамгын газрын албан хаагчид, Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Өнөрболор, Ч.Ундрам, Ж.Эрдэнэбат нарын урилгаар Сэлэнгэ аймгийн Түнхэл тосгоны ерөнхий боловсролын сургуулийн 12 дугаар ангийн багш, сурагчид, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Саранчимэгийн урилгаар Нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн ерөнхий боловсролын 14 дүгээр сургуулийн 7А ангийн багш, сурагчид, Нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн ерөнхий боловсролын 84 дүгээр сургуулийн 12 дугаар ангийн багш, сурагчид, Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Бат-Эрдэнэ, Ц.Идэрбат, Л.Оюун-Эрдэнэ нарын урилгаар

Хэнтий аймгийн Дархан сумын ерөнхий боловсролын сургуулийг 2003 онд төгссөн төгсөгчдийн төлөөлөл, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэнгийн урилгаар Нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн ерөнхий боловсролын 127 дугаар сургуулийн 12А, 12Б ангийн багш, сурагчид, Улсын Их Хурлын гишүүн Э.Батшугар, Н.Учрал нарын урилгаар Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн салбарын “ICT EXPO-2023” арга хэмжээнд уригдан ирсэн Тажикстан, Казахстан улсуудын Цахим харилцааны сайд тэргүүтэй зочид, төлөөлөгчид, Нийслэлийн Сонгинохайрхан дүүргийн ерөнхий боловсролын 9 дүгээр сургуулийг 1981 он, 76 дугаар сургуулийг 1983 онд төгссөн төгсөгчдийн төлөөлөл, Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяагийн урилгаар Нийслэлийн Баянгол дүүргийн ерөнхий боловсролын 45 дугаар сургуулийн багш, сурагчид, Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Ганболд, Д.Тогтохсүрэн, С.Чинзориг нарын урилгаар Өвөрхангай аймгийн “Ирмүүн бүжгийн клуб”-ын төгсөгчид Төрийн ордон, Улсын Их Хурлын чуулганы үйл ажиллагаатай танилцав.

Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар 7 асуудал хэлэлцэв.

Чуулганы нэгдсэн хуралдааны зохион байгуулалтыг Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын Хуралдаан зохион байгуулах хэлтсийн дарга Н.Наранцогт, мөн хэлтсийн шинжээч Ш.Мөнхцоож, С.Энхзаяа нар хариуцан ажиллав.

Хуралдаан 7 цаг 11 минут үргэлжилж, 73 гишүүнээс 55 гишүүн хүрэлцэн ирж, 75.3 хувийн ирцтэйгээр 17 цаг 22 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:
ЕРӨНХИЙ НАРИЙН
БИЧГИЙН ДАРГА

Л.ӨЛЗИЙСАЙХАН

Тэмдэглэл хөтөлсөн:
ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ
ХӨТЛӨХ АЛБАНЫ ШИНЖЭЭЧ

Д.УЯНГА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

2023 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдөр,
Баасан гараг
Төрийн ордон “Их хуралдай” танхим
10 цаг 11 минут.

НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Л.Мөнхбаатар: Ингээд айлтгаж мэндчилгээ дэвшүүлье. Улсын Их Хурлын 2023 оны хаврын ээлжит чуулганы 6 дугаар сарын 9-ний өдрийн нэгдсэн хуралдаан нээснийг мэдэгдье. Чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлуудыг танилцуулъя. Өнөөдөр 11 асуудал хэлэлцэнэ.

Эхэнд нь буюу 1 дүгээрт нь хуулийн төсөл эцэслэн батална. Энд бол Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл, Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн батална. Нийт гишүүдийн 39, 39 гишүүний ирцтэйгээр батлах ийм хууль байгаа.

2-т Аж ахуйн нэгжсийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Засгийн газар 2023 оны 6 дугаар сарын 2-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн хэлэлцэх эсэхийг нь шийднэ.

3-д Гаалийн тариф гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Засгийн газар 2023 оны 6 сарын 2-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн хэлэлцэх эсэхийг нь шийднэ.

4-д Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл. Засгийн газар 2023 оны 6

сарын 8-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэхийг нь шийднэ.

5-д Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Засгийн газар 2023 оны 6 сарын 8-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, нэг дэх хэлэлцүүлэг явагдана.

6-д Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр явуулахтай үзүүлэхтэй холбоотой хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд, Засгийн газар 2023 оны 5 сарын 29-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн хэлэлцэх эсэхийг нь шийднэ.

7-д Боловсролын ерөнхий хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд анхны хэлэлцүүлэг үргэлжилнэ.

8-д Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хууль тогтоолын төслүүд, Улсын Их Хурлын гишүүн Ганзоригийн Тэмүүлэн нарын 32 гишүүн өргөн мэдүүлсэн хууль байгаа. Үүний хэлэлцэх эсэхийг шийднэ.

9-д Хүний эмийн чанар, хуурамч болон стандарт бус эмийн үйлдвэрлэл нийлүүлэлтийн асуудлаар Монгол Улсын эмийн хяналт шалгалтыг сайжруулах эсхүл хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг үр дүнтэй болгох асуудлаарх саналыг Улсын Их Хуралд танилцуулах үүрэг бүхий Хянан шалгах түр хорооны явцын тайлан хэлэлцэнэ.

10-д Соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд, Засгийн газар 2023 оны 4 сарын 19-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэхийг нь шийдвэрлэнэ.

Үдээс хойших нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Баагаагийн Баттөмөрөөс Монгол улсын ерөнхий сайдад хандаж, Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын овоолгын талаар тавьсан асуулгын хариуг сонсоно.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 13.4-д гишүүн энэ хуулийн 9.5-д нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэхээр тогтсон асуудлыг хойшлуулах, дараалал өөрчлөх, асуудал нэмэх горимын санал гаргах бол Улсын Их Хурлын даргад нэгдсэн хуралдааны өмнөх өдрийн 17 цагаас өмнөх өмнө үндэслэл бүхий саналаа бичгээр ирүүлнэ гэж заасны дагуу Улсын Их Хурлын гишүүн Салдангийн Одонтуяагийн ирүүлсэн албан бичгийг уншиж танилцуулья. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы дэгийн тухай хуулийн 13.4-д заасны дагуу 2023 оны 6 дугаар сарын 9-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцэх асуудалтай холбогдуулан үг хэлэх саналаа үүгээр хүргүүлж байна гэсэн байна. Улсын Их Хурлын гишүүн Одонтуяа. Одонтуяа гишүүн үг хэлье.

С.Одонтуяа: 5 дугаар сарын 31-ний шөнө 25 хүн угаартаж, 8 нас барсан ийм харамсалтай хэрэг Улаанбаатарт хотод гарсан. Гэтэл энэ түвшинээс болж иргэд амь насаа алдсаар байхад энэ Улсын Их Хурал, Улсын Их Хурлын гишүүд, Нийслэлээс сонгогдсон гишүүд, эрх баригчид яагаад ганц үг ган хийхгүй байгаа юм бэ. Яагаад энэ талаар огт ярихгүй байгаа юм. Нэг л их сайхан инээсэн, баярласан хүмүүс. Нийслэлд АН-аас 1, ХҮН намаас 1, 38 хүн МАН-аас сонгогдсон шүү дээ. Тэгээд бүхэл бүтэн ийм олон хүн нас барчхаад байхад

мэдээллийг нуун дарагдуулж байна. Тэнд ярилцлага авъя гээд очихоор зөвшөөрөл авч байж ярилцлага өгнө гэж байна. ОБЕГ-аас асуухад ийм үгүй ээ би энийг Их Хурлаар энийг ярь гэж хэлэх гэж байгаа юм Тогтохсүрэн даргаа. Би дэд даргын хувьд юу хэлэхээ танаар заалгахгүй. Тэгэхээр Улсын Их Хурал энэ асуудлыг яаралтай хэлэлцээч. Энэ түлшний асуудал Агаарын бохирдлын дэд хороо гэж байна уу, үгүй юу. Байхгүй тийм юм байхгүй шүү. Тэгэхээр энэ асуудлаа яаралтай Улсын Их Хурлаар.

2 дахь асуудал би ярих гэж байна. Үнийн өсөлтийн талаар Улсын Их Хурал яаралтай бас хэлэлцээч. Өнөөдөр үгүй ээ та хүлээж бай. Өнөөдөр дүүргээр яваад иргэдтэй уулзахад энэ үнэ үнийн өсөлт чинь үнэхээр галзуурч байна шүү. Бүүр иргэд амьд явах баталгаа байхгүй болсон байна. Тэгэхээр энэ үнийн асуудлыг нь Эдийн засгийн байнгын хороо ярилцаач. Тэтгэвэр нэмэх сургаар бүх юмны чинь үнэ дахиад нэмэгдэнэ. Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга ерөөсөө харагдахгүй байна. Энэ 22 оны 4 дүгээр сарын 15-ны өдөр, үгүй ээ би яагаад үгээ хэлж болдоггүй юм бэ? 4 дүгээр сарын 22-ны өдөр Улсын Их Хурал Үнэ тогтворжуулах, үнийн хомсдолоос сэргийлэх энэ тогтоол баталсан. Тэгээд энэ чинь үр дүнтэй болсон юм уу, болоогүй юм уу? Энийгээ Их Хурлаараа яримаар байна. Энэ асуудал чинь үр дүнгээ өгсөн юм уу? Ямар байгууллагууд зээл авсан юм, энэ дээр яаралтай аудит оруулах хэрэгтэй байна. Тэгээд олонхоороо төр бариад микрофон хаана гэж байхгүй шүү. Би гараад хэвлэлийн хурлаар ч би энийг ярьчихаж чадна.

Тэгэхээр энэ Улсын Их Хурал энэ асуудлуудыгаа яаралтай хэлэлц. Үнийн өсөлт чинь үнэхээр бүүр галзуурсан байна шүү. Байцайгаа таллаж авч байна, талхаа таллаж авч байна. Гэр хорооллын энэ өрийн дэвтэр чинь бүүр байдгаараа зузаарчихсан байна. Тэгэхээр бид энд энэ үнийн өсөлтийн талаар ярихгүй байж ерөөсөө болохгүй байна. Өнөөдөр энэ

Улсын Их Хурал тогтоол баталсан юм бол энэний чинь би үр дүнгээ л хэлэлцье гэж ярьж байгаа болохоос Тогтохсүрэн дарга би шал өөр юм яриагүй шүү дээ. Тийм учраас энэ дээр, энэ дээр ярилцах хэрэгтэй байна. Яагаад бид нар Улсын Их Хурал энэ хуулийн хэрэгжилтийнхээ юунд хяналт тавихгүй байгаа юм бэ гэдгийг л би ярих гээд байгаа юм. Тийм учраас энэ Агаарын бохирдлын дэд хороогоо яаралтай хуралдуул, Нийслэлээс сонгогдсон МАН-ын гишүүд тэр угаартсан хүмүүсээ очиж тэр үнэн байдалтай нь бодит байдал дээр танилц, яаралтай арга хэмжээ ав. 8 хүн нас барсны дотор 3 нь хүүхэд байна шүү дээ. 3 нь хүүхэд байна.

Тэгээд бид нарыг очихоор мэдээлэл өгөхгүй байна. Ямар ч ийм хэрэг гараагүй гээд нуун дарагдуулахыг оролдож байна. Энэ улс оронд чинь мэдээллийн ил тод байдал гэж байна уу, байхгүй юу. Энэ улс орон чинь тэр төрийн албан хаагч шат шатандаа хариуцлагатай ажиллах энэ ажилчин байна уу, үгүй юү. Энийг ярих хэрэгтэй шат шатандаа ярих хэрэгтэй. Тэгээд нэг юу ч болоогүй юм шиг ингээд яваад байж болохгүй. Энэ Улсын Их Хурлын цаг үеийн асуудлаар яаралтай асуудлууд гарахад хурдан, хурдан хуралдаж баймаар байна шүү дээ. Тэгээд хэлэхээр үг тоохгүй. 38 хүн нийслэлээс МАН-аас сонгогдсон. Тэгээд яагаад энэ дээр ганц хүн нь дуугарахгүй байгаа юм бэ? Ганц хүн энэ дээр ярилцлага өгөхгүй байгаа юм бэ? Энэ чинь ард иргэдийг бас ингэж яриад доромжилж хандаж болохгүй. Удахгүй өвөл болно, өвлийн бэлтгэл хэр хангагдсан юм бэ? Тэр түлшний үйлдвэр чинь болж байгаа юм уу, болохгүй байгаа юм уу? Энийгээ ярь л даа. Би Их Хурал дээр энэ байнга яригдаад байгаа бол би юм хэлэхгүй.

Л.Мөнхбаатар: Одонтуяа гишүүн үг хэллээ. Хэлэлцэх асуудалдаа оръе оръе. Улсын Их Хурлын нийт гишүүдийн олонхоор хуулийн төслийг эцэслэн баталдаг дэгтэй. 39-өөс дээш гишүүн санал өгч байж энэ хууль эцэслэн

батлагдана гэдгийг хэлье. Хэлэлцэх асуудалдаа оръе.

Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл болон Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталъя. Хуулийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалт явагдах тул Улсын Их Хурлын гишүүд танхимдаа орж ирье. 39 ба түүнээс дээш саналаар батлагдана.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 44.3-д долоо хоногийн баасан гаргийн 10 цагт нэгдсэн хуралдаанаараа хуулийн төслийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалт явуулна. Хуралдааны ирц хуулийн төсөл эцэслэн батлах шаардлага хангахаар бол бусад өдөр цагт хуулийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалтыг явуулж болно гэж заасны дагуу Байнгын хороо хуулийн төслүүдийг эцэслэн батлуулах хувилбарыг бэлтгэж тараасан байна. Төслүүдийг эцэслэн батлах санал хураалтыг явуулъя. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 44.2 дахь нэгдсэн хуралдаанд хуулийн төслийг эцэслэн батлах санал хураалт явуулах бөгөөд Улсын Их Хурлын нийт гишүүний олонх дэмжсэн бол хууль эцэслэн баталсанд тооцно гэж заасан. Ингээд санал хураалтыг явуулъя. Байна уу? Баттөмөр гишүүн суугаарай санал хураалтдаа оролцъе. Баттөмөр гишүүнээ та сууж санал хураалтдаа оролцоорой. Энэ чуулганы үйл ажиллагаа хэвийн явуулах нөхцөлийг хангая. МАН-ын бүлгийн дарга Дуламдоржийн Тогтохсүрэн, АН-ын бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл нар ирцээ бүрдүүлъя. Санал хураалт явуулах боломжийг хангахыг та бүхэнд та хоёрт даалгаж байна. Дуламдоржийн Тогтохсүрэн гишүүн. Хуулийн төсөл эцэслэн батлах санал хураалтыг хойшлууллаа. Дараагийн асуудалдаа оръе.

Нэг.Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцье. Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Эрчим хүчний сайд Баттогтохын Чойжилсүрэн танилцуулна. Чойжилсүрэн сайдыг индэрт урьж байна. Сангийн сайд Жавхлан танилцуулна. Таныг индэрт урьж байна.

Б.Жавхлан: Эрхэм Улсын Их Хурлын дарга, гишүүд ээ,

Алсын хараа 2050, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого болон Шинэ сэргэлтийн бодлогод туссан эдийн засгийн тэргүүлэх ач холбогдолтой томоохон бүтээн байгуулалтуудын төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх, аймаг орон нутагт үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулах, жижиг дунд үйлдвэрлэл хөгжүүлж, ажлын байр бий болгох цаашилаад хот суурин газарт шинэ суурьшлын бүсүүдийг бий болгоход эрчим хүчний эх үүсвэр, дамжуулах, түгээх шугам сүлжээг шинээр барьж, хүчин чадлыг өргөтгөх, эрчим хүчний үйлдвэрлэл, хангамжийн найдвартай байдлыг дээшлүүлэх зайлиггүй шаардлагатай юм. Цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээ жилд дунджаар 7-8 хувиар өсөж, эрчим хүчний салбарын системийн нийт суурилагдсан хүчин чадлыг бүрэн ашиглаж, импортын эрчим хүчний дэмжлэгтэйгээр өвлийн оргил ачааллыг дааж байна.

Шинэ сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хүрээнд 450мвт хүчин чадал бүхий Таван толгой цахилгаан станц, 400мвт хүчин чадал бүхий Багануурын цахилгаан станц, 300мвт хүчин чадал бүхий Бөөрөлжүүтийн цахилгаан

станцыг барьж байгуулах. Мөн дулааны 3 дугаар цахилгаан станцыг 300мвт-аар өргөтгөх төслүүдийг төлөвлөсөн. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай 2015 оны Парисын хэлэлцээрийн дагуу олон улсын банк санхүүгийн байгууллагуудаас нүүрсний эрчим хүчний эх үүсвэрт олгох санхүүжилт хумигдсан. Мөн БНХАУ-ын Засгийн газрын хилийн чанадад нүүрсний эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр барих, санхүүжүүлэхээс татгалзах бодлогыг 2021 оны 9 дүгээр сард илэрхийлсэн. Монгол Улс эрчим хүчний анхдагч нөөц баялагтаа тулгуурлан суурь ачааллын горимд ажиллах том чадлын дулааны цахилгаан станц барих зайлиггүй шаардлагатай боловч санхүүгийн эх үүсвэрийн хязгаарлалт, олон улсын худалдаа бизнест тулгарч буй цар тахлын нөлөө, үнийн өсөлт зэрэг шалтгааны улмаас эрчим хүчний салбарт хөрөнгө оруулалт татахад хүндрэлтэй болж байна.

Иймд нүүрсээр ажиллах ДЦС барих болон өргөтгөх төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд үндсэн тоног төхөөрөмжийг импортоор худалдаж авах болон дотоодод үйлдвэрлэхэд тодорхой хугацааны татварын дэмжлэг үзүүлэх хуулийн төслүүдийг Монгол Улсын Засгийн газраас боловсруулан Улсын Их Хуралд өргөн барьсан.

Тухайлбал цахилгаан эрчим хүчний 5мвт-аас дээш хүчин чадалтай дулааны эрчим хүчний 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эх үүсвэр барих, суурилагдсан эрчим хүчний чадлыг өргөтгөх, тухайн шинэ эх үүсвэрийг цахилгаан дулааны хангамжийн системд холбох, шугам болон дагалдах дэд бүтцийн төслийн үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх, дотоодын үйлдвэрлэлээс хангах боломжгүй импортоор орлуулах тоног төхөөрөмжийн импортын нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлөх хугацааг 4 жил хүртэл хугацаагаар сунгах эсхүл уг татварыг 4 жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэх, эдгээр тоног төхөөрөмжийг

гаалийн албан татвараас чөлөөлөхөөр Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд тусгалаа.

Түүнчлэн цахилгаан эрчим хүчний 5мвт-аас дээш хүчин чадалтай дулааны эрчим хүчний 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эх үүсвэрийн үндсэн болон туслах тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх үйл ажиллагааны орлогод ноогдох татварыг 90 хувь хөнгөлөх зохицуулалтыг ААНОАТ-ын хуульд нэмэлт оруулах хуулийн төсөлд тусгасан болно. Эрчим хүчний нэгдсэн систем тогтвортой үйл ажиллагаатай том чадлын станцууд холбогдсоноор сэргээгдэх эрчим хүчний шинэ эх үүсвэрүүдийг холбох техникийн боломж бүрдэж, системийн оновчтой бүтэц бий болгох ач холбогдолтой юм. Татварын өөрчлөлт, хөнгөлөлт эдлүүлэх хугацааг цахилгаан станцын барилга угсралтын ажил үргэлжлэх хугацаатай уялдуулан 2029 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр хүртэл байхаар хуулийн төслүүдэд тусгалаа.

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг хүсье.

Л.Мөнхбаатар: Жавхлан сайд баярлалаа. Төслийн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Жамбын Батсуурь танилцуулна. Таныг индэрт урьж байна.

Ж.Батсуурь: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 2-ны өдөр Улсын Их Хурал хуралдаж өргөн мэдүүлсэн ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг төрийн, Төсвийн байнгын хороо 2023 оны 6 дугаар

сарын 6-ны өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Төсөл санаачлагч эрчим хүчний тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэгч дотоодын компаниудыг дэмжих, импортыг орлох эрчим хүчний үндсэн болон туслах тоног төхөөрөмжийг дотооддоо үйлдвэрлэх боломжийг бүрдүүлэх эрх зүйн орчныг, эрх зүйн орчныг шинээр бий болгох зайлишгүй шаардлагын үүднээс цахилгаан эрчим хүчний 5мвт-аас дээш хүчин чадалтай, дулааны эрчим хүчний 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эх үүсвэрийн үндсэн болон туслах тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэх үндсэн үйл ажиллагааны орлогод ноогдох албан татварыг 90 хувь хөнгөлөх нь зүйтэй гэж үзэж, ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Өнөрболор дулааны эх үүсвэрийг 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эх үүсвэрт уурын зуух хамаарах эсэх, эрчим хүч үйлдвэрлэх, дамжуулах, түгээх хангах үйл ажиллагааны зардлыг нөхөх замаар зах зээлийн өрсөлдөөний зарчимд шилжих боломжгүй эсэх боломжтой эсэх мөн эрчим хүчний салбарт нэвтрүүлэх шинэ технологийн талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Сандаг-Очир татварын хөнгөлөлт, чөлөөлт үзүүлснээр үүсэх эдийн засгийн тогтолцооны талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Пүрэвдорж хуулийн төсөлд барааг тодорхойлох, кодлох уялдуулсан системийн кодыг тодорхой тусгах тухай эсэх талаар асуулт асууж, хариулт авсан болно. Улсын Их Хурлын гишүүн Өнөрболор энэ хуулийн зориулалтаар зөвхөн ТӨК-ийг биш улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй 1,5мвт-аас дээш дулааны үндсэн эрчим хүчийг үйлдвэрлэж байгаа нүүрсээр ажиллах бүх станцуудыг татварын хөнгөлөлтөд оруулахаар тусгасан нь уур амьсгалын өөрчлөлтийн эсрэг агаарын бохирдлыг бууруулах бодлоготой зөрчилдөх эрсдэлтэй учраас

дэмжих боломжгүй гэсэн саналыг хэлсэн болно.

ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх буюу 58,3 хувь нь дэмжиж чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэж үзсэн, үзлээ.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаар Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Жамбын Батсуурь гишүүнд баярлалаа. Чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцож байгаа ажлын хэсгийн гишүүдийг танилцуулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан, Эрчим хүчний сайд Баттогтохын Чойжилсүрэн, ЭХЯ-ны Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Ерэн-Өлзий, ЭХЯ-ны Санхүү, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Мөнх-Оргил, Сангийн яамны Татварын бодлогын газрын дарга Тэлмүүн, ЭХЯ-ны Хуулийн хэлтсийн дарга Мөнхжаргал нар оролцож байна. Хууль санаачлагчийн илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асуух гишүүн байна уу? Ганбаатар гишүүн, Цогтгэрэл гишүүн, Аубакир, Батсуурь гишүүнээр тасаллаа. Энхтүвшин гишүүн асуултаа асууя.

Т.Энхтүвшин: Баярлалаа. Энэ үнэхээр Монгол Улсад тулгамдаж байгаа асуудал бол энэ эрчим хүчний асуудал л даа. Цаашидаа бид нар энэ эрчим хүчний дутагдлаасаа гарах, эрчим хүчээ нөхөх зайлиггүй шаардлагатай. Алийн болгон бид нар гадаадаас эрчим хүч импортлоор авах вэ? Тийм учраас энэ ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг дэмжиж байгаа юм.

Асуух нэг зүйл байж байна. Энэ Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуульдаа өөрчлөлт оруулах юм уу? Цаашидаа энэ сэргээгдэх эрчим хүч одоо юу гэдэг юм баригдах юм уу энэ Монгол Улсад? Ер нь бид нар нэг энэ ЭХЯ тодорхой бодлоготой болмоор байна. Ер нь дэлхий нийтээрээ л сэргээгдэх эрчим хүчийг нар, салхийг л барьж эхлээд байна шүү дээ. Гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт бол ерөөсөө л сэргээгдэх эрчим хүчийг юу гэдэг юм Монгол Улсад барья гэдэг ААНБ-ын тоо жилээс жилд нэмэгдэж байна. Харамсалтай нь юу гэдэг юм бид нар сэргээгдэх эрчим хүчийг дэмждэггүй, сэргээгдэх эрчим хүчний үнэ тариф үнэтэй байна гэдэг байдлаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зогсоосон. Тийм учраас энэ Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуульдаа өөрчлөлт оруулаад сэргээгдэх эрчим хүчнийхээ үнэ тарифыг жоохон буулгаад ингээд гаднын хөрөнгө оруулалтыг оруулах юм уу, оруулахгүй юм уу гэдэг дээр бас нэг тодорхой хариулт хэлж өгөөч.

Монгол Улс ер нь сэргээгдэх эрчим хүчээр тодорхой хэмжээний бодлоготой байх ёстой шүү. Энэ гаднын хөрөнгө оруулагчтай уулзаад явж байхад Монголын төр захиргааны байгууллагын хүмүүс юу ярьдаг вэ гэхээр ерөөсөө сэргээгдэх эрчим хүч бол Монгол Улсыг алдагдалд оруулж байна. Цаашидаа бид нар энийг дэмжихгүй гэдэг байдлаар л хандаж ирсэн юм байна лээ. Тэгээд яахаараа бид нар энэ дэлхий нийтээрээ сэргээгдэх эрчим хүчийг барьж байгуулж байхад яахаараа бид нар энийг дэмжихгүй байдаг билээ? Тийм учраас Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуульдаа өөрчлөлт оруулаад үнийг нь буулгаад, ингээд энэ ажлуудыг эхлүүлбэл яасан юм. Одоо дэлхий дээр барьж байгаа Монгол Улс руу орж ирээд барья гэсэн сэргээгдэх эрчим хүчнүүд бол эрчим хүчний үнээр сэргээгдэх эрчим хүч барихад бэлэн байна гэдэг ийм асуудлууд ярьж байна шүү дээ. Тэгээд бид нар бодлогоо тодорхой болгох хэрэгтэй байна. Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуулиа бид нар өөрчлөх хэрэгтэй

байна. Ингэж байж бид нар энэ дутагдаж байгаа эрчим хүчний эх үүсвэр гэдгийг л нөхнө.

Тэр хүрэн нүүрсний эдийн засгийн эргэлтэд оруулах асуудал бол бас хүнд болчихлоо шүү дээ. Ялангуяа энэ урд хөри маань юу гэдэг юм энэ хүрэн нүүрст оруулах хөрөнгө оруулалтаа зогсоосонтой холбогдуулаад энэ хүрэн нүүрсийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах цахилгаан станц барих энэ асуудал чинь бол зогсчихлоо шүү дээ. Тийм учраас цаашидаа бид нар энэ сэргээгдэх эрчим хүчин дээр л юу гэдэг юм хөрөнгө оруулалтыг татаж авах ийм бололцоо боломж байна. Та хэд маань ямар бодлого барьж байгаа юм бэ? Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуулиа яаж өөрчлөх гэж байгаа юм бэ, хэзээ өөрчлөх гэж байгаа юм гэдэг дээр бас тодорхой бас хариулт хэлж өгөөч. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Энхтүвшин гишүүний асуултад хэн хариулах вэ? Чойжилсүрэн сайд хариулъя.

Б.Чойжилсүрэн: Энхтүвшин гишүүний асуултад хариулъя. Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хуульд өөрчлөлт орчихсон байгаа. Анх 2007 онд батлагдсан юм байна лээ. 2019 оны өөрчлөлтөөр бол одоо тендер зарлаад аль хямд үнэ өгсөн юу оролцогчийг шалгаруулах ийм зохицуулалттай. Гэтэл хүндрэл бол одоо төвийн эрчим хүчний системд холбогдсон 6 нар, 3 салхины станц байна, 9 сэргээгдэх эрчим хүч ажиллаж байгаа. Дээр нь өнгөрсөн хугацаанд 38 тусгай зөвшөөрөл ААН-үүд дөхсөн байсан. Одоо яг хүчинтэй байгаа нь бол энэ 38-аас 11 тусгай зөвшөөрөл байгаа юм. Энэ сэргээгдэх эрчим хүч нэн ялангуяа нар, салхины эрчим хүчийг дэмжихэд төвийн эрчим хүчний систем дээр 2 хүндрэл байгаа. Эхнийх нь бол техникийн хүндрэл. Нар орох юм уу эсвэл салхи зогссон тохиолдолд тэр хэмжээний чадлыг нөөцөлж чадахгүй байгаа учраас техникийн хувьд их хүндрэлтэй байгаа.

2 дугаарт та мэдэж байгаа. Энэ эдгээр юу 20 ААН нь ажиллаж холбогдсон байгаа 9, холбогдох гэж байгаа 11 ААН-үүдийн сэргээгдэх эрчим хүчний үнэ асар өндөр байгаа. Нарных бол 15-19 цент, салхиных бол 9,4-9,5 центийн үнэтэй байгаа. Энэ үнээр төвийн эрчим хүчний систем худалдан авахад санхүүгийн хүндрэлтэй болчихсон байгаа учраас нэг ийм хүндрэлтэй асуудлууд бий болж байгаа. Энэ байгаа холбогдсон байгаа 9 юу сэргээгдэх эрчим хүчийг зохицуулахад бид нар ОХУ-аас зохицуулга хийж ирсэн. ОХУ-аас өнгөрсөн жил бол юу энэ 220квт-ын хос шугам байгаа. Энэ шугамаар авах чадлын дээд хязгаарт тулсан учраас нэмэлт хүндрэл гарч байгаа. Иймэрхүү байдалтай байгаа. УЦС-ууд ашиглалтад орсон тохиолдлуудад бол бид нар, салхины сэргээгдэх эрчим хүчнүүдийг нэмэх нэмж холбох бололцоо үүснэ. Тэр болтол бол одоохондоо бололцоогүй байгаа учраас дэлхий нийтийн энэ хандлагатай бас яг энэ цаг үед бол хөл нийлүүлж чадахгүй байгаа нь үнэн.

Тэгэхээр энэ тохируулгыг нь энэ чадал захиалгынхаа асуудлыг шийдсэний дараа хямдхан юу сэргээгдэх эрчим хүчнүүдийг холбуулах бодлогыг бол барина. Хариулж дууслаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах уу? Энхтүвшин гишүүн тодруулж асууя.

Т.Энхтүвшин: Тэгээд сэргээгдэх эрчим хүчний зөвшөөрөл аваад барихгүй байгаа ААНБ-ыг бол дахиж нягталж үзэх хэрэгтэй. Тэгээд одоо шинээр барья гэсэн санал хүсэлт өгч байгаа энэ ААН байгууллагуудыг бас нягталж үзээд сэргээгдэх эрчим хүчний зөвшөөрлөө бас яаралтай олгоод явбал яасан юм бэ? Одоо гадна, дотнын хөрөнгө оруулагч нар ерөөсөө уулзаж байгаа нь ерөөсөө л салхин парк, нарны станц барья гэдэг л ийм асуудал тавьж яваад байна. Харин эсрэгээрээ олон жил юу гэдэг юм зөвшөөрөл авсан ААН байгууллагууд маань барихгүй байгаа бол тэрнийг

цуцлаад, шинээр барья, шинээр техник эдийн засгийн үнэлгээгээ хийчихсэн хөрөнгө оруулалт нь бэлэн болчихсон энэ гадна, дотнын хөрөнгө оруулагчдыг татаж оруулж ирж яаралтай зөвшөөрлийг нь олгох хэрэгтэй байна. Тэгэхгүй урд нь одоо юу гэдэг юм хэчнээн ААНБ сэргээгдэх эрчим хүчний зөвшөөрөл авсан барихгүй байна. Тийм учраас дараагийнх нь олгох бололцоо боломж байхгүй гэдэг ийм байдлаар битгий хандаж яваарай. Ер нь судалж үзээд барих бололцоо боломжтой.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Энхтүвшин гишүүн санал хэлчихлээ тийм ээ. Хариулт авах юм уу? Цэндийн Сандаг-Очир гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Сандаг-Очир: Энэ ААНОАТ-ыг хөнгөлөх энэ тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт орсноор дулааны, эрчим хүчний, цахилгааны эрчим хүчний эх үүсвэр хэчнээн төсөл хөтөлбөр хамрагдахаар байгаа вэ одоо? Манай улсаас энд хамруулахаар хэрэгжүүлж байгаа гэрээ байгуулчихсан, зарлачихсан тендер, концессыг нь зарлачихсан хэчнээн төсөл хөтөлбөрүүд энэ хуулийн зүйл заалтаар хэрэгжих вэ гэдгийг нэгд асууя.

Хоёрт сая хуулийн танилцуулга дээр үйлдвэр технологийн паркуудыг дэмжих гэж байна. Энэ сайн. Одоо байгаа энэ нэг 20 гаруй үйлдвэр технологийн паркууд гээд нэртэй нэргүй нэг үйл ажиллагаа явуулдаг нь 10 хэдхэн. Ингээд тал хувь нь үйл ажиллагаа явуулдаггүй бараг ингээд ийм үйлдвэр технологийн паркууд байна. Эд нарт бол эд нарын буруу биш. Яагаад гэхээр төрөөс ААНОАТ, үйл ажиллагааны орлого гаалийн ингээд маш олон татварын хөнгөлөлтүүд хэрэгтэй байгаа юм. Нөгөө талаас хөрөнгө оруулагч нар ерөөсөө орж ирэхгүй байна. Тэгэхээр юу асуух гээд байна вэ гэхээр яах вэ ер нь бол энэ 23 онд том утгаараа эдийн засаг жоохон сайжраад эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд сайжраад, төр засаг

тогтвортой ажиллаад ийм ажиллаж байгаа үед ер нь энэ гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх ямар тал байна вэ? Нэмэгдэж байна уу, үгүй юү? Монгол Улсад ер нь хөрөнгө оруулалт хийе, томоохон төсөл хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлье гэсэн ийм хандлага ер нь хэрхэн яаж нэмэгдэж байна вэ? Гадаадын хөрөнгө оруулагч нар л манай улсад олноор бий болж нэмэгдэж байж л энэ бодлого юм чинь сайжирна шүү дээ. Ажлын байр нэмэгдэнэ шүү дээ.

Тийм учраас та бүхэн тэрийг татах гэж л энэ хуульдаа өөрчлөлт оруулж байна гэж ойлгож байна. Хэрвээ энэ хуулийг ингэж баталснаар энэ хөрөнгө оруулалт яаж нэмэгдэнэ гэж харж байгаа вэ гэдэг дээр асуулт хариулт өгөөч.

Л.Мөнхбаатар: Хариултаас өмнө юу яая зочин танилцуулъя. Дорноговь аймаг дахь шүүхийн Тамгын газрын албан хаагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдийн ажил амьдралд сайн сайхан бүгдийн дээдийг хүсэн ерөөе. Сандаг-Очир гишүүний асуултад хэн хариулах вэ? Эрчим хүчний сайд Чойжилсүрэн хариулъя.

Б.Чойжилсүрэн: Сандаг-Очир гишүүнээ ийм 2 хуулийн төсөл байгаа юм. Эхнийх нь бол Гаалийн тариф гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай гэсэн төсөлд 2 өөрчлөлт оруулж байгаа юм. Эхнийх нь юу цахилгааны хувьд 5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эсвэл дулааны хувьд эрчим хүчний хувьд 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай төсөл шинээр барьсан тохиолдолд гаалийн татварыг нь 2029 он хүртэл чөлөөлчихье. НӨАТ-ын татварыг нь гааль дээр оруулж ирэх үед нь төлдөг НӨАТ-ын татварыг нь 4 жил хүртэл хугацаанд хойшлуулах эрх олгоё гэсэн ийм харилцааг оруулж ирж байгаа.

Мөн ААНОАТ-т юу нэг өөрчлөлт оруулж байгаа нь ийм төрлийн тоног

төхөөрөмжүүдийг дотооддоо үйлдвэрлэсэн тохиолдолд энэ ААН-үүдэд бол 90 хувь хүртэл ААНОАТ-ын хөнгөлөлт үзүүлье гэсэн ийм 3 харилцааг зохицуулахаар энэ 2 хууль хуулийн төсөл өргөн баригдсан. Тэгэхээр ААН-ийн тухайд нэгжийн тухайд бол одоохондоо эрчим хүчний ийм том юу эрчим хүчний тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэдэг ААН-үүд Монголд бол судалгаагаар байхгүй байна.

Гэхдээ ойрын жилүүдэд ийм ААН-үүд бол гарч ирэх байх. Энэ хөнгөлөлтийг үзүүлснээр дотооддоо үйлдвэрлэж тодорхой хэсгийг нь дотооддоо үйлдвэрлэх ийм бодлогыг дэмжье гэдэг ийм бодлогоор оруулж ирсэн гэдгийг та бүхэнд хэлье.

Энэ манай Эрчим хүчний салбар маань 90 оноос хойш явсан бас яг бүрэн зах зээлийн харилцаанд бүрэн гүйцэд шилжиж чадаагүй нэг салбарын үлдсэн салбаруудын нэг. Эрчим хүчний үнэ төрөөс зохицуулалттай байдаг, зардал нь дандаа зах зээлийн жамаар, инфляцаар, зах зээлийн ханшаар зардал гардаг. Энэнээс шалтгаалаад алдагдалтай ажиллаж эхэлсэн. Бид нар энэ эрчим хүчний салбарын энэ үнийг үе шаттайгаар нэмэгдүүлээд, томъёонд оруулаад, индексжүүлээд л, бүрэн либералчилж хийхэд бол хугацаа орох юм байна. Доор хаяж 4, 5 жилийн хугацаа орох юм байна. Энэ хүртэл бид нар энэ өсөн нэмэгдэж байгаа хэрэглээг хангахын тулд саяын 3 хөнгөлөлтийг оруулж юу аргагүйн эрхэнд оруулж ирэхээс ондоо аргагүй. Эс бөгөөс энэ манай эрчим хүчний салбар луу бол хувийн болон гаднын хөрөнгө оруулалтад орох ямар ч бололцоо байхгүй байгаа. Яагаад гэвэл энэ салбарт оруулсан хөрөнгө оруулалт дандаа алдагдалтай болчих гээд байгаа учраас энэ 3 төрлийн татварын хөнгөлөлтийг оруулж ирсэн гэдгийг та бүхэнд хэлье.

Энэ гадаадын хөрөнгө оруулалтын талаар асуудлыг бол Эдийн засгийн хөгжлийн яаман дээр бүртгэж байгаа.

Манай энэ юу салбар дээр бол энэ 3 хөрөнгө оруулалтыг хөнгөлөлтийг юу явуулсан тохиолдолд Таван толгойн цахилгаан станцын тендерийг маш ойрын өдрүүдэд бид нар зарлах гэж байна. Хөрөнгө оруулагч нар сонирхох болов уу гэж найдаж байна. ТЭЦ 3-ыг 300мвт-аар, 300мвт-аар цахилгаанаар, 500мвт-аар дулааны хувьд өргөгдөх техник юу төслийг ОХУ-тай ярилцаж байна. Энэ бас тодорхой хэмжээний дэмжлэгүүд болох ийм тооцооллууд байгаа. Бусад төслүүд дээр ч мөн ялгаагүй дэмжлэг болоод, ямар ч байсан энэ санхүү мөнгөний хүндрэлтэй ийм нөхцөлд энэ хуулийн төслийг дэмжиж өгөөч гэж гишүүд та бүхнээс бас учирлаж хүсэж байна. Яагаад гэвэл Парисын 2015 оны Парисын хэлэлцээрээс хойш нүүрсээр ажилладаг цахилгаан станцуудад хөрөнгө оруулахыг бол ерөнхийдөө дэлхий нийтээрээ бараг ОХУ-аас бусад нь бараг татгалзчихлаа. Хамгийн сүүлд БНХАУ-ын дарга Ши Жиньпин 21 оны намар НҮБ-ын чуулган дээр БНХАУ-ын газар нутгаас гадна цахилгаан эрчим хүчний нүүрсний төсөл санхүүжүүлэхгүй гээд ингээд амлалт авчихсан. Иймэрхүү санхүүгийн санхүүжилтийн эх үүсвэрийн хувьд хүндрэлтэй, 3 талын хүндрэлтэй нөхцөл байдалд ажиллаж байгаа учраас ямар ч байсан энийг оролдоод үзье, энэ дэмжлэгийг яваад үзүүлье гэж энэ хөрөнгө оруулагч нарт ийм төслүүд санаачилж оруулж ирсэн. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Цэндийн Сандаг-Очир гишүүн тодруулж асууя.

Ц.Сандаг-Очир: Баярлалаа. Чойжилсүрэн сайдаа та нөгөө хэлэлцэх эсэх дээр Багануурын дулааны станцын төсөл хөтөлбөр чинь ерөнхийдөө эхлэх тал руугаа явж байгаа, хөрөнгө оруулагчид нь эхний шатны байдлаар ирж уулзсан гэж байгаа. Ер нь энэ төсөл чинь анхнаасаа дулаан цахилгаан хослон үйлдвэрлэх байсан шүү ТЭЗҮ нь. Та хариулахдаа эртээд бол дан цахилгаан гэж байх шиг байна лээ. Тэгээд дулааных нь хэрэглээ бага гэж ингэж үзэж байсан.

Цаашидаа мэдээж улс орон хөгжинө. Тэр бүс нутгийн орон нутгийн хүн ам, үйлдвэрлэл үйлчилгээ нэмэгдэнэ. Тийм учраас алсыг харсан бодлогынхоо хүрээнд энэ ТЭЗҮ-дээ дулаан цахилгааныг хосолсон байдлаар явуулах тал дээр нь анхаарч өгөөрэй. Энэ ЭХЯ-ныхан, Эдийн засаг, хөгжлийн яамныхан. Энэ нь цаашидад улс орны эдийн засагт зүүн бүсийг дулаан эрчим хүчээр хангах томоохон төсөл болно шүү гэдгийг бас та бүхэн маань бас улс орны эрх ашгийг бодож, нэг дүүрэг гэдэг юм уу, нэг аймгийн асуудлаар биш цаашидаа улс орны эрх ашгийг бодсон томоохон энэ тал дээр нь асуудлыг харж.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Үг хэллээ. Дамдины Цогтбаатар. Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуултаа асууя.

С.Ганбаатар: Таван толгойн нүүрс цахилгаан станцын тухай ярьж байна. Хэд хэдэн станцууд ярьж байна, дэмжиж байгаа, энийг дэмжихээс өөр аргагүй. Ер нь бол цаад санаагаараа 88 сая долларыг л хэдүүлээ яаж хөнгөлөх вэ л тухай ярьж байгаа шүү дээ. Үг нь энүүгээр бол сургууль, цэцэрлэг, эмнэлэг баригдах ёстой байсан. Тэгэхээр төсвийн орлого дээр нь энийг тэглэнэ гэдэг бол зардал дээр нь ямар нэгэн өөрчлөлт таналт хийгдэж байгаа юу? 1 дүгээр асуулт.

2 дугаар асуулт могойн цус тэнгэрт муугийн үр олонд гэж нэг үг байдаг юм даа. Оюу толгойн гэрээ байгуулж байхад Оюу толгой хамгийн том цахилгаан хэрэглэгч хамгийн том Монголын баялгийг ашигтайгаар өөртөө ашигтайгаар хэрэглэж байгаа энэ тал цахилгаан станц 5 жилийн дотор барьж өгнө гэж гэрээндээ заачихсан орж ирсэн. 5 зүйл заасан л даа. Зэс хайлуулах үйлдвэр 5 жилийн дотор барина, 68 хувийн гэнэтийн албан татвар төлнө, 10 хувийн татварыг би 10 хувийн хувиа би Монголын биржээр зарна, 90 хувийг нь Монгол хүн ажиллуулна гэсэн. Одоо ганцхан 90 хувь нь Монгол хүн ажиллуулна

гээд нэг ор нэр төдий явж байгаа. Энэ ер нь хаачсан бэ?

Энэ Оюу толгойн Рио Тинтогийн бидэнд барьж өгөх ёстой байсан цахилгаан станц ямар шатдаа явж байгаа юм бэ? Рио Тинтогийн угаадас долоож 1 хэдэн нийтлэлчид мань мэтийгээ доромжлоод дуусгах бол энэ нэг хэрэг жижиг хэрэг. Энийг дараа нь бүүр Миёгомбын Энхболд Ерөнхий сайд байсан Засгийн газар дээр гарын үсгээ зурчхаад Фрийдланд зурчхаад орж ирээд чуулган дээр эх орноосоо урвасан шүү дээ. Чуулган дээр байсан гишүүд нь эх орноосоо урваж энийг буцаасан. Зүгээр харамсаад барахгүй. Энийг дахиад л Оюу толгой ярилаа биш ээ, энэ хаачсан бэ? Тэр цахилгаан станцын хувь заяа бүүр тэгээд дуусаа юу? 2 дугаар асуулт.

3 дугаар асуулт. Тийм ээ тийм, эрчим хүчний эх өөр эх үүсвэрүүд рүүгээ ер нь дэлхий тэр чигээрээ нүүрснээс татгалзаж байгаа. 2015 оны Парисын хэлэлцээрээс хойш дэлхий ингэж татгалзаж байгаа л даа. Бид бол өөр хувь заяа байхгүй, нүүрснээсээ зууралдана, босно, хөл дээрээ босно. Үүний хажуугаар эрчим хүчний тэр сэргээгдэх болон бусад өөр эх үүсвэрүүд дээр маш олон лиценз яг нарийн яривал ЭХЯ бол байдгаараа л лицензээ бараг давуулан биелүүлээд өгчихсөн байгаа. Энд яагаад хэрэгждэггүй юм бол? Яагаад энэ явдаггүй юм бол? Яах вэ миний харцулт ойлгомжтой л доо. Монголд бүтээмж байхгүй, ямар ч үйлдвэрлэл хөгжөөгүй, хэрэглээний цахилгаан руу эрт сэргээгдэх эрчим хүчинд хөрөнгө оруулдаг хүн гэж байдаггүй юм. Тэгэхээр бол энэ 3 дугаар асуулт дээр бүтээмж, үйлдвэрлэлийн хөгжил, цахилгаан эрчим хүчний хөгжил бодлого дээр ямаршуу шатдаа явж байгаа вэ?

Эцэст нь нэг юм асуухад 88 сая доллар бид хөнгөлөөд тавиад туучихна гайгүй. Яах вэ бид дуртай шүү дээ. Юмыг хөнгөлөх дуртай, яг хэрэгжих баталгаа байгаа юу? Энэ 5 дугаар цахилгаан станц

ч гэнэ үү, баахан Монголчуудын мөрөөдөл дээр тоглоод л баахан төсөл хөтөлбөр орж ирдэг. Том компаниуд нь нэр дурдаад яах вэ. Том компаниуд нь шуналдаа хөтлөгдөөд л хоорондоо зүгээр завсаргүй зодолдоно. Нөгөө би идчихмээр байна, чи идчихмээр байна гээд нөгөө би л, би л энэ цахилгаан станцыг барьж *billionaire* болохгүй бол завиа цоолно гээд л дайрчихна шүү дээ. Энэнээс сэргийлж байгаа арга зам нь юу байгаа вэ? Бид өнөөдөр энэ 88 сая долларыг хөнгөлөөд хүүхэд хүүхдийнхээ, сургуулийнхаа, үзэцэрлэгийнхээ мөнгийг танаад тавиад туучихлаа. Хэрэгжих баталгаа байгаа юу гэдгийг л би тодруулж асууж байгаа. Манай олигархууд чинь ер нь энэ Их Хурал руу чинь гараа бол зүгээр цөмөртөл нь шаачихсан байгаа шүү дээ. Зүгээр нам, нам зогсооно доо. Энэнээс сэргийлж санаа зовж байгаа зүйлүүд юу байгаа вэ? 4 Асуулт асуулаа.

Л.Мөнхбаатар: Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Жаргалтулгын Эрдэнэбат, Чинбатын Ундрэм, Дамдинсүрэнгийн Өнөрболор нарын урилгаар Сэлэнгэ аймгийн Мандал сумын Түнхэл тосгоны ЕБС-ийн 12 дугаар ангийн багш, сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдэд сурлагын өндөр амжилт хүсэн ерөөе. Асуултад хариулъя. Эрчим хүчний сайд Чойжилсүрэн хариулъя.

Б.Чойжилсүрэн: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Ганбаатар гишүүнээ энэ 88 сая доллартой тэнцэх хэмжээний хөнгөлөлтийг 29 он хүртэл эдэлж эдлүүлж магадгүй гэсэн ийм тооцоолол байгаа юм. Хэрвээ энд юу хөнгөлөлтүүд явахгүй бол анхнаасаа энэ орлого орж ирэхгүй байх, төслүүд нь хэрэгжихгүй байх. Яагаад гэвэл энэ 90 оноос хойш манай энэ зах зээлийн харилцаанд бүрэн шилжиж чадаагүй нэг салбарын нэг нь манай эрчим хүчний салбар байгаа байхгүй юу. Зардал нь дандаа инфляцад өртчихөөд зах зээлийн ханшаар гардаг. Орлого нь дандаа дээрээс

бид нар төрөөс зохицуулалттай байгаагаас шалтгаалаад алдагдалтай байгаа. Өнөөдөр жишээлбэл цахилгаан эрчим хүчний дундаж үнэ бид нар 6,7 цент евро доллар луу шилжүүлэх юм бол борлуулж байгаа. Шинэ станцуудын өртөг 8 цент даваад явчихсан нэг иймэрхүү хүндрэлтэй байгаа юм нэгжийнх нь өртөг. Тийм учраас энэ аргаа барсан арга хэмжээ шүү гэдгийг бас та бодолцож үзээсэй гэж хүсэж байна.

Оюу толгой бол ингэсэн. Өнгөрсөн 2022 онд Төвийн эрчим хүчний системтэй нэг юу гэрээ байгуулсан. 1,3 тэрбум квт цаг эрчим хүч жилдээ худалдаж авна гээд. Ер нь бол 25, 26 оноос хойш бол Оюу толгой 1 жилдээ 2 орчим юу 2 тэрбум орчим киловатт цаг эрчим хүч худалдах юм байна лээ. Энэнийхээ 1,3-ыг нь бол Монголын талаас худалдаж авна гэдэг ийм гэрээ зурчихсан байгаа. Энэ юу гэрээний хүрээнд Таван толгойн цахилгаан станцыг ингээд энэ өнөө маргаашгүй зарлах гэж байна бид нар. 2026 онд ашиглалтад орох байх. Санхүүжүүлэгч нь бол Оюу толгой биш зүгээр бусад хөрөнгө оруулагч нарын дунд зарлаж байгаа ийм тендер зарлагдаж байгаа гэдгийг хэлье.

Энэ сэргээгдэх эрчим хүч нэн ялангуяа нар салхины цахилгаан станцуудыг дэмжихэд энэ чадал нөөцөлж чадахгүй байгаа учраас бид нар дэмжих шинээр дэмжиж холбуулах бололцоогүй байгаа. Энэ чадал нөөцлөх бололцоогоо бид нар бий болгосны дараа нар салхины цахилгаан станцуудыг жишээлбэл холбуулна. УЦС-ын тухайд бол ямар ч асуудал байхгүй. Хөрөнгө оруулагч юу олдох л юм бол шууд холбоно. Нар салхийг та мэдэж байгаа. Нар орох эсвэл салхи зогсчих юм бол түүнтэй дүйх хэмжээний чадлыг хаана нэг газар бид нар нөөцлөх хэрэгтэй. Энэ нөөцлөх ажлаа бид нар юу гүйцэд шийдэж амжаагүй байгаа учраас шинээр нэмж холбох техникийн хувьд бол цаг байна. Магадгүй одоо манай ЭХЯ дээр яг бид нар энэ судалгаа хийж байна. Газын станц, газаар ажилладаг станц

бол агшин зууртаа хурдан ажилладаг. Салхи зогсонгуут зөрөөд эрчим хүч үйлдвэрлэх бололцоотой. Тийм учраас 1 200 орчим мегаваттыг газаар ажилладаг станцын төсөл судалгааг хийгээд явж байна. Энэний дараа энэ газрыг юу нэг доор хая 14 хоногийн нөөц газрыг нөөцлөөд, голдуу сэргээгдэх эрчим хүчээр ажиллуулж явж байгаад салхи зогссон юм уу, нар орсны дараа нь бол энэ станц чадлыг нөхөхөөр ийм нөөцөл нөөцийн станцад байхаар hybrid ийм тооцоолол хийгээд явж байгаа. Энэийг удахгүй бас та бүхэнд танилцуулъя.

Хэрэгжих баталгаа байна уу гэж асууж байна. Оролдоод үзнэ. Яг бүрэн хэрэгжинэ гэдэг баталгаа бол өгч чадахгүй. Гэхдээ ямар ч байсан янз бүрийн энэ хууль бус үйл ажиллагаанд автахгүйгээр шударга ажиллаад энэ ТЭЦ 3-ын өргөтгөл эхний ээлжид Таван толгойн цахилгаан станцыг бол ажилд юу тендер зарлачихна гэж бодож байгаа. Оролцогч орох болов уу гэж найдаж байгаа, болох байх гэж бодож байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Одонгийн Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Эрчим хүчний асуудал бараг өнөөдрийн жагсаагаад бичвэл тулгамдсан асуудлуудын дийлэнх нь л энэ эрчим хүчний хомсдолтой холбоотой ийм л нөхцөл байдалд энэ түгжрэл, утаа, энэ бүхий л зүйлүүд эрчим хүчний дутагдлаас л болж байгаа. Бараг л жагсаагаад бичвэл ер нь ихэнх зүйлтэй л хамаатай ийм чухал асуудал болчихоод байна л даа. Тэгээд шийдлийн хувьд орж ирж байгаа зүйлүүдийг ингээд харахаар шийдлийн хувьд яг үнэндээ бас нэг харагдаж байгаа зүйлүүд бодитой шийдлүүд бас мөн үү гэдэгт би бол жаахан эргэлзэж байна. Яг энэ нэг татварын хөнгөлөлтөөр өртөгт ямар хэмжээний хэдэн хувиар өртөг буурах гэж байгаа юм бол? Энэнээс ямар үр дүн хүлээж байгаа юм бол? Эрчим хүчний тоног төхөөрөмжтэй холбоотой тэр эх

үүсвэртэй холбоотой энэ өртөг буураад энэ өртөг нь яг үнэхээр энэ нэг ААН-ийн албан татварын нэг хөнгөлөлтөөс болоод НӨАТ-ын, НӨАТ-ын татварыг нь 4 жил хойшлох юм байна. Энэнээс болоод үнэхээр өртөг буураад, хөрөнгө оруулагчийн сонирхол нэмэгдээд энэ нь яг их шинэ эх үүсвэр нэмэгдээд явах гэдэг дээр та нэг тодорхой тоонууд хэлээч? Эндээс ямар хэмжээний хөнгөлөлт чөлөөлөлтүүд гарах гэж байгаа юм, ямар хэмжээний урамшуулал дэмжлэг болно гэж бодож байгаа юм бэ?

Ингэснээр ямар эх үүсвэр энд яг тодорхой хүлээгдэж байгаа үр дүн талаасаа ямар эх үүсвэр нэмэгдэх юм бэ? Тэгээд ер нь явсаар байгаад энэ энэ асуудал шийдлийн гарц та түрүүн бас өөрөө хэлж байна. Борлуулалтын орлогоосоо өртөг нь үндсэндээ давчихсан энэ салбарт хөрөнгө оруулагч орж ирэхгүй, нүүрс дээр нь санхүүжилт олдохгүй ийм л нөхцөл байдалтай л байгаа шүү дээ. Тэгэхээр яалт ч үгүй энэ салбарт нэг тийм чөлөөлт хувийн хэвшил орж ирэх боломж бололцоо орон зай энд л нэгэн цагт үүсэж байж л энэ асуудал шийдэгдэхээс өөр ямар ч аргагүй л болчихоод байна шүү дээ. Тэгэхээр энэ дээр тодорхой хугацаа хэрэгтэй гээд та бас олон удаа 2, 3 ч удаа хэлж байна л даа. Тэгэхээр энэ өөрөө ямар нөхцөл бүрдвэл энэ зах зээлд хувийнхан орж ирэх боломж бүрдэнэ гэж бодож байгаа юм. Тэр ямар ч, ямар тоо баримт, ямар ч шаардлага хангагдсан үед хэзээ энэ орж ирэх юм бэ? Энэ үе шат хэрэгтэй нь мэдээж. Тэгэхдээ 1 зүйл тавиад тэр лүүгээ бид нар зорих ёстой л болно шүү дээ.

Тэгэхээр хамгийн гол нь тэр хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн олон асуудлуудаасаа гадна тэр энэ зах зээлийг чөлөөлөх гэдэг асуудал бид нарт хамгийн чухал болчихоод байна л даа. Тэрнээс яг энэ дээр орж ирж байгаа Таван толгой дээр нүүрсний цахилгаан станц барина. Багануурт 400мвт, Бөөрөлжүүт тэгээд баахан нүүрсний цахилгаан станц энэ асуудлуудыг ирээдүй цаг дээр бид нар

ингээд тавьчихсан. Яг үнэндээ эд нарт санхүүжилт нь ч байхгүй байна. Энэ болбол бодит бус л яриа болоод ирэх жил хэдэн жилийн дараа яг энийг яриад суугаад байх боломж нөхцөл байдал яг л хэвээрээ л байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энийг нь саяын зүйлүүд дээр та нэг тодорхой хариулт өгөөч.

Ер нь энэ салбарыг хэзээ, ямар нөхцөл, шаардлага хангагдсан үед чөлөөлөх юм бэ? Тэгээд бусад зүйлс үнэндээ бодит биш, нэг худлаа яриад л болоод өнгөрнө л гэж би лав хувьдаа бас тэгж л бодоод байна л даа. ААНОАТ-ын ашигийн татвараас чөлөөллөө гээд яг хэд чөлөөлөгдөөд, тэр нь бодитой хөрөнгө оруулалт орох юм уу, үгүй юм уу? Энэ бол эргэлзээтэй л санагдаж байна.

Л.Мөнхбаатар: Эрчим хүчний сайд Баттогтохын Чойжилсүрэн асуултад хариулъя.

Б.Чойжилсүрэн: Цогтгэрэл гишүүний асуултад хариулъя. Хэдийд энэ либералчлал болж хувийнхан хөрөнгө оруулдаг болох вэ гэж та асууж байна. Энэ бол цахилгаан эрчим хүчин дээр өртөг нь бид нар нэг өнөөдрийн байдлаар 6,7 цент долларт шилжүүлэхээр борлуулж байгаа юм дундаж өртөг. Өртөг маань өөрөө 10 цент орчим болчихсон байгаа учраас 10-11 центээр цахилгаан эрчим хүчийг борлуулж чаддаг болсон үед либералчлал яваад манай салбар луу хөрөнгө оруулаад, оруулсан хөрөнгө оруулалтаа, борлуулалтаа нөхөж авдаг, оруулсан хөрөнгө оруулалтаа нөхөөд ашиг олдог ийм бололцоо бүрдэж эхлэх байх.

Өнгөрсөн жил ААН-үүд дээр бид нар нэг эрчим хүчийг 14-28 хувь, 38 хувиар нэмэгдүүлсэн. Энэ бол дөнгөж эхний алхам. Тэр бүрэн 10, 11 цент рүү шилжихэд бол тодорхой хэмжээний хугацаа шаардлагатай юм байна лээ. Одоо ингээд 12 сараас юу 22 оны 12 сараас мөрдөж эхэлсэн найдваргүй авлагууд үүсчих гээд ерөөсөө болохгүй байгаа. Эдийн засаг маань бас ковид, энэ

дайнаас шалтгаалаад хямралтай 2 жил болсноос шалтгаалаад хэрэглэгч нарын маань төлбөрийн чадвар бас хангалттай түвшинд очиж чадахгүй байгаа учраас бид нар энэ асуудлуудыг цаг хугацаа орно гэж би яриад байгаа нь энэ. Магадгүй баримжаагаар үе үеийн эрчим хүчний сайд нар зөв бодлого бариад явах юм бол 5, 6 жилийн дараа гэхэд энэ үнэдээ оччих болов уу гэсэн ийм найдлага байгаа. Манай эрчим хүчний систем маань энэнээс гадна алдагдалтай үнээр борлуулж байгаа.

2 дугаарт эрчим хүчний хэрэглээ маань сүүлийн жилүүдэд дандаа 6-8 хувиар нэмэгдэж байгаа. Жишээлбэл 2035 онд манай юу төвийн эрчим хүчний системийн нийт хэрэглээ 2,6 гега, 2,7 гега болно. Бид нар манай эрчим хүчний суурилагдсан юу хүчин чадал бол 1,3 гега байгаа, 2 дахин нэмэгдэнэ. Энэ хооронд энэ өсөлтийг хангахын тулд бид нар хэд хэдэн төслүүд явж байна. Баруун бүсэд баруун бүсийн эрчим хүчний систем дээр Эрдэнэбүрэнгийн УЦС 90мвт-ын хүчин чадалтайгаар баригдаад эхэлсэн та бүхэн мэдэж байгаа. Энэ баруун бүсдээ нэг ямар ч байсан 35 хоног хүртэл хэрэглээг хангана. Зүүн бүсдээ 50мвт-аар юу Дорнодын цахилгаан станцыг өргөтгөж байгаа. Энэ ондоо багтаад ашиглалтад оруулахаар ийм төлөвлөгөөтэй явж байна. Би маргааши газар дээр нь очиж ажиллана. Төвийн бүсдээ бол энэ Бөөрөлжүүтийн цахилгаан станц гээд цахилгаан станц 2024 оны төгсгөлд 300мвт-ын хүчин чадалтай хувийн салбарынхаа барьж байгаа, ашиглалтад орох байх. Таван толгойн цахилгаан станцыг 300мвт-ын хүчин чадалтай эхний ээлжид, 2 дугаар ээлждээ 150-ийг нэмээд нийтдээ 450мвт-ын хүчин чадалтайгаар барих энэ ажлуудыг тендерийг нь зарлаад 9 сарын дунд гэхэд тендерт ялагчийг тодруулаад ажлыг эхлүүлэх хэмжээний яриа хэлэлцээр, бэлтгэл ажил хийгдээд явж байгаа. Ийм байна.

Түүнээс гадна Багануурын цахилгаан станцыг 700мвт-ын хүчин чадалтай Багануур станцыг Хятадын хөрөнгө оруулагч нар бариад эхэлсэн байсан. Ажил нь зогсчихсон байсныг одоо буцаагаад сэргээж байгаа. Эхний ээлжид 400мвт-аар 2 турбин 200-ын 2 турбин ашиглалтад оруулна. 2028 он гэхэд гуравдагч блок буюу 300мвт-ын хүчин чадал ашиглалтад орох ийм тооцоолол бий. Улаанбаатар хотдоо бол ТЭЦ 3-ыг 300мвт-аар цахилгаан эрчим хүчээр нэмэгдүүлэх, дулааныг нь 500мвт-аар нэмэгдүүлэх энэ ажлыг ОХУ-ын Засгийн газрын экспортын зээлээр санхүүжүүлэхээр миний түрүүчийн сайд нар эхлүүлчихсэн байсан энэ ажил хийгдэнэ. Ирэх 7 хоногт 6 сарын 14-нөөс 17-ны хооронд Санктпетербургийн эдийн засгийн форумын үеэр энэ гэрээний хэлэлцээрийн бас чухал хэлэлцээрүүд явагдах иймэрхүү байдалтай байгаа. Энэ төслүүд ашиглалтад орчих юм бол ямар ч байсан бид нар 2035 он хүртэл өсөн нэмэгдэж байгаа цахилгаан эрчим хүчнийхээ хэрэглээг бид нар Монголдоо дотоодоосоо хангачих байх. Оюу толгой төслийн тухайд бол ингээд.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Цогтгэрэл гишүүн тодруулж асуугаад, сайд юу яачихъя тийм ээ, гүйцээгээд хариулчихъя. Тэгье. Одонгийн Цогтгэрэл гишүүн тодруулж асууя.

О.Цогтгэрэл: Та тэр саяын асуулт дээр яг ААН-ийн энэ хөнгөлөлт чөлөөлөлт чинь яг бодитой дэмжлэг болж чадах уу, үгүй юу гэдэг дээр нэг тоо хэлчихмээр байна. Энэ яг өртгийг хэдэн хувиар бууруулах гээд байгаа юм бэ? ААНОАТ-ын тэр хувь хэмжээ надад бол их л бага л юм болж буух байх л гэж бодох юм. Тэгээд ашигтай ажилладаг юм уу, үгүй юм уу?

2 дугаарт нь энэ НӨАТ-ын хойшлуулалт байна лээ. НӨАТ-ын хойшлуулалт чинь яг санхүүгийнхээ бичилтийн хувьд дараагийн хэрэглэгч нь,

дараагийн худалдан авагч нь, дараагийн бизнес эрхлэгч нь нөхөж төлдөг шүү дээ. Тэгэхээр энэ чинь НӨАТ хойшлуулна гэдэг нь гааль дээр ч юм уу НӨАТ хойшлуулчихлаа. Энэ яг бодитойгоороо худалдан авалтын үе шат бүр дээр энэ чинь ААН-ийн албан татвар шиг биш шүү дээ. Тэгэхээр НӨАТ-ын хойшлуулж байгаа бичилт яг ААН-ийн нэгжүүддээ бодит дэмжлэг болж очих юм уу 2 дугаарт нь.

3 дугаарт нь тэр нэг сая та тэр хэзээ чөлөөлөлт либералчлал явагдах юм бэ гэдэг дээр төрөөс үнийг нэмсээр байгаад ашигтай болох үед гэж байна л даа. Яг энэтэй бол миний хувьд бол нэг их санал нийлмээргүй л.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад нэмж хариулъя. Эрчим хүчний сайд Чойжилсүрэн.

Б.Чойжилсүрэн: Ийм 2 тооцоо байгаа юм. Гаалийн татварыг импортоор орж ирэх гаалийн татварыг чөлөөлнө. Жишээлбэл Таван толгойн цахилгаан станцыг 300мвт-аар тооцоолол хийгээд урьдчилсан ТЭЗҮ дээр байхад нэг 550 саяас 650 саяын хооронд үнийн саналууд ирэх байх. Өртөг дунджаар 600 сая доллар гэхэд импортын гаалийн албан татвар 17 сая доллар болно. Энэ бол өртөг дээр бууна. НӨАТ-ыг бол одоо 2 жилээр сунгадаг, хойшлуулдаг бололцоо байсныг нь нэмээд 4 жил болгож байгаа юм. Энэ бол НӨАТ өртөг дээр нөлөө үзүүлэхгүй боловчиг яг барих үед нь санхүүгийн эх үүсвэр хүндрэлтэй байгаа учраас мөнгөн урсгал дээр нь дэмжлэг үзүүлье гэж байгаа юм. Түүнээс биш энэ дотооддоо борлуулдаг цахилгаан станцууд бүгдээрээ юу ААН-үүд НӨАТ төлөөд л явна шүү дээ цаашаа. Тийм учраас яг барих үед нь мөнгө босгох ажил дээр хүндрэлтэй байгаа учраас НӨАТ-ыг нь 4 жил хойшлуулаад.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Гүйцээгээд хариулчих юм уу. Чойжилсүрэн сайд гүйцээгээд хариулчихъя.

Б.Чойжилсүрэн: Тэгэхээр энэ огт аргаа барсан л юм. Хамгийн зөв шийдвэр бол үнээ чөлөөлөөд явчих юм бол ямар нэгэн хөнгөлөлт дэмжлэг хэрэггүй байхгүй юу. Одоо бид нар үнээ чөлөөлж чадахгүй шууд тэр юу тэр хэмжээнд хүргэж чадахгүй байгаа учраас энэ 3 юу татварын хөнгөлөлтийг эдлүүлж байгаа гэсэн ийм л бодлого. Нэг талаасаа өртөг дээр нь жоохон буулгая. 2 дугаарт мөнгөн урсгал дээр нь, мөнгө босгох хүндрэлтэй болчихсон байгаа учраас ийм зорилгоор оруулж ирсэн.

Д.Мөнхбаатар: Шадар сайд Амарсайхан, Учрал сайд 2 хүрээд ирээрэй. Борхүүгийн Дэлгэрсайхан гишүүн асуултаа асууя.

Б.Дэлгэрсайхан: Энэ Дорноговь аймаг бол аж үйлдвэрийн бүс нутаг болж байгаа. Гэтэл энэ цахилгаан эрчим хүчний хэрэгцээ маш их байна. Уул нь Дорноговь аймаг дээр түрүүн Энхтүвшин гишүүн маань асуусан. Энэ нарны болоод салхины хангалттай цахилгаан станцууд байна. Тэгээд энийг яаж ашиглах юм бэ? Энийг нэг тодорхой энэ өнөө хуримтлуур хураагуур тавих ийм боломж бололцоо байдаг юм уу, үгүй юм уу 1 дүгээрт?

2 дугаарт энэ Багануураас Дорноговь руу татна гээд бүтэн 4 жил ярилаа. 2 хэлхээ дамжуулах шугам. Тэгээд уул нь бол EBRD ардын зээл нь болчихсон. Засгийн газар 60-аад сая доллар нь гараад ингээд болчихно гэж ойлгоод, тэгээд одоо энэ ажил эхэлсэн үү? Тэгэхгүй бол энэ чинь ер нь бол бараг тасрахад бэлэн байгаа шүү дээ. Аль социализмын үеийнхээ л юм байгаа шүү дээ. Тэгээд энэ гол энэ үйлдвэрлэлийн бааз суурь руугаа татаж байгаа энэ шугам чинь яг хэзээ эхлэх юм бэ? Дээр нэг асуухад тендер нь зарлагдсан л гээд нэг яриад байсан. Тэгээд тендер зарлагдсан юм уу, үгүй юм уу ингээд нэг ийм хоёрдмол ийм утгатай ингээд юм яваад байх юм. Энийгээ хурдлах ямар арга байна вэ?

3 дугаарт хувийн хэвшил цахилгаан станц барина гэвэл зөвшөөрөл өгөх үү та нар? Энэ дээр ямар боломж бололцоо олгох юм бэ? 1 дүгээрт би бол тэр Цогтгэрэл гишүүнтэй санал нэг байна. Тэр хувийнхан хувийн хэвшил цахилгаан станц барина гэвэл та нар татвараас нь чөлөөлж өгөх юм уу, үгүй юм уу? Гаднаас оруулж ирэх тоног төхөөрөмж бүх юмыг нь. Дээрээс нь энэ удахгүй энэ коксын үйлдвэр ашиглалтад орно. Коксын үйлдвэр чинь бас өөрөө ингээд нэг өөрөөсөө бас нэг тодорхой хэмжээний 15, 20мвт-ын цахилгаан үйлдвэрлэдэг юм байна. Энийг танайх эрчим хүчний газрууд худалдаж авах уу? Энэ цахилгааныг. Энэ чинь бол нар, салхи биш шүү дээ. Тогтмол байнгын цахилгаан шүү дээ. Энэ дээр нэг асуулт асууя. Тэгээд дараа нь тодруулъя гэж бодож байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Эрчим хүчний сайд Чойжилсүрэн.

Б.Чойжилсүрэн: Дэлгэрсайхан гишүүнээ нарны станц, салхины цахилгаан станцын тухай би сая Энхтүвшин гишүүний асуултад хариулахдаа ярьчихсан. Та учрыг ойлгож байгаа байх.

2 дугаарт ийм байгаа. Танай аймгийн тухайд одоо энэ Багануур, Чойрын 220квт-ын хос шугамыг бол Дэлхийн банкттай яриад ерөнхийдөө санхүүжилт зөвшөөрч байгаа. Чойроос Сайншиандынх нь асуудлыг бол ЕСБХБ-тай ярьчихсан, төслийн нэгж нь байгуулагдчихсан, эд нар зөвшөөрчихсөн байгаа. Энэ ондоо багтаагаад эхлүүлэх байх 220квт-ын хос шугамыг. Ингээд Шанд бол ингээд Улаанбаатартайгаа шууд холбогдоно. Наана нь баригдах цахилгаан станцуудтай холбогдоно. Хувийн хэвшил цахилгаан станцад баривал бүгд энэ ярьж байгаа бүх хөнгөлөлтүүдийг бол эдэлнэ. Бид нар бүгдэд нь хувь, хувьсгалгүй бүх хүмүүс,

бүх ААН-үүдэд эдлүүлэхээр ийм хуулийн төсөл өргөн барьсан.

Коксын үйлдвэр бариад газаараа дагалдах газаараа цахилгаан станц барьсан юу цахилгаан станц барьсан тохиолдолд дулааныг ч тэр, цахилгааныг ч тэр төвийн эрчим хүчний систем худалдан авах бололцоотой. Дулаан нь бол төв суурин газарт байгаа бол авна. Яг хувийн хэвшлийн ААН-үүд дээр одоогийн байдлаар 16 мянган Мвт цахилгаан станц барих нийт зөвшөөрөл гарчихсан байна. Нөгөө миний дээр дурдсан гадаадын санхүүжилтийн нөгөө хумигдмал байдлаас шалтгаалаад энэ зөвшөөрөл тусгай зөвшөөрөл авчихсан ААН-үүд одоо станцаа барьж чадахгүй байгаа болохоос биш хувийн хэвшил хүсэлт гаргасан тохиолдолд ЭХЯ зохицуулах хорооноос бол зөвшөөрлийг ямар нэгэн тийм хүндрэлгүй гаргаж өгч байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах юм уу та? Борхүүгийн Дэлгэрсайхан гишүүн тодруулж асууя.

Б.Дэлгэрсайхан: Тэгвэл энэ сайд бол Говьсүмбэр, Сайншандын хоорондох шугам ингээд өнөө маргаашгүй эхэлнэ гэж ярилаа. Энэ ингээд өмнөх сайдын үед бол байнга яригдсан. Одоо тэгээд бодитой яг эхлэх юм байгаа биз дээ? Энэ хамгийн чухал шугам шүү гэдгийг дахиад тодруулъя.

2 дугаарт бол хувийн хэвшил цахилгаан станц барьж болох юм байна. Тэгээд энэ дээр бол бүх хөнгөлөлт зөвшөөрөл татвараас чөлөөлөх юм байна гэж ойлголоо. Тэгээд энэ бол баттай биз дээ? Тэгээд бас манайхан чинь нэг юм барих гээд ирэхээр өнөө хүнд суртал нь дийлдэхгүй болдог шүү дээ.

Энэ коксын үйлдвэрээс бол цахилгаан гарах нь тодорхой намар. Энийг төр худалдаж авч болох юм байна гэж би ойлголоо. Зөв биз дээ? Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Хариулах уу? Санал хэллээ. Дэлгэрсайхан гишүүний хэлсэн саналыг Эрчим хүчний сайд анхааралдаа авч шийдвэрлэх нь зүйтэй. Тилеуханы Аубакир гишүүн, Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн асуултаа асууя.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа та бүхнийхээ өглөөний амгаланг айлтгая. Эрчим хүчний хомсдол үүсэхээс сэргийлэхийн тулд бид бас ААН-ээ дэмжих зайлшгүй шаардлага үүсээд байгаа. Захын хорооллын дүүргээс сонгогдсон гишүүний хувьд манай тойрогт бол тог эрчим хүчний асуудал, гудамжны гэрэлтүүлгийн асуудал, тэр дундаа дахин ашиглах боломжгүй орон сууцын асуудал гээд бас хэд хэдэн асуудлууд байдаг. Тэгээд энэ эхнийхээ асуултыг асууя. АХБ-ны зээл тусламжаар Монгол Улсын Засгийн газар маань тодорхой хэмжээний санхүүжилттэйгээр хэрэгжүүлж байгаа эрчим хүчний нөгөө хуримтлуурын төсөл маань ер нь ямар шатдаа явж байгаа бол? Энэ хуримтлуурын төсөл бас хэрэгжсэнээрээ манай захын хорооллууд, Улаанбаатар хотын эрчим хүчний уналттай байгаа, хүчдэл муу байгаа энэ айл өрхүүдийг бас цахилгаан эрчим хүчээр бүрэн гүйцэд хангах тэр боломж бүрдэнэ гэж үзэж байгаа. Яг өнөөдрийн байдлаар энэ ажил маань ямар шатандаа явагдаж байгаа бол? Нийтдээ 119 сая долларын энд байх өртөгтэйгөөр хийгдэж байгаа энэ ажил манай СХД-ийн 32 дугаар хороонд байгуулагдаж байгаа. Энэ ажил ямар шатандаа явж байгаа бол?

Ер нь ААН-үүд сая бас ковидын нөхцөл байдлаас шалтгаалан тоног төхөөрөмжөө татаж чадахгүй байх, хил дээр хаагдах, үнэ өртөг нь нэмэгдэх, анх батлагдсан төсвөөрөө хийгдэж чадахгүй байх ийм асуудлууд үүссэнээс шалтгаалан айл өрхөд тог цахилгаанаар хангаж чадахгүй ажил бас удааширсан ийм үйл явц байгаа. Яг өнөөдөр бас ЭХЯ-тай бас хамтран ажиллаж байгаагийн хувьд нийтдээ 10267 өрх СХД-ийн хэмжээнд бас тогтой залгагдах энэ ажил бас

хийгдэж байгаад бас эрчим хүчний сайдад бас талархлаа илэрхийлье. ААН-үүд маань бас ажлаа явуулж байна. Гэхдээ бас тогтсон хугацаандаа тог цахилгаанаа өгөхгүй бол бид нар өнөөдөр Улаанбаатар хотдоо амьдарч байгаа иргэдээ тог цахилгаанаар хангаж чадахгүй байх ийм хэмжээний л байгаа.

Энэнтэй холбогдуулан бас асуулт асуухад ер нь Улаанбаатар хотын төвлөрөлтэй холбогдуулан, Шинэ суурьшлын бүсийн төлөвлөлт төлөвлөлттэй холбогдуулан ер нь хамтын ажиллагаа ер нь ямар шатад явж байгаа вэ? Айл өрхүүд буугаад эхэлчихдэг, газар болгочихдог хашаагаа хатгачихдаг. Гэтэл тоггүй байдаг. Эргээд тэнд нөгөөдөх чанаргүй тог цахилгаан өөрсдөө айл өрхөөсөө нэгээсээ нэг рүү нь татсан энэ нөхцөл байдлаас нөгөө тогны утсанд хүүхэд бэртэх гэмтэх хүртэл ийм эрсдэлүүд маш ихээр байдаг. Тэгэхээр энэ төлөвлөлтийн ажлаа ер нь яг хамтран хийж чадаж байгаа уу гэдэг дээр бас асуулт асууя.

Нөгөөтээгүүр манай дүүргийн хэмжээнд бас СХД-ийн 20 дугаар хороонд маань сайжруулсан түлшний үйлдвэр байдаг. Энэ сайжруулсан түлшний үйлдвэрээс шалтгаалан иргэд бас амьдрах нөхцөл хүнд байна, утаа тортог их байна, цагаан гэр маань хар гэр боллоо, эрүүл амьдрах боломж алга байна гэдэг ийм шаардлагыг маш ихээр тавьдаг байгаа. Бид нар ч гэсэн бас ер нь энэ 20 дугаар хороонд байрлаж байгаа сайжруулсан түлшний үйлдвэрийг нүүлгэх тал дээр ер нь ямар арга хэмжээ авч байгаа вэ гэж удаа дараа хэлж байгаа. Хэрвээ үнэхээр бид бас ачааллаа даахгүй нүүлгэх боломжгүй байгаа бол түүний нөгөө аюулгүй байх, утаа тортог гаргахгүй байх ийм хашаа хаалт хийх боломж бий юу, үгүй юу гэдэг дээр бас сайдаас тодруулъя. Ер нь бол хүчин чадлыг бууруулах, 7 шугамаар ажиллах бус бас ажиллаж байгаа шугамыг цөөлж хүчин чадлыг нь бууруулж байгаа гэсэн мэдээлэл байгаа. Тэгэхээр энэ дээр ер нь ямар арга

хэмжээ авч байгаа юм бол гэдэг дээр бас та тайлбар өгөх боломж байна уу? Баярлалаа. Тэгээд тодруулаад асууя.

Л.Мөнхбаатар: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Хэн хариулах вэ? Эрчим хүчний сайд Баттогтохын Чойжилсүрэн хариулъя.

Б.Чойжилсүрэн: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Энэ АХБ-аас санхүүжилтээр хэрэгжүүлж байгаа энэ хуримтлуурын төсөл ямар нэгэн бэрхшээл хүндрэлгүйгээр 2023 оны 12 сарын 1-ний дотор ашиглалтад орох, төсөвт өртгийн хэтрэлт ч байхгүй, хугацаа хоцролт ч байхгүй явж байгаа, орчих байх.

Шинэ суурьшлын бүсийн төлөвлөлтийн талаар бол энэ их олон зүйл ярих ёстой байх. Бид нар бас төлөвлөж Улаанбаатар хот үеийн удирдлагууд төлөвлөх гэж оролдож байсан юм байна лээ. Төлөвлөснөөсөө илүү айлууд ирээд зөвшөөрөлгүй буучихдаг. Тэгээд бид нар Улаанбаатарт ирчхээд цахилгаанд холбогдож чадахгүй байна гэдэг ийм хүндрэлүүд тавигддаг ийм асуудлууд байлаа. Энийг бол үеийн үед хаана хаанаа л ойлголцоод явахаас ондоо аргагүй байх.

Энд та энэ 4 дүгээр асуудал энэ 20 дугаар СХД-ийн 20 дугаар хороон дээр байгаа манай Таван толгой түли компанийн баруун үйлдвэрийн талаар ярьж байх шиг байна. Анх уул нь баруун үйлдвэрийг барьчаад зүүн үйлдвэр бариад зүүн үйлдвэрлэл рүү бол шилжүүлж гэсэн ийм тооцоололтой байсан юм байна лээ. Харамсалтай нь тэр зүүн үйлдвэр дээр байгаа шугамууд нь баруун үйлдвэр дээр байгаа шугамуудыг буулгасан тохиолдолд Улаанбаатар хотыг сайжруулах шахмал түлшээр хангаж хүч хүрэхээргүй тийм төслийн хүчин чадал нь тооцоололдоо тооцоолсон хэмжээндээ хүрэхгүй байгаа учраас энэ жил ямар ч байсан баруун үйлдвэр бол ажиллана. Тодорхой хэмжээний иргэдэд

бол хүндрэл учруулж байгаа нь үнэн. Гэхдээ энэ жилдээ бид нар нүүлгэн шилжүүлэх бололцоо бол байхгүй. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн тодруулж асууя. Шаардлагатай бол ажлын хэсэг бас нэмж хариулж болно шүү.

Б.Жаргалмаа: Ямар ч гэсэн сайжруулсан түлшний үйлдвэр ашиглагдах юм байна. Гэхдээ нөгөө дуу тусгаарлагч нөгөө төмөр замын юугаар ингээд босгочихдог шүү дээ. Түүнтэй нэгэн адилаар нөгөө тоосонцрыг нь сааруулах гэдэг юм уу, тийм арга хэмжээ авч өгөөч гэсэн хүсэлтийг бас тавимаар байгаа юм. Түрүүн би бас яриандаа дурдаад өнгөрсөн байгаа. Ашиглалтын шаардлага хангахгүй орон сууцны асуудал байгаа. Манай дээр хэд хэдэн тийм хороонуудад маань ашиглах дахин ашиглах боломжгүй ийм орон сууцууд байгаа. Зүгээр СХД-ийн 6 дугаар хорооны 6 байрны асуудал өнөөдөр дэд бүтцийн татчихсан хэр нь ААН-үүд маань орчихгүй байгаад байгаа. Зүгээр үнэхээр эрчим хүчний хүчдэлээ даахгүй гэдэг байдлаар ч гэдэг юм уу, энэ асуудал Хан-Уул дүүрэгт шийдэгдэхгүй байгаа гэсэн л дээ. Тэгэхээр энэ асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд БХБЯ-тай хамтраад ажиллах тэр боломж бий юу? Өөрөөр хэлэх юм бол бид хүчин чадлаа нэмэгдүүлэе, та орон сууцаа барь гэдэг энэ боломжийг нээж өгөх боломж ер нь хэр байдаг юм бол гэдэг дээр бас тодруулмаар байна. 6 дугаар хорооны хувьд нөгөө дэд бүтэц нь татагдчихсан. Гэтэл ААН-үүд орон сууцаа барихгүй. Өөрөөр хэлэх юм бол захын хороололд ашиггүй гэдэг үүднээсээ барилгын компаниуд орохгүй байгаа байхгүй юу. Гэтэл тэнд өчнөөн айл өрх.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулах уу? Ерөнхийдөө санал байна тийм ээ, үг хэллээ гэж ойлголоо. Бичгээр, саналаа бас бичгээр өгч болох юм байна, шийдвэрлэнэ гэж байна. Зочин

танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Саранчимэгийн удирдлагаар Нийслэлийн БЗД-ийн 14 дүгээр сургуулийн 7А ангийн багш, сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Сурагчид та бүгддээ хичээл сурлагын өндөр амжилтыг хүсэн ерөөе. Одоо 2 гишүүн үг хэлсний дараа санал хураалт явагдана. Улсын Их Хурлын гишүүд танхимдаа байраа эзэлье. Жамбын Батсуурь гишүүн асуултаа асууя.

Ж.Батсуурь: Баярлалаа. Тэгэхээр Монгол Улсад болж бүтэхгүй байгаа зүйл бол маш олон байгаа л даа. Гэхдээ бид нарын тулгамдаад байгаа асуудал бол энэ цахилгааны эрчим хүчний байдал, дулааны эрчим хүчний нөхцөл байдал тулаад байгаа гэж ингэж маш олон удаа ярьж байна. Жишээлбэл өнөөдөр үйлдвэрлэж байгаа хүчин чадал энэ дулааны эрчим хүч, цахилгааны эрчим хүчийг авах гэж байгаа хүсэлт хоёрын хооронд бараг 2 дахин ийм зөрүү байгаад байдаг. Тэгээд та бол хэлээд байгаа ийм том, том бас цахилгаан станцууд эрчим хүчийг үйлдвэрлэх гэж байна гээд. Энэ хэлээд байгаа зүйл нь 32 он хүртэл яриад байгаа боловч одоо байгаа хүсэлтэд хүрч чадах хэмжээний ийм том төслүүд харагдахгүй байна л даа.

Жишээ нь та маргааш зүүн бүс нутагт ажиллах гэж байгаа юм шиг байна, тийм ээ? Жишээлбэл Дорнодын цахилгаан эрчим хүчийг 50мвт-аар өргөтгөж байгаа юм. Өргөтгөөд ашиглалтад авна гэж байхад түүний үйлдвэрлэх хүчин чадлаас илүү дахин хүсэлт тэнд байж байгаа байхгүй юу, хэрэглээний хүсэлт. Тийм болохоор энийг ер нь яаж даван туулах юм бэ? Жишээ нь зүүн бүс нутагт бол 5 тэрбум орчим тонны эрчим хүчний нүүрс хилээр гарах гээд зөвх гээд зөвхөн нүүрсээр нь гаргах гээд л ингээд л баахан хүсэлтүүд маш олон уурхайнууд хөрс хуулчихсан. Тэгээд энэ нүүрсээ цааши нь зөвхөн тээврээр л түүхийгээр нь гаргах гээд байна л даа. Тэгэхээр энэ эх үүсвэр дээр цахилгааны

эрчим хүчээ үйлдвэрлэх том станц барьж болдоггүй юм уу? Энийг ер нь судалсан зүйл манай ЭХЯ, Монголын эрчим хүчний бодлогод байдаг уу? Заавал нэг Дорнодын эрчим хүчийг дулааны станцыг ДЦС-ыг өргөтгөнө, тэр өргөтгөл рүү чинь гаднаас нүүрс зөөнө, тэгээд өргөтгөж байгаа хэмжээ нь тэр хүсээж байгаа хүчин чадлыг зүүн бүс нутгийг хангаж чадахгүй байна шүү дээ. Тийм учраас яг одоо тэр эрчим хүч гэхээр чинь шууд нүүрс түлж байгаа ойлгомжтой шүү дээ. Тэгээд тэр нүүрсний тэр том орд газрууд дээр нь шууд цахилгаан үйлдвэрлэх станц барих боломжийг ер нь судалсан, төсөөлсөн төсөв ийм юм байдаг юм болов уу гэж?

Миний бодлоор бол тэр 5 тэрбум орчим тонны нөөцтэй эрчим хүчийг гадагшаа зөөнө гэснээс газар дээр нь цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэх юм бол зүүн бүсээ тэндээс нь хангаад, илүүг нь цааши нь экспортлох боломжууд бол харагдаад байдаг юм. Тэгээд энд ер нь төсөвлөсөн, төлөвлөсөн юм байдаг юм болов уу 1 дүгээрт?

2 дугаарт энийг барина гэвэл ямар хугацаа бий болох вэ? Ер нь таны төсөөлж байгаагаар зүүн бүсийн дулааны бөгөөд эрчим хүчний энэ хүсэлт шаардлагыг 100 хувь хангахад ямар хугацаа зарцуулах вэ? Цаад талын тэдэн он гэхэд бол зүүн бүс бол цахилгааны бөгөөд дулааны эрчим хүчээр бол ямар ч эргэлзээгүй хангагдах юм гэсэн ийм төлөвлөгөө байна уу гэсэн ийм асуулт байна.

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Эрчим хүчний сайд Баттогтохын Чойжилсүрэн хариулъя.

Б.Чойжилсүрэн: Батсуурь гишүүний асуултад хариулъя. Дорнодын цахилгаан станцыг 50мвт-аар өргөтгөнө. Хүсэлтүүд бол ирчихсэн байгаа. Яг энэ хүсэлтээ, хүсэлтүүд маань яг бодит амьдрал дээр бас хэрэгжихгүй төслүүд нь байгаа юм. Тэгэхээр Дорнодын цахилгаан

юу 50мвт-аар өргөтгөсөн тохиолдолд ямар ч байсан нэг 2, 3 жилдээ бол бодит үүсэх хэрэглээг бид нар хангана нэг.

Зүүн бүсийн тухайд бол мэдээж манай энэ салбар өөрөө нөгөө алдагдалтай ажилладаг учраас гаднын хөрөнгө оруулалтууд орохгүй байгаа 1. 2 дугаарт нүүрсний салбар луу хөрөнгө оруулалтыг хийхэд барууны систем тэр чигээрээ, ер нь ОХУ-аас улсаас бусад нь бараг бүх улсууд санхүүжилт хийхгүй байгаа ийм эх үүсвэрийн хүндрэлтэй нөхцөлүүд бий. 3 дугаарт зүүн бүсийг бид нар хангах нэг төлөвлөгөө бол энэ Багануурын цахилгаан станц ашиглалтад орсон, ашиглалтад орох нь тодорхой болоод ажил нь эхэлчих юм бол Багануураас Өндөрхаан, Өндөрхаанаас Дорнод руу энэ агаарын шугам дамжуулах шугам барих ийм төлөвлөгөө тооцоонууд бий. Багануурын цахилгаан станц юу цахилгаан станцын төсөл нь явж байгаад зогсчихоод нэг хөрөнгө оруулагчаас нөгөө хөрөнгө оруулагч руу шилжих процесс нь явж байна. Ойрын хугацаанд энд юу энэ 2, 3 дугаар улиралдаа багтаагаад шинэ хөрөнгө оруулагч нартаа бид нар гэрээний нөхцөлийг яасан тохиолдолд зүүн бүсийн өсөн нэмэгдэж байгаа хэрэглээг бол Багануураас хангах болов уу гэсэн хамгийн бодит тооцоолол энэ байна.

Түүнээс биш бусад зүүн бүсийн Дорнод, Сүхбаатарын орд, нүүрсний уурхайнууд дээр цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэе гэсэн ийм хөрөнгө оруулагч гарч ирэх юм бол ЭХЯ бол тухай бүрд нь дэмжээд ажиллаад явна. Харамсалтай нь мөнгөө босгож чадахгүй байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Жамбын Батсуурь гишүүн тодруулж асууя.

Ж.Батсуурь: Та зүүн бүсийн эрчим хүч, дулааны болон цахилгааны эрчим хүчийг Багануураас хангаж ирнэ гэж. Багануур чинь 700мвт-аа 500 болгоод эхлүүлнэ гэнэ. Энэ хэзээ дуусах юм бэ? 1 дүгээрт.

2 дугаарт Дорнодын цахилгаан станцыг 50мвт-аар өргөтгөсөн ч гэсэн энэ чинь Дайчин тамсгаа хангаад, ингээд бусад хэрэглээнд бол өгөх боломжгүй гэсэн ийм тооцоо байгаа байхгүй юу. Зөвхөн Дайчин тансагтаа өгчихнө. Тэгтэл чинь одоо Засгийн газрын нөгөө хилийн боомтын сэргэлтийн асуудал, төмөр замын өргөтгөлийн асуудал, боомтын өргөтгөлийн асуудал, эдгээр чинь эрчим хүчний үнэхээр бодит дутагдалд орчхоод байна шүү дээ. Яг энэ 50мвт чинь та оруулна гэж байна, орлоо гээд тэр хүсэлт шаардлагыг хангаж чадахгүй. Тэгэхээр дараагийн асуудал нь болонгуут та Багануураас гэж байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр Багануур чинь яг хэзээ орох юм бэ гэсэн юм асууя.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад нэмж хариулъя. Чойжилсүрэн сайд.

Б.Чойжилсүрэн: Батсуурь гишүүнээ яг үнэндээ бол нүүрсний төслүүд бол санхүүжилт дээр бол ер нь ерөнхийдөө бараг боломжгүй шахуу ийм хүнд нөхцөл байдалд орчихсон шүү дээ. Тэгэхээр бид нар энэ би Багануураас цаашаа зүүн бүсийг нэг хангах бололцоо байна уу гэх гэж байгаа. Яагаад Багануур гээд яриад байна вэ гэхээр энэ 21 оны 9 сард Хятад улсын дарга Ши Жиньпин дарга НҮБ-ын чуулган дээр амлалт авахаас өмнө хэрэгжиж байсан 2 төсөл. Энэ. Бөөрөлжүүтийн төсөл, энэ Багануурын төсөл 2 бол Хятадын Хөгжил шинэтгэлийн хороо SINOSURE 2 дээр бол энэ 2 төсөл бол тэр Ши Жиньпин даргын амлалтад орохгүй, хориглолтод орохгүй гэсэн ийм тооцоололтой 2 төсөл учраас хэрэгжих магадлал нь өндөр байгаа юм. Бусад төслүүд бол Хятадын хөрөнгө оруулагч нар бол хөрөнгө оруулахгүй байна. Тийм учраас Багануурын төлөө шүд зуугаад 2 гараа зууралдаад яваад байгаа нь энэ. Хэрэгжих бололцоотой хамгийн тэр SINOSURE, Хөгжил шинэтгэлийн хороо 2 дээрээ зөвшөөрч, дэмжигдэх болзол магадлалтай. Бусад нь бол эрсдэлтэй.

Л.Мөнхбаатар: Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Ням-Осорын Учрал асуултаа асууя.

Н.Учрал: Эрчим хүчний сайдаас нэг асуулт байна. Энд эрчим хүчний энэ зохицуулах хороо гэж байгууллагын хүмүүс байвал энэ эрчим хүчний үнийн нэмэгдэлтэй холбоотойгоор нэг асуулт асууя. Энэ Эрчим хүчний зохицуулах хороо гэдэг байгууллага уул уурхай олборлох боловсруулах аж үйлдвэр нөгөө нэг крипто валют банк санхүүгийн салбартайгаа яг энэ манай харилцаа холбоо энэ интернэтийн үйлчилгээ эрхэлж байгаа байгууллагуудын эрчим хүчний үнийг 4, 5 дахин нэмэгдүүлчихсэн ийм шийдвэр гаргаад. Тэгээд энэ уул уурхайн салбартай ижилтгээж ингээж үзэж болох юм уу? Энэ харилцаа холбоог.

Өнөөдрийн энэ баялгийг тэгш хуваарилаагүй байдал чинь ер нь өнөөдөр энэ эдийн засгийн бүтэц чинь 93 хувь байгаа мөртөө энэ зөвшөөрөл аваад байгаа уул уурхайн компаниуд чинь баялгаа тэгш хуваарилаагүйтэй л бас холбоотой шүү дээ, өнөөдрийн нөхцөл байдал. Гэтэл энэ харилцаа холбооны салбар төрийн нэг ч дэмжлэг байхгүйгээр олон улсад өрсөлдөхүйц хэмжээнд очсон Монголын бараг цорын ганц салбар байхгүй юу. Төрийн ямар ч дэмжлэггүйгээр. Тэгээд сая тэр олон сангуудын асуудал яригдахад ч гэсэн бүх нийтийн үүргийн сан би харсан чинь 48 тэрбум төгрөгийг ашгийн дараах 3 хувиараа бүрдүүлээд хувийн компаниуд өөрсдөө тэгээд 150 төсөл хөтөлбөр хэрэгжүүлээд 1226 багийг ямар нэг байдлаар нөгөө интернэтэд холбосон байгаа шүү дээ. Ийм том үүргээ хариуцлагыг биелүүлээд байхад яг нөгөө уул уурхайн салбартай, банк санхүүгийн салбартай адилтгаад л нөгөө эрчим хүчний үнийг 4, 5 дахин нэмэгдүүлчихсэн.

Одоо ингээд төсвийн тодотгол орж ирнэ. Төсвийн тодотгол орж ирсний дараа төрийн албан хаагч нарын цалин хөлс нэмэгдэх нь. Үүний дараа хувийн

хэвшилд энэ өндөр тусна. Тэгээд хувийн хэвшил ахин цалингаа нэмэх асуудлаа ярина. Ойлгомжтой шүү дээ. Тэгээд үүний цаана эрчим хүчнийх нь үнийг нэмэгдүүлээд тавьчихсан. Тэгэхээр манай энэ интернэтийн үйлчилгээ эрхэлж байгаа компаниуд энэ үүрэн телефон операторын компаниуд ямар шаардлага хэлж байгаа вэ гэхээр үнэхээр бид нарын эрчим хүчийг ингээд 4, 5 нэмэгдүүлчихсэн чинь хүнд тусаж байна. Дээрээс нь та нар төрийн цалинг нэмэх гэж байгаа бол бид нар ч цалингаа нэмнэ. Ингээд бид үйлчилгээний хөлсөө нэмэгдүүлэх юм ярина шүү гэж байгаа юм. Тэгээд бид нар төрийн цахим шилжилт гээд байдаг, интернэтийн хүртээмж яриад байдаг. Тэгээд энэ интернэтийн чинь үнэ төлбөр нэмэгдээд ингээд дагаад энэ операторууд чинь үнэ хөлсөө нэмээд эхэлбэл энэ хэрэглэгч нарт маш хүндээр тусах байхгүй юу.

Тэгэхээр уул уурхайн салбар дээрээ нэмсэн. Гэтэл дагалдуулаад харилцаа холбооны салбарын эрчим хүчийг нэмэгдүүлчихсэн байна. Энийгээ анхаараач. Тэр крипто валют гээд нэмчихсэн байна лээ. Манай энэ харилцаа холбооны интернэтийн үйлчилгээ эрхэлж байгаа байгууллагуудыг тэр крипто валюттай ижилхэн үзэж болохгүй шүү дээ. Тэд нарыг нэмнэ л биз. Гэтэл Эрчим хүчний зохицуулах хороо энэ дээр ямар судалгаа үндэслэл барьж ингээж нэмсэн юм бэ? Тэгээд цаашидаа энэ интернэтийн үнэ хөлс нэмэгдчих юм бол нөгөө цахим шилжилт, цахимжилт бол хүнд байдалд очно. Тэгээд хөдөө орон нутагт ч гэсэн их хүндээр тусна. Улсад нэг их тийм мөнгө төгрөг бүрдүүлээд байгаа юм энэ нэмэгдүүлснээрээ байхгүй л байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ дээрээ бас нэг анхаарч өгөөч л гэж би Эрчим хүчний сайдад хэлмээр байна.

Л.Мөнхбаатар: Учрал гишүүний асуултад хариулъя. Эрчим хүчний сайд Чойжилсүрэн.

Б.Чойжилсүрэн: Учрал сайд танд жооохон дэгсдүүлсэн мэдээлэл өгсөн шиг байна. Цахилгаан эрчим хүчний үнийг өнгөрсөн жил нэмэгдүүлсэн. 5000квт цаг хэрэглээд байна шүү дээ сардаа ААН-үүдийг 14 хувь, 5000-аас дээшихийг нь бол 28 хувь нэмэгдүүлсэн. Уул уурхайн цөөхөн гэдэг компани нэмэх нь крипто валют гэдэг олборлож байгаа юу аж ахуйн нэгжүүдийг бол хувь хүн хүнийг 38 хувь л нэмсэн юм. Тэгэхээр 4-5 дахин гэдэг бол хэтрүүлэгтэй тоо байна. Тэгэхээр та байна шүү дээ. Танд ингээд гомдол яриад байгаа энэ хүмүүсийн асуудлыг манай ЭХЯ-наас хүмүүс цуг очоод яг юу яриад байгаа юм бэ гэдэг зохицуулах хорооноос ч хүн аваад очъё, та хүмүүсээ цуглуулчих.

Л.Мөнхбаатар: Ням-Осорын Учрал гишүүн тодруулж асууя.

Н.Учрал: 2022 оны Эрчим хүчний зохицуулах хорооны 504, 508 дугаар тогтоолоор гарсан шийдвэр юм байна лээ. Оргил ачаалал юу юм, цахилгааны чадлын тариф нь 9 мянгаас 32 мянгаас, 9 мянга байсан нь 32 мянгаас 34500 болтлоо өссөн. 3,5-аас яг 3,8 дахин яг өссөн энэ бол үзүүлэлт, өсчихсөн байгаа шүү. Яг уул уурхайтай адилтгаад л харилцаа холбоо интернэтийн үйлчилгээ эрхэлж байгаа байгууллагууд гээд. Тэгэхээр эд нар бол өөрсдөө үндэслэлтэй юм яриад байгаа юм. Тэгээд бид нар энийг уул уурхайтай адилтгаж бас болохгүй байгаа юм. Тэгээд би тан руу болоод Эрчим хүчний зохицуулах хороо руу манайхнаас хүсэлт явуулсан. Хүсэлт явуулсны дараа боломжгүй гэж хариу өгсөн. Тэгээд интернэтийн үнэ нэмэгдэнэ шүү, энэ дагалдуулаад нэг ийм байдалд очно. Тэгвэл бид нарын юун цахимжилт манатай болох гээд байна шүү дээ. Тэгэхээр уул уурхайтай адилхан энэ хариуцлагаа биелүүлээд явж байгаа энэ салбарыг бас ингээж болохгүй л дээ.

Л.Мөнхбаатар: Өнөөдөр бол хэлэлцэх эсэхийг нь шийдэж байгаа. Энэ санал хураалтаар Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлнэ. Төсвийн байнгын

хороо анхны хэлэлцүүлэг хийгдэнэ. Энэ үед Эрчим хүчний зохицуулах хорооны холбогдох албан тушаалтнуудыг Төсвийн байнгын хорооны хуралдаанд оролцуулъя. Төсвийн байнгын хорооны дарга Тэмүүлэн дарга хурал зохион байгуулахдаа энийг анхаараарай гэдгийг хэлье.

Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Үг хэлэх гишүүд байна уу? Алга байна. Санал хураалт явъя. Гишүүд танхимдаа орж ирээрэй. Санал хураалт явагдана. Санал хураалт явуулъя.

Г.Занданшатар: Одоо санал хураалт явуулна. Байнгын хорооны саналаар Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна. Ням-Осорын Учрал гишүүн суудалдаа сууя, санал хураалт явуулах гэж байна. Учрал гишүүн суудалдаа сууя. Цэвэгдоржийн Туваан, Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн, Хаянгаагийн Болорчулуун гишүүн суудалдаа сууна. Санал хураалт явуулна.

Байнгын хорооны саналаар санал хураалт. Сандаг-Очир гишүүн суудалдаа сууя. Санал хураалт. 61,9 хувийн хувиар санал дэмжигдлээ. Төслийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэж гишүүдийн олонх үзсэн тул төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэнд тооцон анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлж байна.

11.43 цаг

Хоёр.Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.02-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэнэ. Хууль санаачлагчийн

илтгэлийг, хууль санаачлагчийн илтгэлийг Сангийн сайд Болдын Жавхлан танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Б.Жавхлан: Эрхэм Улсын Их Хурлын дарга, гишүүд ээ,

Цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээ жилд дунджаар 7-8 хувиар өсөж эрчим хүчний салбар системийн нийт суурилагдсан хүчин чадлыг бүрэн ашиглаж, импортын эрчим хүчний дэмжлэгтэйгээр өвлийн оргил ачааллыг давж байна. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай 2015 оны Парисын хэлэлцээрийн дагуу олон улсын банк санхүүгийн байгууллагуудаас нүүрсний эрчим хүчний эх үүсвэрт олгох санхүүжилт улам хумигдаж мөн БНХАУ-ын Засгийн газар хилийн чанадад нүүрсний эрчим хүчний шинэ эх үүсвэр барих санхүүжилтээс татгалзах бодлогыг 21 оны 9 дүгээр сард зарласан.

Монгол Улс эрчим хүчний анхдагч нүүрс нүүрсээр баялаг орны хувьд нүүрсээр ажиллах суурь ачааллын горимд ажилладаг том чадлын ДЦС барих зайлшгүй шаардлагатай боловч олон улсын нөхцөл байдал, цар тахлын нөлөөллөөс шалтгаалан зарласан тендерт оролцогчид хангалттай биш байна. Иймд нүүрсээр ажиллах ДЦС барих болон өргөтгөх төслүүдийг амжилттай хэрэгжүүлэхийн тулд тоног төхөөрөмжийг гаалийн татвар болон холбогдох бусад албан татвараас чөлөөлж, өртгийг нь бууруулах ийм шаардлага үүсэж байна.

Дээрх хууль, эрх зүйн болон практик хэрэгцээ шаардлагын үүднээс Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1.2 дахь заалтад заасны дагуу Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулж танилцуулж байна. Үүнд Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1.21 дэх заалт нэмэхээр буюу Засгийн газраас энэ

хуулийн 40.5-д заасны дагуу тогтоосон төслийн үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх дотоодын үйлдвэрлэлээс хангах боломжгүй импортоор оруулах тоног төхөөрөмжийг гаалийн татвараас чөлөөлөхөөр, мөн хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.5 дахь хэсэгт цахилгаан эрчим хүчний 5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эсхүл дулааны эрчим хүчний 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эх үүсвэр барих, суурилагдсан хүчин чадлыг өргөтгөх, тухайн шинэ эх үүсвэрийг цахилгаан дулаан хангамжийн системд холбох шугам болон дагалдах дэд бүтцийн ажлын үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх дотоодын үйлдвэрлэлээс хангах боломжгүй импортоор оруулах тоног төхөөрөмжийн импортын нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлөх хугацааг 4 жил хүртэл хугацаагаар сунгах эсхүл уг татварыг 4 жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэх шийдвэрийг Засгийн газар гаргаж болно гэсэн зохицуулалтыг шинээр нэмэхээр тусгалаа.

Татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт эдлүүлэх хугацааг цахилгаан станцын барилга угсралтын ажил үргэлжлэх хугацаатай уялдуулан 2029 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдөр хүртэл байхаар хуулийн төсөлд тусгалаа.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Г.Занданшатар: Төслийн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Хавдисламын Баделхан гишүүн танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Х.Баделхан: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 2-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэх хэлэлцүүлгийг Төсвийн байнгын хороо 2023 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдрийн хуралдаанаараа хэлэлцлээ.

Хууль санаачлагчийн эрчим хүчний 5мвт-аас дээш хүчин чадалтай, дулааны эрчим хүчний 1,5мвт-аас дээш хүчин чадалтай эх үүсвэр барих, суурилуулсан хүчин чадлыг өргөтгөх, тухайн шинэ эх үүсвэрийг цахилгаан дулаан хангамжийн системд холбох шугам болон дагалдах дэд бүтцийн төслийн үндсэн хөрөнгөд бүртгэгдэх дотоодын үйлдвэрлэлээс хангах боломжгүй импортын тоног төхөөрөмжийг 2029 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг хүртэл гаалийн албан татвараас бүрэн чөлөөлөх мөн нэмэгдсэн өртгийн албан татварын төлөх хугацааг 4 жилээр сунгах эсхүл Засгийн газрын шийдвэрээр 4 жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэх харилцааг зохицуулахаар хуулийн төслийг боловсруулжээ.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүн Пүрэвдорж татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлт нь хувийн хэвшлийн ААН-д хамаарах эсэх, Улсын Их Хурлын гишүүн Сандаг-Очир эрчим хүчний хэрэглээний үнийн хүчин чадал өсөн нэмэгдэх хэрэгцээ шаардлага болон цаашид хэрэгжүүлэх томоохон төслүүдийн талаар мөн эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн хэмжээ нэмэгдсэнээр энэ тариф буурах боломжит эсэх талаар асуулт асууж, хариулт авсан болно.

Улсын Их Хурлын гишүүн Тэмүүлэн хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулж, тогтворжуулалтын гэрчилгээ олгосон болон цаашид шинээр гэрээ байгуулахдаа энэ удаагийн татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн хувь хэмжээг тогтворжуулахгүйгээр 2030 он хүртэл хэрэгжихээр зохицуулах нь зүйтэй гэсэн

санал гаргалаа. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн дийлэнх олонх буюу 80 хувь нь дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Г.Занданшатар: Зочид танилцуулъя. Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 84 дүгээр сургуулийн 12 дугаар ангийн багш, сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Хүндэт сурагчид та бүхэндээ сурлагын өндөр амжилтыг хүсэн ерөөе. Тэгээд сурах чиглэлийг эрхэм болговол хандах зүг өөрөө тогтоно гэж сайн сурч, мэдлэг боловсролтой, Монгол Улсаа хөгжүүлсэн сайн иргэн болцгоогоорой гэж хүсэн ерөөе. Ингээд ажлын хэсгийн гишүүд өмнөхтэй мөн нэр ус, овог, ажил, албан тушаал нэг адил. Өнөөдөр төсөв хэлэлцэнэ, жсоохон шахуу явцаана. Төсөв 12 цагаас хэлэлцэх ёстой. Тийм учраас шуурхай хэлэлцээд явъя гэж бодож байна.

Тэгээд байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулж асуулт асууж, үг хэлэх гишүүн байна уу? Алга байна. Зочид танилцуулсан. Байнгын хорооны саналаар Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулъя. Гишүүд суудалдаа суугаарай. Санал хураалт. Чинзориг сайд саналаа. 62,8 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ. Төслийг хэлэлцэх нь зүйтэй

гэж гишүүдийн олонх үзлээ. Ийм учраас үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэнд тооцон анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлж байна.

11.51 цаг

Гурав.Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.08-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Дараагийн асуудалд орно. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэнэ. Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Сангийн сайд Болдын Жавхлан танилцуулна. Төсвийн хүрээ, төсвийн хүрээний мэдэгдэл. Энэний дараа төсвийн тодотгол ярина. Энэ бол ингээд шуурхай зүгээр ёсчлоод хэлэлцэх эсэхийг нь шийдчихье. Тэгээд төсвийн хүрээ, төсөв дээрээ дараа нь 12 цагаас төсөв хэлэлцэнэ. Төсөв хэлэлцэхийн өмнө энэ Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн нэг тоо өөрчлөх ёстой, шаардлагатай болж байгаа юм. Тэрэнтэй холбогдуулж. Наадхаа уни, тодотгол биш гэж хүн болгон мэдэж байгаа.

Б.Жавхлан: Эрхэм Улсын Их Хурлын дарга, гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын 2022 оны 5 дугаар сарын 27-ны өдрийн хуралдаанаар Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-өөс 25 оны төсвийн хүрээний төсөөллийн тухай хуулийг анх баталж 22 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдрийн хуралдаанаар уг хуульд өөрчлөлт оруулсан. Одоогийн хүчин төгөлдөр хуулиар Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны тэнцвэржүүлсэн орлогын хэмжээг 19 их наяд төгрөг буюу ДНБ-ий

34,9 хувь, нийт зарлагын дээд хэмжээг 20 их наяд буюу ДНБ-ий 37,6 хувь, нэгдсэн төсвийн хөрөнгийн зардлын хэмжээг 5,3 их наяд төгрөг буюу ДНБ-ий 9,8 хувь, нэгдсэн төслийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл -1,4 их наяд төгрөг буюу ДНБ-ий 2,6 хувийн алдагдалтай байхаар заасан.

Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал, геополитикийн хурцадмал байдлаас улбаатай инфляцын дарамт, урд хөршид тогтоосон хөл хорио, улс орнуудын төв банкнуудын хэрэгжүүлсэн мөнгөний эрс хатуу бодлогоос шалтгаалсан сорилт тодорхой бус байдал өндөр хэвээр байна. ОУВС-ийн тооцооллоор дэлхийн эдийн засаг 2023 онд 2,8 хувиар, 24 онд 3 хувиар өсөж, ирэх 5 жилийн өсөлт 3 хувь орчим буюу сүүлийн 20 жилийн дундаж болох 3,8 хувиас бага байхаар төсөөлөлтэй байна. Монгол Улсын Засгийн газраас экспортын голлох бүтээгдэхүүн болох нүүрсний олборлолт, тээвэрлэлт, хилээр нэвтрүүлэх үйл ажиллагааг ажиллагаанд үүсээд байсан хүндрэл бэрхшээлийг арилгах чиглэлд уурхайн ам нөхцөлөөр хямд зарагдаж байсан нүүрсээ БНХАУ-ын талтай хамтран ажиллаж, биржээр дамжуулан хил нөхцөлөөр ил тод, нээлттэй борлуулж эхэлсэн.

Үүний үр дүнд Монгол Улс 2023 оны эхний 4 сард импортлосон нүүрсний нийт хэмжээ өнгөрсөн оны эхний 9 сарын хэмжээтэй дүйцэх буюу 23 оны эдийн засгийн өсөлтийг 6 хувьд хүргэж, цаашид эдийн засгийн үзүүлэлтэд эерэг нөлөөлөхөөр байна. Хэдийгээр эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд эерэг нөлөө өөрчлөлтүүд гарч эхэлсэн боловч гадаад хүчин зүйлийн нөлөөгөөр сүүлийн хориод сар дараалсан Монгол улсын инфляц 10 хувиас дээш түвшинд байгаа тул Засгийн газраас инфляцын эсрэг нөлөөллийг бууруулах бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагыг бий болгож байна.

Дээр дурдсан нөхцөл байдлаас шалтгаалан Монгол Улсын 2023 оны

төсвийн хүрээний мэдэгдэлд тусгагдсан макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд өөрчлөгдөхөөр байгаа нь дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд тусгагдсан төслийн үндсэн үзүүлэлтүүдийн хэмжээг өөрчлөх зайлиггүй шаардлага бий болж байгаа, байна. Иймд дээр дурдсан төсвийн хүрээний мэдэгдэлд оруулах өөрчлөлтийг та бүхэнд танилцуулгаар хүргүүлсэн байгаа. Хэлэлцэн шийдвэрлэж өгнө үү.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Цэндийн Сандаг-Очир танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Ц.Сандаг-Очир: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 8-ны өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Төсвийн байнгын хороо 2023 оны 6 дугаар сарын 9-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцлээ. Эдийн засаг нийгмийн нөхцөл байдалтай уялдуулан Монгол Улсын Засгийн газраас хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, төрийн албан хаагчдын орлогыг орлогын баталгааг сайжруулах, иргэдийн амьдрах орчныг дээшлүүлэх, хотын түгжрэлийг бууруулах зэрэг чиглэлээр төсвийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхэд Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл 2024-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн зарим үзүүлэлтийг өөрчлөх зайлиггүй шаардлага бий болсон байна.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хуулийн төслийг хэлэлцэх үед Улсын Их Хурлын гишүүдээс асуулт асууж, санал гараагүй болно.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 24-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг Байнгын хорооны хуралдаанд оролцсон гишүүдийн олонх буюу 63,6 хувь нь дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл 24-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэх талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

Г.Занданшатар: Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулж асуулт асуух гишүүн байна уу? Алга байна. Үг хэлэх гишүүн байна уу? Алга байна. Дараа нь төсөв хэлэлцэнэ. Тэгээд шуурхайлъя. Байнгын хорооны саналаар Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна. Гишүүд санал хураалтад бэлтгэе. Санал хураалт. 64,4 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ. Тэгье. Төслийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэж гишүүдийн олонх үзсэн тул төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд хэлэлцэхийг дэмжсэнд тооцон анхны хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Төсвийн байнгын хороонд шилжүүлж байна.

11.58 цаг

Улсын, зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Бадмаанямбуугийн Бат-Эрдэнэ, Цагаанхүүгийн Идэрбат, Лувсаннамсрайн Оюун-Эрдэнэ нарын урилгаар Хэнтий аймгийн Дархан сумын

ЕБС-ийн 2023 оны төгсөгчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүхэнд сайн сайхныг Улсын Их Хурлын гишүүдийн нэрийн өмнөөс хүсэн ерөөе. 2003 оны төгсөгчид байна, 2003 оны төгсөгчид.

Дөрөв.Хуулийн төслүүдийг эцэслэн батлах

Одоо 39 гишүүн байна уу? Хуулийн төслүүдийг эцэслэн батална. Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төсөл болон Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн батална. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 44.3-д заасны дагуу долоо хоногийн баасан гаргийн 10 цагаас чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хуулийн төслийг эцэслэн батлах бөгөөд бусад цаг, өдөрт чуулганы ирц хууль эцэслэн батлах, санал хураалтыг хангахаар бол санал хураалт явуулна гэж заасны дагуу санал хураалт явуулна.

Байнгын хороо хуулийн төслүүдийг эцэслэн батлуулах хувилбарыг бэлтгэн, гишүүдэд тарааж, эцэслэн батлуулахад бэлэн болсон байна. Одоо төслүүдийг эцэслэн батлах санал хураалт явуулъя. Нийт гишүүний олонхоор хууль эцэслэн батална. Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталъя гэсэн саналын томъёоллоор. Саранчимэг гишүүн, энэ Чинзориг сайд нь энд байсан яачихсан бэ? Үүдэнд байгаа гишүүдийг оруул, сайд нарыг оруул. Энэ Содномын Чинзориг, Жамбалын Ганбаатар 2 энд сууж байсан яасан оруулъя. Болорчулуун сайд тэр сууж байна. Чинзориг гишүүн орж ирлээ. Санал хураалт явуулъя.

Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталъя гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт явуулъя. Санал хураалт. Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталъя. Агаарын бүхээгт

хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон, яах вэ ахиад санал хураалт заавал юугаар санал хураалт. Санал хураалтыг дахиж явуулъя 39 хүрээгүй учраас. Санал хураалт. Зүгээр, зүгээр эцэслэн батлах санал хураалтыг дахиж явуулна 3 хүртэл явуулж болно. 41 гишүүн дэмжиж, хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталлаа.

2. Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийн төслийг эцэслэн баталъя гэсэн саналын томъёоллоор санал хураалт. 43 гишүүн дэмжиж хуулийн төсөл эцэслэн батлагдлаа. Дараагийн асуудалд орёё. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн, чи юу яриад. Үгүй ээ эхний санал хураалт туршилтын санал хураалт байсан бөгөөд санал хураалтыг 3 удаа дахин явуулж болно гэсэн учраас.

12.05 цаг

Тав. Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.08-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, нэг дэх хэлэлцүүлэг/

Ингээд дараагийн асуудалд орёё. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-өөс 25 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх асуудлыг, хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэнэ. Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Монгол Улсын Ерөнхий сайд Лувсаннамсрайн Оюун-Эрдэнэ танилцуулна. Индэрт урьж байна.

Л. Оюун-Эрдэнэ: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Юуны өмнө Үндсэн хуулийн өөрчлөлтийг хэлэлцэн баталж, шинэ 30 жилийг эхлүүлэх түүхэн реформыг дэмжсэн Улсын Их Хуралд дахин талархал илэрхийлье. Одоо бид холбогдох хууль тогтоомжоор төлөөллийн төв байгууллагад олон нийтийн төлөөлөх чадварыг нэмэгдүүлэх түүхэн хариуцлагын өмнө байна. Усны мандал дээр харагдах мөсөн уулын оройг ярилцаж цаг алдахын оронд усны гүнд орших системийг углуургаар нь өөрчлөхөд төвлөрч суурь реформуудыг зоригтой шийдвэрлэхэд та бид хамтдаа илүү цаг зарцуулах нийгмийн шаардлага байна.

Шинэ сэргэлтийн бодлогын боомтын сэргэлтийн хүрээнд хилийн боомтууд сэргэж, уул уурхай тойрсон далд эдийн засаг өдрөөс өдөрт ил болж, системийн авлигыг бүхэлд нь халах 5 Ш Засгийн газраас дэвшүүлсэн цогц үйл ажиллагааны хүрээнд эдийн засагт таатай эхний үр дүнгүүд гарч эхэлж байна. Нэг үгээр хэлбэл авлигатай тэмцэх тэмцэл үр дүнд хүрч эхэлж байна гэж дүгнэж болно. 2020 онд -4,6 хувиар агшсан Монгол Улсын эдийн засаг 2021 онд 1,6, хувийн өсөлттэй, 2022 онд 4,8 хувийн өсөлттэй, 2023 оны 1 дүгээр улирлын дүнгээр 7,9 хувиар өсөж гарлаа. Эдийн засгийн өсөлтийн үзүүлэлт бол хоосон тоо биш юм. Эдийн засгийн өсөлтийн нэг хувийн өсөлт ойролцоогоор 600 орчим тэрбум төгрөгийн орлого байдаг. Эдийн засаг ийнхүү өссөнөөр Монгол Улсын төсвийн орлого хагас жилд 1,1 их наядаар давж биелж, энэ оны эцсийн байдлаар 1,7 их наяд төгрөгт хүрэх төлөвтэй байна. Экспортын орлого анх удаа 2 оронтой тоо руу шилжиж, 12,5 тэрбум ам.долларт хүрлээ.

Валютын нөөц 3,8 тэрбум ам.доллар давж, нэг хүнд ноогдох ДНБ түүхэндээ анх удаа 5 мянган ам.долларыг давлаа. Хэдийгээр ил тод байдлын ачаар эдийн засгийн үзүүлэлтүүд сайжирч эхэлж байгаа ч дэлхийн зах зээл дээрх нүүрс зэсийн үнийн хэлбэлзэл болон бусад эрсдэл байгааг бид нар бас мартаж

болохгүй. Эдийн засгийн өсөлтийн үр дүнд Чингис бондын 1,5 тэрбум ам.доллар, Гэрээг бондын 800 сая ам.долларын өрийг бүрэн төлж, Хөгжлийн банкны чанаргүй зээлийн эргэн төлөлт 1 их наяд төгрөг давж, Самурай бондын өрийг мөн бие даан төлөх боломж бүрдлээ. Ингэснээр Монгол Улсад нүүрлэн ирсэн гадаад өрийн дампуурлаас одоо л гарч байна. Өртэй хүн өөдөлдөггүй, өттэй ямаа таргалдаггүй гэдэг үг бий. Улсынхаа нэрээр зээл авч бүлэглэлийн зарчмаар хувааж, өөрсдөдөө зориулж Өршөөлийн хууль баталсан гашиуун түүхийг та бид хэзээ ч мартаж бас давтаж болохгүй юм.

Манан дэглэм өдрөөс өдөрт нуран унаж, хүзүүвч тогтолцоо цагаас цагт задарсаар байна. Гагцхүү бид тууштай, сонор сэрэмжтэй, хэрсүү хандаж эхлүүлсэн тэмцлээ хатуу үргэлжлүүлэх учиртай. Төсвийн орлого дутсанаар тодотгол хийдэг байсан бол энэ удаа төсвийн орлого давж биелснээр зохицуулах тодотголыг хийх гэж байна. Хагас жилд 1,1 их наяд төгрөгөөр орлого давж биелнэ гэдэг нь ийм хэмжээний далд эдийн засаг ил болсон гэсэн үг юм. Энэхүү үр дүн бол ард иргэд, 4 дэх засаглал болсон хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд, иргэний нийгмийн байгууллагууд, эрхэм түшээ та бүхэн, шударга төрийн албан хаагчид та бүхний хамтын амжилт байсан гэдгийг онцлон тэмдэглэхийг хүсэж байна.

11.11 төвд ирсэн санал болон Улсын Их Хурлын гишүүд тойрогт ажилласан үр дүн, суурь судалгаанд үндэслэн ийнхүү давж биелж буй 1,7 их наяд төгрөгийг дараах зүйлд зарцуулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

1 дүгээрт нийслэлийн түгжрэлийг шийдэх холбоос замын бүтээн байгуулалт. Хүн амын 50 хувь нь амьдардаг их хотын асуудлыг зөвхөн нийслэлд даатгаж, анхаарлын гадна орхисноос болж үлэмж хэмжээний асуудал ужгиран хуралджээ. Газрын наймаа, төлөвлөлтгүй хотын золиос нь өнөөдрийн нийслэлчүүд болж байгаа нь

бодит үнэн юм. Хүүхдийн талбай, ногоон байгууламж зэрэг нийтийн эзэмшлийн талбайг хууль бусаар олгосон үе үеийн албан тушаалтнуудыг Засгийн газар шилэн ажиллагааны хүрээнд ил болгож, алдагдсан боломжийн өртгийг шүүхэд хандан нэхэмжлэх болно. Нийслэл хотод өнгөрсөн хугацаанд 1213км авто зам тавьсан боловч дийлэнх нь хоорондоо холбогдоогүй мухар замууд байна. Энэ нь зөвхөн тойргийн эрх ашигт нийцсэн нэгдсэн төлөвлөлтгүй хөрөнгө оруулалтын бас нэг сургамж юм. Засгийн газраас эдгээр мухар замуудыг хооронд нь холбож, тойрог зам болгох холбоос замын хөрөнгө оруулалтын асуудлыг энэхүү тодотголын хүрээнд шийдвэрлэж байна. Сэлбэ гол болон Туул голын орчны иж бүрэн бүтээн байгуулалтын ажлыг хэрэгжүүлэх боломжийг мөн энэхүү тодотголоор нийслэл Улаанбаатар хотод олгож байна.

Харин нийслэл Улаанбаатар хотын удирдлагууд Алсын хараа 2050 урт хугацааны хөгжлийн бодлогод суурилж, олон улсын стандартад нийцсэн хүнд ээлтэй хот төлөвлөлтийг олон улсын мэргэжлийн багаар хийлгэж, Засгийн газраас нийслэл Улаанбаатар хотын асуудалд бодлогоор анхаарч буй энэ цаг хугацаанд нийслэлийн удирдлагууд илүү санаачилгатай, илүү шуурхай ажиллах ёстой байгаа гэдгийг сануулъя.

2.Төрийн албан хаагчдын цалингийн нэмэгдэл ба нэгдсэн тогтолцоо. Цар тахлын гамшгаас ард иргэдийнхээ амь нас, аюулгүй байдал, улс орны эдийн засгийг аврахын төлөө өргөсөн тангарагтаа үнэнчээр өдөр, шөнийг умартан зүтгэсэн нийт төрийн албан хаагчдадаа гүйцэтгэх засаглалын нэрийн өмнөөс чин сэтгэлийн талархал илэрхийлье. Монгол Улсын Засгийн газраас дэвшүүлсэн шинэ сэргэлтийн бодлогыг бодитоор хэрэгжүүлэх цөм нь чадварлаг мэргэжсэн төрийн албан хаагчид та бүхэн билээ. Төрийн албан хаагч өндөр ёс зүйтэй өрсөлдөхүйц цалинтай, мэдлэг боловсролоо байнга

дээшлүүлэх боломжийг цогцоор шийдвэрлэж, Монгол Улсын төр хүний нөөцийн нэгдсэн бодлогын реформтой байх асуудлыг энэхүү тодотголоор эхлүүлж байна.

Төрийн албан хаагчдын 560 гаруй салангид шатлалыг уялдуулж, анхан шатанд ажиллаж буй төрийн албан хаагчдаас эхлээд тодорхой хэмжээнд бодлогын гадна орхигдсон хөрөөний ир мэт ялгаатай цалингийн тогтолцоог цэгцлэх нь энэхүү бодлогын үндсэн зарчим байлаа. Салбар бүхэн өөр өөрийн хуулиар цалингаа тогтоолгосноор Монгол Улсын цалингийн нэгдсэн тогтолцоо алдагдаж, нийгмийн даатгалын сан дампуурлын ирмэгт хүрсэн байна. Төр өөртөө шаардлагагүй үйлчилгээ ТӨК-уд хэт данхайж давхардсан бүтцээсээ салж байж өрсөлдөхүйц цалинтай, өндөр бүтээмжтэй иргэд болон хувийн хэвшлийн сэтгэл ханамжид хүрсэн, авлигаас ангид чадварлаг төрийн бүтээмжийг бүрдүүлэх нь ойлгомжтой юм. Төрийн байгууллагуудын цалингийн нэгдсэн системийн реформыг дэмжиж, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн зөвлөмж гаргасан Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ухнаагийн Хүрэлсүх, Их хурлын дарга Гомбожавын Занданшатар талархал илэрхийлье.

Энэхүү тодотголын хүрээнд цалингийн хэт ялгаатай байдлыг цэгцэлж, цалингийн шатлалыг 42 суурь системд шилжүүлэх дараагийн алхмыг хийж, инфляцын өмнөх жилийн хувьтай уялдуулж жил бүр инфляцтай уялдуулан цалинг тогтмол нэмэгддэг байх тогтолцооны реформыг тусгалаа. Улсын Их Хурал хэлэлцүүлгийн явцад төрийн байгууллагын албан хаагчид болон үйлдвэрчний эвлэлтэй санал солилцож, суурь реформын үзэл санааг дэмжиж ажиллана гэдэгт Ерөнхий сайдын хувьд итгэлтэй байна.

3.Тэтгэврийн зөрүүг арилгаж, инфляцын түвшинтэй уялдуулан нийт тэтгэврийг 10 хувиар нэмэгдүүлэх, Алсын

хараа 2050 урт хугацааны хөгжлийн бодлогын үзэл баримтлалын хүрээнд манай Засгийн газар улс орны хөгжил дэвшлийн цөм бол хүний хөгжил хэмээн үзэж байгаа. Ахмад, дунд, залуу үеийн алтан хэлхээ хамтын ажиллагааг бүх талаар дэмжих нь Монгол төрийн эрхэм үүрэг юм. Залуу нас, эрдэм мэдлэг, хөдөлмөр зүтгэлээ эх орныхоо хөгжлийн төлөө зориулж ирсэн ахмад үеийнхэндээ бид үргэлж талархан хүндэтгэж, ачлан хамгаалах учиртай. Энэхүү төсвийн тодотголд сүүлийн 20 гаруй жилийн хугацаанд маргаан дагуулсан 2000 оноос өмнө суурь цалин бага байх үед тэтгэвэр тогтоолгосон ахмадуудын тэтгэврийн асуудлыг шийдвэрлэлээ.

Нийгмийн даатгалын багц хуулийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байгаа энэ цаг үед бид тэтгэврийн зөрүүг арилгаж буй нь хууль батлахдаа батлагдсан даруйдаа амжилттай хэрэгжих боломжийг бас бүрдүүлж байгаа юм. Цаашид нийгмийн даатгалын сангийн хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх тэтгэврийг инфляцын түвшинтэй уялдуулж жил бүр тогтмол нэмэгдүүлдэг байх суурь зарчмыг мөн энэхүү тодотголд тусгалаа. Цаашид ахмадуудынхаа хуримтлуулсан турилага, мэдлэг чадварыг эх орныхоо хөгжил дэвшилд идэвхтэй оролцуулах тогтолцооны шинэчлэлийг хийж, ахмад настан гэдэг бол зөвхөн тэтгэвэр авагч гэдэг ойлголтыг өөрчилж, ахмад настан бол мэдлэг турилагын хувьд ачлан манлайлах, ирээдүй хойч үеэ халамжлан хүмүүжүүлэх үйлсийн түүчээ байх боломжийг Засгийн газар дэмжиж мөн хууль, эрх зүйн цогц реформ хийх болно.

4.Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн цогц бодлого. Өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд хүнд ээлтэй нийгмийн тухай ойлголт, тэр дундаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ээлтэй байх орчны тухай ойлголт орхигдсоор ирсэн нь үнэн билээ. Одоо бид харах хандлагаа өөрчилж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, энгийн иргэдтэй адил түвшинд сурч

боловсрох, ажиллаж хөдөлмөрлөх эрхийг хангахыг Засгийн газар бодлогоор дэмжих болно.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төрийн бодлогыг тодорхойлоход оролцуулах боломжийг мөн дэмжиж ажиллах болно. Үндсэн хуулийн өөрчлөлт хэрэгжиж эхэлснээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд парламентад төлөөлөлтэй байж, дуу хоолойгоо илэрхийлэх эрхийг Ерөнхий сайдын хувьд нээх болно гэдгээ мөн илэрхийлье. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн агентлагийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн өөрөө удирдах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд ээлтэй орчин бүрдүүлэх хуулийн тусгайлсан шаардлагыг төрийн бүх худалдан авалтад хуульчлан тусгаж, төрийн бүх шатын байгууллагад ажиллах эрх зүйн боломжийг мөн нээх болно. Энэхүү төсвийн тодотголоор хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд олгодог халамжийг 325 мянган төгрөг болгож, асаргаа шаардлагатай хүүхэд, насанд хүрсэн хүнийг асарч байгаа иргэн, эцэг эхэд олгодог тэтгэмжийг 255 мянган төгрөг болгож 2-3 дахин нэмэгдүүлэхээр тусгалаа.

5. Хүүхдийн мөнгийг хүүхэд бүрд олгоно. Хүүхдийн мөнгө халамж уу, байгалийн баялгаас хүртэх ёстой өгөөж үү, Монгол төрийн хүн амаа өсгөх бодлого уу энэ асуулт олон жилийн туршид улс төрийн маргаантай сэдэв байсаар ирлээ. Олон улсын байгууллагууд энэ асуудлыг тодорхой болгох шаардлагыг үе үеийн Засгийн газарт тавьсаар ирсэн нь үнэн юм. Цаашидаа ч бид энэ асуудалтай нүүр тулах нь ойлгомжтой. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 6.2-т байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж, тэгш

хүртээмжтэй шударга хүртээхэд чиглэнэ гэж заасан байдаг.

Аль ч улс орны ирээдүй бол өнөөдрийн хүүхэд багачууд бөгөөд улс орны хөгжлийн бодлогын суурь ирээдүй рүү чиглэсэн байх учиртай. Хөгжингүй улс орнуудад өнөөдөр хамгийн тулгамдаж буй асуудал бол төрөлт буурах улмаар ажиллах хүчний хомсдолд орох асуудал болон хувирч байна. Цөөн хүн амтай, өргөн уудам газар нутагтай манай улсын хувьд хүн амаа өсгөх бодлого нь төрийн бодлогын үндэс нь цөм байна гэдэгт улс төрчид нэгдсэн ойлголтод хүрч, олон улсын байгууллагуудад нэгдмэл байр сууриас тайлбарлах нь чухал байна. Энэхүү төсвийн тодотголоор хүсэлт гаргасан хүүхэд бүрд хүүхдийн мөнгийг олгохоор тусгаж байна.

Цаашидаа хүн амаа өсгөх бодлогыг Монгол Улс тууштай дэмжиж байгалийн баялгийн шударга хуваарилалт өнөөдөр ба ирээдүйд тэгш хүртээмжтэй зориулагдах суурь зарчмыг баримталж ажиллана. Түүнчлэн 98 жилийн түүхтэй хүүхдийн байгууллагын бие даасан байдлыг эрх зүйн хувьд хангаж, хүүхдийн оролцооны байгууллагуудыг Засгийн газар бодлогоор дэмжиж, Хүүхэд хамгааллын хуулийг шинэчилсэн батлах асуудлыг мөн энэ тодотголоор суурь зарчмыг хөндлөө.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас Оюу толгойн 2,3 тэрбум ам.долларын өрийг тэглүүлж, Дубайн гэрээг цуцалж, Эрдэнэтийн 49 хувийн луйврыг таслан зогсоож, суутган тооцолтыг хийж дуусгалаа. Хөгжлийн банкны чанаргүй зээлийг эргэн төлүүлж, нүүрсний хулгайг илчилж, биржийн арилжааг эхлүүлж, тусгай сангуудын мэдээллийг ил тод болгож, Чингис, Гэрээг бондуудын гадаад өрийг төлж барагдууллаа. Товчоор дүгнэж хэлэхэд завхарсан хариуцлагагүй байдлыг цэгцлэх гэж, цар тахал, дайн давхацсан энэ үед хайран цагийг

зарцуулсаар байна. Гэхдээ энэ тэмцлийн үр дүн гарч байна. Бид улс орноо дампуурах эрсдэлээс аварч, цалин тэтгэвэр тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх, хүүхдийн мөнгийг хүүхэд бүрд олгох шийдвэрийг гаргах ийм боломж бүрдэж байна. Цаашид эхлүүлсэн тэмцлээ хамтын хүчээр үргэлжлүүлж, шинэ сэргэлтийн бодлогоо бүх нийтээрээ хэрэгжүүлж чадвал Монгол Улсын эдийн засаг эрүүлжин тэлж, эдийн засгийн тоо иргэдийн гарт бодит мөнгөн орлого болж очсоор байх болно. Энэ бол зөв эхлэл юм.

Өнгөрсөн хугацаанд уул уурхайн ашигт малтмалын лицензүүд хэн хэнд, хэрхэн очсон тухай, нийт ард түмний баялаг хэдхэн хүний гарт төвлөрсөн тухай мэдээллийг Засгийн газар цаашид ил болгож, иргэдийн мэдэх эрхийг хангах болно. Монгол Улсын Засгийн газраас байгалийн баялаг иргэн бүрд хүртээмжтэй, ил тод байх суурь зарчмыг хатуу баримталж уул уурхайн ААН-үүд нээлттэй компанийн засаглалтай байхыг хуульчлан зохицуулах болно. Үндэсний баялгийн сангийн тухай хууль, Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын тухай хуулийг энэ хаврын чуулганд багтаан Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх болно.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас өргөн барьсан төсвийн тодотголын төслийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Г.Занданшатар: Төслийн талаарх Төсвийн байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг, чанга хэлээч. Төслийн талаарх аудитын дүгнэлтийг Үндэсний аудитын газрын дарга Занданбат танилцуулна.

Д.Занданбат: Улсын Их Хурлын дарга, Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Монгол

Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлд заасны дагуу төрийн аудитын байгууллагаас дараах дүгнэлтийг гаргаж байна.

Нэг.Монгол Улсын Их Хурлын хянан хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1.1-д заасан төсвийн төсөл нь Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсгийн 7-д заасны дагуу улсын хөгжлийн болон үндэсний аюулгүй байдлын бодлогод нийцсэн эсэх, Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь Монгол Улсын үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн нэг дэх хэсгийн 7-д заасны дагуу улсын хөгжлийн бодлоготой нийцэж байна.

Мөн Засгийн газрын өрийн үлдэгдэлд ДНБ-д эзлэх харьцаа 2023 онд 65 хувьд хүрэх төсөөлөлтэй байхаар тооцоолон тусгасан нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.2.3-д заасан төсөв санхүүгийн аюулгүй байдлын бодлогын зохистой харьцаанд байна.

Хоёр.Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1-д заасан төсвийн тухай болон Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан шалгуурыг хангасан эсэх. Монгол Улсын Засгийн газраас Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Төсвийн тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлийн 44-ийн, 34 дүгээр зүйлийн 34.1.4-д төсвийн ерөнхийлөн захирагч хооронд төсвийн зохицуулалт хийх гэж заасныг үндэслэн боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн байна.

Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Монгол Улсын 2023 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын хэмжээг 20 их наяд 781,9 тэрбум

төгрөг буюу ДНБ-ий 34,5 хувь, нийт зарлагын хэмжээг 22 их наяд 371,4 тэрбум буюу 37,2 хувь, төсвийн алдагдлыг 1 их наяд 589,5 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 2,6 хувь байхаар төлөвлөжээ. Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд заасан төсвийн тусгай шаардлагуудыг хангасан байна.

3. Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1.3-д заасан улсын хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн эсэх. Монгол Улсын хөгжлийн 2023 оны төлөвлөгөөг 5 бүлэг 18 зорилгын хүрээнд 75 төсөл, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд нийт 310,2 тэрбум төгрөгийн улсын төсвийн болон гадаад зээлийн тусламжийн хөрөнгийн эх үүсвэрээр бүрдүүлэхээр баталсан. Монгол Улсын хөгжлийн 2023 оны төлөвлөгөөний 1.5.5 болон 3.1.2-т заасан зорилтыг хэрэгжүүлэхэд Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд заасан өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2023 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2024-өөс 2025 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь чиглэсэн байна.

Засгийн газраас өргөн барьсан Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд тэтгэвэр, тэтгэмж, цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх зардалд нийт зарлагын дийлэнхийг төлөвлөж байгаа нь иргэдийн амьжиргааг дэмжих зэрэг талтай байгаа ч 2023 оны батлагдсан төсвийг алдагдалгүй байлгах боломж буйг мөн нэмэгдэж буй энэ зарлага нь байнга гарах зардал бөгөөд үүнийг санхүүжүүлж буй эх үүсвэр төсвийн орлого нь тасралтгүй байх боломж буй эсэхэд эрсдэл өндөр байгааг анхаарч үзэх. Мөн Төсвийн тухай хуульд төсвийн тодотгол хийх зохицуулалтыг илүү тодорхой нарийвчлан зохицуулах зэрэг

анхаарах асуудлууд байгааг уламжилж байна.

Үүний зэрэгцээ Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд заасны дагуу гаргаж буй аудитын дүгнэлт төсвийн тодотголыг Улсын Их Хуралд өргөн барих, хэлэлцүүлэх цаг хугацааны хооронд нэн хязгаарлагдмал байгаа нь төрийн аудитын байгууллага аудитын стандартад заасан үе шатын төлөвлөх, аудит хийх, тайлагнах ажлуудыг бүрэн хэрэгжүүлж, дүгнэлт гаргахад ажлын бодит гүйцэтгэл чанарт өндөр эрсдэл үүсгэж байгаа тул цаглавартай болгох шаардлагатайг анхаарч үзэхийг мөн уламжилъя.

Төрийн аудитын байгууллага нь Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангасан гэж дүгнэж байна. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Г.Занданшатар: Доржсүрэнгийн Занданбат даргад баярлалаа. Ажлын хэсгийн гишүүдийг танилцуулъя. Монгол Улсын Сангийн сайд Болдын Жавхлан, Монгол Улсын Шадар сайд, Эдийн засаг хөгжлийн сайд Чимэдийн Хүрэлбаатар, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Хүрэлбаатарын Булгантуяа, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайд Хаянгаагийн Болорчулуун, Зам, тээврийн хөгжлийн сайд Сандагийн Бямбацогт, Боловсрол шинжлэх ухааны сайд Лувсанцэрэнгийн Энх-Амгалан сайд хаачсан юм бэ? Дуудаарай. Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Жамбалын Ганбаатар, Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг, Эрчим хүчний сайд Баттогтохын Чойжилсүрэн, Гадаад харилцааны дэд сайд Гомбожавын Амартүвшин, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Ням-Осорын Учрал, Монгол Улсын сайд, Олимп, нийтийн биеийн тамир спортын үндэсний хорооны дарга Бадмаанямбуугийн Бат-Эрдэнэ, Монгол Улсын ерөнхий аудитор

Доржсүрэнгийн Занданбат, Авлигатай тэмцэх газрын дарга Зандраагийн Даидаваа, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гүйцэтгэх нарийн бичгийн дарга Рагчаагийн Батрагчаа, Төрийн албаны зөвлөлийн дарга Балдангийн Баатарзориг, Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга Дэмбэрэлдашийн Баярсайхан, Үндэсний статистикийн хорооны дарга Батмөнхийн Батдаваа, Сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга Пүрвээгийн Дэлгэрнаран, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын Тэргүүн дэд дарга Бямбажавын Ганбат, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн Тамгын газрын дарга Даньхүүгийн Баянбилиг, Улсын ерөнхий прокурорын Төрийн хууль цаазын шадар зөвлөх Максимын Чинбат, Улсын ерөнхий прокурорын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Сүрэнжавын Гансэлэм, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын Тамгын газрын дарга Цээхээгийн Адъяахишиг, Үндэсний аудитын газрын Аудитын нэгдсэн удирдлага зохицуулалтын газрын дарга, тэргүүлэх аудитор Ядамын Сайнбуян, Монгол Улсын ерөнхий аудиторын орлогчийн үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, тэргүүлэх аудитор Цэвэгсүрэнгийн Наранчимэг, Үндэсний аудитын газрын гүйцэтгэл-нийцлийн аудитын газрын захирал тэргүүлэх аудитор Дэлгэрийн Энхболд, Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Мижиддоржийн Санжаадорж, Сангийн яамны Татварын бодлогын газрын дарга Бямбарагчаагийн Тэлмүүн, Сангийн яамны Санхүү төсвийн судалгааны газрын дарга Ганболдын Золбоо, Сангийн яамны Өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга Байгальмаагийн Одонтуяа, Сангийн яамны Төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн дарга Жамъяншаравын Дэлгэржаргал, Сангийн яамны Хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга Булганхүүгийн Ганзориг, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны Харилцаа холбооны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Лхагвасүрэнгийн Энхбат, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын үүргийг түр орлон

гүйцэтгэгч Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Амарсайханы Хишигбаяр, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хөдөлмөрийн харилцааны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Баасансүрэнгийн Алимаа, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Гэр бүлийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Нарантуяагийн Баярмаа, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн захиргаа, удирдлагын газрын Хууль, эрх зүйн хэлтсийн дарга Басангийн Батжаргал, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хууль, эрх зүйн хэлтсийн дарга Дугаржавын Ренчиндорж, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Цэнд-Аюушийн Ганцэцэг, Эдийн засаг, хөгжлийн яамны Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга Лхагвабаярын Энх-Амгалан, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн Ажлын албаны дарга Дашживаагийн Ариунболд генерал.

Илтгэл дүгнэлт болон төсвийн төсөлтэй холбогдуулан түүнчлэн төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас асуулт асуух Улсын Их Хурлын гишүүд нэрээ бүртгүүлнэ. Нэр тасаллаа, нэмэхгүй гэдгийг анхааруулъя. Балжиннямын Баярсайхан гишүүн асуулт асууна.

Б.Баярсайхан: Баярлалаа. Юуны өмнө Алсын хараа 2050 хөгжлийн үзэл баримтлалд хүний хөгжлийг энэ улсын суурь хөгжил, хөгжлийн суурь бодлого болгож бид нар зорьж яваа нь бол үнэхээр өнөөдөр энэ сүүлийн 30 жилийн алдаа оноондоо дүгнэлт хийгээд, ирэх 30 жилийнхээ хөгжлийг хамгийн зөвөөр тодорхойлоод явж байгаа цаг хугацаа гэж харж байгаа. Тэгээд хүүхдийн мөнгийг өнөөдөр бас ялгаварлахгүйгээр олгохоор шийдвэр гаргаж байгаа энэ төсвийн тодотголоор. Их Хурал, Засгийн газрын гишүүдэд талархсанаа илэрхийлье.

Ер нь бол олон нийтэд бас хандаад хэлэхэд хүүхдийн мөнгө урьд нь 20 мянган төгрөг байсан. Ковидын үед сургууль, цэцэрлэг, дотуур байр хаах үеэр энэ төрийн мөнгөөр боловсролын байгууллагаар дамжиж өөрийнхөө хоолны шим тэжээлийг авч өсөж торнидог олон мянган хүүхдүүд байгаа гэдгийг бид нар бас илрүүлж байсан. Үнэхээр тухайн үед Засгийн газар энэ хүүхэд болгонд 100 мянган төгрөг гэдэг энэ арга хэмжээг аваагүй байсан бол маш олон хүүхдүүд шим тэжээлийн дутагдалд орох ийм аюул нүүрлэж байсан. Ингээд ковидын үеэс хүүхдүүдэд олгож байгаа энэ 100 мянган төгрөг өнөөдөр үргэлжлээд ингээд явж байгаа. Энэ нь бол олон хүүхэдтэй өрх гэр бүлд бол асар их бас санхүүгийн дэмжлэг болж байгаа гэдгийг бас бид нар болж байгаад талархалтай байна.

Сая Ерөнхий сайдын үгэн дээр дурдагдсан энэ хүүхэд, гэр бүлийн газрыг тусад нь гаргаж бие даасан байгууллага болгохоор шийдвэрлэж байгаад бас маш их талархаж байна. 2025 онд хүүхдийн байгууллагын 100 жилийн ой болно. Гэтэл өнөөдөр бид нар бас ирээдүй болсон хүүхдийнхээ эрх ашгийг хамгаалж чадаж байгаа юу, хангаж чадаж байгаа юу гэдэг асуудал байгаа. Энэ шийдвэрийг цааш нь үргэлжлүүлж, хүүхдийн байгууллагад ялангуяа ажиллах энэ төрийн албан хаагчдыг ямар ч улс төрийн томилгоо орохгүйгээр, ямар нэгэн улс төрийн нам улс төрийн сонгуулийн дараа өөрчилдөггүй байхаар ийм мэргэшсэн хүний нөөцийг бүрдүүлэх ийм зайлшгүй шаардлагатай байгаа. Тэгээд өнөөдөр энэ Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын газрын дарга томилогдоогүй байгаа. Энэ хэзээ яг энэ асуудал шийдэгдэх вэ гэдгийг салбарын сайдаас асууя. Тэгээд залуучуудын асуудлыг тусад нь гаргаж, хүүхэд гэр бүлийн гэсэн ийм агентлаг байгуулах гэж байгаа юм байна.

Би 6 сарын 1-ний өмнө бас санаачилга гаргасан. Цаашидаа дараа дараагийн Засгийн газарт ялангуяа энэ

хүүхдийн байгууллагын 100 жилийн ойн өмнө Хүүхэд, гэр бүлийн яамтай, Хүний хөгжлийн яамтай болох ийм санаачилгыг бол гаргасан байгаа. Тэгээд энэ дарга нь хэзээ томилогдох вэ? Энэ дээр яг төрийн захиргааны байгууллагад мэргэшсэн, яг хүүхдээр мэргэшсэн, энэ чиглэлээр ажиллаж байгаа тэр туршилагатай хүнийг тавих ийм боломж байгаа юу, томилох боломж байгаа юу гэдэг асуултыг асууя. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Болдын Жавхлан сайд асуултад хариулна.

Б.Жавхлан: Баярсайхан гишүүний асуултад хариулъя. Юуны өмнө талархал илэрхийлсэнд баярлалаа. Бид өнгөрсөн жил 10 сард 2023 оныхоо улсын төсвийг өргөн барих үед Монгол Улсын гадаад өрнөөс хамааралтай эрсдэл маш өндөр байсан, маш өндөр байсан. Энэ жилийн бондын төлбөрүүдээ хийж чадахгүй бол Монгол Улсад дефолт зарлах ийм өндөр эрсдэлийн өмнө бид зогсож байсан. Тийм үед бид төсвөө барьсан, төсвөө өргөн барьсан. ОУВС-д бид хүсэлт өгөөд хэлэлцээрээ хүртэл эхлүүлчихсэн байсан. Тусламж хэрэгтэй байна, хатуу нөхцөлтэй бид зээл авъя гээд. Хариу хамгийн өндөр, хамгийн эхэнд тавьсан шаардлага бол энэ халамжуудаа багасга, хүүхдийн мөнгийг зөвхөн зорилтот бүлэг танайх өгч болно. Тэр нь бүүр 91 хувь ч биш, бүүр 40 хувиас доош ийм хатуу нөхцөлтэй ийм үед бид хэлэлцээр эхлүүлсэн байдаг.

Төсөв өргөн барих үед та бүхэн санаж байгаа, Бүлгийн хурал дээр ч тэр, анхны төсөл бол бүүр 60, 70 хувь дээр явж байсан шүү дээ. Харин бид төсвийнхөө боломжийг шавхаад, шавхаад өнөөдрийн энэ 91 хувийг оруулж байсан. Ингээд бид тэр үеийн энэ гадаад өрийн асуудлуудыг зохицуулах ОУВС болон бусад олон талт хөгжлийн институтүүдийн тавьж байгаа маш өндөр ийм шаардлагуудын дунд бид цаашидаа эдийн засгийнхаа өсөлтийг ялангуяа гол экспортын бүтээгдэхүүнүүдийнхээ гадаад худалдааг

либералчилж тэнд байсан энэ далд эдийн засгийг ил болгох, улмаар Төв банкны, Төв банкны юу байх вэ Монгол Улсын валютын нөөцөө нэмэгдүүлэх, төсвийн алдагдлыг бууруулах, гадаад өр зээлээ зохицуулалтаа амжилттай хийх энэ ажил руугаа Засгийн газар ханцуй шамлан орсон. Цаг алдалгүй ийм шат дараатай, үе шаттай арга хэмжээнүүдийг авсны үр дүнд өнөөдрийн боломж бий болж байгаа юм. Ингээд энэ удаагийнхаа тодотголыг бид өргөн барьж байгаа.

Харин тодотголоор бид бүх асуудлыг бол шийдэж чадахгүй. Тодотголд дурдагдаж байгаа 1,8 их наядын орлогынхоо хэмжээнд бид тодорхой хэмжээний орхигдсон байсан болон тулгамдсан асуудлууд, хүүхдийн мөнгө гээд эргэж харах ёстой энэ боломжоо дагуулж, эдийн засгийнхаа өсөлтийг ард түмэн, олон нийт, үр хүүхдүүддээ хүртээмжтэй байлгах энэ шийдлийг энэ тодотголдоо тусгасан юм. Ийм учраас хүүхдийн мөнгө, цалин, тэтгэвэр, зорилтот халамж мөн нийслэлийнхээ түгжрэлийг ч орхилгүй ийм 5 асуудал дээр бид тодотголоо гол фокус өгч ингэж оруулж ирж байгаа юм. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Балжиннямын, Хүрэлбаатарын Булгантуяа сайд нэмж хариулъя Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд.

Х.Булгантуяа: Баярсайхан гишүүний хэлж байгаа үнэн. Ялангуяа энэ хүүхэд хамгааллын, хүүхэд хөгжлийн, мэргэжлийн байгууллагууд, агентлагууд маань одоо яг үнэнийг хэлэхэд хамгийн бага цалинтай төрийн захиргааны албан хаагчид дотроо байсан. Энэ удаагийн төсвийн тодотголоор бид нар төрийн захиргааны албан хаагчдын үндсэн цалингийн доод хэмжээ 717 мянган төгрөг орчим байсныг бид нар сая төгрөг рүү аваачиж, ялангуяа энэ мэргэжлийн хүмүүс мэргэжлийн байгууллагатай удаан хугацаанд тогтвор суурьшилтай ажиллах хамгийн наад захын цалин

нийгмийн баталгааг бас 1 дүгээрт энэ төсвийн тодотголоор хийж байгаа.

2 дугаарт дээрээс нь бид нар бас энэ удаагийн томилгоог бас хийхийнхээ өмнө энэ байгууллагынхаа статусыг бид нар хамгийн түрүүлээд шинэчилж гээд энэ төсвийн тодотголоор дагаж энэ хуульд нь өөрчлөлт орж, оруулж ирж байгаа. Хүүхэд, гэр бүл, залуучуудын хөгжлийн агентлаг гээд энэ агентлаг маань ийшийгээ хараад хүүхэд хөгжил дээрээ хангалттай төвлөрч чадахгүй. Хүүхэд хамгааллын асуудал нэн тулгамдсан асуудал байдаг. Залуучуудын асуудал гээд ингээд орж ирээд дээрээс нь нэмээд тэгэхээр эмэгтэйчүүдийн асуудал яах юм, ахмадуудын асуудал яах юм гээд, энэ асуудлууд бас тулгамдсан асуудлууд болж ирээд байгаа учраас сая Монгол Улсын Ерөнхийн сайд 100 гаруй хүүхдийн төрийн бус байгууллагууд, дээрээс нь нэмээд энэ салбарын бас зүтгэлтнүүдтэй үе үеийн зүтгэлтнүүдтэй уулзаж байхад энэ байгууллагыг 98 жилийн түүхтэй байгууллагыг хүүхдийн байгууллагаар нь үлдээгээч.

Үүний дараагаар яг энэ салбарт ажиллаж байсан мэргэжсэн хүнээр нь удирдлагыг нь тавьж ажиллуулаач. Энэ салбарт мөн яг энэ мэргэжлийн хүмүүсийг нь урт удаан хугацаанд тогтвор суурьшилтай ажиллах хууль, эрх зүйн болон нийгмийн баталгаат цалин хөлснийх нь асуудлыг шийдээч гэдэг энэ хүсэлтийг тавьсны дагуу хуульд нь өөрчлөлт оруулаад цалингийн асуудлыг нь мөн шийдээд оруулж ирж байгаа. Энэ бол төрийн захиргааны алба. Тэгэхээр яг төрийн захиргааны албан хаагч Төрийн албаны тухай хуулиараа шаардлагыг нь хангасан бас хүн байх ёстой. Ингээд Төрийн албаны тухай хуулиар бол улс төрөөр хамаагүй бас ингэж өөрчлөгддөггүй байхаар хууль, эрх зүйн орчин нь бас зохицуулагдсан байгаа.

Г.Занданшатар: Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн гишүүн асуулт асууна.

Ж.Чинбүрэн: Баярлалаа. Төсвийн тодотгол хийж байгаа явдал бол бас манай эдийн засаг эрүүл болж байгаа бас энэ хулгай төрд нүүрлэсэн энэ буруу зүйлүүдийг бас арилгаж байгаатай холбоотой том дэвшил гарч байна гэж харж байгаа юм. Энэ хүрээнд бас эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилт 122 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэж байна. Энэ бол цалин хөлс нэмсэнтэй холбоотой ЭМД-ын хураамж нэмэгдэж байгаатай холбоотой нэмэгдэж байгаа. Би Чинзориг сайдаас таны нөгөө дэвшүүлээд байсан алслагдсан, хүн ам цөөтэй сумдын эрүүл мэндийн санхүүжилт нэмэгдэх энэ тодотголд орсон уу гэдгийг нэг тодруулмаар байна.

2 дахь зүйл бол бид энэ эрүүл мэндийн гүйцэтгэлийн санхүүжилтээр санхүүжилтийг нэмэгдүүлсэнтэй холбоотой эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ бол санхүүжилт дээрдсэн, сайжирсан. Харин дүүрэг, аймгийн эрүүл мэндийн газруудын ажилчдын цалин хөлс бол нэмэгдэж чадахгүй байгаад байгаа юм. Тийм учраас нийтийн эрүүл мэндийн чиглэлд үйл ажиллагаа явуулах ёстой аймаг, дүүргийн ажилчдын нийтийн эрүүл мэндийн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудын цалин энэ төсвөөр нэмэгдэнэ гэж ойлгож байгаа. Тэгэхээр яг бодитой яаж нэмэгдэж байгааг та нэг тоо баримтаар хэлж өгөхгүй юу? Ер нь бол манай эрүүл мэндийн салбарын төсвийн бас нэг томоохон нэг дутагдаж байгаа зүйл бол нийтийн эрүүл мэндийн чиглэлд төсөв суулгадаг тодорхой хөтөлбөр үйл ажиллагааг дэмжсэн ийм хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлдэг байх нь их чухал юм. Энэ дээр бас анхаарч байгаа зүйлээ та тодруулж ярихгүй юу?

Би Ганбаатар сайдаас нэг зүйл асуух гэсэн юм. Гадуур бензин түлш хязгаарлагдалтад орох гээд байна гэсэн ийм мэдээ яваад байна. Тэгэхээр эрүүл мэндийн салбарын алсын дуудлага, түргэн тусламж гээд л дандаа л бензин түлштэй холбоотой. Тэгэхээр энэ санхүүжилт ер

нь яах вэ? Энэ төсвийн тодотголд бензин түлшний асуудал ер нь хэрхэн суугдаж байгаа талаар та мэдээлэл өгөхгүй юу? Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэнгийн урилгаар нийслэлийн БЗД-ийн 127 дугаар сургуулийн 127 дугаар сургуулийн 12А, Б ангийн багш, сурагчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Эрхэм хүндэт сурагчид та бүхэндээ сурлагын өндөр амжилтыг хүсэн ерөөгөөд, сурах чиглэлийг эрхэм болговоос хандах зүг өөрөө тогтохын учир сайн сурч, сайн иргэн болоорой. Олон медальтай сайн сурагчид байна. Багшид нь бас өндөр амжилтыг хүсэн ерөөе. Ингээд Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн гишүүний асуултад, Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн гишүүний асуултад Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг хариулна.

С.Чинзориг: Чинбүрэн гишүүний асуултад хариулъя. Тэгэхээр төсвийн тодотгол хийгдэж байгаатай холбоотойгоор эрүүл мэндийн байгууллагуудын олгож байгаа гүйцэтгэлийн санхүүжилтийн аргаар олгож байгаа тарифт бол өөрчлөлт бол орно Чинбүрэн гишүүнээ. Тодотгол хийгдэж байгаа учраас. Хэд хэдэн асуудлууд шийдэгдэнэ. Ялангуяа сумын эрүүл мэндийн анхан шатын байгууллагуудын үйл ажиллагааг дэмжихтэй холбоотой газар зүйн коэффициентоор бас хүн ам цөөтэй төвөөсөө алслагдсан ийм сумуудад эрүүл мэндийн байгууллагууд олгох санхүүжилтийн хэмжээг бас нэмэгдүүлэх ийм чиглэлээр бид нар тарифаа бол өөрчилнө. Ингээд 7 сарын 1-нээс хэрэгжүүлнэ.

2 дахь асуудал нь Төсвийн тухай хуульд бас өөрчлөлт оруулах асуудалд бид нар Сангийн сайдтай хамтраад үзэл баримтлалыг нь батлуулаад ирэх долоо хоногийн Засгийн газрын хуралдаанаар

оруулах гэж байгаа. Одоогийн Төсвийн тухай хуулиар сумын сум болоод тосгоны эрүүл мэндийн байгууллагууд жилийн эцсээр санхүүгийн үлдэгдэлтэй гарсан бол өөрөө захиран зарцуулах эрх нь нээгдээгүй төвлөрүүлэн татдаг ийм хуулийн зохицуулалт бол байгаа юм. Тэгэхээр энэ Төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулж бид нар 7 сарын 1-нээс бас мөрдүүлье гэж байгаа. Сумын сум болоод тосгоны эрүүл мэндийн байгууллагууд жилийн эцсээр гүйцэтгэлийн санхүүжилтийнхээ энэ аргаараа санхүүжилтийн үлдэгдэлтэй гарсан бол өөрөө захиран зарцуулдаг байх, нийгмийн хамгааллын асуудал, цалин хөлсөө нэмэгдүүлдэг байх, шаардлагатай багаж хэрэгслээ худалдан авдаг байх энэ эрхийг нь нээж өгөх гэж байгаа. Ийм 2 чиглэлээр сумын эрүүл мэндийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг санхүүжилттэй холбоотойгоор бас дэмжлэг үзүүлнэ.

2 дахь асуудал нь эрүүл мэндийн байгууллагуудын санхүү цалин бол дунджаар 43 хувиар бол нэмэгдэж байгаа. Хамгийн бага нь бол 42 хувиар нэмэгдэж байгаа. Тийм учраас бол бас энэ эрүүл мэндийн салбарт ажиллаж байгаа ажиллагсдын цалин хөлс бол нэмэгдэнэ. Үүнийгээ дагаад бид нар тарифынхаа өөрчлөлтийг бол зохицуулалт хийж Үндэсний зөвлөлийн холбогдох шийдвэрүүдэд бол өөрчлөлтүүдэд оруулаад ингээд 7 сарын 1-нээс бол мөрдүүлнэ. Аймаг, нийслэлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын газартай холбоотой ажиллагсадтай холбоотой цалингийн асуудал дээр цалин бага учраас уг нь бол энэ чинь Засаг даргын дэргэдэх хэрэгжүүлэгч агентлаг. ТЗ-ийн албан тушаалтнууд. ТЗ-ийн албан тушаалтнуудын цалин бага байна гээд зарим аймгуудын эрүүл мэндийн газрын ажилтнууд нь ТҮМ-ээр бас цалинждаг ийм асуудлууд байгаа юм байна лээ. Тэгээд энийг бол бид нар нэгдсэн 1 ангиллаар төрийн захиргааны албан хаагч гэдэг энэ ангиллаар нь бол цалинжуулна. Одоогийн төсвийн тодотголоор цалингийн асуудал нь эх үүсвэр нь

нэмэгдэл нь шийдэгдэж байгаа учраас бол төрийн захиргааны албан хаагчаар нь ангилал зэрэглэлд нь оруулаад цалинг нь 40-өөс доошгүй хувиар нэмэгдүүлэх ийм арга хэмжээ бол авна.

Манай дээр байгаа нэг зовлон нь бас нөгөө гүйцэтгэлийн санхүүжилтийн аргаар санхүүжилт авч байгаа гээд бас нэг асуудал үүссэн нь нөгөө төсвөөс шууд бас санхүүжилт авдаг байгууллага ялангуяа энэ зооноз эд нар гээд ийм бас газруудын санхүүжилтийг нөгөө Хэмнэлтийн хуулиар бас нэлээн төрийн захиргааны байгууллагуудтай адилхан бас нэлээн бас жаахан зардал томилолт шатахуун зардал нь нэлээн танагдчихсан байсан. Цалингийн зардал нь бас өсөлт байхгүй байсан. Энэ нь бол энэ төсвийн тодотголоор бол засагдаад бол орчхож байгаа. Тийм учраас бол эрүүл мэндийн байгууллагууд нийтдээ энэ төсвийн тодотголоор энэ цалин хөлстэй холбоотой тээвэр шатахууны зардалтай холбоотой асуудал нэлээн бас шийдэгдэх ийм бас боломж нь бол бүрдэж байгаа гэдгийг бол хэлье.

Г.Занданшатар: Жамбалын Ганбаатар сайд асуултад хариулна.

Ж.Ганбаатар: 92 болоод дизель түлшний нийлүүлэлт хангалт бол хэвийн байгаа. Зүгээр би өөрөө ер нь санаачлаад 8 сард Ангарскийн үйлдвэрт жил бүр засвар ордог 7-14 хоног. Тэгээд ерөнхийдөө яах вэ энэ талын бэлтгэл ажлыг манай яам хангаж байгаа юм. Тэр хүрээнд олон газрын дарга нар руу, агентлагийн дарга нар уу, сайд нар руу ингээд ер нь бол бичиг явуулж байгаа юм. Энэ нөгөө жил болгон үүсдэг тэр Ангарскийн үйлдвэр 14 хоног зогсоод засвар хийдэг. Тэрнээс гадна нөгөө зуны түлшнээс өвлийн түлшинд шилжих процесс дээр хомсдол үүсдэг. Энэнээс сэргийлэх гээд л ер нь арга хэмжээнүүд явж байгаа. Энэ нь бас танд сонсогдсон байх гэж би бол бодож байна 1 дүгээрт.

2 дугаарт зүгээр бэрхшээл бол байгаа. Ямар бэрхшээл байна гэхээр ОХУ-ын төмөр замын ачааллын асуудал байна. 2 дугаарт Монгол талд бас Бямбацогт сайдад бол би бараг сар бүр энэ асуудлыг хандаж байгаа. Тэгэхээр Монгол талд ч гэсэн тээвэрлэлтийн хувьд бол асуудал бол байгаа. Монголд ирээд вагонууд жоохон удаж байгаа асуудлууд бол байна. Ачааллыг нэлээн Оросын талаас ялангуяа Роснефть компанийн талаас бол энийгээ жоохон хурдлуулах талаар бол манайд бол хандаж байгаа. Ер нь бол ОХУ-ын талаас 92 болоод дизель түли дээр бол нийлүүлэлтүүдийг ялангуяа 8 сард бол нэг жоохон нөгөө ер нь жил болгон болдог. Нөгөө зуны түшинээс өвлийн түли процесс энэ тал дээрээ бэлтгэлээ хангаарай гэсэн энэ зүйлүүд бол байгаа. Энэ тал дээрээ л бид бэлтгэлээ хангаад явж байгаа.

Үнийн хувьд бол 92-ын үнэ бол тогтвортой байгаа. Та мэдэж байгаа байх. Харин дизель түлиний хувьд бол 200-300 төгрөгөөр буусан байгаа гэдгийг хэлье. Сүүлийн 2 сард. Баярлалаа, дууслаа.

Г.Занданшатар:

Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн гишүүн тодруулж асууна.

Ж.Чинбүрэн: Чинзориг сайдын тайлбар дээр бас их баяртай зүйл бол нийгмийн эрүүл мэндийн чиглэлээр ажилладаг ажилчдын цалин 40 хувиас дээш нэмэгдэнэ гэдэг бол сайхан сонсогдож байна. Миний нөгөө 3 дахь асуулт та хариулсангүй. Нийтийн эрүүл мэндийн тусламжийн нэг ёсондоо өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлд ер нь ЭМЯ ямар бодлого барьж байна вэ, төсөвтөө яаж суулгаж байна гэдэгт хариулсангүй. Бид нэг ийм энэ эрүүл мэндийн салбарын шинэчлэлийн хүрээнд нэг бодож байгаа зүйл бол бид эмнэлгийн тусламж үйлчилгээг бол ЭМД, эмнэлэг, өвчтөн 3 бол ингээд хэлхээсээрээ яваад ЭМЯ бол илүү нийгмийн эрүүл мэндийн чиглэлд бодлого явуулж, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг илүү

түлхүү хийгээсэй гэж бодоод байгаа. Тэгэхээр энэ чиглэл дээр төсөв дээр ямар зүйл байна вэ?

Г.Занданшатар: Хэн хариулах вэ? Содномын Чинзориг сайд хариулъя.

С.Чинзориг: Би тантай санал нэг байна. Эрүүл мэндийг хамгаалах гэдэг бол 2 талтай асуудал. Эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний асуудал нөгөө тал нь нийгмийн эрүүл мэндийн асуудал. Сүүлийн жилүүдэд бид нар нийгмийн эрүүл мэндийн асуудлыг орхигдуулаад, эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний асуудалд нэлээн анхаарал хандуулж ирсэн юм байна лээ гэж бол бодож байгаа. Тийм учраас бол бид нар Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний тухай хууль анхдагч хуультай болох гээд ирэх долоо хоногт Засгийн газрын хуралдаанаар бол оруулна. Ингэж байж бид нар эрт илрүүлдэг байх, урьдчилан сэргийлдэг байх ийм чиглэлийн бодлого нэлээн өөрчлөлт бол оруулна.

Бусад орнуудын жишиг ч гэсэн тийм юм байна лээ. Ер нь нийгмийн эрүүл мэнд, анхан шатын тусламж үйлчилгээндээ хөрөнгө санхүүгийнхээ 50-60 хувийг нь олгодог. Манайх бол үүний эсрэгээрээ 19,5 хувийг нь бас санхүүжүүлж байгаа. Төсвийн тодотголтой холбоотой юман дээр нийгмийн эрүүл мэнд дээр бол ялангуяа ХӨСҮТ гэхэд бол дан гүйцэтгэлийн аргаар явах боломжгүй юм байна. Урьдчилсан сэргийлэлт, тандалт, эрт илрүүлэхтэй холбоотой асуудал нь төсвөөс шууд санхүүжилт авдаг байхаар төсвийн тодотголд зохих санхүүжилт.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Зочид танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн Ням-Осорын Учрал, Энхбаярын Батшугар нарын урилгаар Харилцаа холбоо мэдээллийн технологийн салбарын ICT-EXPO 2023 арга хэмжээнд уригдан ирсэн Тажикстан, Казахстан улсын Цахим харилцааны сайд тэргүүтэй зочид

төлөөлөгчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Хүндэт зочид, төлөөлөгчдөдөө Улсын Их Хурлын нэрийн өмнөөс халуун талархал илэрхийлье. Гомпилдоогийн Мөнхцэцэг гишүүн, Мөнхөөгийн Оюунчимэг гишүүн асуулт асууна.

М.Оюунчимэг: Баярлалаа. Ямар ч байсан сая Улсын Их Хурлын гишүүд Үндсэн хуулийн өөрчлөлттэй холбоотой иргэдтэйгээ хэд хэдэн удаа уулзалтууд зохион байгуулсан. Иргэдийн хамгийн их хүсэж хүлээж байсан зүйл бол энэ үнэ ханшийн өсөлттэй уялдаад цалин хөлс, тэтгэвэр тэтгэмж, хүүхдийн мөнгө зэрэг асуудлуудыг нэн яаралтай шийдэж өгөхийг хүссэн. Их Хурал ч бүлгүүд ярилцаад Монгол Улсын Засгийн газар энэ асуудлыг ингээд бас цогцоор нь бас системийн өөрчлөлт хийх тэр үндэслэлтэй нь ингэж оруулж ирж байгаад бас талархаж байна. Яг үнэндээ өнөөдөр үнэ хани инфляцын өсөлт өөрөө 60, 70 хувьтай болчихсон байгаа. Энэнээс цаашаа өснө гэвэл үнэхээр иргэдэд маш хүнд тусна. Тэгэхээр өнөөдөр ингээд жишээлбэл төрийн албан хаагчдын цалинг нийтлэг үйлчилгээнийхээс бусдыг нь гэхэд доод босго суурийг нь бол 1 сая дээр авчирч байна гэж би бол ойлгож байна л даа. Одоо жишээ нь эрүүл мэнд, боловсрол, соёл гээд. Жишээлбэл энэ салбар гэхэд доод босго сая, түүнээс дээшээ бол тухайн энэ байгууллагууд хэрвээ ашигтай ажиллаж чадвал саяас дээшээ хэд ч болох боломжийг нь бол ингээд нээлттэй болгосон гэж би бол жишээлбэл эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилттэй уяж ингэж бас тайлбарлаж болохоор байгаа юм.

Тэгэхээр энэ дээр Жавхлан сайд та бас нэг тодорхой хариулт өгөөч. Хэрэв нийтлэг үйлчилгээний энэ салбарт ажиллаж байгаа хүмүүсийнх нь яг тэдээс тэдэн хувиар нэмэгдэж, энэ нь өөрөө цалин дээр нь ийм нэмэгдэл болж байгаа. Төрийн алба албан хаагчид саяын ийм салбарууд нь гэхээр 1 сая харин түүнээс дээшээ байх боломж нь бас ямар юугаар

санхүүжилт механизмаар нээлттэй байгаа вэ гэдэг дээр хүмүүст тодорхой мэдээллүүд өгөх нь бол өөрөө бас чухал байна. Тэгээд энэ дээр нэгд хариулт авъя гэж бодож байна. Ерөнхийдөө эндээс харж байхад бол нэлээд их 1,9 их наяд төгрөгийн санхүүжилт ингэж нэмэгдэж орж ирж байна шүү дээ. Энэ бол бас асар их мөнгө. Тэгэхээр эхлээд цалин дээр энэ асуулт байна.

2-т нь тэтгэвэр дээрх иргэд тэтгэвэр авч байгаа ахмадууд маань биднээс яаж хэдээр яг нэмэгдэх юм бэ миний тэтгэвэр гэдгийг л яг тодорхой сонирхоод сонирхоод байна л даа. Бид өмнө нь бол тэтгэврийн доод босго 350 байсныг 500 болгосон. Харин 2014 оны итгэлцүүр инфляцаар бодож байсан тэр аргачлалыг өөрчилж, 2022 оныхоор бодохоор оруулж ирж байна гэж байна. Тэгэхээр яаж нэмэгдэх юм бэ? Энэ дээр нөгөө тэтгэврийн зөрүүтэй холбоотой 2021 онд тэтгэвэрт гарсан хүн, 2022 онд тэтгэвэрт гарсан хүмүүс цалингаа тогтоолгохдоо зөрүүтэй тогтоосон. Өмнө нь нөгөө цалингийн доод босгыг нь нэмэгдчихсэн 22 оных нэмэгдээгүй, минийх би хохироод байх шиг байна. Энэ зөв үү, буруу юу гээд л янз бүрийн асуултууд бид нарт тавиад байна л даа. Тэгэхээр яг энэ дээр бас тодорхой хариулт авахыг хүсэж байна.

Би Жавхлан сайд бол хариулах байх даа. Сая хэллээ. Үнэ хани, инфляцын энэ өсөлт өөрөө 60-70 хувьтай болчихоод байгаа юм. Тэгэхээр өнөөдөр бид нар ингэж 1,9 орчим их наяд төгрөгийн нэмэлтээр тусгаж цалин хөлс, тэтгэвэр тэтгэмжийг инфляцтай уялдуулж нэмж орж ирж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүүхэд хамгааллын асуудлууд дээр дорвитой өөрчлөлт хийж орж ирж байна. Хүүхдийн хамгаалах фонд, хүүхдийн санг тусад нь гаргаж бас 9,5 тэрбум төгрөг нэмж тусгаж оруулж ирж байна гээд энэ нөгөө нэлээд яг чиглэл чиглэлд нь ингээд нэмэлтүүдээр мөнгө тусгаж оруулж ирж байна л даа. Энэ маань эргээд нөгөө үнэ ханид нөлөөлчих

вий дээ. Инфляц дахиад нэмэгдчих вий дээ. Тэгэхээр ШӨХТГ-аас хүн байна уу?

Жишээлбэл сая мах, гурилын компаниудад жишээ нь 3 хувийн хүүтэй зээл авсан мах, гурилын компаниудад шалгалт энэ тэр хийж байгаа гээд л яриад байна лээ. Одоо тэгэхээр энэ бид нарын арайхийж иргэдийн маань хүсэн хүлээж байгаа энэ нэг тодорхой хэмжээний нэмэгдлийг дагаад дахиад гурил будаа мах шөлний үнэ өсчих өсчих вий дээ. Энийг өсгөхгүй байх, үнэ ханшийг тогтвортой барих тал дээр жишээ нь Засгийн газраас ямар арга хэмжээ авч байгаа бол? Зөвхөн ШӨХТГ энд хяналт тавиад явна гэвэл тэрэн шиг худлаа юм бол байхгүй. Тэгэхээр энэнд бас тодорхой хэмжээгээр анхаарч, одоо дахиад үнэ хани нэмэхгүй байх арга хэмжээ чухал байна. Яагаад гэвэл долларын хани өсөөгүй. Харин ч 100 төгрөгөөр буурсан. Харин дахиад энийг дагаад өсчихвөл яах вэ гэдгээ эхлээд асууя.

Г.Занданшатар: Болдын Жавхлан сайд хариулна.

Б.Жавхлан: Оюунчимэг гишүүн асуултад хариулъя. Энэ удаагийн тодотгол бол 1 их наяд 896,1 тэрбум төгрөгийн тодотгол хийгдэж байгаа. Үүний яг тал хувь нь буюу 994,6 тэрбум төгрөг нь зөвхөн төрийн албан хаагч нарын цалинд нэмэгдэлд зарцуулагдана. Тийм учраас энэ удаагийн төрийн албан хаагч нарын цалингийн энэ нэмэгдэл өсөлт энэ тодотгол бол сүүлийн жилүүдэд хийгдэж байгаагүй ийм томоохон хэмжээний зохицуулалт хийгдэж байгаа юм шүү. Төрийн албан хаагч нар төрийн жинхэнэ албан хаагч нар, төрийн захиргааны албан хаагч нар, төрийн мэргэжлийн үйлчилгээний албан хаагч нарын суурь цалин буюу үндсэн цалин нь сая төгрөг орчимд төвлөрнө гэсэн үг. Энэ цалинд ирэхэд жигнэсэн дунджаар 40 хувь үүнээс бага ч байгаа, их ч байгаа. Хамгийн өндөр нэмэгдэж байгаа нь бол сүүлийн жилүүдэд тэгээд тодруулж хэлбэл 2018 оноос үндсэндээ

нэг ч удаа өөрчлөлт ороогүй соёлын салбар, спортын салбар орхигдсон салбарууд гэсэн үг. Энэ дээр зохицуулалт хийгдэнэ. Мөн 20 хувиар нэмэгдэж байгаа зарим төрийн албан хаагч нар төрийн тусгай албан хаагч нар байгаа. Эдгээр нь бол өнгөрсөн жилүүдэд бас харьцангуй жил бүр өөрчлөлтүүд ороод, 22 онд нэлээн ийм дорвитой өөрчлөлтүүд орчихсон нэмэгдчихсэн ийм цалингууд юм байгаа юм.

Нийтлэг үйлчилгээнийхэн маань 500-аас 600 мянга орчимд байдаг. Энэ нь 30-аас 40 хувь нэмэгдээд доод цалингийн хэмжээ нь 750 мянга болж байгаа. Харин зэрэглэл ангилал дээр бол нэг их өөрчлөлт гарахгүй. Энэ удаа ингээд тодотголоо ерөнхий дүнгээ бид нар ингээд төсвөө батлуулаад авчихаар тэрний даруй яаралтай Засгийн газар хуралдаж, цалингаа задалж яг таблицаар нь батална. Энэний дараа аймаг, нийслэлүүд мөн тодотгол дээрээ яаралтай хийж, хэвтээ байгууллагуудынхаа цалин цалингийн өсөлт нэмэгдлүүдийг тодотгож оруулах юм байгаа юм. Ингээд үргэлжилнэ гэсэн үг. Харин их хугацаа бол нэлээн давчуу энэ бүх цалингийн өөрчлөлтүүд бол 7 сарын 1-нээс хэрэгжиж эхлэх учиртай.

Тэтгэврийн хувьд, тэтгэврийн хувьд ийм байгаа юм. Ер нь нэг олон жил яригдаад, яригдаад бид шийдэж чадахгүй байсан 3 янзын зөрүү байгаа юм. 3 янзын зөрүү байгаа юм. Энийг би жишээ дээр тайлбарлах гэж оролдъё. 2 ижил мэргэжилтэй хүн нэг нь 1990 онд тэтгэвэр гаргахдаа тухайн үеийн дундаж цалингийн суурь сууриа 500 төгрөгөөр 500 мянга биш шүү 500 төгрөгөөр бодогдож тэтгэвэрт гарсан хүн тухайн мэргэжилтэй ижил хүн 2022 онд мөн дундаж цалинтай 1 саяас 1 сая 100 орчим тэтгэвэрт бодогдож байсан байгаа юм. Тэгвэл итгэлцүүр гэдэг маань юу вэ гэхээр энэ үнийн өсөлт, инфляц ажилласан жилүүдийг нь тооцоолоод гаргаж ирсэн тийм коэффициент юм байгаа юм. Тэгэхээр 90 оны 500 төгрөгийг

2060 буюу хамгийн өндөр итгэлцүүрээр үржүүлээд 1 сая 30 мянга болно. Сая 30 мянгаас тэтгэврийнх нь тооцооллыг нь хийхээр 900-аас сая орчим нь бодогдоод ийм цалингаас суурь нь бодогдоод тэтгэвэр тогтоолгоно.

Дээрээс нь мөн бүх 496 мянган өндөр настны тэтгэвэр авч байгаа хүмүүсийн хэмжээ тэтгэврийн хэмжээг 10 хувиар үнийн өсөлтөөр өсөх гэх юм байгаа юм. Тэгэхээр энэ удаагийн тэтгэврийн өөрчлөлтөөр тэтгэвэр нь нэмэгдэхгүй нэг ч хүн үлдэхгүй гэсэн үг, бүгд хамрагдана. Харин хэдэн онд тэтгэвэр гарч байсан ямар цалингаас сууриа бодогдуулж байна гээд хүн болгон дээр суурь нь өөр учраас өөр, өөр тооцооллууд гарна. 2000, 1990 оноос дээд итгэлцүүр нь.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Болдын Жавхлан сайд гүйцээгээд хариулъя.

Б.Жавхлан: Ингээд итгэлцүүрээр буюу бид нар сүүлийн 2014 оноос хэрэглэж амжаагүй байсан энэ коэффициентээр бүх тэтгэвэр авагч нарын маань энэ зөрүү гэсэн тэр ойлголтууд бол бүгд байхгүй болно гэсэн үг. Энэ сүүлийн 3 жилийн асуудал. Энэ бол дэлхий нийтийн асуудал. Ганцхан Монгол Улс биш. Дэлхий нийтээрээ өрхийн орлого багассан. Энэ их өндөр үнийн өсөлтөд бүгд нэрвэгдсэн л. Одоо л нэг дөнгөж эдийн засаг маань өндийх гэж ирж байна. Хэрэв тэгвэл өрхийн орлогуудаа дэмжих, ядаж төрийн албан хаагч нараараа дамжиж үнийн өсөлтөд ингэж их дарлагдсан, ингэж их нэрвэгдсэн хүн амаа бид эдийн засгийнх нь аюулгүй байдлыг нь дэмжих энэ бодлогоо 1-д тавьж байгаа юм. Тэр нь өнөөдрийн энэ эдийн засгийн боломж гарч ирж байгаад хамгийн түрүүнд шийдэж байгаа асуудал бол энэ. Энэтэй уялдаад мэдээж макро түвшинд макро баланс дээр сөрөг дарамтууд ирнэ. Энийг харин арилгахын төлөө Засгийн газар шуурхай үе шаттай цагаа олсон арга хэмжээнүүдийг авна 2 төрлийн. 1

дүгээрт захиргааны, 2 дугаарт эдийн засгийн.

Захиргааны арга хэмжээ нь бол мэдээж Шударга өрсөлдөөний газрууд гээд бусад зохиомлоор үнийн өсөлтүүд хийх, тэр дундын тэр худалдаа наймаа, ченжүүдийн асуудлуудыг ч хяналт тавих гээд ийм захиргааны арга хэмжээнүүдийг тууштай хэрэгжүүлнэ. Эдийн засгийн арга хэмжээ нь ерөөсөө маш ойлгомжтой. Ерөөсөө л экспорт, экспорт, экспорт. Богино хугацаанд энэ экспортод байгаа өсөлтийг баталгаажуулж авах, цаашид нэмэгдүүлэх, эдийн засгаа либералчлах энэ ажлуудыгаа цаашид үргэлжлүүлэх. Нэг тоо дурдвал бид нар энэ жил нүүрсийг 36 сая тонн экспортолно гэж байсан бол энэ удаагийн тодотголоор бид нар 50 саяыг экспортолно гэж ингэж даалгавар нэг талаараа зорилт тавьж орж ирж байгаа. Ингэх юм бол мэдээж төлбөрийн тэнцлээр дамжиж, валютын үнийн өсөлтөөр дамжиж инфляц дээр нөлөөлдөг тэр хэсгийг нь бол саармагжуулна гэж бид үзэж байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Зочин танилцуулъя. Нийслэлийн СХД-ийн 9 дүгээр сургуулийн 1981 оны, 76 дугаар сургуулийн 1983 оны төгсөгчид Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдийн ажил амьдралд хамгийн сайн сайхан бүгдийг хүсэн ерөөе. Цэндийн Сандаг-Очир гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Сандаг-Очир: Баярлалаа. Би ер нь өнгөрсөн 3 жил энэ чуулган дээр хэлсэн ярьсан үгнүүдээ бодож суусан чинь ер нь голцуу Засгийн газраас оруулж ирсэн энэ хууль, эрх зүйтэй холбоотой асуудлуудад шүүмжлэлтэй хандаж ирсэн юм байна лээ. Харин энэ удаагийн энэ Оюун-Эрдэнэ Ерөнхий сайдын Засгийн газарт бас браво гээд хэлчихье. Мөн Засгийн газрыг бүх талаар дэмжиж, мөн шахаж ингэж ажилласан Занданшатар даргадаа, бас энэ удаагийн Улсын Их Хурлын гишүүдэд

бас талархал илэрхийлье. Яагаад гэхээр нэг удаагийн цалин, тэтгэврийн нэмэгдлийн асуудлыг биш олон, олон цалин тэтгэврийг нэмэгдүүлэх тэр бололцоо боломжийг гаргаж, өнгөрсөн хугацааны энэ алдагдсан боломж, далд эдийн засгийг илрүүлж, шилэн тунгалаг төртэй байх, хулгай луйваргүй төртэй байх, хариуцлагатай төртэй байвал ямар их бололцоо боломж байгаа вэ гэдгийг гаргаж ажиллаж байгаа ажлын үр дүн эхнээсээ харагдаж байгаа. Энэ үр дүн нь нийт ард иргэддээ наалдаж байгаа, айлын хаалгаар иргэн хүний хэтэвчинд орж эхэлж байгаа ийм цалин тэтгэврийн нэмэгдэл болж байна гэж би хувьдаа бол харж байна. Тийм учраас бас талархал илэрхийлье гэж ингэж хэлж байгаа юм.

Дараа, дараа зөвхөн нэмэгдлээр энэ нэмэгдэл дуусахгүй байх. Олон боломжууд гарч ирэх юм байна гэж хувь хүнийхээ хувьд харж байгаа. Боомтын сэргэлтийн хүрээнд, 5Ш ажиллагааны хүрээнд, аж үйлдвэржилтийн бодлогын хүрээнд, шилэн төрийн байгууллагын бүтээмжийн хүрээнд гээд энэ 6 төрлийн сэргэлтийн бодлого амжилттай хэрэгжиж чадвал энэ богино хугацаанд манай улс хөгжих ард иргэдийн амьдрал ахуйгаа өөд нь дээш нь татах энэ бололцоо боломж их ойрхон байгаа юм байна шүү гэж би хувьдаа бас бодож сууна гэдгийг нэгд үгийнхээ өмнө хэлчихье.

Нөгөө талаар энэ удаагийн нэмэгдэл 3, 4 зүйл дээр байгаа юм байна. Улаанбаатар хотын түгжрэлд, одоо Улаанбаатар хотод утаанаас илүүтэйгээр хотын түгжрэлийн асуудал стрессийн уур бухимдлын нэг үндэс шалтгаан болоод байна. Тийм учраас энэ нэмэгдлийн тодотголын тодорхой хэсэг нь энэ түгжрэлд зарцуулагдаж байгаа юм байна. Яг Улаанбаатар хотод энэ хөрөнгө оруулалт юу юуг хийснээр ямар үр дүн гарна гэж тооцож байгаа вэ? Түгжрэлийг хэдэн хувиар бууруулна гэж ингэж үзэж байгаа вэ гэдгийг 2-т асууя.

Зарим гишүүд энэ тэтгэвэр тэтгэмж нэмэх сургаар ингээд өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ хани өснө гээд ингээд бараг энийг өдөөгөөд дэвэргээд ингээд яриад суух юм. Уг нь ингэж яримааргүй байгаа юм. Тийм учраас бид нарын нэмэгдэл уг нь бараа бүтээгдэхүүний үнэ ханиийг өсгөхгүй байх талдаа байвал, энийг барих талдаа нэмж чадвал бодит нэмэгдэл болж харагдана л даа. Тэгээд энэ чуулганы танхимаас өөрсдөө ингэж яриад ингэж өдөөгөөд байгаа байхгүй юу. Тийм учраас энэ нэмэгдлийг бодит нэмэгдэл болгох тал дээр нь бас анхаарч ажилламаар байна гэж бас хэлмээр байна.

Нөгөө талаар Жавхлан сайд маш өндөр босго тогтоож байна та бүхэн экспортод. Ирэх жилийн төсөвт чинь зардал нэмэгдэх тал дээр их яаж тооцоолж байгаа юм бэ та бүхэн? Төсвийн урсгал зардал чинь үндсэндээ ирэх жилийн төсөв дээр даблдаж 2 дахин болж нэмэгдэнэ. Энийгээ яаж төсөөлж байгаа юм, төсвийн алдагдлаа яаж төсөөлж тооцоолж байгаа юм бэ? Жил болгон ирэх жил дандаа 36 сая тонн нүүрс олборлож чадах уу, гадаад, дотоод зах зээл чинь ямар байгаа юм, үнэ хани нь тогтвортой байж чадахаар байна уу, энэ чинь энэ хэмжээнд байж чадахгүй бол энэ төсвийн орлогоо яаж бүрдүүлэх юм цаашидаа? Энэ дээр ямар тооцоолол төсөөлөлтэй байна вэ гэдэг ийм 3 асуултад хариулж өгөөч. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Сандаг-Очир гишүүний асуултад хариулъя. Хэн хариулах вэ? Сүхбаатар сайд хариулъя. Дараа нь ажлын хэсэг бас нэмж хариулж болно. Сүхбаатар сайдын микрофоныг өгөөрэй.

Ж.Сүхбаатар: Түгжрэлийн тухай бол их ойлголт их сонин ойлголт байгаад байгаа юм Сандаг-Очир гишүүнээ. Яагаад вэ гэхээр хүн болгон өөр өөрийнхөөрөө хардаг юм байна лээ. Манай гэрийн хавьд түгжрэл буурсан уу, миний явдаг замд түгжрэл буурсан уу гээд. Одоо би 8 сар

гаруй ажиллаж байна. Тэгээд сүүлийн 20 жил Улаанбаатар хотоо тэнцвэртэй хөгжүүлж чадахгүй л явж байгаа, төлөвлөлтөө ч хийгээгүй байж байна. Тэгэхээр төлөвлөлтийг нь бид хийх гээд 2040 хөгжлийн төлөвлөлтийг юун түрүүн хийе гэдгээр явж байгаа. Эцсийн эцэст түгжрэл бууруулна гэж бусад дэлхийн орнууд бол тэгж ярихгүй байгаа юм. Түгжрэлийн дарамтыг яаж арилгах вэ, дээр нь хотоо зөв хөгжүүлэх вэ, хотын бодлого өөрөө яаж зөв явах вэ гэдэг хүрээнд л энэ асуудал яригддаг юм байна лээ.

Бидний хувьд бол ямар ч байсан нөгөө Нийслэлийн Засаг дарга маань бол 50 хувиар ер нь бууруулна гээд нэг анх зарлаад хэлсэн. Ерөнхий сайд маань олон энэ цогц арга хэмжээ байгаа. Энэ өөрөө цогц асуудал байхгүй юу. Сургууль, цэцэрлэгтэй холбоотой асуудал байж байна. Улаанбаатарын тээвэр логистиктой, дэд бүтэцтэй холбоотой асуудал байж байна. Төрийн байгууллагуудын байршилтай холбоотой асуудал байж байна. Замын хөдөлгөөн зохион байгуулалттай, нийтийн тээврийн сүлжээтэй холбоотой гээд. Тэгэхээр тухай тухайн асуудал болгон дээр цогцоор бүгдийг нь шийдэхийн тулд бид нар богино хугацааны хөдөлгөөн зохион байгуулалтыг ч гэсэн хийгээд явж байна. Одоо яг юу хийх гээд байгаа нь энэ төсөвтэй холбоотой юм яриад байгаа юм бэ гэхээр энэ 187 тэрбум гэдэг нь өнгөрсөн жил чинь бид нар нөгөө 420-ийг нийслэлд үлдээлээ гэххэд энийгээ зарцуулчихсан хаана байна гээд байдаг. 269 тэрбумыг нь зарцуулсан юм байна лээ. Тэрний чинь гол хэсэг нь болохоор нөгөө 90 гаруй тэрбум нь сургууль, цэцэрлэг, 70 гаруй тэрбум нь газар чөлөөлөлт. Тэгээд 1 хотын төсвийн хүрээний хэдэн 70 орчим тэрбумд нь байна уу автобус, тэгээд унадаг юу хашаа хайс буулгах, унадаг дугуй, явган хүний зам гээд яг зам гүүрэн байгууламж руугаа 48 тэрбум төгрөг хийчихсэн. Тэр 48 тэрбум төгрөгийн ажил дөнгөж эхлүүлээд орхичихсон. Энэ жилд нь мөнгө нь байхгүй.

Тэгэхээр энийг яаж шийдэх вэ гэхээр улсын төсвөөс өгөх гээд байгаадаа биш. Нийслэлийн төвлөрүүлэх орлогоос 187 тэрбумыг хасъя. Уг нь 230-аад тэрбум төгрөг хэрэгтэй байгаа юм. Гэхдээ нэн тэргүүний түгжрэлтэй холбоотой гэдэг гүүрэн байгууламж 17км гаруй гүүрэн байгууламж замуудын асуудал байгаа юм. Ер нь Улаанбаатар хот холбоос зам гээд ярих юм бол 200 гаруй километрийг нэмж өөрсдөө барих, энэ шинэ тойрог замын хүрээнд хойд зам гээд энэ дээр явах юм. Тэгэхээр энэ түгжрэл дээр эцсийн дүндээ бид нар замын хөдөлгөөн зохион байгуулалтыг наадмын дараа би хийлгэнэ гэсэн ийм төлөвлөлттэй байж байна. Нийтийн тээврийн парк шинэчлэлтийг намар гэхэд бол 90 хувь руу оруулчихсан байж байна. 1 дүгээр эгнээний замын хашаа хайсны асуудал явж байгаа.

Мөн бас энэ метро бусад асуудалтай холбоотой ТЭЗҮ боловсруулах асуудлуудтай гаднынхантай ярилцаж байгаа байж байна. Сургууль, цэцэрлэг дээр 92 мянган хүүхэд хотын төв рүү орж ирж, сургууль, цэцэрлэгт оролцож байгаа байхгүй юу. Тэр 100 мянган машинаар ер нь бол хүүхэд сургууль, цэцэрлэгт зөөж байна гэж байгаа юм. Энийг энэ өнгөрсөн жил ингээд бид цогцоор нийслэл, улсын төсөв хамтарч нэг том ажил эхлүүлсэн. Энийгээ цаашаа сургууль, цэцэрлэгүүдийг дүүрэг болгон дээр оновчтой байршуулах асуудлууд байгаа. Тэгэхээр түгжрэлийн асуудлыг ярихаар над дээр хаяглагдах юм байхаас гадна бусад зам, тээврийн, барилга хот байгуулалтын, боловсрол, соёлын гэдэг юм уу олон хүрээнд энэ чинь нөгөө мөнгө нь байршиж байгаа байхгүй юу. Яг хамаатуулж байгаа энэ 187 тэрбум гэдэг бол холбоос замууд буюу энэ холбоос замуудыг хийх юм бол газар газрын байршил дээр өөр байгаа. Заримд нь 20 гаруй хувь, заримд нь 30 гаруй хувиар түгжрэл буурахаар байгаа.

Тэрнээс Улаанбаатар хотын нийт түгжрэлийг бууруулна гэдэг ойлголт чинь их, нэг цогц олон арга хэмжээ авсны дараа хийгдэх байгаа. Жишээлбэл бид Яармагийн түгжрэлийг Зайсангийн эргэх нар буруу эргүүлэгдсэн энэ 2км гаруй энийг хийснээр Яармагийн ачааллыг бууруулчихсан. Олимпын гудамж дээр зохицуулалт хийчихсэн. Одоо хотын төвд хийх юм байгаа юм. Хотын төвд хийгээд энийг оновчтой хийж чадах юм бол бид нар 30 хувиар хотын төвийн хэсгийг зохицуулалт хийх боломж байгаа. Гэхдээ наадмын дараа яагаад гэж байгаа юм гэхээр энэ хүний ажил амьдралын хэв маяг байдаг юм байна лээ. Бусад улс орнууд бол эргэлдээд 2, 3км тойрч байж очих газраа ордог бол манайхан дасаагүй шүүд яваад очоод хүрнэ гэдэг ийм ойлголттой. Сая энэ яармаг юу Зайсан дээр харахад бол тэгж ойлгодог. Тэгэхээр одоо бид түгжрэлээс нэлээн хувиар гарахын тулд байгаа боломжоороо харах юм бол эргэлдэх энэ нэг чигийн урсгалд оруулах энэ асуудлуудыг бол хийнэ.

Дээр нь зогсоолын асуудлууд явагдаж байгаа. Их багтаамжийн зогсоолуудын сонгон шалгаруулалтын асуудал яг ид ингээд хийгдээд явж байна. Сая хугацаа хойшилсон байна лээ. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн зарчмаар ажиллана. Зарим хувийн компаниуд бол зогсоол дээр өөрсдөө санаачилга төв дээрээ гаргая гэсэн асуудлууд бол байгаа. Тэгэхээр энэ олон чиглэл.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Нэмж нэмж хариулъя. Тодруулсны дараа хариулах юм уу? Нэмээд хариулчихъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан.

Б.Жавхлан: Сандаг-Очир гишүүний асуултад хариулъя. Энэ удаагийн тодотголоор яригдаж байгаа дүн маань 1,8 их наяд. Энэ бол бага тоо биш, тантай санал нийлж байна. Гэхдээ бас боломжгүй тоо биш, боломжгүй тоо биш. Түрүүн та талархал илэрхийлж үг хэлэх гэсэн. Таны тэр үг дотор байгаа эдийн засгийг либералчлах, энэ далд эдийн

засгийг ил болгох, энэ нүүрсний хулгай энийг тойрсон авлигал хээл хахууль гээд нөгөө далайн түвшинээс дээш дөнгөж цухуйж байгаа мөсөн уулын оргил нь л юм байгаа юм. Тийм учраас цаашидаа бид нар улам гүн рүү нь орж углуургаар нь энэ асуудлуудыг бүгдэнг нь үе шаттайгаар шийдэх ёстой. Тэгж чадах юм бол болбоос энэ орлого биелүүлж чадахгүй дүн биш. Энэдээ бид баригдаж зарлагуудаа тавьж байгаа гэсэн үг. Энэ зардал бол хагас жилээр нэмэгдэж байгаа нь энэ таны хэлж байгаа үнэн. Хойтонгийн төсөв дээр энэ яг даблдаж орж ирнэ. 4 их наяд болж орж ирнэ. Энийг бид нар хийх, энийг хангах орлогоо бүрдүүлэхийн тулд саяын миний хэлсэн зүйлүүдийг Засгийн газар тууштай үргэлжлүүлэх болно.

Энэ дээр мэдээж олон төрлийн арга хэмжээнүүд орно. Захиргааны арга хэмжээнүүд ч байна. Мөн эдийн засгийн. Эдийн засгийн тал дээр энэ орлого нэмэгдүүлэх тэр Улсын Их Хурал дээр харин гишүүд маань та бүхнээс хүсэх зүйл байна. Ер нь нэг салбар салбарын хууль орж ирэхээр нэг татварын асуудлууд дагаж орж ирээд байдаг юм. Нэг ийм татварыг нь хөнгөлнө, тийм НӨАТ-ыг нь чөлөөлнө энэ тэр гээд. Тийм юм оруулахгүй бол нэг давсгүй хоол шиг болчихдог юм шиг байгаа юм. Ийм зүйлүүдийг багасгаарай. Аль болох наанатай, цаанатай харж энийг хязгаарлах хэрэгтэй байгаа юм. Тэгж байж бид нар энэ төсвийн орлогоо хамгаалж, энэ тавигдаж байгаа зардлуудаа бид хангах болно.

Гэхдээ мөн бид эдийн засгийнхаа идэвхжилийг юун түрүүнд 1-д тавина. Тухайлбал Шинэ сэргэлтийн бодлого. Бид нар энэ боомтын сэргэлт, эрчим хүчний сэргэлт. Өнөөдөр бид нар эрчим хүчиндээ цахилгаан станцуудын нэмэлт эх үүсвэрүүдийг барьж байгуулах бүтээн байгуулалт хийх дээр татвар чөлөөлөлт, хөнгөлөлтүүдийг нь тавьж өгч байна, тавьж өгч байгаа юм. Яг иймэрхүү онцгой эдийн засгийн хөшүүрэг арга

хэмжээнүүдийг авсны үр дүнд бид энэ орлогыг олох бүрэн боломж бидэнд байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах уу? Цэндийн Сандаг-Очир гишүүн тодруулж асууя 1 минут.

Ц.Сандаг-Очир: 225 мянган төрийн албан хаагчид 480 гаруй мянган тэтгэвэр тэтгэмж авагчдынхаа хувьд бол яах вэ цалин, тэтгэвэр тэтгэмж нэмэгдэх сайхан сонсогдож байгаа байх. Нөгөө талаар хувийн хэвилийнхэн цалин, тэтгэвэр нэмэгдэхээр хувийн хэвилийнхэнд бас дарамт болдог шүү дээ. Ажил олгогч нарт НДШ, ЭМД-ын шимтгэл, ААНОАТ нэмэгдээд явчихдаг. Тийм учраас цаашидаа ер нь хувийн хэвилийнхэн рүүгээ чиглэсэн Засгийн газраас дэмжсэн ямар бодлого байна вэ? Та бол сая суурь асуудал, татварын асуудал, НӨАТ-ын асуудлыг хөндөхөд хэцүү гэж байх шиг байна. Өөр урамшууллын гэдэг юм уу, хөнгөлөлтийн гэдэг юм уу, өөр дэмжсэн ямар бодлого хувийн хэвшил тал руугаа барьж ажиллах чиг хандлагатай байна вэ гэдгийг тодруулж асууя.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан хариулъя.

Б.Жавхлан: Ер нь эдийн засгийн сэргэлтээ л бид дэмжих ёстой. Засгийн газрын үүрэг нь бол энэ. Тухайлбал бид энэ жил Монгол Улс гадаад өрнөөс хамааралтай байсан эрсдэлээсээ бүрэн гарчхаж байгаа юм. Монгол Улсынхаа зээлжих зэрэглэлийг нь бид хэвээр нь үлдээчхэж чадаж байгаа юм. Монгол Улсынхаа валютын нөөцийг нь нэмэгдүүлчхэж байна. Монгол Улсын ДНБ-ий өсөлтийг бид 5 гэж байсныг нь б хувь руу болгож, өсөлт хангаж, зорилго тавьж байгаа. Энэ бүхнийг дагаж хувийн хэвшил, хөрөнгө оруулалт, баялаг бүтээгч нарын үйл ажиллагаа идэвхжих ёстой. Орлого нь нэмэгдэх ёстой, мэдээж ингээд төрийн албан хаагч нарын цалин бол

нийгэм рүү шууд нөлөөлдөг. Баялаг бүтээгч хувийн хэвилийнхний цалин хувь хүмүүсийн орлого энэ түвшний харьцуулалт хийгдэж ер нь ингээд чирэх.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулъя нэг минутад багтаая.

Б.Жавхлан: Товчхондоо бол хөнгөлөлт, чөлөөлөлт гэхээсээ илүүтэй эдийн засгийнхаа өсөлтийг л дэмжих, хувийн хэвилийнхний ажиллах орлоготой байх тэр боломжийг нь л дэмжих ёстой юм байгаа юм. Шинэ сэргэлтийн бодлогоор бид нар хилийн боомтууд энүүгээрээ дамжиж бид нар гадаад худалдаагаа дэмжүүлж байна. Эрчим хүчний суурь асуудал маань бидэнд үнэхээр тулгамдчихсан гал алдах уу, үгүй юү гэдэг дээрээ тулчихсан байгаа шүү дээ. Энийгээ бид сэргэлтийн бодлогоор дэмжиж байна. Хот, хөдөөгийн хөгжлийн бодлогоороо мөн хөдөө орон нутгийн эдийн засгийн идэвхжилийг нь дэмжинэ. Бид нар ийм байдлаар л хувийн хэвилийн орлоготой байх, ажилтай байх, харилцан эдийн засгийн үр өгөөжүүдээ нэмэгдүүлэх зорилго тавьж ажиллана даа Засгийн газар.

Л.Мөнхбаатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуултаа асууя.

С.Ганбаатар: Тодотгол орж ирж байна. Би талархаж чадахгүй нь. Чин үнэндээ бол Монголбанк, Засгийн газрын хамтын хариуцлагаар төгрөгийн худалдан авах чадварыг тогтвортой доод түвшинд хадгална гэдэг хариуцлагаа Монголын Засгийн газар, Монголын эрх баригчид, Монголбанк үүрч чадаагүй, хариуцлагаа үүрч чадаагүйгээс болж хүмүүсийн халаасанд байгаа цалин, тэтгэвэр, халаасанд дотроо байхдаа 40-50 хувь нь та нарын буруутайгаас болж хулгайлагдсан. Тэгээд өнөөдөр нэг халаасанд нь сард өгдөг тэтгэврийн 500, 600 мянган төгрөгөөс 200 мянган төгрөг алга болчихсон уучлаарай гээд 50 мянган төгрөг өгөх гэж байгаа л асуудал шүү дээ.

Төгрөгийн худалдан авах чадварыг тогтвортой доод түвшинд барина гэдэг үүргээ бид биелүүлж чадаагүй. Улсын Их Хурал ч гэсэн энд хамаатай.

Тэгэхлээр миний асуух гэж байгаа асуулт юу вэ гэвэл би тоо баримт ярья. Инфляц 16,2 хувьд хүрсэн, өнгөрсөн жил Монгол банк бол 8 хувь гэж ярьсан, даблдсан. Энэ хэн нэгэн жирийн инженер, ажилчин, багийн буруу биш. Тэгэхээр энэний гол нөлөө нь 40,1 хувь нь хүнсэнд нөлөөлсөн. Тэгэхээр энэ миний асуух гээд байгаа доллар 2022 оны 9 сард 1 сая төгрөг 290 доллартой тэнцүү байсан. Одоо 1 сая төгрөг ойролцоогоор 500 гараад явчихсан. 513 доллар байна. 123 долларын зөрүү байгаа. Төгрөг худалдан авах чадвар унасан. Тэгээд миний асуух гээд байгаа зүйл гэвэл гээд л сая нэг Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт гэхэд ашгүй нэг хүмүүстэй очиж уулзаж бид чинь би ч ялгаагүй бүгдээрээ балбуулж байж л нэг цалин тэтгэврийн тухай ярьж байна шүү дээ.

Тэгэхлээр *cost of living* гэж би бүүр баруунд байдгаар нь хэлээд байгаа юм. Манай социализмын үед ч байсан. Амьжиргааны өртөгтэй уялдуулж цалин хөлс, тэтгэвэр тэтгэмжийг нэмэгдүүлдэг, индексжүүлж нэмэгдүүлдэг энэ хууль хэзээ орж ирэх вэ? Зүгээр л нэг ард иргэдтэй уулзахгүй бол бид ингээд л яваад байх нь байна шүү дээ. 1 дүгээр миний асуулт энэ Сангийн яам, Хөдөлмөрийн яам хоёроос зэрэг асууж байна.

2 дугаарт яах вэ цалин, хүүхдийн мөнгө, тэтгэвэр 3 дээр л нэмэгдэл явж байгаа 1,8 их наяд. Цалин хамгийн гол нь төсөвт цалин, нийгмийн даатгал тэргүүгээрээ, хүүхдийн мөнгө бол тэр тэтгэмжийн сангаараа. Тэгэхээр цалин дээр нэмэгдэж байгаа энэ нэмэгдлүүдийг ингээд эргээд харсан аймгуудад төсвийн татаас гэж байгаа юм даа төсвийн санхүүгийн дэмжлэг гээд сүүлийн үед нэрлэдэг болчхож. Татаас бол харилцан адилгүй байна. Миний бодлоор энэ төрийн

албан хаагчдад гол нь нөлөөлж байгаа учраас олон сумдтай газруудад арай илүү нэмэгдэх ёстой байх. Гэтэл энд шал өөр улс төржсөн маягийн хандлага явж байна л даа. Хамгийн их нэмэгдсэн Завхан 5,5 тэрбум төгрөг, хамгийн бага нь Говьсүмбэр 200 сая төгрөг байна. Тэгтэл яг сумдын тоогоор бол Төв аймаг 3,7 нэмэгдсэн байна. Хөвсгөл 4,8 нэмэгдсэн байна. Нэг 10 хэдхэн сумдтай газрууд нь бас харилцан адилгүй байна. Энэ цензур, энэ шалтгааныг надад тайлбарлаж өгөөч.

2 дугаарт орон нутгийн хөгжлийн сан дээр бас нэмэгдсэн байна энэ мөнгө. Улаанбаатар 8 тэрбум хүн амын чинь тал нь байгаа шүү дээ. Энэ дээр чинь хүн ам, газар алслалт, эд нар гээд 4 цензуртэй. Тэгсэн Өмнөговь 5,4 тэрбум хамгийн их нэмэгдсэн байна яагаад вэ? Төв аймаг 4 тэрбум, Хөвд 3,9 тэрбум, Завхан 3,1, Баян-Өлгий 2 тэрбум гээд ингээд бүгдийг нь яриад яах вэ яагаад ийм харилцан адилгүй байгаа юм гэсэн миний 3 дугаар асуулт.

4 дүгээрт түрүүн Сандаг-Очир гишүүн зөв хэлж байна. Инфляц нэмэгдэлгүй яах вэ. Энийг харин хориглох хэрэгтэй. Төрийн албан хаагчдын цалин нэмэгдэхээр хувийн хэвшил дээр дарамт болдог. Бидэнд.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан хариулъя.

Б.Жавхлан: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Гишүүн маань хэлэхдээ төрийн албан хаагчдын цалинг нэмж болохгүй, нэмсэн нь буруу, өндөр настнуудын тэтгэврийг нэмж болохгүй, нэмсэн нь буруу гэж хэлж байна. Ингээд улс төржүүлээд байх юм бол юуг ч улс төржүүлж болно шүү дээ. Би тэгэхээр тантай санал нийлэхгүй байна. Бид сүүлийн 3 жил цалингаа ч олигтой нэмж чадаагүй, тэтгэврийг ч олигтой нэмж чадаагүй юм. Бид маш хүнд нөхцөл байдлаас бид одоо гарч ирж байгаа.

Инфляцыг та эдийн засагч хүн өөрөө ойлгож байгаа юм. Инфляцыг задалж ярих юм бол 70 хувийг нь бид нар гаднаас импортлож авчирч байгаа. Энэ бол манай гадаад худалдааны өнөөдрийг хүртэл явж ирсэн гэж ийм тогтолцоо юм байгаа юм.

Дотооддоо бид нар үйлдвэрлэж чаддаггүй гэсэн үг. Энэ 30 жилийн, 33 жилийн энэ бүтцийн энэ гажуудлаас болж үнийн өсөлтийг энэ ард олон нийт энийг нуруундаа үүрч явах учиргүй юм байгаа юм. Хэрэв бид газрын баялгаасаа мөнгө олж байгаа бол, төсөв орлого нэмэгдэж байгаа бол энэ удаа цаг алдалгүй төрийн албан хаагч нар, өндөр настнууд, хүүхдүүдээрээ дамжиж энэ өрхийн орлогыг бид дэмжихээс өөр аргагүй. Цаашилбал энэ оройтно. Энэ хугацааг энэ олон нийт дийлэхгүй. Тийм учраас одоо боломж гарч ирж байгаа хамгийн эхний цаг моментод бид нар ийм арга хэмжээ авч байгаа юм. Энэ удаа бол тодотгол шүү. 23 оны төсөв дээр бид нар тодруулга хийж байгаа юм. Жилийн төсөв биш. Тийм учраас бид нар бүх асуудлаа нэг дор шийдэж чадахгүй. Тулгамдсан, орхигдсон, эргээж харах ёстой зүйлүүдээ л бид энэ удаа талаас нь үзүүрээс нь шийдэж байгаа гэсэн үг. Цаашидаа боломжууд ч нэмэгдэнэ гэж бид харж байгаа. Ийм байна.

Аймгуудын хувьд бол өөр, өөр шүү Ганбаатар гишүүнээ. Өмнөговь шал өөр нөхцөл байдалтай байдаг. Тухайлбал төрийн албан хаагч нарынхаа хэвтээ цалингуудыг өөрсдийнхөө боломжоор 100 хувь нэмчихсэн байх жишээтэй. Аймгууд бүгдээрээ орлоготой, ААН-үүд нь ашигтай байх тэр боломж нөхцөлөөр нь аймгууд хоорондоо уралдах ёстой. Боломжуудаа өөрсдөө бүрдүүлэх ёстой ийм байгаа. Тэгээд тэр яг их, бага очиж байгаа үнүүд чинь бол яг тогтсон томьёоллоороо очиж байгаа. Бид чинь нэгдсэн улсын биш нэгдмэл улсын төсвийн бүтэц зохион байгуулалттай ингэж явдаг юм байгаа юм. Өмнөговьос олж ирсэн улсын нэгдсэн төсөвт төвлөрүүлсэн орлого нь Дорнод аймагт, Баян-Өлгий

аймагт цалин болж очдог, хүүхдийн цэцэрлэгийн бүтээн байгуулалт болж очдог ийм зохицуулалттай байгаа. Санжаадорж дарга тэр аймгуудынхыг яг тоо бүрээр нь ямар томьёоллоор хуваарилдаг талаар хэлээд өгөөч.

Л.Мөнхбаатар: Санжаадорж дарга хариулъя. Ажлын хэсгийн 84 дүгээр микрофоныг өгчихье.

М.Санжаадорж: Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Санжаадорж гишүүний асуултад хариулъя. Аймгуудын хувь дээр бол зарлага болон орлого тал дээр нь бол зэрэг өөрчлөлтүүд бол орж байгаа. Зарлага тал дээр нь бол төрийн албан хаагчдын цалинтай холбоотойгоор бол зарлага бол нэмэгдэж орж байгаа. Зарлагууд бол тухайн яг гишүүний хэлсний дагуу бол сумын тоо, албан хаагчдын тооноос бол шалтгаалж янз бүрээр байгаа. Жишээ нь хамгийн өндөр нь гэхэд бол Хөвсгөл аймаг бол 7 тэрбум төгрөг нэмэгдэж байх жишээний. Хамгийн бага нь гэхэд бол Говьсүмбэр аймаг бол 3 сумтай байгаад байдаг. Энэнийх нь дагуу бол 1,1 тэрбум төгрөг нэмэгдэж байх жишээний. Харин орлого талд нь бол мэдээж хэрэг цалин нэмж байгаа тохиолдолд бол ХХОАТ бол өөрөө бол орон нутагтаа бол орлого болж орж ирж байдаг. Үүнийх нь дагуу бол орлогууд нь бас яг цалинтайгаа ижилхэн пропорцоор бол 10 хувиар бол нэмэгдээд орчхож байгаа.

Үүнээс гадна мөн орлого талд нь бол ААНОАТ бол аймгийн хувьд бол чухал орлогын хэмжээг бол илэрхийлдэг. Уул уурхайтай бол зарим аймгуудын хувьд бол энэ орлого бол орохгүй байгаа тохиолдлууд байгаа. Жишээ нь Дархан-Уул аймгийн хувьд бол Дархан төмөрлөгтэй холбоотой бол орлого нь бол гүйцэтгэл орохгүй байгаа. Энэ хэмжээгээр бол бас бууруулсан. Завхан аймгийн хувьд бол Баян-Айрагт байгаа уурхай байгаа. Энэ уурхайгаас бол нийт орлогынх нь бараг 60 хувь нь бол хамаардаг. Энэ орлогын орлого бас

орохгүй байгаатай холбоотойгоор буурсан асуудал байгаа. Ингэхээр орлого зарлагынх нь нийт өсөлтийнх нь зөрөөгөөрөө бол татаас бол нэмэгдэж орж байгаа ийм тохиолдол бол байгаа. Ийм байдлаар бол тооцоолол явж байгаа. Энэ нь бол яг Төсвийн тухай хуульд заасны дагуу тооцоолол нь бол явдаг байгаа.

Харин орон нутгийн хөгжлийн нэгдсэн сангаас бол тухайн аймгийн хувьд бол хүн ам, нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, эдийн засгийн чадавхыг харгалзан хөрөнгө хуваарилна гэсэн ийм заалттай байж байгаа. Энд бол ААН-ийн Амнат-аас бол ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс бол аймгуудад хуваарилдаг. Яаж хуваарилахдаа бол саяын 3 итгэлцүүрээр гэсэн үг. Хүн амынх нь тоо нь хэд байна, газар нутгийнх нь хэр том байна, мөн эдийн засгийн чадавх нь ямар байна гэдгээс бол шалтгаалж бол хуваарилдаг байгаа. Энэ бол бас бүгд томъёотойгоор. Хувь хүний хүчин зүйл нөлөөлөл гэхээс илүү шууд томъёогоор бол бодогдож ордог ийм тооцоолол бол байгаад байгаа тийм. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн тодруулж асууя.

С.Ганбаатар: Сангийн сайдыгаа хилэгнүүлээд хаячих шиг боллоо доо. Цалин, тэтгэвэр нэмэх тал дээр би хамгийн их баярладаг хүн. Би 6 удаа энэ талбай дээр өөрийгөө бие махбодоо зовоож, дааруулж хөргөж цалин тэтгэвэр нэмэх тухай зүтгэж байсан хүн. Энэ зааланд тийм хүн байхгүй байх. Тэгэхээр тэрэн дээр бол санаа зоволтгүй. Ганцхан үгүй ээ ер нь бид нэг ийм сонгодог эдийн засгийн тийм мэтгэлцээн явуулж болох уу, үгүй юү? Цалин нэмэх тухай яриагүй шүү дээ. Төгрөгийн худалдан авах чадварыг бид алдсанаас болж цалин, тэтгэврийг бид нар чинь бүүр сухайруулж хаягчаад тэрэн дээр нь жоохон индексжүүлж нэмэгдүүлж байгаа тухай ярих асуудал юм. Тэгээд энийгээ бид хуульчилъя гэдэг би санал

яриад, ийм хууль байж болох уу, та нарт ийм санаа оноо байна уу гэж асуусан.

2 дугаарт надад миний хугацаа хүрэхгүй байх шиг байна. Саяын дарга хэлж байна. Аймаг болгон өөр, өөр байна. Энийг ингээд ийм хувь хүний үзэмжээр шийдсэн юм шиг байна. Надад тэр тооцоолуураа яг тоо.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Үг хэллээ. Холбогдох мэдээллүүдийг Сангийн сайд Ганбаатар гишүүнд хүргүүлээрэй. Энх-Амгалан гишүүн асуултаа асууя.

Б.Энх-Амгалан: Би Сангийн сайд Жавхлангаас 2 асуулт, Булгантуяа сайдаас 1 асуулт асууя. Ер нь аливаа улс орон, аливаа айл өрх аюулгүй байдлаа хангаагүй цагт бол хөгжлийн тухай, амар тайван амьдралын тухай ярихад бол хэцүү. Тэгээд одоо бол би юу ярих гэж байна гэхээр зэрэг энэ кибер аюулгүй байдлын нөхцөл байдал, энэ цахим орчны аюулгүй байдлын нөхцөл байдал нэлээн хүндэрсэн. Ялангуяа энэ цахим орчин чинь 2,8 сая хэрэглэгчээс 1,1 нь хуурамч хаяг байгаа, 49 мянга гаруй хуурамч дугаар байж байгаа. Өдөрт сая 750 мянган цахим халдлага байгаа. Зарим нь бол цахим халдлагад өртсөнөө ч мэдэхгүйгээр ажиллаж байгаа. Энэ маань өөрөө эргээд нийгмийн сэтгэл зүйг буруу тийш нь хөтлөх, төрийн бодлогыг алдагдуулах, хүчийг нь сулруулах, буруугаар тайлбарлах, иргэдийн дунд бухимдал үүсгэх, цаашилаад улс орны аюулгүй байдалд хортой нөлөөлөх ийм сөрөг талтай.

Тэгэхээр энэ цахим аюулгүй байдлыгаа хамгаалах тал дээр ер нь ямархуу төсөв энэ дээр тодотгосон бэ? Нөгөө бидний яриад байдаг Монгол Улс өөрийн гэсэн хиймэл дагуултай болох тухай асуудал цахим аюулгүй байдлын тодорхой дэвшилүүд хийх тухай асуудлууд энэ дээр яригдаж байгаа юу үгүй юү 1 дүгээрт энийг асууя.

2 дугаарт нь та экспорт, экспорт, экспорт энийг л дэмжинэ гэж хэллээ. Тэгээд Говь-Алтай аймгийн Бургастайн боомтыг засах сэлбэх тэрэн дээр нэг ганц нэг байшин барилга барих, нэвтрүүлэх чадварыг нь сайжруулах тал дээр ер нь юм байна уу, үгүй юү? Нөгөө боомтын сэргэлтийн юман дотор маань энэ Бургастайн боомт байна уу, үгүй юү гэж асууя.

Булгантуяа сайдаас асуух гээд байгаа зүйл нь ер нь ахмадууд нэг зүйл ярих юм. Бид нар халуун сэтгэл, залуу нас, хүч хөдөлмөрөө ингээд улс орондоо 30, 40 жил зориулсан. Энэ их бүтээн байгуулалтад оролцсон. Гэтэл нийгмийн даатгалын нөхөн төлөлтөд хамрагдаж тэтгэвэр тогтоолгосон хүнээс бага цалин, бага тэтгэвэр авч байна шүү дээ. 2000 оноос өмнө ямар ч ажил албан тушаал хашиж байсан хүн өнөөдрийн тэтгэвэрт гарч байгаа хүнээс хамаагүй бага тэтгэвэр авч байна шүү дээ. Удирдах албан тушаал хийгээд ингээд зүтгэж, зүтгэж байсан хүн үйлчилгээний албан тушаалд байсан хүнтэй адилхан тэтгэвэр авч байна шүү дээ. Энийг цэгцлэх арга байна уу, үгүй юү? Тэгээд энийгээ дагаад одоо ингээд та бүхэн маань энэ инфляцаа яаж тогтоон барих гэж байна гэдэг ийм асуулт асуугаад байгаа юм. Энэ дээр та бүхэн маань хариулж өгөөч.

Л.Мөнхбаатар: Бямбасүрэнгийн Энх-Амгалан гишүүний асуултад хариулъя. Сангийн сайд Жавхлан.

Б.Жавхлан: Энх-Амгалан гишүүний асуултад хариулъя. Гишүүнээ энэ удаа бид нар тодотгол хийх гэж байна. Өөрөөр хэлбэл 2023 оныхоо төсөв дээр олдож байгаа жоохон энэ боломжуудаа 5 зүйлд л зориулъя гэж байгаа юм. Маш тодорхой ойлгомжтой. Цалин, хүүхдийн мөнгө, тэтгэвэр, зорилтот тэтгэмж, ингээд нийслэлийн түгжрэл. Өөр ямар ч худалдан авалт, ямар ч хөрөнгө оруулалт дээр тавиагүй. 23 оны төсөв дээр нэгэнт суусан хөрөнгө

оруулалтууд, бүтээн байгуулалтууд, урсгал зардлууд бол явдгаараа ингээд явж байгаа. Тэрэн дотор бол энэ цахим, орчин цахим аюулгүй байдал, манай Засгийн газрын бол 1 дүгээр асуудал энэ цахим засаглал шүү дээ. Цахимжсан ИМонголиа бүх платформ бүх сууриуд дээрээ бид энэ цахимжилт маань амжилттай үргэлжлээд ингээд явж байгаа. Тэр зүйлүүд бол ерөнхий улсын нэгдсэн төсөв дээрээ тусгагдсан байдлаар бол үргэлжлээд явна тийм. Хилийн боомтууд дээр ч гэсэн мөн адил тавигдсан хийгдэж байгаа ажлууд бол 23 оны суурь төсвөөр бол явдгаараа явна. Энэ удаагийн тодотголд бол байхгүй байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Булгантуяа сайд нэмж хариулъя.

Х.Булгантуяа: Б.Энх-Амгалан гишүүний асуултад хариулъя. Энэ цахимжилт дээр сая бид нар цалинтай холбоотойгоор нэг ийм зохицуулалтыг бас хийсэн байж байгаа юм. IT инженерүүдийг энэ төрийн байгууллагад ажиллуулахад бас энэ төрийн үйлчилгээнүүдийн цалинг бас нэмэгдүүлж итгэлцүүрээр бид нар бас бодох боломжтой. Тухайн төсвийн захирагч нь өөрөө цалин дотроо зохицуулалт хийгээд 1 дүгээрт эдгээр хүмүүс нь яг ингээд төрийн жишээлбэл захиргаанд ороод ажиллана гэхэд нөгөө ажилласан жилийн шаардлага, дээрээс нь нэмээд цалингийн асуудлууд гээд энэ нэг яам болгон дээр ч байдаг юм уу, байгууллага болгон дээр ганц, хоёрхон хүмүүсийг тухайн төсвийн захирагч нь тухайн байгууллагын дарга нь цалин дотроо зохицуулалт хийгээд бас аваад ажиллуулах ийм бид нар зохицуулалтыг бас хийгээд, Засгийн газраа батлаад явсан. Энэ холбогдох хууль нь Улсын Их Хурлаар өмнө нь гарчихсан байсан юм байна лээ.

2 дугаарт энэ тэтгэврийн хувьд бол бид нар бас яг таны хэлж байгаа үнэн. 2012 онд Ажилласан жил, тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн тооцох тухай хууль гэж батлагдсан. Энэ хуулийн

хүрээнд 608 мянга орчим хүн 38 тэрбум төгрөг тухайн үед төвлөрүүлсэн. Одоо аль хэдийн үүнээс 300 гаруй мянган хүн бол сангаас зарцуулалт хийгээд эхэлсэн. Үүний хүрээнд 1,5 бараг 2 их наяд төгрөгийн зарлага бол гараад явсан. Одоо ингээд итгэлцүүр Эдийн засгийн ил тод байдлын тухай хуулиар мөн адилхан 2015 оны хуулиар. Малчин, хувиараа хөдөлмөр эрхлэлтийн тэтгэврийн дадлагын шимтгэлийг нөхөн тооцох тухай хууль бас батлагдсан. Ингээд энэ тэтгэврийн зөрүүг арилгана гэхээр эдгээр хүмүүс хамрагдах уу гэдэг асуудлууд яригддаг. Тэгэхээр нөгөө ихэнхийнх нь хувьд өмнөх цалингийн мэдээлэл байхгүй байгаад байгаа учраас итгэлцүүр гэдгээр үржүүлж, нэмж гаргаж ирэхэд их хэцүү болно гэсэн үг.

Ер нь бол таны хэлж байгаа яг үнэн. 2 жилийн өмнө тэтгэвэрт гарсан багш, 20 жилийн өмнө тэтгэвэрт гарсан багш хоёрын хооронд тэтгэврийн асар их ялгаатай байгаад байгаа юм. Дээрээс нь сая 2022 оны тэтгэврийн нэмэгдлээр манай нийт тэтгэвэр авагчдын 50 гаруй хувь нь тэтгэврийн доод хэмжээгээр буюу тухайн үед 350 мянган төгрөгийн тэтгэвэртэй байсан чинь сая 70 хувь нь тэтгэврийн доод хэмжээгээр бараг 20 хувь ахмадууд гомдож үлдсэн. Би нэг 430 мянган төгрөгийн тэтгэвэртэй байсан, тэтгэврийн доод хэмжээнээс арай ахиу байсан. Миний тэтгэвэр хамгийн доод хэмжээнд хүрчихлээ гээд. Тэгэхээр энэ тэтгэврийн зөрүү арилгана гэдэг нь энэ зохицуулалтуудыг хийж, энэ нэг бодлын зөрүү арилгах биш эсрэгээрээ яг та ажилласан жил, төлсөн шимтгэлийнхээ хэмжээгээрээ таны тэтгэвэр тооцогдоно гэсэн үг. Тэгээд ингэж бид нар бас энэ ахмадуудын маань хувьд олон жил ажилласан бол тэтгэвэр нь арай ахиу тооцогддог, арай илүү өндөр төлж байсан бол арай ахиуд тооцогддог ийм зохицуулалтуудыг энэ тэтгэврийн зөрөөгөөр хийж өгөх юм.

Мөн үүнээс гадна манай бүх ахмадуудын тэтгэвэр мөн 10 хувиар

нэмэгдэж бас орж ирнэ гэсэн үг. Тэгээд манай НДЕГ-ын веб сайт дээр бид нар тун удахгүй та иргэн та бүтэн нэрээ, регистрийнхээ дугаарыг оруулахад таны энэ итгэлцүүрийг бодож өгөхөөр цаанаасаа жишээтэйгээр ингээд бодож өгөхөөр бид нар энэ мэдээллийг бас оруулж өгнө. Тэгэхгүй бол хувь хүн болгон бас асуугаад л манайх руу аль хэдийн маш их өргөдөл, гомдлууд нэг хувь хүн болгоных өөр юм байна лээ. Ажилласан жилээрээ, ямар нөхцөлөөр гарснаараа, төлж байсан шимтгэлээрээ гэх мэтчилэн бас өөр байгаад байгаа учраас энэ мэдээллүүдийг яг чи нэгдсэн журмаар ингэж нэмэгдэнэ итгэлцүүрээр гэж хэлэхэд их хэцүү. Тэгэхдээ таны хэлж байгаа зарчмын хувьд бол яг үнэн. Ийм байдлаар нэмэгдэж орж ирнэ гэсэн үг.

Л.Мөнхбаатар: Энх-Амгалан гишүүн тодруулж асууя 1 минут.

Б.Энх-Амгалан: 2020 оноос хойш тэгээд яах вэ цар тахал гээд, дараа нь эдийн засгийн нөхцөл байдал хүндэрсэн учраас төсвийн хэмнэлт гээд ийм юмнууд явсан юм. Тэрийг ойлгож байгаа юм. Тийм учраас энд ямар ч хөрөнгө оруулалт орон нутагт хийгдээгүй л дээ. Ялангуяа Говь-Алтай аймагт бол. Тэгээд бид нар намын мөрийн хөтөлбөр дээрээ тавьж байгаад нэг Говь-Алтай аймгийн хэдэн сумыг нутгийн зам хөтөлбөрөөр холбоно гэж нэг ярьсан. 2 дахь нь ганцхан боомттой. Тэрүүгээр нь Говь-Алтайн ганц гардаг түүхий эд нь төмрийн хүдэр. Тэгэхээр зэрэг боомтын сэргэлтийн хүрээнд 2023 онд байдаггүй юм бол 24 оны төсөв дээр Бургастайн боомтыг засаж янзлах, тэрэн дээр хүчин чадлыг нь нэмэгдүүлэх ийм бололцоо боломж байгаа юу? Нөгөө намын мөрийн хөтөлбөр 50 гэсэн юмнуудаас нь эхлэх ийм бололцоотой, боломжтой юмнууд байгаа юу гэж би Жавхлан сайдаас тодруулж асуугаад байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулаад хариулъя Болдын Жавхлан сайд.

Б.Жавхлан: Гишүүний нэмэлт асуултад хариулъя. Энх-Амгалан гишүүнээ боломж байгаа, байгаа. Бүгдээрээ төсвөө хийх үед Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийнхөө бас батлагдсан хуулиа барьж байгаад сууцгаая. Тийм бид нар хугацаа бол байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Төмөртоогоогийн Энхтүвшин гишүүн асуултаа асууя. Санжаадорж дарга.

Т.Энхтүвшин: Баярлалаа. Цалин хөлс, тэтгэврийг нэмж байгаад бас баяртай байна. Тэгээд үнэхээр юу гэдэг юм энэ Улсын Их Хурал дээр гол яригдаж байгаа зүйл бол ерөөсөө л энэ төрийн албан хаагчдын цалин хөлстэй холбоотой, мөн тэтгэвэртэй холбоотой асуудал бол ярьж байгаа. Хамгийн гол нь инфляцаа яаж барих вэ? Монголбанк юу гэдэг юм валютаа тогтвортой барих, инфляцыг өсгөхгүй байх тал дээр онцгой анхаарах хэрэгтэй байна. Цалин, тэтгэвэр нэмлээ гээд ингээд эргээд бараа бүтээгдэхүүний үнэ нэмэгдчих юм бол бас л дахиад л цалин хөлс нэмэгдүүлэх асуудал яригдаад л эхэлнэ. Тийм учраас энэ тал дээр ямар арга хэмжээ зохион байгуулж ажиллах вэ гэдэг дээр нэг асуулт асууя.

2 дахь асуудал бол ер нь цаашидаа бид нар энэ төрийн албан хаагчдын цалингийн асуудал, энэ ахмадын тэтгэврийн асуудлыг энэ Улсын Их Хурал дээр хэлэлцдэггүй баймаар байна. Ялангуяа цалин хөлсний асуудлыг Төрийн албаны тухай хууль дээр хийгээд, жил жилийн инфляцтай нь тооцоод Үндэсний статистикийн гаргасан тооцоолол дээр нь тулгуурлаад цалинг нь шууд автоматаар нэмээд явдаг. Тэтгэврийн асуудлыг ч гэсэн тэр Нийгмийн даатгалынх нь багц хууль дээр нь тухайн жилийн инфляцтай уялдуулж тэтгэврийг тухай бүр нь нэмнэ гэдэг ийм асуултуудаа заалтуудаа оруулаад ингээд шууд автоматаар нэмдэг ийм бололцоо боломж ер нь цаашидаа бий болох уу? Тэгэхгүй одоо энэ Улсын Их Хурал дээр хүн болгон л ингээд л цалин нэмэх ёстой,

цалин тэдэн хувиар нэмэх ёстой гээд. Мэргэжлийн байгууллагын гаргасан юу гэдэг юм тэр судалгааны үндсэн дээр мэргэжлийн байгууллага нь шууд автоматаар нэмдэг ийм тогтолцоо руу орохгүй бол цаашидаа бол энэ цалин нэмэх, нэмэгдүүлэхгүй асуудал бол байнга л яригдаад явна. Тийм учраас ийм бололцоо боломж байгаа юу гэдэг дээр.

2 дахь асуудал бол яах вэ зүгээр ингээд сонсоод байхад ер нь 1,6 их наяд чинь уул уурхайн салбараас л орж ирж байгаа мөнгө шүү дээ. Тийм учраас энэ уул уурхайг дэмжиж байгаа уул уурхайн бүс нутгийн аймгуудаа сайн дэмжиж ажиллах хэрэгтэй. Зарим аймгууд нь болохоор энэ уул уурхайн юу гэдэг юм энэ салбарыг явуулдаггүй, зарим аймгууд нь дэмжээд явдаг. Тэгээд дэмжсэн аймаг нь хохирдог, дэмжээгүй аймаг нь юу гэдэг юм улсын төсвөөс байнга л татаас авч байдаг. Нэг л ийм л зөрүүтэй нэг ийм тогтолцоо бий болчихоод байна шүү дээ.

Тийм учраас энэ төрийн бодлогоо бас тодорхой болгоод, цаашидаа бол энэ тэгш байх энэ асуудал дээр нь юу гэдэг юм бас онцгой анхаарах хэрэгтэй байна. Тухайлбал би юу хэлэх гээд байна вэ гэхээр Дорноговь аймаг дээр 2023 онд 8,7 тэрбум төгрөг төвлөрүүлэх ёстой. Сая харин тодотголоор 16 тэрбум төгрөг болж нэмэгдсэн байна. 16 тэрбум төгрөг болж 7,3 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн байж байдаг. Энэ аймаг орон нутаг чинь бас өөрсдөө хийх зүйлүүд зөндөө бий шүү дээ. Аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, өөрсдийнх нь дэвшүүлсэн зорилтууд зөндөө байж байгаа. Нөгөө бие даасан аймгуудын, бие даасан аймгуудыг дэмжих, аймгуудыг бие даалгах орлого олох бололцоо боломжоор нь хангаж өгнө гэж ярьдаг мөртөө жоохон мөнгө олоод ирэхээр нь ингээд улсын төвлөрсөн төсөв рүү татаад авдаг. Тэгээд яаж энэ аймгууд чинь цаашидаа ийм урам зориг авч, орлогоо төвлөрүүлэх ийм бололцоо боломжгүй л болгож байна шүү дээ. Тэгээд Дорноговь аймаг дээр энэ нэмсэн энэ орлогыг бас

харж үзэх ийм бололцоо боломж бас байдаг юм уу? Энэ дээр бас нэг тодорхой бас нэг хариулт байвал хэлж өгөөч гэж хүсэж байна.

Дараагийн асуудал энэ Монгол Улсын Засгийн газраас дэвшүүлсэн томоохон юу гэдэг юм бүтээн байгуулалтын ажлууд байж байгаа. Тухайлбал, нефть боловсруулах үйлдвэр, нефть.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Тэгээд хариулт хангалтгүй гэж үзвэл тодруулж болно. Булгантуяа сайд асуултад хариулъя.

Х.Булгантуяа: Энхтүвшин гишүүний хэлж байгаа үнэн. Ер нь энэ төрийн албан хаагчдын цалин, манай ахмадуудын тэтгэврийн асуудлыг улс төржсөн сэдэв бол энэ ерөөсөө байх ёсгүй юм билээ. Тэгээд тийм ч учраас энэ удаа төсвийн тодотголоор Монгол Улсын Засгийн газраас эхний шатад энэ ялгаатай байгаа төрийн албан хаагчдын цалинг нэг нэгдсэн тогтолцоонд оруулах, хэт ялгааг нь зөрүүг арилгах, үндсэн цалингийн доод хэмжээг төрийн захиргаа, төрийн тусгай, төрийн мэргэжлийн үйлчилгээний салбаруудад гээд ингээд ижил тэгш болгох энэ эхний алхмуудыг бид нар бас хийж байгаа юм.

2 дугаарт нь бид нар салбарын хуулиудаар ялгаатай байгаа энэ цалин хангамжийн нэмэгдлийн, нийгмийн баталгааны асуудлуудыг бид нар бас ер нь цэгцлэх ёстой юм байна лээ. Цаашидаа бид нар мэдээж салбар салбарын онцлогуудыг нь бид нар мэдээж харгалзаж авч үзэх ёстой. Тэгэхдээ ингээд хэт ялгаатай байгаа нь төрийн албан хаагчдын дунд маш бухимдал төрүүлдэг. Тэгээд энэ нь ингээд яваа яваандаа инфляцаар жил болгон ерөөсөө салбарын яамнаас нь Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Төрийн албаны зөвлөл, ингээд Сангийн яамтайгаа тохироод оруулж ирдэг ийм нэг тогтолцоог хийх ёстой.

Нийгмийн даатгалын багц хууль Улсын Их Хуралд өргөн баригдчихсан, хэлэлцэгдэж байгаа. Энэ хууль дээр нийгмийн тэтгэврийг жил болгон инфляцтай уялдуулж нэмнэ гээд тусгаад өгчихсөн байж байгаа. Тэгэхээр энэ бол ингээд хэрвээ энэ хууль батлагдаад, бид энэ удаагийн тэтгэврийн зөрүү арилгана гэдэг бол 2014 оноос хойш зөрүүг арилгаагүй. Тийм учраас энэ нөгөө 10 жилийн өмнө, 20 жилийн өмнө тэтгэвэрт гарсан, саяхан тэтгэвэрт гарсан хүмүүсийн хоорондын зөрүү үүсээд байгаа. Тэгэхээр жил болгон 1 дүгээрт итгэлцүүрээ шинэчилдэг байна. Тэгэх юм бол ийм тэтгэврийн зөрүү үүсэхээ байна.

2 дугаарт дээрээс нь нэмээд жил болгон тэтгэврийг инфляцтай уялдуулж нэмэгдүүлдэг байна. Тэгвэл бас ахмадуудын маань тэтгэвэр инфляцад идэгдээд ингээд багасаад байхгүй, худалдан авах чадвар нь буураад байхгүй бас энэ хууль, эрх зүйн тогтолцоог бид нар Нийгмийн даатгалын багц хуульд тусгачихсан байж байгаа. Энэ хаврын чуулганаар бид нар батлагдана гээд ажлын хэсэг бас ажиллаад явж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулах уу, ажлын хэсэг хариулах юм уу? Ажлын хэсгийн 84, 84 дүгээр микрофоныг өгье. Нэр, албан тушаалаа хэлээд асуултад хариулаарай.

М.Санжаадорж: Сангийн яамны Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Санжаадорж. Энхтүвшин гишүүний асуултад хариулъя. Дорноговь аймгийн хувьд бол ХХОАТ бол энэ жилийн байдлаар бол анх төсөв батлагдахад бол 18,7 тэрбум төгрөг бол хянагдсан байгаа. 4 сарын өссөн байдлаар гүйцэтгэлээр бол 8 тэрбум төгрөг бол орчихсон байж байгаа. 18-аасаа 8 гэсэн үг. 1/3-ээс илүү нь орчихсон байна гэсэн үг. Тэгээд тодотголоор бол бид нар ХХОАТ-ыг бол 7,7 тэрбум төгрөгөөр нь л нэмэгдүүлж тавьж байгаа. Энэ нь бол Дорноговь аймагт үйл ажиллагаа явуулж байгаа бүх ААН-үүд босоо, хэвтээ ялгаагүй цалин нь

нэмэгдэж байгаа улсын төсвийн байгууллагууд. Үүнтэй холбоотойгоор бол тооцооллыг хийж бол тавьсан байгаа. ХХОАТ бол өөрөө сумдаа орчих учраас энэ асуудал.

Дараачийн ээлжид бол ААНОАТ байгаа. ААНОАТ-ыг бол ноднингийн гүйцэтгэлтэй уялдуулаад энэ жил бол хянахдаа бол 9,1 тэрбум төгрөгөөр бол бид хянаж батлуулсан. Гэхдээ 4 сарын хүссэн гүйцэтгэлээр бол Дорноговь аймгийн ААН-үүд бол нэлээд гүйцэтгэл сайтай явж байгаа 9,1 тэрбум төгрөгөө биелүүлчихсэн. Нэгэнт 9,1 тэрбум төгрөгөө биелүүлчихсэн тохиолдолд бол аймагт бол дахиж хуваарилах боломжгүй болчхоод байгаа. Ийм учраас болбол оны эцсээр бол гүйцэтгэлээр бол дахиж 5,3 тэрбум төгрөг бол нэмж бол орлого дээр нь бол тавьсан байгаа. Энэ дээр бол гол нөлөөлж байгаа нь бол Си Өү Эй Эл гээд компани бол аймагт бол 13 тэрбум төгрөг төвлөрүүлэхээр бол тооцсон байна лээ. Энийг бол аймаг дээр бас хэдийг энэ тэр бол баталсан байсан. Үүний дагуу бол бид орлогыг бол нэмэгдүүлсэн байгаа.

Тэгэхээр нөгөө нэг томъёоных нь дагуу орлого нэмэгдчихэж байгаа учраас зарлагын нөгөө цалингийн өсөлтөөсөө бол даваад гарчихсан хэсгээрээ бол ингээд төвлөрүүлэх орлого бол нэмэгдчихэж байгаа ийм томъёоныхоо дагуу явсан байгаа юм. Тооцогдсон байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах юм уу та? Энхтүвшин гишүүн тодруулж асууя.

Т.Энхтүвшин: Түрүүн асуух гэж байгаад дутуу яачихлаа. Зүгээр Жавхлан сайд зүгээр 2024 онд тэр Дорноговь аймаг дээр нефть боловсруулах үйлдвэрийн ажилчдын орон сууц гээд 580 айлын орон сууц баригдаад, ер нь бараг 70, 80 хувьтай явж байгаа. Тэгээд одоо 2 жил зогсчихлоо. Нөгөө Хөгжлийн банкны санхүүжилт зогссонтой холбогдуулаад тухайн барилга зогссон. Тийм учраас энэ асуудлыг юу гэдэг юм 2024 оны төсөвт

суулгадаг юм уу эсхүл Хөгжлийн банкаар нь цаашид нь үргэлжлүүлж явж дуусахгүй бол цаашидаа бол ингээд баригдахгүй удах юм бол бас үрэгдэх, балгас болгох гээд бас тийм аюултай зүйлүүд байж байгаа. Тийм учраас энэ дээр бас та бас нэг анхаараад, ялангуяа юу гэдэг юм Монгол Улсын Засгийн газрын өөрсдийнх нь хариуцаж, хариуцаж ажиллахаар ийм заалт байж байгаа шүү дээ. Тийм учраас энэ барилга байгууламжийг бас дуусгах тал дээр бас та бас нэг анхаарч өгөөрэй гэж хүсмээр байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Үг хэллээ. Даваажанцангийн Сарангэрэл гишүүн асуултаа асууя.

Д.Сарангэрэл: Баярлалаа. Засгийн газар бас олон жилийн дараа төсвийн тодотгол хийхдээ орлого дутсанаас биш, орлого давж биелсний үр дүнд тодотгол хийж байгаа нь бол үнэхээр сайшаалтай. Ихэнхдээ төсвийн тодотгол бол орлого дутаад, хасах маягаар орж ирдэг байсан бол энэ удаа ард иргэдийнхээ хүсэн хүлээж байсан асуудал тэр дундаа цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх, хүүхдийн мөнгөө нөхөж олгох гээд ийм дэвшилүүд гаргаж байгаад бол талархаж байна. Энэ мэдээж хэрэг бол хууль бус үйлдлүүд, нүүрсний хулгай, далд эдийн засагтай хийсэн тэмцлийн үр дүн гэж бид ойлгож байгаа.

Тийм учраас бол үүнд өөрийнхөө бас хувь нэмрээ оруулсан хууль хяналтын байгууллагууддаа ХЗДХЯ, АТГ, цагдаа гээд олон байгууллагын ажилтнуудын бас нөр их хөдөлмөрийн үр дүн гэж үзэж байгаа учраас бас талархал илэрхийлж байна.

Цаашидаа бол хэрвээ энэ тэмцэл маань эрчтэй үргэлжлэх юм бол дахин энэ цалин хөлсөө нэмэгдүүлэх, ард иргэдийнхээ амьдрал ахуй руу чиглэсэн арга хэмжээнүүд авах ийм бололцоонууд нээгдэж байгаа юм байна, байгаа нь одоо их чухал байна гэж ингэж үзэж байна.

Тэтгэвэр дээр бол иргэдийн зүгээс 2 гомдол байгаад байгаа. Сая үндсэндээ Жавхлан сайд бас нэлээн тодорхой хэлсэн. Нэг нь болохоор зэрэг 2000 оноос өмнө тэтгэвэрт гарснаараа бид хохирч байгаа, хэлмэгдэж байгаа гэдэг асуудлыг ярьж байгаа юм. Тэгээд энэ хэрхэн яаж өөрчлөгдөж байгаа гэдгийг тодорхой жишээн дээр 1 дүгээрт хэлж өгөөч.

2 дугаарт сая бид тэтгэврийн доод хэмжээг 350 мянгыг 500 мянга болгоход бас нэлээн олон ахмадууд сэтгэл дундуур үлдсэн. Бид бол тэтгэврийн доод хэмжээ рүү орчихлоо гэдэг. Үүнийг хэрхэн яаж шийдэж байгаа юм бэ гэдгийг бас жишээн дээр хэлж өгөхгүй бол иргэд болон ахмадууд маань энэ тал дээр бас ойлголт дутуу байгаад байна. Үүнийг хариулж өгөөч.

Мөн хүүхдийн мөнгийг нөхөж олгоно гэдэгт бас олон иргэн талархалтай байна. Энийг хэзээнээс, хэрхэн яаж олгох талаар мөн бас мэдээлэл өгөөч гэсэн ийм хүсэлтийг тавьж байна.

3 дугаар асуудлын тухайд Сүхбаатар сайдаас тодруулга хиймээр байна. Би түгжрэлийн чиглэлээр бас нэлээн олон талын тууштай арга хэмжээнүүд авч байгаа, үр дүн нь бас тодорхой хугацааны дараа гарах юм байна гэсэн ойлголтыг авлаа. Энэ түгжрэлтэй тэмцэх гэх юм уу даа, түгжрэлийг бууруулах хүрээнд нийтийн тээврийн үйлчилгээнд шинэчлэл хийнэ. Нийслэлд автобуснуудын шинэчлэл хийнэ гэсэн энэ ажил маань хэзээ явах вэ? Энэ хуучин автобуснуудын тухайд бол хүйтэн байдаг, бохир байдаг гэх зэрэг бас гомдлууд байдаг л даа. Эдгээрийг шинэчлэх юм бол, эдгээр ажлыг хийх юм бол бас түгжрэлд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлнө байх гэсэн ойлголттой байгаа юм. Энэ тал дээр бас таныг хариулт өгөөч гэдэг ийм хүсэлт байна. Би дараа нь тодруулга авъя даа.

Л.Мөнхбаатар: Эхний асуултад нь хэн хариулах юм бэ? Булгантуяа сайд хариулъя. Дараа нь Сүхбаатар сайд нэмж хариулъя.

Х.Булгантуяа: Тэтгэврийн зөрүүг албан ёсны нэр нь бол ойртуулна гэдэг нь яг л таны хэлж байгаа үнэн л дээ. Манай 90-ээд оны жишээлбэл 1990 онд тэтгэвэрт гарсан 500 төгрөгийн цалин авч байсан хүнийг 2014 онд бид хамгийн сүүлд тэтгэврийн итгэлцүүрийг нэмэхэд 715-аар үржүүлээд өөрөөр хэлбэл таны тухайн үеийн 500 цалин 500 төгрөгийн цалин бол тухайн үед 715-аар үржүүлээд 357 мянган төгрөгтэй тэнцүү байна. Энэнээс тань таны тэтгэврийг тооцно гээд тооцож байсан. Тухайн үед 2014 онд бол энэ жишээлбэл болж байсан байх. Гэтэл өнөөдөр аваад үзэхэд түүнээс хойш нэмэгдүүлээгүй учраас 357 мянган төгрөг гэдэг бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс ч бага, тэтгэврийн доод хэмжээнээс ч бага болчхож байгаа юм. Тэгэхээр өнөөдөр бид нарын энэ төсөв давуулж төсвийн тодотголоор оруулж ирж байгаа итгэлцүүрээр бодохоор энэ хүний тэтгэврийг 500 мянга болон 500 төгрөгийн цалинг 2060-аар үржүүлээд 1300370 төгрөгийн цалинтай болно. Тэгээд үүнээс тань таны тэтгэврийг тооцно гэсэн үг.

Тэгэхээр энэ ингээд бид нар одоо нөгөө бүүр хэрвээ жил болгон бид нар итгэлцүүрээ шинэчлээд явж байсан бол, ахмадуудын тэтгэврийг жил болгон инфляцтай уялдуулаад нэмж байсан бол ийм тэтгэврийн зөрүү гэдэг асуудал үүсэхээргүй байсан юм. Тэгээд үүний үр нөлөөнд, үр дүнд бол ялангуяа саяын бас ахмадуудын ярьдаг би 90-ээд онд тэтгэвэрт гарснаараа, 90-ээд оны дараахан тэтгэвэрт гарснаараа би ер нь юу яагаад үлдлээ гэдэг хохироод үлдлээ гэдэг энэ асуудлууд бол ерөнхийдөө шийдэгдэхээр байгаа.

Мөн бид 2022 онд 76 мянган ахмад хуучин бол тухайн үеийн тэтгэврийн доод хэмжээ 350 мянгаас арай дээш

тэтгэвэртэй байсан. Ингээд 76 мянган ахмад 500 мянган төгрөгөөр гээд тэтгэврийн доод хэмжээнд хүрээд энэ ахмадууд маань бас гомдолтой байгаа. Тэгэхээр эдгээр асуудлуудыг харин итгэлцүүрээр нэмнэ гэдгээр нь бол бид нар нэмэгдүүлээд, ахиад дээрээс нь нэмээд манай бүх ахмадуудын маань хувьд 10 хувиар давхар тэтгэвэр нэмэгдэх энэ боломж бололцоо бас бий болох нь.

Хүүхдийн мөнгөний хувьд манай дээр Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яаман дээр ч тэр, 11.11 төв дээр ч гэсэн ирж байгаа манай гишүүд дээр ч гэсэн ирж байгаа хамгийн том гомдол санал бол энэ хүүхдийн мөнгөтэй холбоотой байгаа. Бид нар 7 сарын 1-нээс нь хүүхдийн мөнгийг бол олгож эхэлнэ. Одоо төсвийн тодотгол батлагдаад, төсвийн хуваарийг бас Засгийн газар батлах ёстой байгаа гээд ингээд бэлтгэл ажлуудыг хангаад, бид нар иргэдийн маань хувьд 100 хувь бид нар иргэдээс хүүхдийн мөнгөний хүсэлт авахгүй. Тэгэх юм бол энэ их том чирэгдэл учрах юм байна лээ. Тэгэхээр саяын авч чадаагүй байсан 9 хувь нөхөж авах дээрээ хүсэлт гаргана. Үүнийг бид нар цахимаар авч болж байна. Авна.

Мөн харьяа газрынхаа хөдөлмөр халамжид хандаад бас та бүхэн хүүхдийнхээ мөнгийг нөхөж авах боломжтой. Мөн одоо ингээд 91 хувьд нь орж чадаагүй байгаа хүмүүс 7 сарын 1-нээс авах гэж байгаа хүмүүс бас энэ хүсэлтээ гаргаад, бас авах боломжтой. Иргэдийн зүгээс бас хүсэх юм бол хүүхдийн мөнгөө Хүүхдийн төлөө фондод хандивлах санд бас хандивлах бас ийм сонголт бас байгаа. Энэ нь Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөл Монгол Улсын Ерөнхий сайдын ахалдаг арваад хүүхдийн төрийн бус байгууллагууд орсон ийм зөвлөлөөс хүүхдийн төлөө томоохон бүтээн байгуулалт хийгддэг. Хүүхдийн ордон, хөгжлийн бэрхшиэлтэй хүүхдүүдэд зориулсан бүтээн байгуулалт байдаг юм уу хийгдэхэд зориулагдахаар бид нар бас энэ төсвийн тодотголд тус тусгаж оруулж өгсөн байж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Сангийн сайд Болдын Жавхлан асуултад нэмж хариулъя.

Б.Жавхлан: Сарангэрэл гишүүний асуултад зүгээр нэмж тодруулъя. Ийм зохицуулалт хийгдэнэ гэсэн үг. Нөгөө тэтгэврийн доод хэмжээ буюу 350 дээр байсан нөгөө хүмүүс маань ноднин шууд автоматаар бүгд 500 болчихсон. Дунд нь нэг хугарлын цэг байгаа юм. 430 мянгаас дээш, 430 дээр ойролцоо байсан өөрөөр хэлбэл дунд хэмжээний тэтгэвэр авдаг улсууд маань 15 хувь нэмэгдээд 500 дээр очоод ингээд нөгөө доороос дээшээ тэр татагдаж ирсэн доод хэмжээтэйгээ ижилхэн болчихсон байхгүй юу. Хуучин нөгөө зөрүү 80 мянга, 100 мянгын зөрүү, 150 мянгын зөрүү чинь байхгүй болчихсон байгаа юм. Одоо энэ зөрүүнүүд дахиж гарч ирнэ. Энэ зөрүүнүүд ялгаатай байдал руугаа орно гэсэн үг. Яаж вэ гэхээр нөгөө 350 авч байсан хүмүүсийн чинь тэр суурь нь тэндээс нь итгэлцүүрээр бодохоор яагаад ч 500 руугаа очихгүй. 400, 380, 470, 480, 490 гээд. Гэхдээ 500-гаараа хэвээрээ байна л гэсэн үг. Энэ дээр инфляцынхаа 10 хувь буюу 50 мянгаар нэмэгдээд 550 болно.

Харин нөгөө ялгаа нэхэж байгаа хүмүүс маань 430 дээрээсээ итгэлцүүрээр хүн болгоных өөр, өөр байгаа илтгэлцүүрүүд нь. Ингээд үржигдэхээр 600, 700 мянга орчим болоод, тэрэн дээрээсээ дахиад 10 хувиараа 60 мянга, 70 мянга нэмэгдэхээр 770, 800 ч юм уу хүн болгон дээр янз янз шүү. Ингээд буцаад нөгөө ялгаа нь гарч ирнэ гэсэн үг. Тийм.

Л.Мөнхбаатар: Даваажанцангийн Сарангэрэл гишүүн тодруулж асууя.

Д.Сарангэрэл: Жавхлан сайд яг миний асуултад хариулчихлаа. Би нөгөө 350 мянга чинь 500 мянга болоод бусдынх нь 15 хувиар нэмэгдсэн эд нар дээрээ сэтгэл дундуур байдал үүссэн юм. Үүнийг ингээд засаад дээр нь 10 хувийн нэмэгдэл

орж ирнэ гэж ойлгох юм байна тийм ээ. Энэ бол их сайхан мэдээ байна.

Хоёрт нь би Булгантуяа сайдаас тодруулах гээд байгаа юм. Булгантуяа сайд 161 мянган хүний цалин болон тэтгэврийн материал алга болсон тухай мэдэгдсэн байна лээ. Энэ дээр бас ахмадууд бухимдаж байна лээ. Одоо ингээд 161 мянган хүн чинь хохирно гэсэн үг үү? Энэ тэтгэвэр тэтгэврийн асуудал дээр асуудал үүсэх юм уу? Энэ яагаад алга болсон юм бэ гэдэг ийм асуудлыг асуугаад байгаа юм. Тийм болохоор энэ дээр нэг бодит мэдээлэл олон нийтэд өгвөл зүгээр байх гэж бодож байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Сарангэрэл гишүүний тодруулгад хариулъя, Булгантуяа сайд хариулъя.

Х.Булгантуяа: Үүн дээр яах вэ энэ бараг 90-ээд оны дараахнаас л авхуулаад л яригдаж байсан асуудал л даа. Өнөөдөр ерөөсөө гэнэт үүсчихсэн юм биш. 1 дүгээрт ажилласан жил нь хүрсэн буюу 10-аас дээш жил ажилласан, тэгэхдээ хөдөлмөрийн дэвтэр, архивын лавлагаа, шүүхийн шийдвэрээр ажилласан нь нотлогдож байгаа боловчиг цалингийн баримт нь олдохгүй байгаа иргэд бас байгаа. Энэ ялангуяа нөгөө дээр үед сангийн аж ахуй, нэгдэл гээд эдгээр байгууллагуудын заримынх нь энэ ААН-үүдийн санхүүгийн баримт баримтаа бол архивд өгөөгүй, санхүүгийн баримт нь шатсан, устсан, үрэгдсэн гэдэг ийм шалтгааны улмаас энэ цалингийн мэдээлэл нь бол байхгүй байгаад байдаг хүмүүс бол маш их байдаг юм байна лээ. Ажилласан гэдгээ нотлохын тулд тухайн үед тэнд зарим хүмүүсийнх нь хөдөлмөрийн дэвтэр нь байдаг, зарим хүмүүсийнх нь тэндээс авсан гэрчилгээ байдаг юм уу, баярын бичиг ч байдаг юм уу энүүгээр ингээд шүүхэд хандаад нотлуулж байсан юм байна. Одоо бид нар тэр хүмүүсийн цалинг итгэлцүүрээр үржүүлэх гэхээр цалингийнх нь мэдээлэл нь байхгүй. Тэгээд энэ бол ихэнхдээ нөгөө 90-ээд оны дараах энэ нэг

байгууллагуудын нэг ороо бусгаа цагийн үед бол ингээд.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Гүйцээгээд хариулъя 1 минут, 1 минутад багтаагаад гүйцээгээд хариулъя.

Х.Булгантуяа: Эдгээр хүмүүсийн тэтгэврийн хувьд бол одоогоор энэ нөгөө итгэлцүүрээр үржүүлнэ гэхээр цалингийн мэдээлэл нь хэрвээ байхгүй бол 10 хувиар нийт тэтгэвэр авагчдыг нэмэгдүүлэх 10 хувиар нэмэгдээд явна гэсэн үг. Тэгэхдээ энэ хүмүүсийг цалингийн мэдээлэл байхгүй байлаа гээд бид нар бүгдээрэнд нь тэтгэвэр бол тогтоогдоод явж байгаа шүү дээ. Яагаад гэвэл энэ хүмүүс бол ажилласан, тэтгэвэр авах эрх нь үүссэн Нийгмийн даатгалын сангаас. Тэгэхээр тэтгэврээ бол авч байгаа. Одоо бид нар цалингийн нэгэнт мэдээлэл нь энэ хүн тэдэн онд, тэдэн төгрөгийн цалин авч байсан гэдэг мэдээлэл нь нэгэнт байхгүй байгаа тул бид нар энэ итгэлцүүрээр үржүүлэх боломжгүй байгаад байгаа учраас 10 хувиар нэмэгдээд явна гэсэн үг.

Л.Мөнхбаатар: Монгол Улсын сайд Жамъянхорлоогийн Сүхбаатар асуултад хариулъя.

Ж.Сүхбаатар: Юуны автобусны тухайд бол яг одоо ид энэ парк шинэчлэлтийн ажлын гол ажил хийгдэж эхэлж байгаа. Зүгээр юу яах вэ хүндрэл бэрхшээлүүд бол байсан, байгаа. Ер нь бол Ерөнхий сайд Оюун-Эрдэнэ яг цагаа олж л энэ түгжрэлийн талаар анхаарахдаа энэ нийтийн тээврийн асуудлыг онцолсон. Би сайд болоод мэдээж бүх асуудлыг шийдэж чадахгүй шүү дээ үнэнээ хэлсэн. Тэгээд зарим хүний уур ч хүргэсэн байгаа. Эхний хэдэн саруудад бол богино хугацаанд хурдан юм шийдэх юм байхгүй гээд л үнэнээ л хэлсэн л дээ. Тэгээд л тэрнээс болж олон хүн дургүйцсэн байх. Гэхдээ бодлогоо гаргасан. Тэрний хамгийн том чухал юм бусад улс орнуудад байхгүй, манайд хамгийн том дутагдал нийтийн тээврийнх нь парк бүхэлдээ ингээд бараг унаад өөрөө бүүр хуучирчихсан. Тэгээд

бүүр ашиглалтаас яг хамгийн том сүйрлийн цэг гэж яривал энэ он байсан байхгүй юу.

Тэгээд яг бид энэнээс өмнө өрсөж амжиж бодлогоо гаргасан. Ингээд одоо жишээлбэл энэ жил гэхэд 2009 онд үйлдвэрлэгдсэн 120 автобус паркаас гарах ёстой, 10 оны 145 автобус гарах ёстой. Тэгээд бид нарын автобус ороод ирэхээр ер нь 776 автобусыг бид нар жагсаалаас гаргаж байж аюулгүй байдал хангагдана.

Л.Мөнхбаатар: Нэмж хариулъя 1 минут.

Ж.Сүхбаатар: Тэгээд яг ингээд одоо бол яаж байна вэ гэхээр зэрэг энэ асуудлуудыг шийдэхийн тулд бид маршрут чиглэлүүдийг шийднэ, хүмүүс асууж байгаа. Өчигдөр Эрдэм трансн 2010 оны Аэробус маркийн автобус жишээлбэл шатаад эхэлж байх жишээтэй. Аргагүй шүү дээ 11 жил болчихсон. Бусад нь бол 13, 4 жил болчихсон явж байгаа байхгүй юу. Энэ аюулгүй байдалтай холбоотой байгаа. Тэгэхээр одоо цахилгаан автобус орж ирэх гэж байгаа. Хил гааль дээр нэг жоохон асуудлууд байгаа. Эхний автобуснууд нөгөө 20 автобус орж ирнэ цахилгаан автобус. Дизель Солонгосын брэндийн Дэвүгийн автобуснууд ингээд 6 сарын сүүлч, 7 сарын эхээр орж ирээд ингээд цуварч ороод тасралтгүй 8, 9 сар, 10 сар, 11 сар гээд идэвхжээд явна. 73 автобус цахилгаан автобус бол ирэх оны эхээр орно. Ингээд 810 автобус орж ирээд Улаанбаатар хотын парк шинэчлэх юм. Энэ бол автобусны тоо нэмэгдэхгүй. Нөгөө өмнөх муу хуучирчихсан, муудчихсан автобуснуудаа солино. Тэгэхдээ маршрут чиглэлд бид өөрчлөлт хийнэ. Тэр Хан-Уулын Яармагийн ч гэдэг юм уу, бусад бүх хэсгүүд дээр зохицуулалтууд хийгдэнэ, бэлтгэл ажлууд нь бол хийгдэж байгаа. Энэ өвөлд бол бид нэлээн бэлтгэж байгаа юм.

Л.Мөнхбаатар: Одоо 1 гишүүний асуултыг сонсоод үдээс хойших чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Ерөнхий сайдын асуулгын хариуг сонсоно. Түүний дараа төсвийн тодотголын хэлэлцүүлэг үргэлжилж явагдана. Ажлын хэсэг асуулгатай холбоотой ажлын хэсэг болоод холбогдох сайдуудыг дуудаарай. Цэвэгдорж хурандаагийн хүү Туваан асуултаа асууна.

Ц.Туваан: Баярлалаа. Тодотгол орж ирж байна. Сая бид нар гишүүд бүгдээрээ тойрогтоо ажилласан. Тэгээд бас миний хувьд бас өмнө нь ч гэсэн тайлангаа тавиад ажиллаж байхад ярьдаг асуудлууд ердөө л яг энэ төсвийн тодотголын хүрээнд орж ирж байна. Юу ярьж байсан гэхээр цалингийн асуудал. Өглөө бас манай АН-ын бүлэг дээр Жавхлан сайд бас танилцуулгаа хийсэн. Тэндээс бид хэд нэлээн мэдээллээ авчихсан. Тэгэхдээ бас тодорхой ярих хэлэх хэдэн асуудал байна. Энэ 7 багц асуудлын хүрээнд оруулж ирж байгаа юм байна лээ асуудлаа. Тэгэхээр энэ дээр цалинтай холбоотой асуудал дээр бол энэ цалингийн жигд бус байдал, алагчлалтай байдлыг шийдэх ийм шийдэлтэй тодотгол орж ирж байгаа юм байна. Тэгэхээр хүмүүсийн нэг маш их дургүйцдэг зүйл нь бол бид нар адилхан төрд ажиллаж байгаа. Тэгэхдээ цаг ачаалал энэ тэр нь ойролцоо ажиллаж байгаа ч гэсэн бид нарын цалин ондоо байгаад байна гээд. Энэ дээр манай улсын бас бодлого буруу явж ирсэн.

Юу гэхээр бараг ямар сайд нь, хэн сайд байхаас шалтгаалаад тухайн салбарын цалингийн бодлого яваад байсантай холбоотой ийм зөрүүнүүд хөрөөний ир шиг гэж ярьж байх шиг байна, ийм зөрүү гарчихсан. Тэгэхээр энийг бас тэгшитгэх юм байна. Тэгээд ер нь бол цалингийн доод хэмжээг бол ер нь сая төгрөг болгож байна гэж ингэж ойлгож байгаа. Энийг бол зөв үү гэдэг дээр бас батлаад асуучихъя. Энэ дээр энэ өнөөдөр Засгийн газраас зохион байгуулаад энэ бүх сумдын Засаг дарга

нар, багийн Засаг дарга нар ирчихсэн байна. Тэгэхээр энэ дээр хамгийн анхан шатан дээр төрийн үйлчилгээг үзүүлдэг энэ багийн Засаг дарга нар гээд мянга нэлээн гаруй хүн 1007, 800 хүн ирчихсэн байна. Баг, хорооны Засаг дарга. Эд нарын цалин яг яаж нэмэгдэж байгаа вэ гэдэг дээр яг тодорхой асуулт, юу хариулт авчихъя.

Тэтгэвэр дээр бол мэдээж энэ юмны үнийн өсөлтийн талаар бол маш их ярьсан шүү дээ иргэд. Тэгэхээр энэ дээр юмны үнэ өсөж байгаа чинь ерөнхийдөө 2 талтай харагдаад байгаа юм. Юу гэхээр өөрөөр хэлбэл энэ валютын хани чангараад, төгрөгийн хани суларчхаад байгаа юм. Тэгэхээр нөгөө валютаар манайх шиг импортын хамааралтай улсын хувьд бол валютаар авч байгаа юмнууд чинь үнэ ингээд өсөөд байгаа. Тэгэхээр энэ дээрээ ер нь бас цаашидаа ямар бодлого барьж явах юм бэ? Төгрөгийнхөө хани, хани чанга байвал бас энэ үнийн өсөлтийн чинь тодорхой хувь нь шийдэгдчих байх гэж ингэж бодогдоод байх юм. Тэр тэтгэврийн зөрүү дээр бол мэдээж бүх тэтгэвэр авагчдын тэтгэвэр нэмэгдэж байгаа юу бүгд? 10 хувиар нь уу, яаж уу? Тэр 2 ялгаатай юм байгаад байгаа юм. Энэ дээрээ бас нэг тодорхой юм өгчхөөч.

Дээрээс нь энэ олон хүүхэд төрүүлсэн ээжүүд байгаа. 4-өөс дээш хүүхэд төрүүлээд, хувь тэнцүүлсэн байдлаар тэтгэвэр авч байгаа. Одоо жишээлбэл манай ээж хүртэл байна. Тэгэхээр энэ хүмүүсийн тэтгэвэр бага дээрээ л байгаа. Тэгэхээр энэ хүмүүс чинь өөрөө олон хүүхэд төрүүлж өсгөснийхөө гор гэдэг шиг тийм ээ хамгийн бага, хувь тэнцүүлсэн байдлаар ингээд яваад байгаа юм. Энэ дээр яг ямар бодлого байна вэ? Энийгээ нэг хэлээд өгөөч.

Хүүхдийн мөнгөн дээр бол зөв, зөв. Тэгээд энийг АН-ын гаргаж ирсэн бодлого. Тэгээд бид нар бол баялгийн тэгш хуваарилалт л гээд яриад байдаг, та хэд маань бол заримдаа хуримтлал гэж

яриад, заримдаа халамж гэж яриад ингээд будилаад байсныгаа одоо өнөөдөр засаж байгаа юм байна. Энэ дээр тэр хүүхдийн мөнгөө нөхөж өгөх хэрэгтэй. Бараг энэ чинь Үндсэн хуулийн асуудал шүү дээ. Хүний ялгаварлан гадуурхаж байгаа асуудал болчихсон байхгүй юу, бид нар тэгээд мөн ч их хэлсэн, хийсэн. Тэгээд эргээд л бөөн хүн бухимдуулж байгаад эргээд энийгээ одоо засаж байгаа нь бас сайн хэрэг. Тэгэхээр энийгээ дараа дараагийн хүмүүс маань бас ийм юмаар битгий оролдоорой. Энэ хүүхдийн мөнгөөр битгий оролдоорой гэдгийг бас захиж хэлье.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд бол зөв, зөв. Энэ хүмүүс чинь хөөрхий тэр хүмүүсийн зовлонг бид нарын хэн ч ойлгохгүй, маш зовлонтой хүнд нөхцөлд байгаа. Тэгэхээр энэ бодлого ингэж бас тусгайлан яг энэ тодотголын үеэр оруулж ирж байгааг нь бол сайшаамаар байна. Энэ дээр бол бас Сангийн сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдууд бас мэдрэмжтэй хандаж энэ асуудлыг оруулж ирж байгаа юм байна. Цаашидаа ч гэсэн бас илүү анхаараад.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя, хэн хариулах вэ? Булгантуяа сайд хариулъя.

Х.Булгантуяа: Туваан гишүүний асуултад хариулъя. Төрийн албан хаагчдын яг цалингийн энэ зөрүүний асуудал бол төрийн албан хаагчдын хамгийн их бухимдалтай асуудал юм байна лээ. Бид нар бага, дээрээс нь нэмээд хэтэрхий хоорондоо зөрүүтэй. Тэгэхээр өөрөөр хэлбэл төр бид нарын хөдөлмөрийг өөр өөрөөр үнэлж байгаа юм уу? Яах вэ мэдээж салбараасаа болоод, бүтээмжээсээ болоод, гүйцэтгэлээсээ болоод ялгаатай байхыг ойлгож байна. Гэхдээ ядаж үндсэн цалин нь нэг ойрхон ижил тэгш байж болдоггүй юм юм уу, 20, 30 хувийн, 50 хувийн ялгаатай байна гэдэг чинь арай дэндүү шударга бус юм биш үү гэдгийг ярьдаг байсан. Тэгэхээр бид нар

энэ удаагийн төсвийн тодотголоор ялангуяа энэ төрийн албан хаагчдын цалингийн үндсэн бид нар энэ бас нэг ойролцоо энэ ангилал зэрэглэл рүү оруулах, хоорондоо харьцуулагддаг болох энэ бид нар тогтолцоог бас хийж өгсөн юм.

Тэгээд үүнтэй холбоотойгоор бид нар бас Улсын Их Хурлын гишүүдээсээ хүсэх нь тун удахгүй бид нар энэ Төрийн албаны тухай хууль дээр энэ төрийн албан хаагчдын цалингийн асуудлыг ер нь нэг нэлээн сайн нэгдсэн тогтолцоонд оруулж салбар салбараар нь ялгаатайгаар ингэж нэмэгдүүлдэг биш, аль нэг сайд нь ч байдаг юм уу, ингээд нэг хэсэг нь лоббидож байгаад нэмчихдэг биш, нэгдсэн журмаар нэг ийм нэмэгддэг ийм бид нар юм руу ер нь бол орох ёстой юм байна лээ. Энүүнийг бид нар бас дараагийн шатад хийнэ. Нөгөө 30 гаруй хуулиар ялгаатай тогтоогддог байдлыг бас арилгах нь зүйтэй юм гэж үзэж байгаа юм.

Багийн Засаг дарга нарын цалин бол манай ингээд төрийн мэргэжлийн үйлчилгээний албан хаагчид буюу боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, эрүүл мэнд гээд эдгээр албан хаагчдын цалин сая төгрөгийн үндсэн цалин доод хэмжээ эхэлж байгаа учраас манай багийн Засаг дарга нарын цалин бол сая 250 мянган төгрөг болж нэмэгдэж байгаа. Үүнтэй уялдаад ингээд дээшээгээ шат шатын дарга нарын албан хаагчдын цалингууд бас нэмэгдээд ороод ирнэ гэсэн үг. Энэ удаагийн бид нар бас нэмэгдлээр хийсэн бас нэг юм нь энэ албан тушаалын хоорондын зэрэглэлийн ялгаа бас хэт ойрхон байсан. Бараг 40 мянган төгрөгийн ялгаатай зэрэглэл хооронд энэ тэр байсан. Бид нар бас арай жоохон зохистой түвшинд аваачих энэ арга хэмжээг бас хийсэн.

Олон хүүхэд төрүүлсний хувьд бид нар олон хүүхэд буюу 4-өөс дээш хүүхэд төрүүлсэн ээжүүд бол 50 насандаа тэтгэвэр тогтоолгож байгаа. Тэгэхээр

ээжүүдийн тэтгэврийн итгэлцүүрээр нэмэгдэх нь бол бас нэмэгдэж байгаа бас 10 хувь бас нэмэгдэж байгаа бас, бусад нь итгэлцүүрээр нэмэгдэхгүй хэсэг нь бол шууд 10 хувь нэмэгдээд бас орж ирж байгаа.

Байнгын асаргаа шаардлагатай хүүхдээ асарч байгаа ээжүүдийн хувьд бол та мэдэж байгаа. Нөгөө 123100 16-аас дээш насны байнгын асаргаа шаардлагатай хөгжлийн бэрхиээлтэй байдаг юм уу хүн асарч байгаа асаргааны тэтгэмж нь 74100 байсныг бид нар нэгтгээд 275 мянган төгрөг болгож нэгд 2-3 дахин нэмсэн байж байгаа. Энэ бол хамгийн зорилтот бүлэгтээ хүрсэн халамж юм байна лээ. Тэгэхээр ингэж бас нэмж орсон. Халамжийн тэтгэмж бас 288 мянган төгрөгөөс 325 болж бас нэмэгдсэн байж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Яах юм бэ тодруулах юм уу та? Тодруулж асууя. Туваан гишүүн.

Ц.Туваан: Энэ бас нэг хаягдчихаад байгаа хүн яг мартаж гэж байна энэ цаг уурынхан гэж нэг улсууд байгаа. Түрүүн хэлсэн биеийн тамир спортынхон гээд хүмүүсийн юмыг бол бас цалинг нь тэгшигтгэж авчирч байгаа юм шиг байна. Энэ дээр энэ цаг уурчид гээд бас нэг сумд очих болгонд уулздаг ийм харуулын өртөөний ажилтнуудынх дээр нэг тодорхой хариулт хэлээдхээч. Өөр бас энэ ганцхан энэ ажиллаж байгаа хүмүүс дотор чинь ТҮ-гийнхэн гээд төрийн үйлчилгээний албан хаагчид гэж маш том арми байгаа. Энэ хүмүүсийн асуудлыг бол бид нар ноднин бас нэг баллангаа алдсан, бүүр гэрээт болгоод бүүр олон жилийг нь хасангаа шахсан. Тэгээд энэ асуудал бол цэгцэрсэн. Саяын төрийн албан хаагчдын доод цалин сая гэдэг шиг, төрийн үйлчилгээний албан хаагчдын доод цалин яг хэдэн төгрөгөөс эхэлж байгаа вэ? Энэ дээр бас нэг хариулт авъя.

Л.Мөнхбаатар: Сангийн сайд Болдын Жавхлан тодруулгад хариулъя.

Б.Жавхлан: Туваан гишүүний асуултад зүгээр нэмж хариулъя. Гишүүнээ төрийн албан хаагч нарын цалинг тэгшитгэж байгаа юм байна, жигдэлж байгаа юм байна гэдэг ойлголт буруу шүү. Салбар салбараараа ажил хөдөлмөрийн онцлогоосоо ялгаатай байж ирсэн, одоо ч ялгаатай байгаа. Эрүүл мэндийн салбарыг боловсролын салбартай дүйцүүлээд тэгшитгэж байна, жигдрүүлж байна гэдэг ойлголт ерөөсөө маш буруу шүү. Ийм зүйл ерөөсөө огт хийгдэхгүй. Харин салбар, салбар дотроо тэгшитгэх, жигдлэх ангилал зэрэглэлүүд нь өөрчлөгдөх ийм асуудлууд бол тавигдана. Энэ удаа бол бид нар тодотголоороо ерөнхий том дүнгүүдээ өсөлтүүдээ батлуулж аваад, тэгээд тэр даруй Засгийн газрын хуралдаанаар энэ цалингийн таблицаа бид нар батална. Аймгууд мөн яаралтай тодотгол хийж хэвтээ байгууллагуудынхаа цалинг тодотгох ийм шаардлага үүсэж байгаа юм. Тийм. Тийм учраас энэ удаагийн цалингийн нэмэгдлийг салбар салбартаа тодорхой ийм зохицуулалтууд хийгдэж.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Булгантуяа сайд хариулах юм уу?

Х.Булгантуяа: Туваан гишүүний тодруулгад хариулъя. 1 дүгээрт энэ цаг уурчдын хувьд төрийн нийтлэг үйлчилгээ гэдэг ангилал зэрэглэл дотор явдаг юм байна лээ. Одоо бид төрийн үйлчилгээг төрийн нийтлэг үйлчилгээ, төрийн мэргэжлийн үйлчилгээ гэж 2 ангилж байгаа. Энэ удаа дээр төрийн мэргэжлийн үйлчилгээний үндсэн цалингийн доод хэмжээг сая төгрөг болгож тогтоогоод, түүнээс дээшээгээ ингээд зэрэглэл ахихад бас нэмэгдэхээр тогтоосон байж байгаа. Төрийн нийтлэг үйлчилгээний хувьд болохоороо 750 мянган төгрөг болгож бид нар нэмсэн байж байгаа. Ер нь бол 34 орчим хувийн нэмэгдэлтэй. Тэгэхээр цаг уурчдын цалин ч гэсэндээ бас яг ингэж нэмэгдэж бас орж ирнэ гэсэн үг.

Л.Мөнхбаатар: Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 110.2-т заасны дагуу сар бүрийн 2, 4 дэх 7 хоногийн үдээс хойших хуралдаанаар Ерөнхий сайдад тавьсан асуулгын хариуг сонсдог дэгтэй. Энэ дэгийн дагуу чуулганы хуралдаан үргэлжилнэ. Энэ Ерөнхий сайдад тавьсан асуулга сонссоны дараа чуулганы нэгдсэн хуралдаан төсвийн тодотголоор үргэлжилнэ. Энэ энд бол Анужин гишүүнээр, гишүүдийн асуулт хариулалтаар үргэлжилнэ. Анужин гишүүнээр эхэлнэ. Ингээд ажлын хэсгийн гишүүд бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ оролцоорой. Мөн гишүүдийн асуултад хариулахын тулд холбогдох яамдын сайд нар бас бүгд байна шүү гэдгийг хэлье.

14.10 цаг

Зургаа.Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Баттөмөрөөс Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандаж “Эрдэнэт үйлдвэр” төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын овоолгын талаар тавьсан асуулгын хариуг сонсох

Дараагийнхаа асуудалд оръё. Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн Баагаагийн Баттөмөрөөс Монгол Улсын Ерөнхий сайдад хандаж Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын овоолгын талаар тавьсан асуулгын хариуг сонсъё. Асуулгад Монгол Улсын Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Жамбалын Ганбаатар хариулна. Ганбаатар сайдыг индэрт урьж байна. Ажлын хэсгийг оруулаарай.

Ж.Ганбаатар: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Улсын Их Хурлын 2007 оны 27 дугаар тогтоолоор Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордод хамруулсан Эрдэнэтийн овоо зэс молибдены ордын овоолгын асуудлаар Улсын Их Хурлын гишүүн Баттөмөрөөс Монгол улсын ерөнхий сайд Оюун-

Эрдэнэд хандан тавьсан асуулгын хариуг та бүхэнд танилцуулъя. Тус асуулгад дараах агуулга бүхий асуултууд тавигдсан. Үүнд.

Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын технологид тохирохгүй зэсийн хүдрийн овоолгыг хэдэн оноос эхэлж бий болгосон, одоогийн нөөц хэмжээ, зах зээлийн үнэ тус үйлдвэрийн баланст бүртгэлтэй эсэх, өнгөрсөн 30 жилд Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын энэхүү овоолгыг яагаад ашиглаагүй талаар.

2.Одоо овоолгууд дээр катодын зэс ялгах хэдэн үйлдвэр ажиллаж байгаа болон ашиглаж байгаа хэлбэрийн талаар.

3.Өнгөрсөн хугацаанд Эрдмин ХХК, Ачит Ихт ХХК компаниудын үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн борлуулалт, төлсөн татварын хэмжээний талаар. Эрдмин ХХК, Ачит, 3.Эрдмин ХХК, Ачит Ихт ХХК компаниудын эзэмшиж байсан Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын хувь хэмжээг бууруулсан асуудлыг хэзээ, хэн шийдвэрлэсэн талаар.

4, 5.Эрдэнэт үйлдвэр, төрийн өмчит үйлдвэрийн, газрын технологид тохирохгүй хүдрийн овоолгыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний явц, үр дүн, цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар зэрэг асуултуудыг тавьсан.

Ингээд Улсын Их Хурлын гишүүний асуултын дагуу багцлан мэдээлэл танилцуулъя.

1.Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт 2 төрлийн овоолго байдаг. Эхнийх нь тодорхой нөхцөлд үр ашигтай буюу балансын бус хүдрийн 4 овоолго, 2 дахин исэлдсэн хүдрийн 4 овоолго бий. Технологид тохирохгүй зэсийн хүдрийн овоолгыг хэдэн оноос эхэлж бий болгосон одоогийн нөөц

хэмжээ Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн баланст бүртгэлтэй эсэх, овоолгын өнөөдрийн зах зээлийн үнэ, өнөөгийн байдлаар хэдэн овоолго ашиглаж байгаа талаар болон ашиглаагүй байгаа талаар хариулъя. Эрдэнэтийн овоо зэс молибдений ордод анх 1976 оноос хөрс хуулалт хийж, 1977 оноос исэлдсэн хүдрийг тусад нь овоолго үүсгэж эхэлсэн. Баяжуулах үйлдвэрийг 1978 онд ашиглалтад оруулснаар хөрс ядуу агуулгатай хүдэр, исэлдсэн хүдэр гэж ангилан тус тусад нь хурааж овоолго үүсгэж ирсэн байдаг.

Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрийн байдлаар үйлдвэрт гэж ойлгоорой. 0,202 хувийн дундаж агуулгатай 451 мянган тонн металл агуулсан 227,9 сая тонн ядуу агуулахдаа хүдрийн 6 овоолго, 0,599 хувийн дундаж агуулгатай 258,2 мянган тонн металл агуулсан 51,9 сая тонн исэлдсэн хүдрийн 4 овоолго байгаа бөгөөд эдгээр овоолгуудын нөөц нь тус үйлдвэрийн газрын хүдрийн нөөц баялгийн баланст бүртгэлтэй байна.

Эдгээр овоолгоос ядуу агуулгатай хүдрийн овоолго 4А, исэлдсэн хүдрийн 10А дугаартай овоолгуудыг хаасан дахин нэмээгүй. Бусад овоолгууд дээр уулын ажлын төлөвлөгөөний дагуу ядуу агуулгатай болон исэлдсэн хүдрийг буулгаж байна. Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын ядуу агуулгатай болон исэлдсэн хүдрийн овоолгуудыг үүсгэхэд гаргасан нийт зардлыг өнөөгийн үнэ цэнээр тооцвол 500 сая ам.доллар болох бөгөөд Эрдэнэт үйлдвэр уг зардлыг 1м³ уулын цул болон нэг тонн хүдрийн өөрийн өртөгт оруулан тооцож, тухайн жилийн үйлдвэрлэлийн зардалд бүртгэсэн байдаг.

2.Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын төрийн эзэмшлийн хувь хэмжээг бууруулсан тухай мэдээлэл. Үүнд Эрдмин ХХК, Эрдэнэт уулын баяжуулах үйлдвэрийн эзэмшиж байсан

51 хувь, 25 хувь болсон Ачит Ихт ХХК эзэмшиж байсан 34 хувь тэг болж бууруулсан асуудлыг хэзээ, хэний шийдвэрээр шийдвэрлэсэн талаар. Эрдмин ХХК-д эзэмшиж байсан 51 хувь нь 25 болсон. Хэзээ, хэний шийдвэрээр шийдсэн асуудлын тухайд. Монгол Улсын Засгийн газрын 1991 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдрийн Эрдэнэт концерн байгуулах тухай 225 дугаар тогтоолоор үйлдвэрлэл, гадаад худалдаа, эдийн засаг, санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх улсын Эрдэнэт концерныг байгуулах байгуулж, бүрэлдэхүүнд нь Эрдэнэт үйлдвэрийг оруулсан байдаг. Эрдмин ХХК 1994 оны 3 дугаар сарын 18-нд үүсгэн байгуулагдсан бөгөөд Эрдэнэт концерн, Эрдэнэт концерн 51 хувийг АНУ-ын Ар Си Эм компани 49 хувийг эзэмшиж байсан. Эрдмин ХХК-ийн үүсгэн байгуулагчдын 2020, 2000 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдрийн хурлаар Эрдэнэт концерны эзэмшиж байсан 51 хувийг 25 хувийг Эрдэнэт үйлдвэрт эзэмшүүлэхээр тохирсон байдаг.

Мөн Монгол Оросын хамтарсан Эрдэнэт үйлдвэр ХК-ийн зөвлөлийн 2001 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн 31 дүгээр хурлын тэмдэглэлээр 1991 оны 6 дугаар сарын 05 дугаар өдрийн Монгол Оросын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд Эрдмин ХК-ийн дүрмийн сангийн 25 хувийг Эрдэнэт үйлдвэрт эзэмшүүлэх гэж Эрдэнэтийн үйлдвэрийн удирдлагад даалгасан байдаг. Улмаар Эрдэнэт ХК-ийн захирлуудын зөвлөлийн 2001 оны 4 дүгээр сарын 12-ны өдрийн хурлаар энэхүү асуудлыг хэлэлцэж, Эрдэнэт үйлдвэрийн эзэмшил 25 хувийг баталгаажуулсан протокол үйлдсэн байна.

Ачит Ихт ХХК-д байсан 34 хувь тэг болж бууруулсан асуудлын тухайд. Монгол Оросын хамтарсан Эрдэнэт үйлдвэр ХК-ийн зөвлөлийн 2010 оны 4 дүгээр сарын 16-ны өдрийн 44 дүгээр хуралдааны тэмдэглэлийн 6.5-д Эрдэнэт үйлдвэр ХХК балансын бус хүдрийн

овоолгыг ашиглах талаар судлах гэж заасныг үндэслэн Эрдэнэт үйлдвэр ХХК болон Ачит Ихт ХХК-ийн зэс боловсруулах үйлдвэр барих төсөл хэрэгжүүлэхээр 2010 оны 9 дүгээр сарын 06 дугаар өдрийн 500, 5-255-10 дугаар гэрээг байгуулсан байдаг. Энэхүү гэрээнд гидрометаллургийн үйлдвэрийн төсөлд хүдрийн овоолго нийлүүлж байгааг тооцон Эрдэнэт үйлдвэр ХК-ийн эзэмшлийг 34 хувь байхаар, барилга байгууламжийн санхүүжүүлэлтийг бүрэн гаргаж байгааг тооцон Ачит Ихт ХХК-ийн эзэмшлийг 66 хувь байхаар тусгаж, 2014 онд Ачит Ихт ХХК-ний катодын зэсийн үйлдвэр ашиглалтад орсон.

Эрдэнэт үйлдвэр ХК-ийн Ерөнхий захирлын 2014 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдрийн 14 дүгээр тушаалаар уг төслийн үр өгөөжийг судлах зорилт бүхий Ажлын хэсэг байгуулсан байна. Ачит Ихт ХХК-ийн барьсан гидрометаллургийн үйлдвэрийн ТЭЗҮ-г үндэслэсэн муу хийгдсэн, эдийн засгийн эрсдэл өндөр байх магадлалтай маш муу төсөл гэж, мөн Ачит Ихт ХХК-ийн ТЭЗҮ технологийн болон байгаль орчны эрсдэлийг үндэслэл муутай тооцоолон хийсэн байгаа тул энэ үйлдвэрийн үйл ажиллагаанд Эрдэнэт үйлдвэр ХК хувь эзэмшиж оролцох шаардлагагүй. Эрдэнэт үйлдвэр ХК нь Ачит Ихт ХХК-тай Иргэний хуулийн дагуу ажил, үйлчилгээ үзүүлэх гэрээ байгуулан ажиллах нь зүйтэй гэж гэсэн дүгнэлт уг ажлын хэсгээс гарсан байна.

Улмаар Эрдэнэт үйлдвэр ХК-ийн Ачит Ихт ХХК-ийн хооронд Иргэний хууль, Ашигт малтмалын тухай хуулиудыг үндэслэн 2015 оны 6 дугаар сарын 26-ны өдрийн 5-199-15 дугаартай гэрээ байгуулж, Ачит Ихт ХХК-д үйлдвэрт Эрдэнэт үйлдвэрийн балансын бус хүдрийн овоолгын 20 жилийн овоолгыг 20 жилийн хугацаанд ашиглаж, борлуулалтын орлогоос ашиглалтын төлбөрийг 2015 онд 05 хувиар, 2016 онд 1 хувиар, 2017 онд 1,5 хувиар, 2018 оноос 2 хувиар улирал тутамд тооцож төлөхөөр тохиролцсон байна.

3. Өнгөрсөн 30 жилд Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрыг энэхүү овоолгыг яагаад ашиглаагүй талаар. Эрдэнэт үйлдвэр ХК исэлдсэн болон ядуу агуулгатай хүдрийг боловсруулах чиглэлээр туршилт судалгаа, эрдэм шинжилгээний ажлууд болон ТЭЗҮ боловсруулж, ажлыг хийж ирсэн. Тухайлбал 2000-2005 онд БНСУ-ын Samsung болон Kores компаниудтай хамтран цуврал туршилт судалгааны ажлууд, 2004-2008 онд гидрометаллургийн аргаар зэсийн баяжмал болон хүдэр боловсруулах чиглэлээр технологийг судалж, лабораторийн болон хагас үйлдвэрлэлийн туршилтууд, 2014-2015 онд исэлдсэн хүдрийн баганан уусгалтын туршилт, 2016 онд исэлдсэн хүдрийг SXEW технологиор боловсруулж, жилд 6500 катодын тонн катодын зэс үйлдвэрлэх төслийг техник, эдийн засгийг боловсруулж, Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлж, шийдвэрлэн барих талбайд геотехникийн судалгаа ба Байгаль орчны ерөнхий төлөв үнэлгээг хийлгэсэн байдаг.

Мөн Монгол Улсын 2021-2025 онд хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр, Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, бодлогын бичиг баримтууд болон Засгийн газрын 2019 оны 224 дүгээр тогтоол, Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын 2019 оны 262 дугаар тогтоолоор батлагдсан Эрдэнэт үйлдвэрийг 2031 оныг хүртэлх хугацаанд хөгжүүлэх үндсэн чиглэлд Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрыг түшиглэн уул уурхай, металл, металлурги, химийн үйлдвэрийн цогцолбор барьж, бүрэлдэхүүнд нь исэлдсэн хүдрийг нуруулдан уусгах SXEW технологиор боловсруулалтад жилд 10 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэх үйлдвэр барьж байгуулах төсөл тусгагдсан байдаг. Энэ дагуу холбогдох тооцоо судалгаанууд хийгдэж байна.

4. Өнгөрсөн хугацаанд Эрдмин ХХК, Ачит Ихт ХХК компаниудын үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, борлуулалт, төлсөн татварын хэмжээний талаар. Эрдмин ХХК компани нь 1994-өөс 97-гоос 2022 онд 65 мянган тонн катодын зэс, 30 сая тонн метр цахилгаан монтажны утас үйлдвэрлэж, 53,7 мянган тонн катодын зэс, 28,9 сая тонн сая метр цахилгааны монтажны утас борлуулсан байна. Дээрх хугацаанд нийт 527 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлого, 224,6 тэрбум төгрөгийн цэвэр ашигтай ажиглаж, улс, орон нутгийн төсөвт 139,2 тэрбум төгрөг төвлөрүүлсэн байна.

Ачит Ихт ХХК компани нь үйлдвэрлэл явуулж эхэлснээс хойш буюу 2014-2022 онд нийт 84,2 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэсэн байна. Тус компанийн Эрдэнэт үйлдвэрт ирүүлдэг улирал бүрийн мэдээнээс нэгтгэхэд 2015-2022 онд нийт 1,3 их наяд төгрөгийн борлуулалтын орлоготой ажилласан байна.

5. Овоолгууд дээр катодын зэс ялгах хэдэн үйлдвэр ажиллаж байгаа болон ашиглаж байгаа хэлбэр, эдгээр үйлдвэрүүдэд овоолгыг эзэмшүүлж байгаа хууль, эрх зүйн баримт бичгүүдийн нэгтгэлийн талаар. Эрдэнэтийн овоо ордын исэлдсэн болон ядуу агуулгатай хүдрийн овоолгыг түшиглэн 3 үйлдвэр ажиллаж байна. Үүнд 1 дүгээрт Эрдмин ХХК исэлдсэн хүдрийг боловсруулж жилд 2500 тонн катодын зэс үйлдвэрлэх төслийг 1994 оноос хэрэгжүүлж, 1994 онд үйлдвэр нь ашиглалтад орсон. 95-аас 2011 онд Эрдэнэт үйлдвэр ХК-аас 17,3 сая тонн исэлдсэн болон ядуу агуулгатай хүдэр худалдан авсан бөгөөд энэ нөөцөөрөө өнөө хүртэл ажиллаж байна.

2. Ачит Ихт хязгаарлагдмал хариуцлагатай компанид 2010 оноос ядуу агуулгатай хүдрийг боловсруулж, жилд 10 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэх төслийг хэрэгжүүлж, 2014 онд үйлдвэр нь ашиглалтад орсон. 2015 оны 6 дугаар сарын 26-нд байгуулсан энэхүү гэрээний

дагуу 2 дугаар овоолгыг ашиглан ажиллаж байна.

3.Зэс эрдэнийн хувь ХХК исэлдсэн хүдрийг боловсруулах жилд боловсруулж жилд 10 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэх төслийг хэрэгжүүлэх үйлдвэрээ барьж байгуулан ашиглалтад өгөхөөр ажиллаж байна. 2015 оноос, 15 оны 10 дугаар сарын 30-ны өдөр байгуулсан исэлдсэн хүдрийн овоолго ашиглах гэрээний дагуу 84 дугаар овоолгоос 1,3 сая тонн хүдэр авч үйлдвэрийн туршилт хийж байна. Эрдэнэт үйлдвэр овоолго ашиглуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулахаар Эрдмин ХХК-тай 9 гэрээ, Ачит Ихт ХХК-тай 7 гэрээ, Зэс эрдэнийн хувь ХХК-тай компанитай 6 гэрээг тус тус байгуулсан бөгөөд энэ талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг нэгтгэн та бүхэнд тараасан байгаа.

Зургаа.Овоолго ашигласны төлбөрт Эрдэнэт үйлдвэр ХК-ийн төлбөр авдаг болон худалддаг эсэх талаар. Эрдмин ХХК нь 1996-аас 2011 онд Эрдэнэт үйлдвэр ХК-аас 17,3 сая тонн исэлдсэн болон ядуу агуулгатай хүдрийг 6,9 тэрбум төгрөгөөр худалдан авсан бөгөөд 2005-2022 оны хооронд Эрдэнэт үйлдвэр ТӨХК-д 31,2 сая ам.долларын ноогдол ашиг хуваарилж олгосон байна. Ачит Ихт ХХК нь 2015-2022 онд овоолго ашигласны төлбөрт нийт 24,1 тэрбум төгрөг төлөхөөс 20,6 тэрбум төгрөг төлсөн бөгөөд 2022 оны жилийн эцсийн байдлаар Эрдэнэт үйлдвэр ТӨХК-д 3,5 тэрбум төгрөгийн авлагатай байна.

Долоо.Эрдэнэт үйлдвэр ТӨХК-ийн технологид тохирохгүй хүдрийн овоолгыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний явц, үр дүнг, цаашид хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар. Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газар нь үйлдвэрийн урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг цогцоор нь авч үзэж, Эрдэнэт үйлдвэрийг 2031 он хүртэл хөгжүүлэх үндсэн чиглэл, 2017 онд боловсруулсан

Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газар, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам, Засгийн газарт танилцуулсан байдаг. Энэхүү бодлогын хүрээнд Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн зүгээс өөрийн үүсмэл ордод түшиглэн исэлдсэн хүдрийг нуруулдан уусгах SXEW технологиор боловсруулж, жилд 10 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэх үйлдвэр барьж байгуулах ажлыг эхлүүлээд байна.

Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яамны зүгээс Эрдэнэт үйлдвэр ТӨХК нь стратегийн ач холбогдол бүхий ордын ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч ААН-ийн хувьд Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Ашигт малтмалын тухай хуулийн холбогдох зүйл, заалтын хэрэгжилтийг хангаж, өртөг шингээсэн үүсгэсэн хүдрийн овоолго дахь нөөцийг тодорхойлон өөрийн хөрөнгөд бүртгэж, катодын зэсийн үйлдвэрийг барьж, эдийн засгийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх чиглэлийг баримтлах нь зүйтэй гэсэн зарчим баримталж, холбогдох чиглэлийг хүргүүлсэн болно.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ, гишүүний асуулгатай холбоотой дэлгэрэнгүй мэдээллийг бэлтгэн та бүхэнд тараасан байна. Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Ганбаатар сайдад баярлалаа. Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцож байгаа албан тушаалтнуудыг танилцуулъя. Засгийн газрын гишүүн, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Жамбалын Ганбаатар, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яамны Уул уурхайн бодлогын газрын даргын үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Мэлсочгийн Мэндбаяр, Ашигт малтмал, газрын тосны газрын даргын үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Лхамсүрэнгийн Баярмандал, Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын Ерөнхий захирал Гэлэнгийн Ёндон, Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын

Хуулийн хэлтсийн дарга Хөхөөгийн Болдбаатар, Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын ерөнхий геологич Дорж-Юндэнгийн Алтанхуяг нар оролцож байна. Эрдэнэс Монгол компанийн захирал Наранцогт дарга бас оролцож байна.

Асуулгын хариулттай холбогдуулан асуулт асуух Улсын Их Хурлын гишүүн байна уу? Цогтгэрэл гишүүнээр тасаллаа. Баагаагийн Баттөмөр гишүүн асуулт асууя.

Б.Баттөмөр: Монголын ард түмний амьдралд ач тусаа өнөөдрийг хүртэл өгч байгаа, Монгол Улсын хөгжилд шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэж ирсэн энэ Эрдэнэт үйлдвэрийн хөрс хуулалт 1976 онд эхэлж, 1977 оноос эхлээд энэ овоолго гэдэг зүйл стандартын шаардлага бас технологид нь таарахгүй овоолгууд үүссэн байдаг. Монгол Улсын хөгжил цаашидаа бид анхаарч ажиллах юун дээрээ суурилж Монгол Улс хөгжих вэ гээд үзэхээр ерөөсөө ашигт малтмал, газрын баялаг дээрээ суурилж хөгжих ийм л тооцоо судалгаа, дүр зураг харагддаг юм л даа. Тэгээд энэ хүрээнд ингээд аваад үзэхээр энэ Эрдэнэтийн овоолго гэдэг зүйл зайлшгүй орж ирдэг юм.

Өнөөдрийн байдлаар ингээд тэгтэл 451 мянган тонн металл агуулсан 227 сая тонн агуулга багатай 6 овоолго, тэгээд дээр нь 51,9 сая тонн металл агуулсан тийм 258 мянган тонн металл агуулсан 51,9 сая тонн исэлдсэн хүдрийн 4 овоолго нийт ингээд 10 овоолго байгаа юм л даа. Тэгээд энэ 10 овоолго ямархуу байдалтай байна гээд ингээд би Монгол Улсын хөгжилд цаашидаа энэ төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх шийдвэрлэх ач холбогдолтой гэж үзээд асуулга тавьсан юм. Энэ ядуу агуулгатай гэж яриад байгаа хүдрийн овоолго үүсэхэд 401,7 сая долларыг Эрдэнэт үйлдвэрээс гаргачихсан байгаа юм. Исэлдсэн хүдрийн овоолгод 98,3, энэ 10 овоолгыг үүсгэхэд үндсэндээ 500 сая доллар Эрдэнэт

үйлдвэрээс Монгол Улсын төрөөс гарсан байгаа юм. Энийг ингээд энэ Монгол төгрөгт нь шилжүүлээд үзэхээр 1,8 орчим их наяд төгрөг байгаа юм л даа. Өнөөдөр төсвийн тодотголыг би чинь 1.8 сая тэрбум их наяд төгрөгөөр бид нар тодотгож байна шүү дээ. Тэгэхээр энэ Эрдэнэтээс гарчихсан мөнгө маань 1,8 их наяд төгрөг гарчихсан байгаа. Тэгээд энэ бол Эрдэнэтийн өөрийнх нь баланст бүртгэлтэй байгаа гэж би ойлгож байгаа. Энийг би хамгийн 1 дүгээрт нь асууя, бүртгэлтэй байна уу? Энэ овоолгууд Эрдэнэтийн уулын баяжуулах үйлдвэрийн өмч мөн үү гэсэн нэг дэх асуулт байгаа юм.

2 дугаарт нь ингээд ядуу агуулгатай энэ 227 сая тонн хүдрээс 451 мянган тонн зэс авна гэж байгаа юм. Мэргэжилтнүүд тооцсон байгаа юм. Гэтэл бол манай Уул уурхайн яам, Эрдэнэтийнхэн бол энэ бол эдийн засгийн хувьд үр ашиггүй гээд байгаа юм. Энэ хэдийний хувьд үр ашиг өнөөдөр ч үр ашиггүй байна уу? Шинжлэх ухаан технологийн ололт, энэ байгалийн баялаг хомсдож байгаа энэ үед энийг ашиглах ямар боломжууд байна вэ? Юу гэж харж байгаа вэ? 2 дахь асуулт.

Энэ 142 мянган тонн зэс агуулсан 51,9 сая тонн исэлдэх хүдрийн нөөц байгаа юм. Энэ бол маш их том баялаг. Энэ баялгийг ашиглах чиглэлээр манай Эрдэнэтийн уулын баяжуулах үйлдвэр, Эрдэнэт үйлдвэр ямар бодлого барьж байна вэ? Цаашидаа ер нь ямар бодлого. Эрдмин 1994 онд байгуулагдаад Эрдэнэт концерн 51 хувь, АНУ-ын RCM гээд компани 49 хувь, тэгээд Эрдменийг байгуулсан үүсгэн байгуулагчтай ярьж байгаад 51 хувийг 25 хувь болгоод төрийн эзэмшлийнхийг нь ингээд бууруулчихсан. Энэ нь хуульд хэр зэрэг нийцдэг юм бэ? Яагаад ингээд энэ төрийн эзэмшил одоо ингээд үнэгүйдчихэв? Энд хариулт өгөөч. Дараагийн асуудал.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя, нэмж тодруулж бол болно. Хэн

хариулах вэ? Ганбаатар сайд асуултад хариулья.

Ж.Ганбаатар: 2 асуултад нь хариулья. Хэн Баттөмөр гишүүн бас үргэлжлүүлээд асуух бол асуух асуулт боломжийг нь олгох нь зөв байх гэж бодож байна. Уучлаарай. Энэ 10 овоолго би нөгөө танилцуулгадаа уншихсан учраас бас дэлгэрэнгүй уншаад яах вэ. 10-лаа Эрдэнэт үйлдвэрийн 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-ний байдлаар Эрдэнэт үйлдвэрийн балансын бүртгэлд байна. Энэ асуултын хариулт гэж би ойлгож байна. Балансын бүртгэл байна уу гэж асуусан байна. 10-лаа балансын бүртгэлд байна.

2 дугаар асуултын хувьд бол Эрдэнэт үйлдвэр энэ овоолгуудаа өөрсдөө өөрөө ашиглах ёстой гэдэг байр суурийг Уул уурхайн яам хатуу барьж байгаа. Өөрөө ашиглах ёстой гэдэг байр суурийг Уул уурхайн яам хатуу барьж байгаа. Ийм чиглэлийг Эрдэнэт үйлдвэрт хүргүүлсэн байгаа. Дууслаа.

Л.Мөнхбаатар: Ёндон захирал хариулья, нэмж хариулья. Тэгээд Ёндон сайдыг хариулсны дараа та тодруулж асууж болно тэр нээлттэй байгаа. Ажлын хэсгийн хэддүгээр микрофон байна вэ? 83 дугаар микрофоныг өгье.

Г.Ёндон: Баттөмөр гишүүний асуултад хариулья. Эхний асуултад сая Ганбаатар сайд хариуллаа. Ер нь бол энэ ядуу агуулгатай хүдэр, исэлдсэн хүдрийн овоолго бол 2000 юу, 1977, 1978 оноос бол эхэлж бий болж эхэлсэн байдаг. Ер нь зэсийн хүдэр бол дотроо исэлдсэн хүдэр, сульфидын хүдэр гэж 2 ангилдаг. Сульфидын хүдрийг ашигладаг технологи нь бол пирометаллургия буюу хайлуулах технологиор ашигладаг. Исэлдсэн хүдрийг бол гидрометаллургийн аргаар буюу энэ уусган баяжуулах технологиор ашигладаг ийм 2 технологи бий болсон. Шинжлэх ухаан болон энэ уул уурхайн салбарын хөгжил дэвшлийн түүхэнд бол ийм 2 аргаар ашигладаг. Ингээд Эрдэнэт үйлдвэр маань ер нь анх олборлолт

эхэлснээс хойш исэлдсэн хүдрийг бол тусад нь овоолсон байдаг. Энэ нь бол ирээдүйдээ ашиглана гэж үүцэлж байсан гэсэн үг. Энийг бол юутай ямар ч хаягдал биш, энэ бол овоолготой холиод хаягчаагүй, тусад нь овоолго үүсгэсэн. Бага агуулгатай хүдрийг мөн адилхан тусад нь овоолго үүсгэсэн байдаг.

Тэгээд эдгээр овоолгууд бол бүгдээрээ Эрдэнэт үйлдвэрийн баланс дээр бүртгэлтэй байдаг. Ядуу овоолготой хүдэр болон исэлдсэн хүдрийн овоолгын өртгийг бол зардлыг бол тухайн үеийн олборлолтын 1м³-ийн уулын цул болон нэг тонн хүдрийг өөрийн өртөгт нь оруулаад тооцдог. Ингээд бол энэ үйлдвэрлэлийн зардалдаа бүртгээд явдаг. Эдгээр овоолгууд бүгдээрээ бүртгэлтэй гэдэг талаар сая Ганбаатар сайд хариулсан.

Ядуу агуулгатай хүдрийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах асуудал. Энэ саяын хэлсэн пирометаллургийн уургийн аргаар бол тодорхой түвшинд гэж бид хуваасан байдаг. Энэ агуулгын хэмжээ бол үргэлж олборлолтын явцад бол буураад яваад байгаа. Хамгийн анх Эрдэнэт үйлдвэрийг ашиглаж байх үед бол кондиц буюу үйлдвэрлэлийн ашигтай агуулгын хэмжээ 0,8 байсан бол өнөөдөр бол 0,416 болж буурсан байж байгаа юм. Үүнийгээ дагаад ядуу агуулгатай хүдрийн овоолгууд нь бас дотроо ялгаатай. Зарим нь бол жишээ нь Ачит Ихт компанийн ашиглаж байсан хүдрийн юу овоолго бол ядуу агуулгатай хүдрийн овоолго байсан боловч тухайн үедээ эхний жилүүдийн ашиглалтад кондиц өндөр байсан учраас бол ийм өндөр агуулгатай хүдрүүд үлдсэн байдаг. Тэгэхээр эдгээр хүдрийг ашиглах технологи өнөөдрийн хувьд байж байгаа овоолгуудын хувьд бол пирометаллургийн аргаар ашиглахад бол ашиггүй. Яагаад, мөн гидрометаллургийн аргаар ашиглахад бол ашиггүй гарч ирж байгаа.

Яагаад вэ гэхээр өнөөдөр гидрометаллургийн аргаар ашиглахаар хийгдэж байгаа ТЭЗҮ-үүдийн нэг тонн

катодын зэсийн өөрийн өртөгтэй харьцуулаад үзэх юм бол эдгээр бага агуулгатай хүдрийг овоолгууд дээрээс олборлоод, тээвэрлээд ашиглах нь болохоороо л алдагдалтай байж байгаа. Гэхдээ мэдээжийн хэрэг зэсийн үнэ өсөөд явсан тохиолдолд өнөөдөр бол 8300 орчим дээр тогтоож байна. Яваандаа 2025 он, цаашидаа бол тогтвортой өсөх ийм хандлага байгаа нөхцөлд бол тодорхой түвшинд хүрэхэд бол эдгээрийг ашигтай ашиглах боломжтой. 2 аргаар л ашигладаг. Түрүүний хэлсэн пирометаллураг болон гидрометаллураг аргаар. Эрдэнэт үйлдвэр бол гидрометаллургийн аргаар өөрийн үйлдвэрийг барихаар ТЭЗҮ-ийг боловсруулсан байж байгаа.

51,9 сая тонн зэс агуулсан исэлдсэн хүдрийн овоолгын талаар ярилаа. Энэ маань өнөөдөр бол бас өсөөд, түрүүн Баттөмөр гишүүний асуултад бас нэг нэмэлт хариулт юу вэ гэвэл өнгөрсөн оны 2022 оны 7 сард батлагдсан 51,9 сая тонн исэлдсэн хүдрийн овоолгын маань хэмжээ 23 оны 1 сарын 1-ний байдлаар бол 53 сая орчим болж нэмэгдсэн байж байгаа. Яагаад вэ гэвэл олборлолт карьер дээр явж байх явцад исэлдсэн хүдэр болон ядуу агуулгатай хүдрийн овоолго руу хөдөлгөөн хийгдээд, энэ хөдөлгөөнөөрөө нөөц маань овоолго дээрх нөөц маань нэмэгдээд яваад байгаа гэсэн үг. Өнөөдөр бол 53 сая орчим нөөц байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Ёндон захирал гүйцээгээд хариулчихъя.

Г.Ёндон: Тийм учраас энэ 51,9 сая тонн хүдрийг ашиглах энэ л арга технологи бол Эрдэнэт үйлдвэрийн 2017 онд боловсруулж, Засгийн газрын хуралдаан болон Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын хуралдаанаар батлуулсан Эрдэнэт үйлдвэрийг 2031 он хүртэл хөгжүүлэх хөгжлийн концепц дотор тусгагдсан байж байгаа юм. Тэр дотроо 2020 оны 8 сарын 28-ны Улсын Их Хурлаар батлагдсан Засгийн газрын 20-оос 24 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр

дотор бол үйлдвэр технологийн паркийн хүрээнд зэсийн баяжмалыг хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр мөн исэлдсэн хүдрээс нуруулдан уусгах технологиор катодын зэс үйлдвэрлэх үйлдвэр гэсэн төслүүд дотор бол эдгээр нөөцийг ашиглах талаар тодорхой тусгагдсан байж байгаа.

4 дэх асуулт 51 хувь яагаад 25 хувь болсон бэ гэдэг асуудалд хариулъя. Анх 1991 онд бол Эрдэнэт концерныг Засгийн газрын тогтоолоор байгуулагдсан байдаг. Эрдэнэт концерн байгуулагдсаны дараа 93 оны 4 сард бол Америкийн RCM гэдэг компанитай Эрдэнэт концерн RCM компанийн хоорондын хамтарсан Эрдмин гэдэг үйлдвэрийг байгуулсан байдаг. Энэ Эрдэнэт концерн, Эрдмин, Эрдэнэт үйлдвэр хоёрын хоорондын асуудал дээр бас нэлээд бол юу маргаан гараад байдаг. Энэ асуудлаар 2000 онд тухайн үед Эрдэнэт үйлдвэрийн Ерөнхий захирал байсан Дорлигжав захирал бол энэ 51 хувь яагаад 25 болов гэдэг асуудал дээр шүүхэд хандаж байсан юм байна лээ. Орхон аймгийн шүүхэд хандаад, энэ ямар учиртай юм болов, энийг бол бид бүхэн бас тодруулах шаардлагатай гэсэн шүүхэд хандаад ингээд Эрдмин компанийг анх байгуулагдахаас хойш үүсэн тогтнох энэ 2001 онд л хүртэлх хугацаанд бий болсон бүх санхүүгийн баримт бичиг, хөрөнгө оруулалт, бүх зүйлийг тооцож үзээд Эрдмин компанийн үүсгэн байгуулагчдын тухай хурал, тохиролцооны протоколыг 2000 оны 2 сарын 1-ний өдөр бий болгосон үйлдсэн байдаг.

Үүгээрээ бол Дорлигжав захирлын шүүхэд хандсан хандлагын хариу бол энүүгээр гарсан байдаг. Энэ дээр юу гэсэн байдаг вэ гэвэл Эрдэнэт үйлдвэрийн 51 юу, Эрдэнэт концерны 51 хувийг 95 оны 8 дугаар сарын 17-ны өдрийн 14 тоот протоколыг үндэслэн Эрдмин компанийн дүрмийн сан сангийн 25 хувийг Эрдэнэт үйлдвэр, 26 хувийг Эрдэнэт концерн эзэмшиж болохыг албан ёсоор зөвшөөрлөө гэсэн ийм протоколоор

Дорлигжав захирал тухайн үеийн Эрдэнэт концерны ерөнхийлөгч нар баталгаажуулсан ийм бичиг баримт байдаг юм байна лээ. Ер нь бол энэ овоолгуудтай холбоотой бичиг баримтууд бол бас нэлээд архивд бол ховор байдаг. Гэхдээ энэ бол баталгаажуулсан протоколоор бол Эрдэнэт үйлдвэр ингээд 25 хувь нь Эрдэнэт үйлдвэрийнх юм байна, Эрдэнэт концерны 51 хувийн 25 хувь нь Эрдэнэт үйлдвэрийнх юм байна гэдгийг ингэж баталгаажуулсан байдаг юм байна лээ. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Асуулга тавьсан Багаагийн Баттөмөр гишүүн асуулт асууя, тодруулж асууя.

Б.Баттөмөр: Би дараа нь дэгээрээ бол үг хэлнэ. Тэрэн дээр бол үг хэлнэ. Би асуултаа гүйцээчихье. Ингээд Ачит ихтэй бол 2013 онд ашиггүй тийм, 14 онд ашиггүй больё гээд ингээд больчихсон байгаа. Гэтэл энэ 15-аас 22 онд Ачит ихт компани 84 мянган тонн зэс үйлдвэрлэж, 400 сая долларын борлуулалт олсон. Тэгээд өнөөдөр нэг ашиглалтын төлбөр гээд 2 хувь авдаг. Гэтэл дүрмийн сан нь 34 хувьд эзэмшиж байсан, эзэмшиж байсан бол 130 сая төгрөгийн борлуулалтад ноогдох тэр ашгийг авах байсан юм. Тэгээд энэ дээр тооцоо хийж үзсэн үү 1 дүгээрт?

2 дугаарт Ашигт малтмалын тухай хууль дээр заачихсан нэг стратегийн ордын 34-өөс урагшгүй хувийг төр эзэмшинэ гэсэн энэтэйгээ зөрчилдөж байгаа юм биш үү 2 дахь асуудал?

3 дахь асуудал энэ Зэс эрдэнийн хувьтай ямар гэрээтэй ажиллаж байна вэ? Ямар хэмжээний үр ашгийг бид нар энэ Эрдэнэт үйлдвэр авах юм бэ? Ийм асуултуудад хариулт авчихъя.

Л.Мөнхбаатар: Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Хэн хариулах вэ? Ёндон захирал хариулах уу?

Тэгье, ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье.

Г.Ёндон: Ер нь Ачит Ихт компанитай энэ овоолго хамтран ашиглах тухай шийдвэр бол дандаа Эрдэнэт үйлдвэрийн, Эрдэнэт үйлдвэрийн, Эрдэнэт үйлдвэр ХХК-ийн хамтарсан зөвлөлийн хуралдааны шийдвэрээр яваад байсан байдаг. Түүрүүн хэлсэнчлэн хамгийн анхны 43 дугаар хуралдааны тэмдэглэлийн 6.5-д болохоор Эрдэнэт үйлдвэр компани болон Ачит Ихт компани хооронд зэс боловсруулах үйлдвэр барих төсөл хэрэгжүүлэхээр ингээд 10 оны 9 сарын 6-ны гэрээг байгуулсан байгаа юм. Ингээд энэ гэрээгээрээ болохоор бол 18-24 сарын хугацаанд хэрэгжүүлэх хүдрийн овоолго нийлүүлж байгааг тооцон, Эрдэнэт үйлдвэр хүдрийн овоолго нийлүүлж байгаа учраас тооцон Эрдэнэт үйлдвэр компанийн эзэмшлийг 34 хувь байхаар, барилга байгууламжийн санхүүжилтийг бүрэн гаргуулж байгааг тооцон Ачит Ихт компанийн хувь эзэмшлийг 66 хувь байхаар уг нь тусгасан байгаа юм. Хамгийн анхны.

Ингээд энэ явдал маань явсаар байгаад бас 2013 оны сая бол 10 онд болсон бол, 13 оны 7 сарын 10-нд.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Гүйцээгээд хариулчихъя.

Г.Ёндон: Тэгэхээр хамтран ажиллах гэрээний 2.2-т бас адилхан 13 оны 7 сарын 17-ны гэрээгээр бол 34 хувийг бас эзэмшинэ гэж заасан байдаг. Харин 14 оны 1 сарын 16-нд түүрүүний хэлсэнчлэн гидрометаллургийн аргаар хийсэн ТЭЗҮ нь үндэслэл муутай байна гэсэн эдгээр үндэслэлүүдийг тавиад Эрдэнэт үйлдвэрийг бол зөвхөн иргэний хэргийн хүрээнд одоо бол борлуулалтын орлогоос авна гэсэн ийм зүйл байдаг. Тэгэхээр бол Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын ажлыг хүлээж аваад, 2020 онд бол хамгийн их Ачит Ихт компанитай бас

эдгээр асуудлаар бол хэлэлцээр хийж байсан. Тэгээд тэр үед ч адилхан Эрдэнэт үйлдвэр 2021 онд Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газарт бас эдгээр овоолгуудын талаар өөрсдийнхөө байр суурийг Эрдэнэт үйлдвэр өмнө нь илэрхийлсэн байдаг. Бүгдийнх, бүх тохиолдол Эрдмин үйлдвэрийн хувийг 25-аас 34 болгоё, Ачит Ихтийнхийг 34 болгоё, Зэс эрдэнийн хувь компани дээр мөн адилхан 34 хувь эзэмшинэ гэсэн Эрдэнэт үйлдвэрийн байр суурийг бол маш ойлгомжтой илэрхийлсэн байдаг.

Гэхдээ харамсалтай нь энэ асуудал бол тодорхой шалтгааны улмаас одоо болтол шийдэгдээгүй байж байгаа. Ер нь бол Эрдэнэт үйлдвэр бол 34 хувийг бол үнэ төлбөргүй эзэмших бол ийм ёстой гэж бол үзэж байна. Өөр ямар асуудал байлаа? Тийм. Зэс эрдэнийн хувь компанитай холбоотой асуудлын хувьд бол Зэс эрдэнийн хувь компанийн холбоотой бол анх 2010 оны 6 сарын 21-ний өдөр бол энэ 34,1 сая төгрөгийн дүрмийн сантайгаар ингэж анх байгуулагдсан байдаг. Засгийн газрын хоорондын хэлэлцээр Төрийн өмчийн хорооны бас 2 ч удаагийн хуралдааны тэмдэглэл, мөн Төрийн өмчийн холбооны хорооны газрын даргын Тамгын газрын даргын бичиг, мөн Монгол Улсын Ерөнхий сайд Норовын Алтанхуягийн 13 оны 4 сарын 19-ний өдрийн Засгийн газрын 1/45 тоот албан бичгүүдийн хүрээнд бол Зэс эрдэнийн хувь компанитай гэрээ байгуулах ийм үүрэг даалгавруудыг өгсөн байдаг. Эдгээр гэрээнүүдийн хүрээнд бол Зэс эрдэнийн хувь компанитай хамтран ажиллах гэрээг 13 онд, дараа нь газрыг хязгаарлагдмал эрхтэйгээр ашиглах гэрээг 14 онд, мөн 15 онд исэлдсэн хүдрийн овоолго ашиглах гэрээг хийгээд ингээд Зэс эрдэнийн хувь компани, эрдэнийн хувь компанийн бол бүтээн байгуулалтын ажил эхэлсэн.

Одоогоор бол бүтээн байгуулалтын ажил дууссан, хараахан улсын комисс хүлээж аваагүй байгаа. Яагаад гэвэл ТЭЗҮ нь бол бас Эрдэс

баялгийн мэргэжлийн зөвлөлөөр батлагдаагүй байгаа. Зэс эрдэнийн хувь компанид бол Эрдэнэт үйлдвэр хамтарсан хуралдааныг хийгээд бас 34 хувь эзэмших ёстой гэдгийгээ бас тодорхой илэрхийлсэн байдаг. Сая 2023 оны 4 сард бол би өөрөө бас Зэс эрдэнийн хувь компанийн гүйцэтгэх захиралтай уулзалт хийсэн. 34 хувийг эзэмшүүлэх боломжгүй гэдгийгээ бол илэрхийлсэн байдаг. Хурлын протокол бүх зүйл бол байж байгаа. Эрдэнэт үйлдвэрийн өмнөх байр суурь ч адилхан, миний хувьд Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд байхдаа илэрхийлж байсан одоо ч гэсэн байр суурь бол хэвээрээ. Эдгээр овоолгууд дээр бол 34 хувийг бол Эрдэнэт үйлдвэр үнэ төлбөргүй эзэмших ёстой гэсэн байр суурьтай байдаг.

Л.Мөнхбаатар: АН-ын бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Овоолго ашиглалтын тухай мэдээлэл сонсож байна л даа. Энэ бол засаглал болоод бусад тал дээрээ олон зүйлүүд байдаг байх. Тэгэхдээ л ямар ч байсан тэнд ашиглахгүй байсан овоолгыг ашиглаад, тэр тусмаа зөвхөн баяжмал биш эндээс металл хавтан, эцсийн металл хавтан үйлдвэрлэгдэж гараад, эндээс Монгол Улсад валют олон сая доллар орж ирж байгаа нь зарчмын хувьд бол сайжруулаад явах мэдээж байж л таарах байх. Тэгэхдээ зарчмын хувьд их зөв зүйтэй ажил гэж л боддог.

Харин нэгэнт энэ Эрдэнэтийн удирдлагууд бас орж ирж байгаа дээр Эрдэнэттэй холбоотой нэг ганц, хоёр асуулт асууя. Би өмнө нь Эрдэнэтийн үйл ажиллагаагаар нэг хагас жилийн өмнө билүү нэг асуулга тавьсан юм. Асуулгын хариу ирсэн. Энийг Улсын Их Хурлын чуулган дээр бас ингэж мэдээлэл хэлбэрээр оруулж өгөөч гээд асуулгын дараалал олон байна гэдгээр ингээд хойшлогдоод яваад байгаа юм. Ер нь энэ Эрдэнэт үйлдвэрийн өнөөгийн нөхцөл

байдал яг ямар байгаа вэ? Эрдэнэт үйлдвэрийг дагаад асар их хэмжээний хардлага сэрдлэг явдаг. Магадгүй тэнд сайн, муу юу байгааг мэдэхгүй. Тэгэхдээ асар их хэмжээний хардлага сэрдлэг Эрдэнэтийг дагасан тэр борлуулалттай холбоотой, тэр худалдан авалттай холбоотой, хүний нөөцтэй холбоотой, тэр шууд гэрээнүүдтэй холбоотой, тэр байтугай тэр лабораторийн бичилт, концентрац агууламжтай холбоотой асар олон хардлага сэрдлэг явдаг.

Тэгэхээр Эрдэнэт үйлдвэрийн мэдээллүүд хамгийн гол нь өнөөдөр яагаад ил тод байдаггүй юм бэ? Саяын тэр гэрээнүүдийн асуудлууд, худалдан авалтын асуудлууд яг ямар хуулийн хүрээнд бид нар энийг хайж үзээд юм олоогүй. Яг ямар хуулийн хүрээнд энэ ил тод биш байгаад байгаа юм бэ? Энэ борлуулалтын нөгөө саяын Эрдэнэс таван толгой дээр хагас жилийн өмнө гарсан нь оффтейк гэдэг урьдчилсан борлуулалтын гэрээнүүд яг хэчнээн байгаа юм бэ? Яг ямар, ямар байгууллага, трейдер компаниудтай энэ гэрээнүүд хийгддэг юм, үнийн нөхцөлүүд ямар байдаг юм, үнээ яг ямар үнийг баримжаалж энэ гэрээнүүд хийгддэг юм, биржийн үнэ, яг олон улсын зах зээлийн үнэ дээр энэ яг яаж хийгддэг юм бэ харьцуулалтууд? Энэ бүх гэрээнүүдийн тухай бас ерөнхий зарим мэдээллүүдийг яагаад хамгийн гол нь ил тод бус байгаад байгаа вэ?

Тэр өнгөрсөн хугацаанд жилээр яривал бас нэг хэсэг хугацаанд бүрэн эрхт төлөөлөгчтэй БЭТ-тэй ч явсан байх. Шууд худалдан авалт гэж ямар мөнгөн дүнтэй, хэчнээн тооны ямар гэрээнүүд хийгдсэн буюу тендергүй худалдан авалтуудаар? Энэ бүхэн дээр нэг тодорхой мэдээллүүдийг өгөөч. Тэгэхдээ мэдээж одоо асуулга нь өөр агуулгатай болохоор зарим мэдээлэл дутуу байгаа биз. Тэгээд хамгийн гол нь энэ мэдээлэл яг яагаад Эрдэнэттэй холбоотой мэдээллүүд ил тод биш хаалттай байдаг вэ? Энэ бүхэн дээр нэг мэдээлэл өгөөч.

Л.Мөнхбаатар: Цогтгэрэл гишүүний асуултад хариулъя. Эрдэнэт үйлдвэр төрийн өмчит үйлдвэрийн захирал Ёндон хариулъя, ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофон өгье.

Г.Ёндон: Цогтгэрэл гишүүний асуултад хариулъя. Эрдэнэт үйлдвэрийн өнөөгийн нөхцөл байдлын талаар тодруулж байна. Энэ талаар Цогтгэрэл гишүүний асуулгад бол Эрдэнэт үйлдвэрээс тухайн үед нь 12 сарын сүүлчээр бүх хариултыг бэлтгээд хүргүүлсэн байж байгаа. Цогтгэрэл гишүүнд бас өгсөн байх гэж бодож байна.

Гэхдээ яах вэ Эрдэнэт үйлдвэрийн 22 оны, оны эцсийн баланс дүн бол аудитын гүйцэтгэлийн Үндэсний аудитын газар болон олон улсын аудитын газрын үр дүнгээр аль, аль нь баталгаажчихсан үр дүн байж байгаа. Би бас үүнийг товчхон хэлчихье гэж бодож байна. Эрдэнэт үйлдвэр 2022 оны жилийн эцсийн үр дүнгээр бол хүдэр олборлолтоо 101,8 хувиар, хүдэр боловсруулалтаа 100,3 хувиар буюу үйлдвэрлэлийн үндсэн төлөвлөгөө зорилтот түвшнийг бүгдийг нь давуулан биелүүлсэн. Ингэснээрээ Эрдэнэт үйлдвэр бол 2022 оны жилийн эцсийн үр дүнгээр бол 44 жилийнхээ түүхэнд түүхэн амжилт буюу 3,7 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой ажилласан байж байгаа юм. 3 биш ээ тэрбум биш, 3 их наяд, 3 их наяд 749,1 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой ажилласан нь бол энэ 44 жилийн хугацааны мэдээж түүхэн үр дүн байсан. Зүгээр 2022 онд бол нэг зүйлийг хэлэхэд бол төсөвт суулгасан Эрдэнэт үйлдвэрийн төлөвлөгөөнд суулгасан төсвийн үнээсээ бол зэсийн үнэ бол 100 гаруй доллароор хямдхан байсан гэдгийг бас энд хэлэхийг хүсэж байна.

Ингээд улс, орон нутгийн төсөвт улс, орон нутгийн төсөвт нийлээд 1 их наяд 782 тэрбум төгрөгийг төлсөн. 1 их наяд 782 тэрбум төгрөгийг төсвийн төлбөрт, мөн төрийн өмчийн ноогдол ашгаар хуваарилсан байдаг. Энд ноогдол

ашигийг тодорхойлж хэлэх юм бол 450 тэрбум төгрөгийг ноогдол ашгаар хуваарилсан байдаг. Эдгээр үзүүлэлтээс бол Эрдэнэт үйлдвэрийн үйл ажиллагаа бол хэвийн, сайн явж байгаа гэдгийг хэлэхийг хүсэж байна. Эрдэнэт үйлдвэрийн 7000 уурхайчин бол засаг төр засгаас тавьсан бүх үүрэг даалгаврыг амжилттай биелүүлж ажилласан байгаа.

Саяын гишүүний асуусан тэр борлуулалтын болон оффтейк бартерын гэрээний талаар бол хариултыг мэдээж хүргүүлсэн. Эрдэнэт үйлдвэр бол трэйдер компаниуд, Эрдэнэт үйлдвэрийн трэйдер компаниуд бол үндсэндээ бол 30 жил хүртэл хамгийн багадаа 3 жилээс 30 жилийн хугацаанд маш олон жил ажилласан, нийтдээ 9 компанитай гэрээ байгуулж ажилладаг юм билээ. Би ажил аваад хамгийн түрүүнд бас энэ гэрээнүүдтэй танилцаж байсан. Нийтдээ 9 компанитай энэ бол зэсийн баяжмал болон молибдены баяжмалыг нийлүүлээд нийтдээ 9 компанитай ажилласан. Эдгээр компаниуд нь 30 жилээс авхуулаад ингээд 3 жил хүртэлх хугацаанд хамтран ажиллаж байсан, шалгарсан ийм компаниуд байдаг юм байна гэсэн би ойлголтыг авсан. Бартерын болон бол оффтейк гэрээ байхгүй.

Борлуулалтын гэрээний үнэ төлбөрийн нөхцөлийн талаар бас сая асуулаа. Ер нь бол зэсийн баяжмалыг юу борлуулдаг олон улсын жишиг ийм нөхцөл байдаг юм? *Wood Mackenzie, Brook hunt* гээд олон улсын судалгааны байгууллагуудын гаргасан дэлхий дахинд бүх компаниудын мөрддөг ийм жишиг байдаг. Яг энэний нөхцөлийн дагуу бол Эрдэнэт үйлдвэр бол харьцангуй бусад компаниудын хийсэн гэрээтэй харьцуулахад маш сайн хатуу гэрээтэй байдаг. Тэр нь юу гэсэн үг вэ гэвэл 1 дүгээрт бол зэсийнхээ үнийг Лондоны металлын биржийн үнээр тооцдог. Лондоны металлын биржийн үнээр тооцдог гэсэн үг. Эрдэнэт үйлдвэрийн

хувьд бол худалдан авагчдаас төлбөрөө 95 хувийг ачилт эхлэхээс өмнө урьдчилж авдаг 1-5 хоногийн өмнө. Тэгээд төлбөр ачуулахаасаа өмнө 95 хувиа урьдчилгаа хэлбэрээр авдаг. Эцсийн төлбөр тооцоог хийхэд зөвхөн Эрдэнэтэд тодорхойлсон, гэхдээ мэдээж энэ бол олон улсын хүлээн зөвшөөрөгдсөн 4 лаборатори байдаг. Лондоны металлын биржийн нөгөө аккредитаци авсан 4 компанийн тодорхойлсон жин, шинжилгээний дүн бол эцсийн дүн болдог. Хуучин бол баяжуулах үйлдвэр дээр хайлуулах үйлдвэр дээр очоод гарсан тоо зөрдөг, маш их маргаан үүсдэг байсан бол Эрдэнэт үйлдвэр Лондоны металлын биржийн үнээр үнээ тооцдог. Урьдчилгаа төлбөрийг 95 хувийг ачихаас өмнө авдаг. Тэгээд эцсийн жин болон агуулгыг бол.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Та яах юм бэ, тодруулах юм уу? Одонгийн Цогтгэрэл дарга тодруулж асууя.

О.Цогтгэрэл: Тэгээд хамгийн гол асуудал нь сая таны хэлж байгаа нэг зүйлүүд үнэнч байж болно. Тэгэхдээ энэ асуудлууд тэр трэйдер компаниудаас эхлээд гэрээ, номер дугаараараа, худалдан авалтыг нь, тэр тусмаа тендергүй худалдан авалтын энэ бүх мэдээллүүд ил тод байх гэдэг л эхний том шаардлага л байна л даа. Энэ ил тод нээлттэй л байх, олон нийтэд нээлттэй байх. Тэрнээс биш та өөрийнхөөрөө тайлбарлана, бусад хүмүүс хардана. Энэ хоёрын хооронд чинь л тэгээд л нөгөө бүх юмыг нууцалж байна, хааж байна, боож байна, тэгээд л энэний цаана олон асуудал дагуулдаг. Тэгэхээр энэ яагаад ил тод байхгүй байгаа юм бэ? Энэ гэрээ дугаараараа яагаад тэр шилэн дээр байдаггүй юм бэ? Хуучин бол энэ чинь Оросын Оростой Зөвлөлттэй хамтарсан үйлдвэр гэдэг нэртэй байж, одоо Монгол Улсын жирийн нэг ААН шүү дээ. Тэгэхээр энд гол асуудал энэний цаана бас зүйл байна. Тэгээд минут бага байгаа болохоор би нэг зүйл тодруулчихъя. Одоо яг Эрдэнэт үйлдвэрийн бараа бүтээгдэхүүний өртөг өрсөлдөх чадвар нь

яг ямар байгаа вэ? Оюу толгойтой жишээ харьцуулахад 1 тонн баяжмалын, 1 тонн.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Тодруулахад хариулъя. Хариулт 1 минут дэгээрээ явъя. Ёндон захирал хариулах уу? Ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье.

Г.Ёндон: Цогтгэрэл гишүүний асуултад хариулъя. Эрдэнэт үйлдвэрийн худалдан авалтын гэрээнүүд бол 2016 онтой харьцуулсан ийм үзүүлэлт байдаг. 2016 онд нийт худалдан авалтын 70 орчим хувь нь гэрээ шууд байгуулах зарчмаар хийгдэж байсан бол өнөөдөр нийт гэрээний 76,8 хувь нь бол нээлттэй тендер шалгаруулалтаар хийгдэж байгаа. Ер нь бүх гэрээ худалдан авалтын бүх гэрээнүүд бол цахимаар хийгдэж байгаа. Төрийн худалдан авалтын, худалдан авалтын систем буюу *tender.gov.mn* дээр бүх тендер зарлагддаг. Энэ дотроосоо бол 76,8 хувь нь бол нээлттэй тендер шалгаруулалтаар хийгдэж байгаа.

Гэрээ шууд байгуулах замаар хийгдэж байгаа цөөхөн тооны гэрээ бол энэ шууд үйлдвэрлэгчээс нь авдаг, Эрдэнэт үйлдвэрийн анх ашиглалтад орохоос авхуулаад ажиллаж байгаа зарим нэгэн тээрэм, тоног төхөөрөмж зүйлүүд байдаг. Эдгээрийн сэлбэг болон бас Эрдэнэт үйлдвэрийн нормчилсон материалын нормыг тогтоогдсон технологийн материалууд, энэ бол нормчилсон материал гэж ярьдаг эдгээрийг бол.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Эрхэм гишүүн Дамбын Батлут асуултаа асууя.

Д.Батлут: Та бүхэндээ энэ өдрийн мэндийг хүргэе. Уулын баяжуулах Эрдэнэт үйлдвэрийн асуудлыг бас хэлэлцэж байгаа дээр хэд хэдэн асуудлыг тодруулъя гэж бодож байна. Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдаас асуулт байна. Одоо манай Эрдэнэт үйлдвэрийн энэ үүсмэл ордыг ашиглаж байгаа 2, 3 ААН, 4

ААН байна. Янз янзын технологиор. Тэгээд яах вэ нэг компани нь бол олон нийтийн оролцоотой буюу 24 мянган хувьцаа эзэмшигчтэй, бусад нь бол цөөхөн буюу ганц нэг хувьцаа эзэмшигч оролцогчтой компаниуд байгаа. Тэгэхээр ер нь цаашилаад бид нар энэ овоолгыг хэрхэн ашиглах юм бэ? Ингээд нэг ганц нэг компанид өгөөд байх юм уу? Илүү тийм технологийн шийдэл рүү явсан, үр өгөөжтэй эцсийн бодит бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх үйлдвэрлэлийг бий болгосон энэ хэлбэрээрээ ажиллах юм уу? Энэ дээр Засгийн газар яг ямар байр суурьтай байгаа юм бэ? Ер нь цаашилаад энэ Ашигт малтмалын тухай хууль дээр бид нар яг энэ чиглэлийн өөрчлөлтүүдийг хийх шаардлага байгаа гэж би харж байгаа. Тэгээд энэ дээр нэг хариулт өгөөч.

2 дугаарт нь Эрдмин компани зэс гаргаж аваад түүгээ цуваад зэс утас үйлдвэрлэж байна. 57 нэр төрлийн зэс утас үйлдвэрлэж байгаа. Ер нь бид нар энэ үндэсний үйлдвэрлэлээ дэмжинэ, дэмжинэ гээд яриад байдаг, ямар бодитойгоор дэмжих бодлогыг барих юм бэ цаашилаад? Жишээлбэл бол бид татварын бодлогоор энэ үндэсний үйлдвэрлэлээ дэмжих бодлогууд байж болно. Бид цаашидаа энэ талаар хийх ямар зүйлийг хийхээр зорьж байгаа юм бэ? Импортоор орж ирж байгаа энэ утаснуудыг орлох бүтээгдэхүүнийг Эрдэнэтэд үйлдвэрлээд байна шүү дээ. Тэгэхээр бид нар импортоор орж ирж байгаа энэ утаснуудын татварыг нэмэгдүүлэх, энэ дотооддоо үйлдвэрлэж байгаа энэ утсаа зах зээлдээ өргөн хэрэглээнд хэрэглэх, Монголынхоо дотоод хэрэгцээг хангах болон тал дээр манай Уул уурхайн яам яг ямар бодлого барьж байгаа юм. Засгийн газар цаашилаад энэ тал дээрээ нэг хариулт өгөөч.

3 дугаарт нь Уулын баяжуулах Эрдэнэт үйлдвэрийн үйлдвэрийн захирлаас удирдлагаас асуух гэж байна. Эрдэнэтэд тулгамдаж байгаа асуудал бол цагаан тоосны асуудал. Олон жил яригдаж байгаа, одоо сүүлийн үед бол

нэлээн асуудлууд болж үүссэн. Ард иргэд нэлээн бухимдал байгаа, асар их салхитай үед асар ихээр дэгдэж байгаа. Энэ өөрөө байгаль орчныг доройтуулж байгаа. Тэнд амьдарч байгаа иргэдийн эрүүл мэндийн асуудалд нэлээн сөрөг нөлөөллүүд үзүүлж байгаа. Ер нь энэ цагаан тоосыг дарах бүрэн боломж байгаа юу? Ямар технологийн шийдлээр энэ ажил дээр ажиллаж байгаа юм бэ? Ямар хэмжээний хөрөнгө оруулалтыг зарцуулах гэж байгаа юм, иргэдийн энэ нийгмийн асуудал, энэ эрүүл аюулгүй амьдрах нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх тал дээр ямар хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийх юм, ямар ажлууд хийгдэх гэж байгаа вэ? Өнгөрсөн хугацаанд яг энэ цагаан тоосыг дарж устгах дээр ямар хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийсэн юм бэ, ямар үр дүнгүүд гарсан юм гэдэг дээр нэг хариулт өгөөч.

Ачит Ихт, Эрдмин гээд компаниуд ингээд тал талын хувьцаа эзэмшигчтэй явж байна. Цөөхөн хэдэн хүмүүсийн хувьцаа эзэмшигчтэй. Зэс эрдэнийн хувь гэж компани бол 24 мянган хувьцаа иргэдийн хувьцаа эзэмшигчтэй. Энэ бол байгалийн баялагт Монгол Монголын иргэн байгалийн баялагтаа эзэн байна гэдэг зарчим руу нэлээн нийцсэн тийм шийдэл үйлдвэр болж байгаа гэж харж байгаа юм. Тэгээд түрүүний яриагаар бол үйлдвэр бас 34 хувийг нь эзэмшинэ гэдэг асуудал ярьж байгаа юм шиг байна л даа. Энэ өөрөө яг тийм боломжтой зүйл үү? Тухайн ААН өөрөө яг юу гэж үзэж байгаа юм бол. Энэ тал дээр яриа хэлцэл хийсэн зүйл байдаг юм уу? Миний бодлоор бол 24 мянган хувьцаа эзэмшигчид бол багагүй тоо, тэр хүмүүстээ хүмүүс хувьцаа эзэмшиж байгаа энэ үйлдвэрийг бид нар харин 34 хувь гэдэг тийм уулын баяжуулах Эрдэнэт үйлдвэр 34 хувь эзэмшинэ нэг асуудал тавих шаардлагагүй гэж харж байна. Илүү харин тэр нээлттэй олон нийтийн компанийнхаа зарчмаар явах нь иргэддээ ч өгөөжтэй, улс орондоо ч өгөөжтэй байна гэж таарч байна. Энэ тал дээр та бүхний бодлыг сонсьё. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Улсын Их Хурлын 20 дугаар тойрог буюу Орхон аймгаас сонгогдсон гишүүн Батлут гишүүн тэр агуулгаараа бас нэлээн өргөн хүрээтэй асуудлуудаа асууж байна. Эхлээд хэн хариулах вэ, сайд хариулах уу? Ганбаатар сайд хариулаад, нэмээд ажлын хэсэг хариулъя.

Ж.Ганбаатар: Мааш товчхон хариулъя. Ер нь бол энэ овоолгуудаа бол цаашидаа бол Эрдэнэт үйлдвэр өөрөө л ашиглах ёстой гэсэн байр суурьтай байгаа. Яамны байр суурь шүү дээ. Энэ бол Засгийн газрын байр суурь. Тэгэхээр овоолгынхоо асуудлыг Эрдэнэт үйлдвэр өөрөө ашиглаад явах ёстой, хувийн компаниуд тодорхой ашигтай ажиллаад болоод байгаа. Мөн Эрдэнэт үйлдвэр ч гэсэн энийгээ өөрөө ашиглаад явах ёстой. Тэр Зэс эрдэнийн хувь гэдэг дээр ер нь бол Уул уурхайн яам ч гэсэн тодорхой чиглэлийг Эрдэнэт үйлдвэрт хүргүүлсэн байгаа, чиглэл барьж ажиллаж байгаа гэж бид бол итгэж байгаа.

Хууль дээр бол ер нь үүсмэл ордын зөвшөөрөл гэж бол байхгүй. Шинэчилсэн найруулга дээр. Боловсруулалтын үйлдвэрийн зөвшөөрөл гэж л байгаа. Тэгэхээр хуулиар бол ер нь бол үүсмэл ордын зөвшөөрөл энэ тэр гэдгийг бол шинэчилсэн найруулгаар бол хааж байгаа. Тэгэхээр баяжуулаад явах л ёстой гэсэн юу баяжуулах зөвшөөрлөө л авах ёстой гэсэн ийм байр суурьтай бол байгаа. Мэдээж Засгийн газраас Аж үйлдвэржилтийн үндэсний хороо гэж байгуулагдсан, Үндэсний хороон даргаар би ажиллаж байгаа. Сая өнгөрсөн 14 хоногийн өмнө бид нар бас Үндэсний зөвлөгөөн байгуулсан. Яг таны асууж байгаа асуултын дагуу бид хамгийн 1 дүгээрт гангийн үйлдвэр, тэгээд зэс хайлуулах үйлдвэрийн асуудлаар Бадамсүрэн захирал өмнө нь Эрдэнэтийн захирал байсан Бадамсүрэн захирал энэ дэд хороог хариуцаад ажиллаж байгаа. Зэс хайлуулах талд нь. Ингээд 2 дахь өдөр бид нар дараагийн хуралдаан болно. Энэ,

одоо энэ ирэх 2 дахь өдөр 13-нд гэсэн үг. Тэгээд улиралдаа нэг удаа хуралдана.

Ер нь бол бид ойрын үед шийдэл гаргахын төлөө л байгаа. Зэс хайлуулах, таны хэлсэн нөгөө утас хийх, катодын зэсээ дотооддоо үйлдвэрлэх, зэс дотор байгаа баяжмалуудаа ялгаж авах. Оюу толгой ярих юм бол тэрэн дотор бол зөндөө юм байгаа. Алтаас өгсүүлээд. Тэгэхээр ийм байр суурьтай Засгийн газар ажиллаж байгаа. Тэгээд бид одоо ядаж шийдэл гаргаад, ядаж нэг эцсийн ТЭЗҮ гаргахыг хүсэж байгаа. Бид нарт байгаа ТЭЗҮ бичиг баримтууд ихэнх нь 10 жилийн өмнө өнөөдрийн хүний хүсэж байгаа зүйлээс шал өөр, бүүр тэндээс бараг аваад байх тоо баримт ч байхгүй ийм зүйлүүд бол байгаа. Тийм учраас хүн хөрөнгө оруулъя гэхэд л үзүүлэх бичиг баримтгүй л байгаа юм. Тэгэхээр бид бол энэ тал дээр бол Үндэсний хороо тодорхой дэвшилттэй ажиллаж байгаа. Ёндон захирал бас Үндэсний хороонд орж ажиллаж байгаа гэдгийг хэлье.

Ер нь бол Монгол Улсын Засгийн газрын байр суурь бол боловсруулах үйлдвэрийг хөгжүүлэх, таны яг түрүүний хэлсэн эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх талд нь байгаа. Гэхдээ бид Үндэсний хороо бол яг эдийн засгийнх нь ач холбогдол, тэгээд тэр дагалдах гарч байгаа хортой хий янз янзын асуудал, ус, цахилгааны асуудлуудыг нь яаж шийдвэрлэх вэ гэдэг талаас нь Ерөнхий сайдад танилцуулна. Энэ ондоо багтаж танилцуулах ийм үүрэгтэй ажиллаж байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Нэмэх юм уу? Асуултад нэмж хариулъя. Ёндон захирал ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье.

Г.Ёндон: Батлут гишүүний асуултад хариулъя. Энэ цагаан тоос бол яах аргагүй аливаа уул уурхайн үйлдвэрийг дагаад овоолго дээр ялангуяа манай улс шиг хуурай сэрүүн уур амьсгалтай ийм улсад бол бас энэ гардаг. Дэлхийн бусад

уурхайнууд дээр ч гэсэн байдаг. Дэлхийн бусад уурхайн онцлог бол энэ суурьшлын бүсийг үйлдвэрлэлийн талбайгаас бол нэлээд хол газар байршуулсан байдаг ийм онцлогтой. Манай хувьд бол энэ цагаан тоос бол 2000 оны эхэн үеэс бол энэ асуудал нэлээд хурцаар тавигдаж эхэлсэн. Орон нутагтайгаа хамтарч ажиллах ажлын хүрээнд 2019 онд цагаан тоосны чиглэлээр Эрдэнэт үйлдвэрт зөвхөн цагаан тоосыг хариуцсан алба байгуулж, тодорхой хөрөнгүүдийг Эрдэнэт үйлдвэрээс төлөвлөж гаргаж эхэлсэн. Зардлын хувьд сая сүүлийн сүүлийн 5 жилийн хугацаанд бол 6 тэрбум төгрөгийн зардал гаргасан гэдэг зүйл дээр бол яг өчигдөр ЗГХЭГ-ын дарга, Монгол Улсын сайд, Амарбаясгалан даргын зөвлөх Амарбатаар ахлуулсан, 3 яамны дэд сайд орсон, 2 аймгийн Засаг дарга орсон ийм цагаан тоосыг бууруулах чиглэлээр ийм ажлын хэсэг байгуулагдсан байж байгаа юм. Энэ ажлын хэсэг дээр бас манай зүгээс тайлан тавьж, хийх ажлынхаа төлөвлөгөөг бас танилцуулсан.

Өмнө нь олон ажил хийж байсан. Энэ бас мэдээж янз янзын маргаантай зүйл байдаг. Шууд хэлэхэд бол хамгийн их хөрөнгө оруулалт шаардаж байгаа боловч үндсээр нь нэлээд энэ асуудлыг бол шийдвэрлэх 2 аргачлалыг бол Эрдэнэт үйлдвэр 2 шийдвэрийг танилцуулсан. 1 дүгээрт хаягдал өтгөрүүлэх технологийг, хаягдал өтгөрүүлэх технологийн чиглэлээр санхүүжилтийг бол ТЭЗҮ, зураг төслийг бол 23 оны тендертээ оруулаад гүйцэтгэгч нь шалгараад явж байгаа. 2 дугаарт энэ хаягдлын аж ахуйг нүүлгэх үү эсвэл хаягдлын аж ахуйг тойрон эргэн тойрон байж байгаад суурьшлын бүсийг нүүлгэх үү гэдэг асуудал байж байгаа. Иргэдийг нүүлгэнэ гэдэг бол энэ нэлээд хүндрэлтэй асуудал учраас бол хаягдлын аж ахуйгаа шинэ байршилд байршуулъя гэсэн шийдвэрийг Эрдэнэт үйлдвэр гаргаад, Техникийн зөвлөл дээрээ шийдээд, 3 хувилбар дээр Булган болон Орхон аймгийн нутагт 3 хувилбарыг ярилцаж байгаа. Энэ асуудал дээр энэ ажлын хэсэг Булган аймгийн Засаг дарга,

Орхон аймгийн Засаг даргад бол бас тодорхой үүргийг өгч байгаа. Тэгэхээр энэ 2 шийдлийн хүрээнд бол бодитой үр дүн гарна гэж үзэж байгаа.

Зэс эрдэнийн хувь 6 түрүүн хэлсэн, 6 тэрбум орчим төгрөгийн зардал гарсан гээд. Зэс эрдэнийн хувь компанийн хувьд бол сая Ганбаатар сайд хэллээ. Эрдэнэт үйлдвэр бол анхнаасаа эдгээр компанитай хийж байсан хэлцлийн хүрээнд бүгдээр нь дээр нь 34 хувийг эзэмшинэ л гэсэн байр суурьтай явж байсан. Энэ ердөө сүүлд өөрчлөгдсөн байр суурь биш. Харин эдгээр компаниуд маань сүүлд нь бол зарим нэгэн хуралдаан дээр 34 хувийг хүлээн зөвшөөрдөг, заримдаа зөвшөөрөхгүй болдог ийм асуудлууд бий. Зэс эрдэнийн хувь компанийн хувьд бол бас нэг зүгээр тодруулаад хэлэхэд бол энэ 24 мянган иргэн хувьцаатай гээд байдаг энэ хувьцаат компани бол биш. Анх тэгж байгуулагдаж байсан боловч бол дараа нь энэ компани нь бол хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани болсон юм байна лээ. 80 орчим хувь нь Премиум Коппер гэдэг компани эзэмшдэг юм байна лээ. Үлдсэн 20 орчим хувийг бол энэ Орхон аймгийн иргэд хувьцаа биш байдлаар, гэхдээ гишүүнчлэлийн байдлаар бол эзэмшээд явж байдаг юм байна лээ.

Уул уурхай, хүнд яамнаас бол Ганбаатар сайдаас 2023 оны 4 сарын 5-ны өдөр бол овоолгуудыг ашиглах талаар тодорхой чиглэл өгсөн. Тийм учраас Эрдэнэт үйлдвэр бол Засгийн газраас өгсөн чиглэлийн хүрээнд ажиллах болно. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах уу? Дамбын Батлут гишүүн тодруулж асууя.

Д.Батлут: Яах вэ овоолго ашиглаж байгаа ААН-үүдтэй холбоотой асуудлууд дээр бол нэг хувь хувьтай холбоотой асуудал нэлээн маргаантай байна л даа. Эрдмин компани дээр Уулын баяжуулахын Эрдэнэт үйлдвэр 25 хувь эзэмшдэг, энэ бас цаад хувьцаа эзэмшигчдийн хувьд нь бас нэлээн

маргаантай байгаа. Ачит Ихт компани гэхэд 100 хувь хувийн өмч болчихсон, 34 хувь нь байсан байхгүй болчихсон гээд шүүхийн маргаантай байна. Зэс эрдэнийн хувь компани нь 25 мянган хувьцаа эзэмшигчтэй, 34 хувийг нь ГОК-д өгөх үү, өгөхгүй юу гээд бас яригдаж байх жишээтэй. Компаниудын хувьд бол ялгаж үзэх ёстой гэж харж байгаа. Тэр нэг ганц нэг ч юм уу, хэсэг бүлэгхэн хүмүүсийн хувьцаа эзэмшиж байгаа ийм компаниуд дээр бол тэр 34, 25 хувийг нь эзэмших нь зүйтэй. Олон нийтийн оролцоотой компани бол илүүтэй олон нийтийн байх л ёс ёстой шүү. Үүний төлөө бол бид нар явах ёстой гэж харж байгаа. Харин Монгол Улсын Засгийн газар тухайн үйлдвэр ААН ч гэсэн яг энэ тал дээр дуугардаг байх ёстой.

Л.Мөнхбаатар: Батлут гишүүн байр сууриа илэрхийлээд үг хэлчихлээ. Ганбаатар гишүүн асуулт асуугаад, дараа нь Баагаагийн Баттөмөр гишүүн асуулга асуусан гишүүнийхээ хувьд үг хэлнэ. Үүний дараа төсвийн тодотгол үргэлжлүүлэн хэлэлцэнэ. Ажлын хэсгийн гишүүдийг бэлэн байлгаарай. Байнгын хорооны дарга Ануужин гишүүнээс эхлээд дарааллынхаа дагуу үгээ хэлнэ. Улсын Их Хурлын 2 дугаар тойрог буюу Орхон аймгаас сонгогдсон Улсын Их Хурлын гишүүн гишүүн Сайнхүүгийн Ганбаатар асуултаа асууя.

С.Ганбаатар: Эрдэнэт үйлдвэрийн ядуу агуулгатай овоолго хүдэр гэж яриад байгаа энэ зүйл бол 1978 оноос эхлээд бий болсон зүйл. Балансын гадуур гэж бараг заримдаа ч бүүр янз бүрийн нэртэй байсан. Энэ зүйл өөрөө зүгээр бий болчихоогүй. Энэ зүйл ямар нэгэн техник бас хийгээгүй. Энийг бол Орхон аймгийнхан, Эрдэнэтчүүд энийг амьдралаараа, уурхайчид энийг хийсэн. Маш олон хүний хөдөлмөр, амь нас, эрүүл мэнд. Тэгэхээр миний асуух гээд байгаа зүйл 1 дүгээр асуулт бол энэ үнэ цэнтэй. 4А гээд овоолго бол 401 сая долларын өртөгтэй бий болсон зүйл. 10А гэдэг нь бол 500 сая долларын өртөгтэй. Үндсэн

хуулийн 6.1, 6.2 заалт байгаа. Ер нь бол газрын хэвлий дэх баялаг гагцхүү ард түмний мэдэлд байна гэж байгаа юм. Эрдэнэтчүүд, Орхон аймгийнхан энэ овоолгыг ингээд ашигласнаараа яг ямар ашиг шим яаж хүртдэг вэ? Эрдмин, Ачит Ихт. Би харьцуулж хэлэх үүднээсээ Орхон, ГОК энэ 3 байгууллага 20 он, 21 он, 22 он 23 он гээд энэ 3 жилд он оноороо гурвууланг нь нийгмийн хариуцлагын гэрээгээрээ яг хэдэн төгрөг Орхончуудад өгч байгаа вэ? 1 дүгээр асуулт. Яг мөнгө мөнгөөр нь гаргаад тоог нь хэлсэн нь дээр байх гэж бодож байна. Орхончууд сонсож байгаа.

2 дугаар асуулт. Үгүй ээ, энд бол Ачит Ихт, Эрдминий тэр бизнес эрхлэгчид бол сайн байгаа. Тэдэнд бол ярих юм байхгүй. Улс төрчид бол зүгээр булаагаа дэлгэж, авлигал авсан асуудлууд шүү дээ. Энэ хар даа. Тухайн үеийн 2014 оны 1 дүгээр сарын 16-ны тухайн улс төрчдийн төслийн үр өгөөжийг судлах зорилго бүхий ажлын хэсгийн дүгнэлт нь байгаа юм. Энэ гидрометаллургийн үйлдвэр нь ТЭЗҮ нь үндэслэл муутай хийгдсэн, эдийн засгийн эрсдэл өндөр байх магадлалтай маш муу төсөл гээд дүгнэлт гаргасан. Энэ 400 сая долларын орлогыг ярьж байгаа шүү дээ. Нүдний үгүй ээ эд нар эсвэл ямар ч боловсролгүй эсвэл авлигал авсан. Ийм л байна даа. Бидний улс төрчид бол агуу ухаантай байна даа. Энэ дээр мэргэжлийн хүмүүс нь, мэргэжлийн яамнууд нь хаана байсан юм бэ? Одоо ажлаасаа халагдчих гээд чимээгүй байсан байх л даа зайлуул.

Ер нь бол хар даа. Ачит Ихт компани 20 жилийн хугацаанд ашиглаж борлуулалтын орлогоос 15 оноос 0,5 хувь, 16 оноос 1 хувь, 17 оноос 1,5 хувиар, 18 оноос 2 хувиар. Ачит Ихтийн буруу биш. Ачит Ихт арай дэндүү 400 сая доллароос арай ихийг би авах гээд байна. Үгүй ээ улсад би буцаагаад өгмөөр байна гэж тэд хэлээгүй нь буруугүй шүү. Би Эрдмин дээр ч гэсэн бас энэ тооцоог ярьж чадна. Тэгэхээр тухайн үеийн энэ улс төрчдийн

энэ гаргаж байсан зүйлүүд дээр та нар мэргэжлийн дүгнэлт гаргасан уу?

2 дугаарт одоо энэ 34 хувийг авна, олон том, том хувь авна гээд л гоё юм яриад байна. Яг ГОК энэ дээр энэ хувь авснаараа нөгөө Оюу толгой дээр би хаширчихсан хүн ярьж байна шүү дээ. 34 хувь гээд гоё юм авснаараа бид дөнгө зүүчихсэн. Тэрийг бид хөрөнгө оруулалтын 34 хувийг бид авах болдог. Бид тэрийг хүүтэй авдаг, зээл авдаг ийм дарамт, ийм хөвөнд боосон тугалга орж ирэхгүй биз дээ. Яагаад гэвэл бид овоолгоо өгч байгаа учраас 34 хувь дээр ямар нэгэн өөр хариуцлага байхгүй, ашиг шимдээ оролцоод явна гэж би ойлгож байгаа. Зөв үү? 2 дугаарт нь 34 хувь авснаараа та нар тэр зардал дээр ямар, яаж хяналтаа тавьж байгаа вэ?

Түрүүн ярьсан юман дээр Оюу толгой бол харин би муу хэлдэг ч гэсэндээ яг энэ орон нутгийн гэрээн дээр хамт, гэрээн дээр жилд 18 сая төгрөг тэрбум доллар өгч, тэрбум төгрөг өгч байгаа шүү Өмнөговийнхонд. Манай ГОК Ачит Ихт, Эрдмин хэдийг өгч байгаа вэ?

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Ганбаатар сайд хариулъя, нэмээд ажлын хэсэг хариулж болно.

Ж.Ганбаатар: Би нөгөө асуултад хариулаад явж байхад бол Ганбаатар гишүүн байгаагүй юм шиг байна л даа. Нөгөө уншиж байхад бол. Яг таны асуултууд бол асуулт дээр бүгд гарсан. Тэгээд хариулгаа асууж байгаа хариултаа бол хүргүүлсэн байгаа Ганбаатар гишүүнээ, хүргүүлсэн байгаа. Тэгэхлээр 34 хувийн хувьд бол яамны бодлогыг хэлье. Яамны бодлого бол 34 хувь гэсэн бодлого байхгүй байгаа. 100 хувь Эрдэнэт үйлдвэр өөрөө ашигла л гэж байгаа юм. Ганбаатар гишүүнээ 34 хувь бол биш, 100 хувь өөрөө ашигла л гэж байгаа юм. Тийм 34 хувь гэсэн юм бол яамны бодлого байхгүй. Өнөөдөр шүү. 100 хувь Эрдэнэт үйлдвэр овоолгоо өөрөө ашигла гэж байгаа юм. Тэр 34 хувь гэсэн гэрээ

байгуулж болохгүй гэдэг ийм чиглэлийг яам хүргүүлсэн. Энийг тодорхой хэлье.

Тэр Ачит Ихтэй байгуулсан гэрээг бол үнэхээр тантай санал нэгтэй байна. Сая Баттөмөр гишүүний асуултад гарч байна шүү дээ. 400 сая долларын орлоготой байхад ашиггүй гэж гаргаж байгаа юм. Энэ бол 14 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдрийн 14 дүгээр захирамжаар байгуулагдсан ажлын хэсгийн дүгнэлт. 2014 оны 1 дүгээр сарын 16-ны 14 дүгээр тогтоолоор тушаалаар байгуулагдсан ажлын хэсгийн дүгнэлт. Та сая уншсан. Тэгэхээр энд тэр үед ямар хүмүүс удирдаж байсан, яаж байсныг бараг та тэр үед бараг гишүүн байсан байх гэж би бодож байна. Тэгэхээр та бас маш сайн мэдэж байгаа болов уу?

Эрдмин ХХК дээрх хугацаанд 527,8 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой, 224,6 тэрбум төгрөгийн цэвэр ашигтай, улс, орон нутгийн төсөвт 139,2 тэрбум төгрөг төвлөрүүлсэн байна. Эрдмин ХХК, Ачит Ихтийн хувьд Ачит Ихт ХХК компани 2014-2022 онд 84,2 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэж, тус компанийн Эрдэнэт үйлдвэрт ирүүлдэг улирал бүрийн мэдээнээс нэгтгэхэд 2015-2022 онд 1,3 их наяд төгрөгийн борлуулалтын орлоготой ажилласан. Эндээс бол ер нь тэг, 0 оролцоотой байгаа шүү дээ төрийн оролцоо. Эрдмин ХХК 1990-ээс, 96-аас 2001 онд Эрдэнэт үйлдвэр ХК-аас 17,3 сая төгрөгийн юу сая тонны исэлдсэн болон ядуу агуулгатай хүдрийг 6,9 тэрбум төгрөгөөр худалдан авсан бөгөөд 2005-2022 онд Эрдэнэт үйлдвэрт 31,2 сая ам.долларын ноогдол ашиг хуваарилсан байна. Таны асуултад хариулж байгаа. Ачит Ихт ХХК нь 2015-2022 онд овоолго ашигласны төлбөрт нийт 24 тэрбум төгрөг төлөхөөс 20,6 тэрбум төгрөг л төлсөн. Одоо Эрдэнэт үйлдвэр 3,5 тэрбум төгрөгийн авлагатай байна. Алийг нь хэлж байгаа юм бол? Эрдмин болохоор байна шүү дээ. Энд үйлдвэрийн дарга захирал хариулах байх гэж бодож байна. Ёндон захирал гүйцээгээд

хариулчих, тийм боломж олгож өгнө үү даргаа.

Л.Мөнхбаатар: Асуултад нэмж хариулъя. Ёндон захирал 83 дугаар микрофон өгье.

Г.Ёндон: Тэгээд юу гишүүний асуултад сая бас Ганбаатар сайд ер нь ерөнхийд нь хариулчихлаа. Бас нэг зүйлийг энд хэлэхэд бол мэдээж аливаа үйлдвэрийн газар гэдэг бол тухайн орон нутагтаа ажлын байрыг бий болгож байдаг. Яг өнөөдрийн байдлаар Эрдмин үйлдвэрт гээд тэгэхэд бол 100 гаруй ажилчин, нэг хэсэгтээ бол 200-гаад ч ажилчин ажиллаж байсан. Эдгээр ажилчид бол бас ажлын байраар хангагдаад, өрсөлдөхүйц хэмжээний ийм цалинтай ажиллаж байгаа.

Хуулийнхаа дагуу Монгол Улсын хуулийн дагуу мэдээж орон нутагтаа төлдөг бүх татвар хураамжийг бол хуулийнхаа дагуу төлөөд явж байгаа. Эрдмин үйлдвэрийн хувьд бол сүүлд нь өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн кабелийн талаар бас түрүүн Батлут гишүүн ярьсан. Энэ үйлдвэр дээрээ бол ингээд дараа дараагийн ер нь бол үйлдвэр технологийн паркт зэсийн баяжмал хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр, исэлдсэн хүдрээс катодын зэс үйлдвэрлэх үйлдвэр баригдаад явахад Эрдмин үйлдвэрийн онцлог бол дараагийн шатын боловсруулалт буюу зэс кабель утасны үйлдвэр барьсан нь бол овоолго ашиглахгүйгээр ч гэсэндээ цаашидаа эдгээр ажилчид ажлын байраар хангагдаад явах ийм нөхцөл бололцоог бол бас бий болгосон. Сая сайдын хэлснээр Ганбаатар сайдын хэлснээр бол 31,2 сая долларыг бол Эрдэнэт үйлдвэрт бол ногдол ашиг хэлбэрээр өгсөн байдаг. Энэ бол 2005 оноос хойш 2000, 97 онд ажиллагаа эхлээд 2005 он хүртэлх хугацаанд бол хөрөнгө оруулалтаа нөхсөн байдаг.

Ачит Ихт үйлдвэрийн хувьд бол бас одоо 2014 оноос олборлолт нь эхэлсэн.

Сая бас тоонуудыг хэллээ. Зүгээр Ачит Ихт үйлдвэрийн хувьд бол мэдээж Эрдмин үйлдвэртэй харьцуулахад бол хувь эзэмшил байхгүй учраас оруулж байгаа Эрдэнэт үйлдвэрт төлдөг хэмжээ нь болохоороо түрүүн хэлсэн 24 тэрбум төгрөг буюу энэ бол мэдээж Эрдминтэй харьцуулахад бол харьцангуй бага. Бид нар зүгээр нэг тонн хүдэрт Эрдмин үйлдвэр болон Ачит Ихт үйлдвэрүүдийн төлж байгаа харьцуулж үзэхэд бол Эрдмин үйлдвэр бол нэг тонн катодын зэсийн үйлдвэр үйлдвэрлэх тутам 10 дахин их төлбөрийг бол Эрдэнэт үйлдвэрт өгдөг гэсэн ийм тооцоог бас хийж үзэж байсан.

34 хувийг эзэмшлээ гээд тэгэхэд эдгээр овоолгуудыг эзэмшсэнээр бол Эрдэнэт үйлдвэрт ямар нэгэн тийм хариуцлага бол ирэхгүй. Зүгээр Эрдмин үйлдвэрийн хувьд бол анх 34 хувийг, 25 хувийг эзэмшихдээ бол Эрдмин үйлдвэр маань өөрөө анх үйлдвэрийг барих явцад үзүүлсэн үйлчилгээ бүх төрлийн үйлчилгээ болон тэр үйлчилгээ, мөн цахилгаан бүх, бүх зүйлийнхээ тооцоогоо хийгээд Эрдэнэт үйлдвэрээс үзүүлсэн үйлчилгээ ажил, үйлчилгээнийхээ хөлсөнд энэ 25 хувийнхаа эзэмшлийг авсан байдаг. Тэгэхээр Эрдмин дээр бол Эрдэнэт үйлдвэр бол хөрөнгө оруулалт хийсэн гэсэн үг 34 хувь дээрээ, тэгж ойлгож болно. Гэвч Эрдэнэт үйлдвэр бол Эрдминд бол овоолгоо зүгээр өгөөгүй, овоолгоо зарж байсан. Сая Ганбаатар сайд бас хэллээ. 17,3 сая тонн хүдрийг Эрдмин үйлдвэрт бүгдийг нь бол худалдсан байдаг. Тийм учраас бол бас ийм ялгаатай.

Ачит Ихтийн хувьд бол овоолгоос зөвхөн ашигласны төлбөрийг буюу 24 тэрбум төгрөгийг л төлж байгаа ийм нэг ялгаатай байгаа. Түрүүн бас Цогтгэрэл гишүүн асууж байсан. Өртөгтэй, би хариулж чадаагүй учраас гүйцээгээд хэлчихье. Ер нь бол 22 оны жилийн эцсийн яг баталгаажсан үр дүнгээр болохоор бол 1 төгрөг тутамд оногдож байгаа зардал бол төлөвлөгөөгөөр 67,6 төгрөг мөнгө

байсан бол гүйцэтгэлээр 61,8 мөнгө буюу илүү бас зардлыг хэмнэж чадсан байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн тодруулж асууя. 1 минут.

С.Ганбаатар: Үнэн. Энэ 2014 онд би Улсын Их Хурлын гишүүн байсан. Тэр үед чинь хөөрхий энэ юм руу орох нь манатай улс даяар чирүүлж гулдруулаад л нөгөө Дубайн гэрээ гээд л явж байсан шүү дээ. Тэгээд энэ бүхэн нууц явагдсан шүү Их Хурлаар орж ирээгүй. Тэгэхээр бол ийм юм дахиж гаргахгүйн тулд бид бас бодож байх ёстой.

2 дугаарт миний асуултыг буруу бас ойлгосон юм шиг байна. Нийгмийн хариуцлагын гэрээний үр дүнд Эрдмин, Ачит Ихт, Эрдэнэт гэсэн 3 үйлдвэр энэ өнгөрсөн 3 жилд жил болгон хэдийг өгсөн бэ? Оюу толгой бол би бүүр буруу ойлгож магадгүй гээд жил болгон 5 сая долларыг Өмнөговийнхонд өгдөг. Яг тэрэнтэй адилхан тоо баримт нь хэд вэ гэж би асууж байгаа шүү. Тэрнээс Ачит Ихт ГОК-д хэдийг өгсөн бэ гэдгийг би энэ дээр би ойлгож байгаа.

2 дугаар Миний асуулт ардын хүүхдийн түрүүлж болдоггүй наадам гэдэг шиг 16 мянган иргэн хувьцаа эзэмшигчтэй Зэс эрдэнийн хувь одоо тэгээд энэ улс төрчдийн оролцоотой энэ Ачит Ихт.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя, тодруулгад. Ганбаатар сайд хариулчихъя.

Ж.Ганбаатар: Зэс эрдэнийн хувьд 2021 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдөр болсон хуралдаанаар энэ асуудлыг бол ТЭЗҮ-ийн тодотголыг зайлиггүй хийх шаардлагатай гэдэг үүднээс Эрдэс баялгийн үндэсний зөвлөл хэлэлцүүлэхийг хойшлуулсан байна лээ. Тэгэхээр Эрдэс баялгийн үндэсний зөвлөлд бол сайд бол

хөндлөнгөөс нөлөөлөх бол боломж байхгүй, мэргэжлийн баг ажилладаг. Тэгэхээр энэ баг өөрөө асуудлууд нь дутуу байна гэсэн үндэслэлээр л хойшлуулсан байгаа байх. Би бол тийм л, сайдад бол ийм л мэдээллийг Эрдэс баялгийн үндэсний зөвлөлөөс бол өгч байгаа. Зэс эрдэнийн хувийн хувьд ярьж байна. Зэс эрдэнийн хувийн хувьд бол ямар Эрдэнэттэй бол ямар гэрээ хэлцэл нь ямар хэмжээнд явах талаар Ёндон захирал хариулна гэж, хариулах боломж олгоно уу.

Л.Мөнхбаатар: Ганбаатар гишүүний асуултад нэмж хариулъя. 83 дугаар микрофон Ёндон захирал.

Г.Ёндон: Ганбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Мартаагүй дээр бас нэг хэлчихэд Ганбаатар сайд энэ орон нутгийн юуны талаар бас нэлээн сонин. Энэ ер нь бол дотоодын аж ахуйн би эхлээд нэг энэ тоог энийг хэлчихье гэж бодсон юм. Энэ Эрдэнэт үйлдвэр бол ер нь бол худалдан авалтынхаа ихэнх хувийг бол бас боломжоороо дотоодын ААН-үүд, тэр дотроо орон нутгийн ААН-үүдийг хийх ийм юутай байдаг, бас энэ хуулийн хэрэгжилтээр хангадаг. 22 онд гэрээ хийсэн байгуулсан ААН-үүдийн дотор бол Орхон аймгийн 127 ААН байгаа. 127 ААН. Нийтдээ 107 гаруй тэрбум төгрөгийн худалдан авалт хийгдсэн байгаа юм шүү. Энэ бол яах вэ.

Тэгээд би юу хэлье. Ер нь сүүлийн 3 жилийн дунджаар тооцвол энэ Эрдэнэт үйлдвэрийг ярьж байгаа юм. Орхон аймгийн төсвийн 62 хувийг бүрдүүлж байгаа. Би түрүүн хэлсэн. Нэг аравны, нийгмийн хариуцлагын гэрээг би одоо яг тодорхой бүрэн хэлчихье.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Тэгье. 1 минутад багтаагаад та гүйцээгээд хариулчихъя Ёндон захирал.

Г.Ёндон: 2018-аас 22 онд хамтын ажиллагааны, энэ нийгмийн хариуцлагын хүрээний хамтын ажиллагааны гэрээ гэж байдаг. Ер нь Эрдэнэт үйлдвэр бол жил

бүр 3 тэрбум төгрөгийг Орхон аймагт өгдөг юм. Энэнээсээ гадна 3 тэрбум төгрөгөөсөө гадна шүү Ганбаатар гишүүнээ. Гадна 18-аас 22 онд орон нутагт 27,7 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт хийсэн байгаа юм. Энэ юу вэ гэвэл нөгөө 1А хорооллын дэд бүтэц, инженерийн шугам сүлжээ, дээрээс нь Эрдэнэт хотын 1 ба 2 дугаар микрийн 40 жил ашигласан энэ үйлчилгээ хийгдээгүй дулааны шугамыг шинэчилсэн гээд. Эдгээр ажлуудаас гадна Орхон аймагт бол жил бүр 3 тэрбум төгрөгийг өгдөг.

Сүүлийн 3 жилийн дунджаар тооцвол Орхон аймгийн төсвийн 62 хувийг, Булган аймгийн төсвийн 52 хувийг Эрдэнэт үйлдвэр энэ орон нутгийн энэ юунд төлдөг, татвар хураамж бол бүрдүүлж байгаа. Дээрээс нь саяхан бол бас бид нар энэ Орхон аймгийн Жаргалант сум болон Орхон аймгийн нийтдээ ногоо тариалдаг улсуудтай зөвхөн ногоог би ярьж байна.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Хариулт тодорхой байна. Орхон аймагт жил бүр Эрдэнэт үйлдвэрээс 3 тэрбум төгрөг, тэгээд бусад дэд бүтцийн болоод иргэдийн аж ахуй байдлыг дэмжсэн ийм тусгай тодорхой хөтөлбөрүүд явагддаг. Энэ талаарх мэдээллээ Ганбаатар гишүүнд бас хүргүүлчээрэй. Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Асуулга тавьсан Улсын Их Хурлын гишүүн Баагаагийн Баттөмөр үг хэлнэ.

Б.Баттөмөр: Эрдэнэт үйлдвэр бол Монголын ард түмний бахархал болсон. Миний ойлгож байгаагаар 2021 онд 32,5 сая тонн хүдэр боловсруулж түүхэн амжилт тогтоосон. Монгол Улсын топ татвар төлөгч 19 удаа шалгарсан. Энэ жил тэр төрийн гэж хасаж байгаад Оюу толгой түрүүлж байх шиг байна л даа. Татвар төлсөн хэмжээгээрээ л явах ёстой байсан юм уг нь бол. Энэ бол миний энэ тавьж байгаа асуулт бол Баттөмөр гэдэг хүн тавиад

байгаа юм байна шүү. Монголын ард түмэн тавьж байгаа шүү. Надад 55 хүний гарын үсэгтэй та баялгийн менежмент гэж ярьдаг. Энэ Эрдэнэтийн овоолгын асуудлыг та бас зохистой улсуудад нь ярьж барьж энийг шийдээч гэсэн ийм асуулга тавьсан юм. Тэгээд би энийг Ерөнхий сайдад тавьсан юм. Асуултдаа тэр бол тэр болгон сайн хариулт авсангүй.

Ганбаатар сайдтай бол би санал нэг байна. Ер нь баялгийн менежментийн талаар баялгийг яаж ашиглах чиглэлээр манай сайд бол зөв бодолтой байна. Бид 2 санал нэг байна гэж.

Энэ Ёндон сайд бол сая хариуцлагагүй үг хэллээ та. Та бас сайд байсан хүн. Хувийн компаниуд ашиглаад 400 сая долларын борлуулалт хийгээд байхад Эрдэнэт үйлдвэрт ашиггүй гэж юу гэж байгаа үг вэ энэ чинь. Монголын ард түмэн энийг харж байгаа шүү. Таныг энэ Эрдэнэт үйлдвэрийн даргаар томилсон хүмүүс бол таныг сайн ажиллаасай, ард түмэнд энэ үр өгөөжийг нь өгөөсэй гэж л томилсон байх. Тэгэхэд ийм хариуцлагагүй үг хэлээд сууж байдаг. Ийм байж болохгүй. Нэг үе бол энэ мэдээллүүд хаалттай байсан. Та бид хоёрын яриа таны хариулж байгааг Монголын ард түмэн бүгд харж байгаа шүү. Ийм байж ерөөсөө болохгүй. 30 тэрбум төгрөгөөр судалгаа хөгжүүлэлт хийсэн нэг ч үйлдвэр байхгүй. Тэгтэл 3 хувийн үйлдвэр байгуулагдсан байна шүү дээ. Ийм учраас энэ компаниудтайгаа ширээний хойно сууж, үр ашигтай болгох чиглэлээр ажиллах хэрэгтэй.

Ямар ч тохиолдолд ямар ч гэрээ хэлцэл хийхэд бол Монгол Улсын том эрх ашиг гэж байдаг. Энэ бол Монгол Улсын эрх ашиг, Монголын ард түмний эрх ашиг. Өнөөдөр хүн амын 42,5 хувь нь ядуурчихсан байна. Тэгэхэд 1, 2 хүн хэдэн 100 тэрбумаараа өнөөдөр ашиг олж байна шүү дээ. Энэ чинь баялаг, баялаг дээрээс ийм ашиг олоод байна шүү дээ. Түүнээс биш талхаа хийгээд, онгоцоо

нисгээд хийж байгаа улсуудтай ярих юм ерөөсөө байхгүй шүү дээ. Зэсийн эрэлт нэмэгдүүл гэж, та том үйлдвэрийн захирал хүн ийм бас хариуцлагагүй юм ярьж болохгүй шүү дээ. Зэсийн эрэлт бол жил болгон нэмэгдэнэ. 2040 онд гэхэд оргилдоо хүрнэ. 2040 он хүртэлх энэ бүх хэрэгцээг нэг жилд хэрэглэнэ гэсэн ийм тооцоо гарчихсан байгаа юм. Тийм учраас бол энэ овоолго энэ тэрийг ашиглах, энэ үр ашигтай болох чиглэлд та их зүйл хийх хэрэгтэй шүү гэж.

Хувийн хэвшлийг дэмжих ёстой. Эрдмин, тэр Ачит Ихт энэ тэрд бол дэмжиж байгаа шүү дээ. Бүтээгдэхүүнээ өгч байгаа, овоолгоо өгч байгаа, газраа ашиглуулж байгаа, вагоныхоо замыг хэрэглэж байгаа хэрэглүүлж байгаа, цэвэр усаа өгч байгаа, ацетилин, кислородны хэрэглүүлж байгаа. Энэ чинь маш том дэмжлэг шүү дээ. Ер нь бол энэ уул уурхайн том, том баялгуудыг хувийн хэвшилд ямар нэгэн байдлаар өгчхөөд, хувийн хэвшил гэж дэмжиж байна гэж хэлдэггүй юм байна лээ. Хувийн хэвшлийг яаж дэмждэг вэ гэхээр 1 дүгээрт нь татварын бодлогоор дэмжинэ, 2 дугаарт нь бага хүүтэй, урт хугацаатай зээлээр дэмждэг. 3 дугаарт нь үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнээ худалдаж авдаг. Ийм 3 л дэмжлэг байгаа. Гэтэл бол мэдээлэлд ойр, тодорхой хүмүүстэй лобби үүсгээд ингээд яваад байгааг хувийн хэвшил дэмжих биш. Энэ бол нэг хэсэг хулгай.

Одоо энэ сангууд, энэ нүүрсний хулгай, Хөгжлийн банк гээд гарч ирж байна. Ингээд л яваад байх юм бол энэ нэг өдөр бас гарч ирнэ шүү. Тийм учраас хувь эзэмшихгүй байж болно энд. Заавал хувь эзэмшихгүй. Тэр үйлдвэрлэсэн тэр өртөг шингэчихсэн тэр 500 сая доллар шингэчихсэн байна шүү дээ тэнд. Энийгээ яагаад ингэж үнэгүй өгөөд байгаа юм, яагаад үнэлж, үнэлж, худалдаж болдоггүй юм бэ? Ингээд байх юм бол энэ ард түмэн чинь яаж амьдрах юм бэ? Инфляцад идэгдээд энэ чинь ямар аймшигтай болчихсон байна вэ. Энэний төлөө л ярьж байгаа юм. Түүнээс биш энд

бол ямар нэгэн хувийн сонирхол энэ тэр бол байхгүй. Тэр Ачит Ихт нь байна уу, тэр Эрдмин нь байна уу тэдэнд бол буруу өгөхгүй. Яагаад гэхээр тэд бизнесийн ашгийн төлөө явж байгаа байгууллага. Тэдэнтэй хэлэлцээрийн ширээний хойно сууж байгаа төр төлөөлж байгаа улсуудад буруу байгаа байхгүй юу. Энийгээ засах хэрэгтэй. Энэний төлөө бол явна цаашидаа. Ийм хариуцлагагүй юм ярьж та нар болохгүй шүү дээ. Таны үг биш байх энэ. Энэ засах хэрэгтэй.

Л.Мөнхбаатар: Улсын Их Хурлын гишүүн Баагаагийн Баттөмөрөөс Монгол улсын Ерөнхий сайдад хандан тавьсан асуулгын хариуг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар сонслоо. Ажлын хэсэгт баярлалаа.

15.29 цаг

Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн нэг дэх хэлэлцүүлэг асуулт, хариултаар үргэлжлэв.

Дараагийнхаа асуудалд оръё. Төсвийн тодотголын асуудлыг үргэлжлүүлэн хэлэлцэнэ. Гишүүдийн нэрсийг гаргачих, асуултад хариулах Засгийн газрын гишүүд орж ирээрэй. Ажлын хэсгийг оруулъя. Пүрэв-Очирын Анужин гишүүн асуултаа асууя.

П.Анужин: Баярлалаа. Ер нь бол улсын төсөв, төсвийн тодотгол хэлэлцэгдэх үед бол сэтгэл бас төдийлөн ханамжтай байдаггүй, дундуур байдаг гэж хэлж болно. Юуг нь хэлж байгаа юм бэ гэхээр энэ ёроолтой, хэмжээ хязгаартай улсын төсвийг эмэгтэйчүүдийн гэж нэрлэгддэг боловч үнэндээ эмэгтэйчүүдийн биш нийгмийн суурь харилцааг, хүмүүсийн өдөр тутмын амьдралыг зохицуулж байдаг энэ

хүмүүсийн тэтгэвэр тэтгэмж, хүүхдийн мөнгө, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асуудал, төрх, эрүүл мэндийн асуудлуудад бол бид нар төсөв дээр төдийлөн бас тодорхой хэмжээний шийдэгдэх асуудлыг шийдэгдэх мөнгөнүүдийг тавьж чаддаггүй. Энэ маань ч бас энэ Улсын Их Хурал шийдвэр гаргах түвшинд энэ эмэгтэйчүүдийн дуу хоолой тоо бага байдагтай бол шууд холбогддог.

Нэг нь одоо бид нар өнгөц харахад тоо яриад байгаа мэт боловч энэ маань шийдвэр гаргах түвшинд нөгөө яриад, санаачлаад байгаа зүйлүүд маань хэрэгжихтэй шууд холбогддог эдийн засаг, санхүүгийн асуудал байдаг юм. Энэ удаа бол нөгөө хүн шиг хүн гэдэг шиг, төсөв шиг төсөв орж ирж байна гэж би харж байна. Үнэхээр бас би нэг талаасаа талархаж байна. Юу вэ гэхээр хүүхдийн мөнгө бол зөв. Энэ бол ард түмний дунд, иргэдийн дунд маш их бухимдлыг төрүүлсэн, хүүхдүүдийг ялгаварлан гадуурхсан ийм зүйл байсан гэж, Засгийн газар энэ бас үйлдлээ анхаарч, ингээд хүүхэд бүрд хүүхдийн мөнгийг олгох болсон бол маш зөв зүйтэй. Ийм төсвийн тодотгол байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудлыг мөн оруулж ирж байна. Үүнээс хамгийн чухал нь юу вэ гэхээр Нийгмийн даатгалын багц хуулийг буюу Засгийн газар өөрийнхөө өргөн барьсан энэ хуулийг шийдэх үндсэн платформоо тавьж оруулж ирж байна. Энэ бол үнэхээрийн энэ удаагийн Засгийн газар, тэр дундаа энэ Сангийн яамны бол алга ташиж баярлах ийм том шийдвэр байсан.

Яагаад 95 оноос, 95 онд, 95 оноос хойш хэрэгжиж эхэлсэн энэ хууль ахиж нийгмийн шаардлагатайгаа нийцэж өөрчлөгдөөгүй юм бэ гэхээр ерөөсөө л эдийн засгийн тооцоолол санхүүгийн асуудал. Энэ чиглэл рүү мөнгө тавих гэсэн энэ чиглэл рүү энэ улсын төсвөөс анхаарлаа хандуулах ийм л хүчин чармайлт сул байсны л гэрч шүү дээ. Энэ удаагийн Засгийн газар бол энэ эдийн засгийн өсөлттэйгөө уялдуулаад

нийгмийн салбар луу, голдуу энэ удаагийн төсөв бол тэр чигтээ нийгмийн салбар луу чиглэгдэж байна. Өнөө эмэгтэйчүүдийн гэж хэлдэг. Энэ бол Монгол Улсын Засгийн газрын энэ удаагийн том алхам гэж би харж байгаа. Тэгэхээр энэ төсвийн тодотголтойгоо уялдуулаад, Нийгмийн даатгалын багц хууль хэрэгжих үндсэн нөхцөлөө уяаж оруулж ирж байгаа нь бол үнэхээр энэ талархалтай Төсвийн тодотгол байна гэж харж байгаа юм.

Төсвийн тодотгол дээр олон жил настайчуудын маань бас гомдол байсан. Энэ тэтгэврийн зөрүүг арилгана гэж байгаа юм. Тэтгэврийн зөрүүг арилгана гэдэг дээр бас л иргэд маань бас нэгдсэн зөв ойлголттой биш яваад байна. Ахиад л ажилласан хүн насаараа ажилласан хүн ажиллаагүй нөгөө юуны тэтгэмжийн тэтгэвэр авдаг байсан ийм хүмүүс эргээд л адилхан болох гэж байгаа юм болов уу гэсэн ийм бас буруу ойлголт яваад байгаа. Энэ тэтгэврийн Нийгмийн даатгалын багц хуулиар буюу энэ төсвийн тодотголоор хэдий чинээ урт хугацаанд ажиллаж, хэдий чинээ мөнгө төлсөн тэр хэрээрээ энэ өөрийнхөө тэтгэврийг бодуулдаг шударга тогтолцоог бий болгож байгаа энэ хуульдаа нийцсэн ийм тэтгэврийн зөрүүг арилгах энэ зүйл явж байгаа юм шүү гэдгийг бас тодотгож хэлэх нь зүйтэй юм байна лээ.

Тэгэхгүй бол нөгөө 500 болгоод л тэгшитгэгчхсэн шиг ахиад ийм юм явах гэж байгаа юм байна гэдэг нэг ийм уур амьсгал бол нийгэмд яваад байгаа. Тэгэхээр энэ олон жилийн бухимдлыг хагалж байгаа ийм том төсвийн тодотгол орж ирж байгаагаараа бол үнэхээр дэмжүүштэй ийм зүйл байгаа юм. Мөн инфляцтай уялдуулж тэтгэврийг нэмнэ гэдэг бол үнэхээр энэ улс төрийн хувьд энэ удаагийн Засгийн газрын шийдсэн том алхам. Гэхдээ энэ маш их эрсдэлтэй. Би энэ талаар бас удаа дараа Сангийн сайдад бас энийгээ бас яг хэрэгжүүлэх үед энэ амаргүй шүү.

Тэгэхээр энэ дээр бас гаднын орны туршилагуудыг.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хэн хариулах вэ? Хариулсны дараа та тодруулчих тийм. Сангийн сайд хариулах уу? Анужсин гишүүнд 1 минут нэмж өгье.

П.Анужсин: Баярлалаа. Би хурдхан шиг нэг асуулт асуучихъя. Энэ удаагийн төсвийн тодотголоор бол гол зүйлүүд шийдэгдэж орж ирсэн. Би Сангийн сайдаас асууя. Нийгмийн даатгалынхаа багц хуулийг цааш нь бид нар ингээд хэрэгжүүлэхэд бас тодорхой хэмжээний шийдэх төсвүүд шаардлагатай байгаа, тийм ээ. Нэрийн дансны 2 хувь байна, дараалсан 7-г 5 болгох асуудал байна. Ард иргэдийн зүгээс хамгийн их хүлээлттэй байгаа. Эдгээрийн төсвийг энэ намар улсын төсөв өргөн баригдах үеэр ер нь оруулж ирэх ийм төлөвлөгөө байна уу, энийгээ яаж шингээж, яаж бодож байгаа вэ гэдэг тодорхой асуултыг асууя.

Л.Мөнхбаатар: Анужсин гишүүний асуултад хариулъя. Хэн хариулах вэ? Сангийн сайд Болдын Жавхлан хариулъя.

Б.Жавхлан: Анужсин гишүүнд баярлалаа. Урам өгсөнд баярлалаа. Одоо ингээд нэг бушуухан хуулиа батлуулаад авчих юм бол төсөв дээр 24 оны төсөв дээр юу, юу хийх нь улам л тодорхой болно л доо. Гэхдээ энэ удаа тодотголоор бас нэлээдгүй юм шийдчихэж байгаа учраас хууль батлагдаад цаашаа явахад их амар болно. Суурь нь ингээд тавигдчихаж байгаа гэсэн үг. Тэгэхдээ одоо яг хууль өөрөө яаж батлагдаж гарч ирэх нь тодорхойгүй байгаа учраас шууд хэлж мэдэхгүй байна. Гэхдээ ямар ч байсан суурь нь тавигдчихаж байгаа учраас их амар болж байгаа л гэж хэлье. Тийм.

Л.Мөнхбаатар: Одонгийн Цогтгэрэл, Идэрбат, Жаргалмаа, Батсуурь, Жамбын Батсуурь гишүүн асуултаа асууя. Татсан юм уу?

Дамдинням, Багаагийн Баттөмөр гишүүн асуултаа асууя.

Б.Баттөмөр: Ингээд төсвийн тодотгол орж ирж байна. Цалингийн нэмэгдэл, тэтгэвэр тэтгэмжийн нэмэгдэл гээд ингээд нэмж байгаад бол санал нэг байгаа, дэмжиж байгаа. Энэ ДНБ-ий өсөлт 5 байснаа 6 болсон байна, за яах вэ 7,9 гэж байгаа юм. Тэгээд яах вэ өсөлт бол манай саяын өсөлт бол яах вэ нүүрс дээрээ л гарсан өсөлт шүү дээ. Яах вэ бас, бас янз бүрийн өсөлтүүд байгаа байх. Энэ өсөлтийн параметрууд нь ямар, ямар яаж тооцож байгаа вэ? Өсөлтийн тэр үзүүлэлтүүд нь ямар байгаа юм бэ? Хэн хариулах юм. Одоо энд хариулахыг хүсэж байна.

Дараагийн асуулт бол ер нь хэрэглээний үнийн түвшин инфляц 8 байснаа 10 болж байгаа юм байна. Тэгэхээр өнөөдөр чинь 11,3 байгаа шүү дээ. Тэгэхээр өнөөдрийн энэ түвшинээрээ тооцож байна уу, яаж тооцож байна вэ? Яг энэ өсөлтийн дараагаар инфляцад бол тодорхой хэмжээний нөлөөлөл үүснэ гэж ингэж тооцож, Хөгжлийн сайд хэлсэн шүү дээ Хүрэлбаатар сайд. 2 хувийн өөрчлөлт гарна гээд. Валютын ханшийн чангаралт суларч болзошгүй гээд. Энэ, энэ тэрийг тооцсон, инфляцыг үнийн өсөлтийг ингэж тооцсон тооцоо юу гэдгийг асууя гэж. Ер нь тэгээд цаашидаа бол энэ орлогоо нэмэгдүүлэх чиглэлд их сайн бодох ёстой юм байгаа юм. Бүтээмжээ нэмэгдүүлэх ёстой. Энэ өсөлт хүмүүст өгч байгаа энэ нэмэгдэл маань бүтээмжтэйгээ хэр зэрэг уялдаж байгаа вэ? Цалин, тэтгэврийн өсөлт бүтээмжээсээ доошоо орох юм бол нөгөө баялгийн хараал нөгөө чөтгөрийн тойрог гэдэг рүү шиг явж байгаа шүү дээ. Тийм ээ. Энэ эд нарыг тооцож байгаа юу, үгүй юу?

Асар их боломжууд байна шүү дээ. Асар их боломжууд байгаа. 1,7 их наяд төгрөгөөр төлөвлөсөн төлөвлөлт маань давсан. 1,5 нь ашиглагдаагүй байгаа гэж ойлгож байгаа. Энэ жил бол эхний 4

сарын байдлаар 350-аад тэрбум төгрөгөөр орлого давж явж байгаа. Баялгийнхаа менежментийг зөв хийж чадах юм бол асар их боломжууд бол Монголд байна. Энэнээс илүү хэмжээгээр хөгжилдөө мөнгө зарах, энэнээс илүү хэмжээгээр цалин тэтгэврийг нэмэх боломжууд байгаа. Тэгээд ер нь бол цаашидын энэ яах вэ ингээд тодотгол хийгээд явж болно. Цаашидаа бол энэ хөгжлийн асуудлыг та нар юу гэж бодож байгаа вэ? Юун дээр суурилж энэ хөгжлөө бид нар бодож төлөвлөх ёстой вэ? Их боломжууд байгаа шүү. Энийг сайн үзэх ёстой юм байна.

Энэ дээр бас нэг сайн үзүүлэлт бол энэ төлбөрийн тэнцэл 1,6 их наяд төгрөг байснаа 163 тэрбум болж буурч байгаа юм байна. Энэ бол эдийн засгийн маш сайн үзүүлэлт. Ингээд цаашидаа бол бид нар элдэв бусын зардлуудыг багасгах замаар энэ төлбөрийн нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийг их алдагдалтай биш, гадна, дотнын зээлээр нөхөх биш, өөрсдөө хийж байгаа үйл ажиллагаагаараа энэ тэнцлээ ашигтай болгох, тэнцвэржүүлэх энэ чиглэлд бол ажиллах ёстой. Их боломжууд бол ингээд гарч ирж байна. Энэ бол нүүрс дээр нэг ийм ажиллагаа хийхэд ийм үр дүн гарч ирж байна. Цаашидаа маш их боломжууд байна. Тийм учраас он дуустал бол Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдлыг юу гэж харж байгаа вэ? Ийм асуултуудад хариулт авъя.

Л.Мөнхбаатар: Багаагийн Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан.

Б.Жавхлан: Баттөмөр гишүүний асуултад хариулъя. Голцуу санал зөвлөмж хэллээ гэж ойлголоо. Эдийн засгийн өсөлт бид өмнө нь бол хамгийн оргил үедээ 2019 онд шүү дээ, яг ковидын өмнөх жил ер нь 16, 7, 8, 9 онуудад ерөнхийдөө ийм жигд өсөлттэй байсан, төсөв маань ч хүртэл нэг жил алдагдалгүй гарч байсан ийм удаатай байсан. Харин ковидын дараах энэ удаагийн энэ жилийн өсөлт бол

нэлээдгүй уначихсан суурин дээрээс өсөж байгаа учраас огцом өсөлт гарч ирж байгаа юм. Огцом өсөлт гарч ирж байна. 2019 онд ДНБ маань 38 их наяд байсан бол өнөөдөр 60 их наяд руу хүрлээ. 24 онд 60-саа даваад явна. Өөрөөр хэлбэл ДНБ маань сүүлийн 3, 4 жилийн дотор 2 дахин өсөж байна гэсэн үг. Энэ бол маш том эдийн засгийн өсөлт гарч ирж байгаа юм.

Одоо бид хүссэн, хүсээгүй манай эдийн засгийн 80 хувь нь, 70-80 хувь нь уул уурхайн эдийн засгаас уул уурхайн өсөлтөөс шууд хамааралтай болсон. Шууд бус хамаарлаа оруулах юм бол бараг 90 гаруй хувь нь болж ирж байна. Манай нөгөө уламжлалт ХАА-н газар тариалан, МАА гээд мөн ХАА-гаас гаралтай экспорт түүхий эд гээд дөнгөж 10 хүрэхгүй хувь нь болж ирсэн байгаа. Яг ийм бүтцээр бид цаашидаа тогтвортой урт хугацааны эдийн засгийн өсөлт гэж ярих нь бас учир дутагдалтай. Ганц уул уурхайгаас хамааралтай. Тэр нь бид өөрсдөө үнэнд нь нөлөөлж чаддаггүй. Гадаад хүчин зүйлээс шууд хамааралтай ийм эдийн засагтай бид урт хугацааны хөгжил ярих ямар ч боломжгүй, маш өндөр эрсдэлтэй.

Тийм учраас бид энэ шинэ сэргэлтийн бодлого гэж гаргаж ирсэн юм байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл эдийн засгаа солонгоруулах. Бид өөрсдөө үйлдвэрлэлээ хийдэг, тэрийгээ экспортолдог, тэгээд валютаа олж ирдэг. Эдийн засгийн дараагийн нэг уналт, дараагийн тахал гарахад өөрөө өөрийгөө аваад явж чадах ийм л эдийн засгийн бүтэцтэй болох ёстой юм байгаа юм. Тийм учраас Алсын хараа 2050, тэрний яг эдийн засгийн зөв суурь бүтцийг нь бий болгох ойрын 10 жилийн зорилгыг биелүүлэх бидний хөтөлбөр бол Шинэ сэргэлтийн бодлого юм гэж ингэж хариулъя.

Инфляц тийм ээ, одоо бид төсвийн зарлага нэмэгдэж байгаа учраас энүүгээр дамжаад хэрэглээний импорт нэмэгдэнэ. Хэрэглээний импорт нэмэгдэхээр төлбөрийн тэнцэл дээр сөрөг дарамт

нэмэгдэнэ. Энийг сарниулах, саармагжуулах хамгийн гол зүйл бол ерөөсөө л экспорт. Экспортоо нэмэгдүүлэх, Шинэ сэргэлтийн бодлогын хэрэгжилтийг түргэтгэх, хил хилийн боомтуудын дамжин өнгөрүүлэх экспортлох хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх. Ингэхийн тулд хамгийн том бидэнд боомилж байгаа хүчин зүйл бол цахилгаан эрчим хүч. Өсөн нэмэгдэж байгаа эрчим хүчнийхээ бид энэ хэрэгцээг хангахын тулд энэ эрчим хүчний сэргэлт. Тийм ч учраас өнөөдөр хэд хэдэн үүнтэй холбоотой бас хуулиуд орж ирлээ. Дотоодын үйлдвэрлэл, мөн хөдөө орон нутагт эдийн засгийн өсөлтийг бий болгох, эдийн засгийн хөгжлийг бий болгох, зөвхөн Улаанбаатартаа улам шаваад байх биш хөгжлийг хөдөө орон нутагт эн тэнцүү байлгах ийм бодлогуудыг бид ойрын хугацаанд яаралтай бий болгож байж, цаашидаа дунд, урт хугацаанд эдийн засгийн тогтвортой, хүртээмжтэй ийм өсөлтийг бий болгоно гэж зорьж байгаа. Тийм. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Баагаагийн Баттөмөр гишүүн тодруулж асууя.

Б.Баттөмөр: Манай энэ хүмүүс энэ өсөлтийнхөө параметруудийг их зөв гаргах ёстой шүү. Өсөлтийн үзүүлэлтүүдээ маш их тооцох ёстой. Энд бол эдийн засгийн өсөлт 6 хувь байна гээд ингээд тавьчихад бол бас амархан байх л даа. Тэгэхдээ яг ямар өсөлт байна вэ? Үнийн өсөлт байна уу, тоо хэмжээний өсөлт байна уу, бүтээмжийн өсөлт байна уу? Ийм юмнуудаа их сайн тооцох ёстой.

Ер нь бол цалин хөлсний энэ нэмэгдлүүд маань бол бүтээмжтэйгээ уялдаж байх ёстой. Манай бүтээмж ерөөсөө өсөхгүй байгаа шүү дээ. Нэг хүн нэг ажилчдад ноогдох бүтээмжийн хэмжээ 22,8 тийм, 22,8 сая төгрөг. Тэгээд сүүлийн 2, 3 жил ингээд тогтчихсон. Яах вэ ковид нөлөөлсөн юм байгаа байх. Тэгээд инфляц бол хамгийн том сорилт. Сар бүр 6-7 хувиар өсөж

байгаа шүү дээ түрүүчийн сараасаа. Инфляцын гарал үүсэл бол ер нь нийлүүлэлтийн шинж чанартай байгаа шүү. Ханишаар өдөөгдсөн эрэлтийн шинж чанартай юм бол харьцангуй бага болчихсон. Тэгээд энэ дээрээ анхаарч ажиллах.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Үг хэллээ. Гонгорын Дамдинням гишүүн асуултаа асууя.

Г.Дамдинням: Төсвийн тодотгол дээр бид нар бас нэг зүйлийг анхаарах ёстой. Энэ орлого давж орж ирж байгаа шалтгаан бол энэ уул уурхайн салбар, олборлох салбарын гавьяа. Маши их муулуулна, маши их орлого оруулна, маши их хүнд нөхцөлд төрдөө, ард иргэддээ нэмрээ оруулна. Уул уурхайн бараа бүтээгдэхүүний түүхий эдийн үнэ өссөн учраас бид нар энэ цалин, тэтгэврийг нэмэх ийм л боломжтой болж байгаа. Тэгэхээр эргээд энэ салбараа ер нь яаж дэмжих юм бэ? Өөрөөр хэлбэл энэ татварын баазаа нэмэгдүүлэх чиглэлд ер нь ямар ажлууд хийгдэх вэ? Дан ганц байгаа энэ хэдийгээ л нэмж ноолоод байх уу гэдэг ийм л 1 дүгээр асуулт байна. Өөрөөр хэлбэл татварын бааз сууриа бусад салбарууд дээр нэмэгдүүлэх чиглэлд ер нь ямар ажлууд хийгдэж байгаа вэ?

2 дугаар асуулт бол түрүүн Ерөнхий сайдын танилцуулга дээр энэ удаагийн төсвийн тодотгол бол хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд бол их томоохон давуу талуудыг бий болгож байгаа ийм тодотгол гэж ойлгогдлоо. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зээлийн сангийн асуудлыг сая Үндсэн хуулийн хэлэлцүүлгийн үеэр ард иргэдтэй уулзаад явж байхад бол нэлээн хэдэн иргэн ярьсан. Жижиг бизнес эрхлэх гээд төсөл бичээд зээл авахаар 5 сая орчим төгрөгийн л зээл өгдөг юм байна. Тэгээд энийгээ 20, 30 сая болгоод өгчхөж болдоггүй юм уу гэдэг асуудлыг их яриад байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр Булгантуяа сайд энэ дээр энэ одоо яг ний нуугүй хэлэхэд энэ үнийн

өсөлттэй байгаа үед 5 сая төгрөгөөр чинь ямар юмны жижиг бизнес эрхлэх вэ дээ тэр хүмүүс хөөрхий минь. Тэгээд нэг нь өгсөн болж өөрийгөө хуурна, нэг нь авсан болж өөрийгөө хуурна. Ингээд л дуусчхаад байгаа байхгүй юу. Тэгэхээр энэ тодотголын хүрээнд та бүхэн энэ сангийн хэмжээг нь нэмэгдүүлэх, энэ хүмүүс чинь өөрсдөө хүсээд байгаа байхгүй юу. Бид нар дан ганц энэ халамж авдаг хүмүүс баймааргүй байна, ажил хиймээр байна, жижиг төслөө санхүүжүүлмээр байна та нар. Ингэхдээ бас нэг хангалттай мөнгө өгчхөөч дээ. Ядаж 20, 30 сая төгрөг нэг төсөл дээр нь өгөөч гэж хүсээд байна л даа. Тэгэхээр энэ дээр ямар өөрчлөлт орж ирж байгаа вэ?

3 дугаар асуудал би Боловсролын ерөнхий хуулийг дагаж орж ирж байгаа бүх боловсролын хуулийн багц хуулийн ажлын хэсгийн ахлагчаар ажиллаад явж байна. Боловсролын багц хуулийн 1 дүгээр хэлэлцүүлэг явж явж байхад Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам болон бусад яамнуудаас гарч ирсэн нэг үл ойлгогдох байдал гарч ирсэн юм. Салбар дундын санхүүжилтийн асуудал гэж нэг юм гарч ирээд байгаа юм. Яагаад энэ дээр асуудал яригдаж байгаа вэ гэхээр улсын хэмжээнд 8600 гаруй хүүхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцаж байна. Суралцаж чадахгүй байгаа хүүхдүүдэд бас боловсролын үйлчилгээ очих ёстой байгаад байгаа юм. Тэгэхээр ЭМЯ нь бид нар зөвхөн эрүүл мэндийн талаас нь анхаарна гэнэ. Нөгөө талд нь Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам нь болохоор бид нар зөвхөн энэ хүүхдүүдийг харна, харж өгнө гэнэ. Боловсролын яам нь бид нарт боловсролын салбарт орж ирсэн хүмүүс дээрээ үйлчилгээ үзүүлнэ гээд. Энэ нэг ийм гурвалжин дунд нь энэ хүмүүс чинь унаад, гээгдээд алга болчихоод байгаа байхгүй юу.

Тэгэхээр салбар хоорондын санхүүжилт, өөрөөр хэлбэл боловсролын салбарт тусгаад өгчихдөг юм уу эсвэл аль нэг салбарт нь яг энэ хүүхдүүдийг боловсруулах чиглэлд хөрөнгийг нь тусгаад, салбарууд дундаа санхүүжүүлэх

энэ боломжийг гаргаж болох уу? Энэ дээр нэг хариулт өгөөдхөөч. Би бас хууль дээрээ оруулах гээд байгаа учраас зориуд асуугаад байгаа юм. Ийм 3 асуулт.

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Булгантуяа сайд хариулах уу? Тэгье Булгантуяа сайд хариулъя. Дараа нь ажлын хэсэгт нэмж болно.

Х.Булгантуяа: Дамдинням гишүүний хэлж байгаа манай энэ Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас аймаг орон нутагт олгогдоод цаашаагаа зээл болоод гарч байгаа энэ тэр бол хэмжээ бол маш жоохон. Нэг аймагт 20, 30-хан жижиг бизнесүүдийг л бүүр жижиг ч биш бараг бичил бизнесүүдийг дэмжих хэмжээний л санхүүжилт ерөнхийдөө бол очиж байгаа юм. Тэгээд манай энэ сангийн орлого бол гадаадаас ажиллах хүчин авч байгаа ААН-үүд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 2 нугалж төлдөг. Энүүний ихэнхийг нь үнэнийг хэлэхэд бол уул уурхайн салбараас орж ирж байгаа. Уул уурхайн салбарт ажиллаж байгаа гадаадын ажиллах хүчнүүдээс орж ирж байгаа орлогоор бүрдэж байгаа.

Тэгээд бид ингэе гэж бодож байгаа юм Дамдинням гишүүнээ. Ерөнхий сайдаас бас үүрэг чиглэл өгөөд, манай хувийн хэвшил ААН-үүд үйлдвэрчний эвлэлд ч гэсэн бас энэ саналыг гаргаад 1 дүгээрт энэ хөдөлмөрийн зах зээлийн нэлээн томоохон судалгаа хэрэгтэй юм байна. Тэгээд энэ Мэргэжил сургалт, үйлдвэрлэлийн төвөөс авхуулаад, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас авхуулаад, Боловсролын зээлийн сангуудын энэ санхүүжилтүүдийг бид нар Шинэ сэргэлтийн бодлогоо хэрэгдүүлэхэд дараагийн 10-20 жилийн манай хөдөлмөрийн зах зээл дээр жишээлбэл хувийн хэвшил ч гэсэндээ ямар мэргэжлийн хүмүүс эрэлт хэрэгцээтэй байгаа юм, ямар туслах бизнесүүдийг нь бид нар тэгвэл төрөөс дэмжмээр байгаа юм тийм ээ, Хөдөлмөр эрхлэлтийг

дэмжих сангаар, Жижиг дундын зээлээр ч байдаг юм уу.

Тэгээд энэ чиглэлийн нэлээн томоохон бид нарт бас судалгаа дутаад байгаа учраас бид нар Мэргэжил сургалт, үйлдвэрлэлийн төвүүдийг нь ч дэмжээд л байдаг, Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаар ч зээл гаргаад л байдаг. Гэтэл ажилгүйдэл дорвитой буусан юм бас байхгүй. Тэгээд авсан нь ч нэг их том сүрхий бизнест нь нөлөө байх байхгүй өгсөн. Өгсөн нь ч одоо ингээд эцэс сүүлд нь бол саяын олон сангуудын ингээд мэдээллийг нээхэд аль, аль тал нь эцэс сүүлд нь гомдолтой л үлддэг ийм л юм руу явчхаад байна л даа. Тэгэхээр хөдөлмөрийн зах зээлийн нэлээн томоохон судалгаа гаргаад, үүн дээр нь бид нар яг энэ хэрвээ зээллэгийг эсхүл яг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд рүү гэх юм бол аль нь байх юм. Дээрээс нь нэмээд тэр нь ямар төсөл хөтөлбөрүүдээр байх юм. Тэгээд нэг дэмжээд бас нэг өгөөд хаячих биш, худалдан борлуулах зах зээлийг нь хүртэл дэмжих ёстой юм байна лээ.

Ингээд Ерөнхий сайд бас Төрийн худалдан авах хуулиар хүртэл энэ дэмжлэг үзүүлэх үүрэг чиглэлийг бас өгч байгаа. Тэгээд ийм байж л энэ нь ерөнхийдөө явахаар юм байна лээ. Тэрнээс биш төсөл, хөтөлбөрт хамрагдаж байгаа олон ААН-үүд байгаа ч гэсэн үнэнийг хэлэхэд энэ нь бол яг зах зээлдээ хүрээд, борлуулалтаа хийгээд, тогтвортой урт хугацаанд ажлын байраар өөрсдийгөө ч хангаад, бусдыг ажлын байр бий болгодог ийм ААН-үүд бас болж чадахгүй байгаа нь бол үнэн. Таны хэлж байгаа санал бол үнэн. Энэ бид нар 6 аймагт Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төв байгуулагдсан. Манай Улаанбаатар хотод Сонсголонд бас Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх нэлээн том эмнэлэг бас байгуулагдсан. Ингээд энэ яг төвүүд бол яг таны хэлж байгаа үнэн. Ерөөсөө яг салбар дундын зохицуулалт. Үүнтэй адилхан төрийн бус байгууллагууд өөрсдөө санаачлан байгуулсан зарим нь

бол өдөр өнжүүлэх байдлын тэгэхдээ бас жижиг хэмжээний сэргээн засах ийм байгууллагууд, төрийн бус байгууллагууд, төвүүд бас нэлээдгүй байгаад байгаа юм. Тэгээд энүүнийг бид нар одоо бид нарын хувьд бас аль алиных нь хувьд л ийм шинэ юу болчихоод байна л даа.

Сая Боловсролын хууль дээр орсон. Энэ дээр Жавхлан сайд салбар дундын санхүүжилт гэж яг байж болох уу, үгүй юу гэдэг талаар хариулчих байх. Ер нь яах вэ Төсвийн тухай хуулиар бол санхүүжилт нь бол яг аль нэг сайдын багц дээр суух ёстой. Магадгүй энэ илүү их эрүүл мэнд рүү чиглэсэн байна гэх юм бол Эрүүл мэндийн сайдын бараг багц дээр нь суугаад явах нь ч зөв байж магадгүй юм билээ. Яг үүнтэй адилхан Ахмадын асрамжийн төв гээд л тэгж байхад мөн адилхан. Одоо бол ингээд манайхаас манай яаман дээр ингээд санхүүжилт нь тавигдаад явдаг. Гэтэл авч байгаа эмчилгээ үйлчилгээг нь харахаар үйлчилгээ нь ихэнх нь эрүүл мэндийн чиглэлийн үйлчилгээнүүд байгаад байдаг. Тэгээд бид нар үүнийг нэг зөв голдиролд нь оруулж өгөхгүй бол манай дээр энэ салбар дундын гэдэг зохицуулалтууд бол манай яам, Эрүүл мэндийн яам, манай яам, Боловсролын яам, бид 3 гэсэн ийм гурвуулангийнх нь дунд талын нэлээн зохицуулалтууд байж байгаа юм.

Манай 3 яамнаас хамтраад бид нар сүүлийн жил, хагас жил орчмын хугацаанд нэг нэгээрээ санаачлаад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг, эхчүүдтэй уулзалтууд хийдэг болсон. Манай яам энэ удаагийн уулзалтыг санаачлан хийх ёстой. Эрүүл мэндийн яам 1 удаа хийгээд, Боловсролын сайд 1 удаа хийгээд. Тэгээд энэ дундын зохицуулалттай байх.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Хариулт болсон уу, хангалттай юу? Нэмж хариулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан хариулъя.

Б.Жавхлан: Дамдинням гишүүний асуултад хариулъя. Уул уурхайн салбар

яалт ч байхгүй л манай эдийн засгийн маань гол түлхүүр салбар болж байна. Тийм учраас бид тодорхой хэмжээнд бодлогоор дэмжилгүй яах вэ. Энэ дээр хэд хэдэн зүйлүүд хэлмээр байна. Энэ Шинэ сэргэлтийн бодлогын хүрээнд хийгдэж байгаа томоохон ажлуудын нэг, ялангуяа боомтын сэргэлт. Эрчим хүчний сэргэлт бол ерөөсөө л уул уурхайн экспорт, өрсөлдөх чадвар бүхий тэр бүтээгдэхүүнийг л бид хил дээр түргэн шуурхай хүргэж өгөх, хурдтай тэрийг нэвтрүүлэх энэ бүх боломжуудын төлөө л ажиллаж байгаа юм.

Тийм учраас энэ боомтын сэргэлт гэдэг бол маш чухал юм байгаа юм шүү. Бид боомтууд нэмж байна. Одоо байгаа боомтууд дээрээ нэвтрэн өнгөрүүлэх чадваруудыг нь нэмэх тал дээр нэлээдгүй ажлууд хийж байгаа. Сая сүүл гэхэд бид нар Шивээ хүрэн дээр шинэ терминал хийлээ. Шивээ хүрэн дээр наана, цаана шууд төмөр замаар нэвтрүүлж гаргах ийм боломжуудыг тавилаа. Бид нар Ханги хүртэл хувийн хөрөнгө оруулалтаар маш хурдан бүтээн байгуулалт хийж төмөр зам тавигдлаа. Энийг цаашаагаа цаанаас мөн төмөр замтай нийлүүлэх ажлыг бүүр Ерөнхийлөгчийн түвшинд БНХАУ-ын айлчлалын үеэр энэ асуудлууд яригдсан байгаа юм. Үүгээр дандаа л улсын ч бай, хувийн ч бай уул уурхайн бүтээгдэхүүнүүдийг л түлхүү экспортлох ийм боломжийг нэмэгдүүлж өгч байгаа юм.

Эрчим хүчний хувьд байна. Эрчим хүчний хувьд мөн л уул уурхайг дэмжих, өмнөд өмнийн говийн уул уурхайн бүсүүдэд эрчим хүчний нэмэлт эх үүсвэрүүдийг бий болгох, цахилгаан дамжуулах агаарын сүлжээ, дэд бүтцүүдийг нь нэмэгдүүлэх гээд ийм томоохон Шинэ сэргэлтийн бодлогын бүтээн байгуулалтууд маань бүгд яг бие биеэ дэмжих ийм уялдаа холбоотой томоохон төслүүд юм гэж ойлгоорой.

Мөн татварын орчны хувьд бол мөн уул уурхайн салбарыг цаашидаа аль

болох нээлттэй хувьцаат компани болгох нь их зөв юм байгаа юм. Тэгж байж өөрсдөө энэ чинь ард түмнээс, олон нийтээс дэмжлэг авна. Тэгж байж энэ өөрөө тэр газрын доорх баялгийг Үндсэн хуулийн дагуу ард түмэнд хүртээмжтэй байлгаж болох нэг суваг нь бас тэр юм байгаа юм. Тэр тохиолдолд бас бид татварын дэмжлэг үзүүлэхээр ийм зохицуулалтуудыг хийсэн байгаа.

Дээрээс нь бирж байна. Одоо 7 сарын 1-нээс уул уурхайн биржийн хууль ажиллаж эхэлнэ. Тэгэхээр манай энэ Хөрөнгийн бирж байна. Уул уурхай хөрөнгийн бирж болох юм байгаа юм. Хувийн компани биржээр нүүрсээ худалдвал тэр тухайн биржийн үнээс нь Амнат авна. Энэ бол маш том дэмжлэг болох юм байгаа юм. Гэх мэт бодитой ийм дэмжлэгүүд явах нь. Санжаадорж хариулаадах.

Л.Мөнхбаатар: Хариулт болсон юм уу, нэмж хариулах юм уу? Ажлын хэсэг нэмж хариулъя. Санжаадорж дарга, хэд микрофон хэд билээ? 80 хэд үү? 84 дүгээр микрофон.

М.Санжаадорж: Яах вэ хүүхэдтэй холбоотой асуудалд ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй холбоотой сургалт, хөгжлийн асуудал ярихлаар бол зөвхөн 1 салбар биш, бүх салбарууд дээр бол хамарч орж байгаа л даа. Сая бол Боловсролын тухай хууль дээр бол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асуудал бол бас хувьсах зардал дээр бол бүрэлдэхүүн хэсэг орж ирэхээр бол тооцоолол хийгдэж байгаа гэсэн мэдээлэл бол авсан. Энэ тохиолдолд бол яах вэ гэхээр мэдээж хэрэг нэг хүүхдэд ноогдох хувьсахын хувьсах зардалдаа бол өртөг хэсэгт нь бол суурилж өгөөд бол ороод явчих боломжтой.

Ер нь бол хүүхэд хамгааллын зардал бол өөрөө бол Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын багцад бол бас байдаг. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын багцад байгаа зардал нь бол 2

хуваагдаж явж байгаа. Нэг нь бол урьдчилан сэргийлэх тал руугаа сурталчлалт сурталчилгаа тал руугаа, нөгөө тал нь бол илүү их кэйс илрүүлэх, илэрсэн кэйс дээр бол зохих арга хэмжээгээ аваад эргээд бол тэр сэтгэл зүйн болон бие махбодын хувьд бол хохирол учирсан тэр хүүхдийг бол эргээд нийгэмшиүүлэх энэ асуудал дээр бол зардал нь бол чиглэж явдаг байгаа.

Мэдээж хэрэг энэ дээр бол бас эрүүл мэндийн салбар бол давхар орж ирнэ. Одоогийн Төсвийн хуулиар бол салбар дундын зохицуулалт бол илүү их удирдлага талаас бол орохоос өөр аргагүй байгаад байгаа. Харин төсөв нь бол нөгөө сайд сайд дээрээ суухгүй бол болохгүй. Сайд нарын хооронд бол төсөв гүйх юм бол энэ өөрөө бас нөгөө хууль зөрчих асуудал бол болчихоод байдаг ийм зүйл байж байгаа. Тэгэхээр илүү тэр нөгөө хүүхэд хамгаалалттай холбоотой Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөл энэ тэр дээрээ бол илүү их удирдлага талаас нь бол нэгтгэн зохион байгуулах явдал боломжтой болов уу гэж бодож байна. Боловсролын асуудал дээр бол харин тэр хувьсах зардалд бол оруулаад явахад бол өртгийг нь нэмж тооцоод хувьсах зардлаа бол том болгоод явчих боломжтой гэж үзэж байна. Тийм.

Л.Мөнхбаатар: Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын дэд дарга Салдангийн Одонтуяагийн урилгаар Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 45 дугаар сургуулийн 9Б ангийн багш сурагчид Төрийн ордон, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай танилцаж байна. Сурагчид та бүгдэд сурлагын өндөр амжилт хүсэн ерөөе. Яах юм тодруулах юм уу? Гонгорын Дамдинням гишүүн тодруулж асууя 1 минут.

Г.Дамдинням: Тийм энэ салбар дундын зохицуулалтыг л энэ Төсвийн хууль дээр бид нар бас нэг мөсөн нэг яриад бас ийм тодорхой кэйсүүд дээр ялангуяа энэ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй хүүхдүүдтэй холбоотой асуудал дээр

хийчихмээр юм байна лээ. Тэгэхгүй бол нөгөө 3 яам нь бид нар нэг нь эрүүл мэндийг нь л хариуцна гээд, нөгөөдөх нь бид нар зөвхөн хүүхэд хамгааллаа хариуцна гээд, нэг нь бид нар ороод ирсэн хүүхдээ л боловсруулна гээд ингээд орхичхоод байгаа байхгүй юу. Яг энэ гурвалжны чинь дунд тэр 16 мянган хүүхэд орхичхоод байгаа юм. 32 мянган эцэг эх гэсэн үг шүү дээ хөөрхий. Тэгээд төр бол ийм хүмүүстээ бол халамж хайраа өгч байх ёстой. Тэр хууль яриад, гадуур нь унагаагаад байж болмооргүй байна. Тэгэхээр бид нар бол Боловсролын хуульдаа энэ салбар дундын зохицуулалтаа оруулаад явмаар байна. Сангийн яамныхан маань, бас манай Сангийн сайд маань энэ дээр бас нэг ийм зохицуулалтын гарц гаргаж өгөөрэй л гэж хүсье. Тийм. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Санал хэлчихлээ. Байнгын хорооны дарга Гомпилдоогийн Мөнхцэцэг асуултаа асууя.

Г.Мөнхцэцэг: Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбоотойгоор бол ерөнхийдөө асуултууд бас давхцаад, ихэнх гишүүд асуугаад, хариултууд бас нэлээн тодруулгаар явчих шиг боллоо. Тэгээд юуны түрүүнд бас манай энэ соёлын салбарынхан, спортын салбарынхан гээд олон жил ер нь бол чин сэтгэлээсээ мөн дээрээс нь авьяас чадлаараа цалин их тийм доогуур түвшинд явж ирсэн ийм салбар. Тэгээд энэ салбарын бас ажилчдын цалинг тодорхой хэмжээнд бас ингэж нэмж зохицуулалт хийж өгсөн бас Засгийн газарт талархах нь зүйтэй гэж бас ингэж бодож байна. Тэгэхээр ер нь салбар салбарт цалингийн зөрүү ийм зохицуулалтууд хийгдэж байна. Тэгэхээр ер нь бас нэг хөдөө орон нутагт алслагдсан дүүрэгт гэдэг юм уу, алслагдсан хязгаарт яг энэ байгаль хамгаалагч нар, дээр нь энэ цаг уурчид гээд яг үнэнтэй нүүр тулж байдаг, байгалийн олон эрсдэлүүдтэй яг улаан гараараа нүүр тулж байдаг ийм салбарынхан байдаг. Эдний бас цалин тэтгэмж бол маш доогуур тавигддаг.

Энэ талаар бас туссан зүйлүүд, энэ зохицуулалтууд хэзээ хийгдэх вэ, зүйлүүд байна уу, үгүй юу гэдэг ийм асуултыг тавья.

Тэр нь сошиалаар бас яваад байгаа, бүгдээрээ бас мэдэж байгаа. Энэ 160 мянган хүний материал алга болсон тухай асуудлууд байгаа. Тэгэхээр түрүүн бас сайд хариулчих шиг болно лээ. Ер нь бол бас тухайн үед ингээд хөдөлмөрийн дэвтэр нь алга болчихсон ч байдаг юм уу, тодорхой хэмжээний тэтгэвэр тогтоолгохдоо бас доогуур тогтоогдсон ч байдаг юм уу, эднийг ямар нэгэн байдлаар л ингээд 10 хувиар нэмж байгаа гэж байгаа. Тэгэхээр ер нь яг ямар түвшинд очиж нэмэгдэж байгаа юм бэ? Энэ дээр бас асуулт байна уу гэсэн ийм, хариулт байна уу гэсэн ийм асуултуудыг бас тавьж байна.

Бас энэ баг, хороодын дарга нарын цалинг нэмж байна гэдэг бол бас цаг үеэ олсон ийм асуудал гэж ойлгож байна. Ер нь яах вэ даргын цалин нэмж байна гэдгээсээ илүүгээр яг хөрсөн дээрээ үнэхээр амьдрал дээр нүүр тулж байдаг хүмүүс бол яалт ч үгүй л энэ баг, хороодын дарга нар байдаг. Тэгэхээр энэ дээр бас талархалтай байх шиг байна. Тэгэхээр энэ доод тал нь хэд болж байгаа юм бэ тэр 161 мянган хүний алга болсон тэр материал нь алга болсон хүмүүсийн тэтгэвэр нь ямар байдлаар зохицуулагдаж байгаа юм бэ? Дээр нь тэр байгаль хамгаалагчид, цаг уурчдын энэ салбарын хүмүүсийн цалин зөрүү юмнууд нь гарч байна уу, яаж тэгишгээж байгаа вэ гэдэг дээр асуулт байна.

Л.Мөнхбаатар: Гомпилдоогийн Мөнхцэцэг гишүүний асуултад хариулъя. Тодорхой субъектүүд буюу албан тушаалтнуудын цалингийн асуудлаар асуулт асууж байна. Булгантуяа сайд хариулах уу? Булгантуяа сайдад хаягласан 2 ч асуулт асуулаа.

Х.Булгантуяа: Мөнхцэцэг даргын асуултад хариулъя. Манай цаг уурчдын

цалин болохоороо энэ төрийн нийтлэг үйлчилгээний цалингийн ангилал дотор явдаг юм байна лээ. Манай төрийн нийтлэг үйлчилгээ, дээрээс нь нэмээд төрийн мэргэжлийн үйлчилгээ гээд мэргэжлийн үйлчилгээ дотор боловсрол, соёл, эрүүл мэнд, шинжлэх ухаан мөн спорт ингээд гээд эдгээр салбарууд орж явж байгаа. Төрийн нийтлэг үйлчилгээ дотор манай бусад төрийн албан хаагчид, үйлчилгээний албан хаагчид бол бас ороод явж байгаа. Энэ хэмжээ нь төрийн нийтлэг үйлчилгээний албан хаагчдын цалинг 34 орчим хувиар нэмэгдүүлсэнтэй үүдэн манай цаг уурчдын алба цалин бас нэмэгдэж орж ирж байгаа. Хуучин 766 мянга байснаас сая ингээд нэмэгдлээрээ бол 920 орчим мянган төгрөг болж бол бас нэмэгдэж орж ирж байгаа.

Байгаль хамгаалагчдын хувьд төрийн захиргаанд байж байгаад, төрийн нийтлэг үйлчилгээ рүү орох энэ хүсэлтээ Байгаль орчны сайд тавиад. Яагаад гэвэл орон нутагт энэ төрийн захиргааны албан хаагчид орох шалгалт тавьдаг шалгуур нь маш их өндөр байдаг. Тэгэхээр үүнтэй холбоотойгоор бид нар нөгөө орох хүмүүсийнхээ хүртээмжийг нэмэгдүүлэхийн тулд арай энгийн болгохын тулд нийтлэг үйлчилгээ рүү орох ийм шаардлагатай байна гэсэн. Тэгэхээр төрийн нийтлэг үйлчилгээний ангиллаар цалинжаас явна гэсэн үг. Манай Алимаа дарга нэмээд тэрэн дээр нь хариулт өгчих үү? 83 номерын микрофон байх шиг байна дарга.

Л.Мөнхбаатар: Ажлын хэсгээс нэмж хариулъя. Ажлын хэсгийн 83 дугаар микрофоныг өгье. Нэр, албан тушаалаа хэлээд гишүүний асуултад хариулъя. 82 дугаар микрофон уу? Ажлын хэсгийн 82 дугаар микрофон өгье.

Б.Алимаа: Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Хөдөлмөрийн харилцааны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Алимаа. Мөнхцэцэг гишүүний асуултад хариулъя. Байгаль хамгаалагчдын хувьд бол төрийн

захиргааны албан хаагчдын 9 дүгээр зэрэглэлээр цалинжиж байгаа. Сайд бас хариуллаа. Орон нутагт энэ төрийн захиргааны жинхэнэ албан хаагчдын шалгалттай холбоотойгоор бас ажиллах хүчний дутагдал хомсдол үүсэж байгаа учраас Байгаль орчны яамтай бас зарим асуудлуудыг ярилцаж байна. Тухайлбал төрийн захиргаа дээр бол улсын байцаагчийн эрхтэй байгаль хамгаалагчдыг төрийн захиргааны албан тушаал дээр нь хэвээр нь хадгалаад, туслах байгаль хамгаалагч гэсэн статусаар бас төрийн үйлчилгээ, нийтлэг үйлчилгээний албан хаагчдын ангилал зэрэглэлээр бас зарим байгаль хамгаалагчдыг ажиллуулах ийм эрх зүйн зохицуулалтыг цалин хөлс нэмэгдүүлэхтэй холбоотойгоор төрийн үйлчилгээний албан хаагчийн ангилал зэрэглэлийг шинэчлэхдээ Засгийн газар бас авч үзье гэсэн ийм байдлаар бол ажиллаж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Яах юм бэ нэмж хариулах юм уу? Булгантуяа сайд нэмж хариулъя.

Х.Булгантуяа: Түрүүн хэлсэнчлэн нөгөө ажилласан жил нь хүрсэн буюу хувь тэнцүүлсэн тэтгэврээр гэвэл доод тал нь 10 жил, бүтэн тэтгэврээр гэвэл доод доод тал нь 20 жил нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн, тэгэхдээ хөдөлмөрийн дэвтэр, архивын лавлагаа, шүүхийн шийдвэрээр энэ нь бол нотлогдож байгаа боловч цалингийн баримт нь олдохгүй байгаа нь ААНБ-ын санхүүгийн баримтаа архивд өгөөгүй, санхүүгийн баримт нь шатсан үрэгдсэн зэрэг ийм шалтгааны улмаас тэтгэврийн доод хэмжээгээр бас тогтоолгосон хүмүүс байгаа гээд түрүүн бас хэлж байсан. Эдгээр албан хаагчдын, эдгээр тэтгэвр авагчдын хувьд бол тэтгэвр нь доор хаяж 10 хувиар саяын хэлсэнчлэн 10 хувиар бүрэн тэтгэврийн хэмжээ бол тэгэхээр 550 мянга, хувь тэнцүүлсэн тэтгэврийн хувьд бол 440 мянга болж нэмэгдэнэ гэсэн үг.

Л.Мөнхбаатар: Дамбын Батлут гишүүн асуултаа асууя.

Д.Батлут: Та бүхэндээ энэ өдрийн мэндийг хүргэе. 33 жилийн сүүлийн 33 жилийн хугацаанд бол анх удаагаа 1,8 их наяд төгрөгийн тодотголыг хийж, цалин, тэтгэвэр тэтгэмжээ, хүүхдийн мөнгө гээд нийгмийн халамжийн чиглэлийн асуудлуудаар анхаарч, шийдэл гаргаж байгаад талархалтай байгаа. Тэгээд энэ бол мэдээж өнгөрсөн хугацаанд болж бүтэхгүй байсан буруу хазгай зүйлүүдийг засаж залруулсан, залруулсны үр дүн. Засгийн газрын сайн ажилласны үр дүн, уул уурхайн салбарын ажилчдын бас сайн ажилласны үр дүн гэж харж байгаа юм.

Мэдээж манай Монгол Улс бол дийлэнх нь уул уурхайн салбараас хамаарсан тийм эдийн засгийн бүтэцтэй явдаг. Тэгэхдээ энэ бодлогыг цаашидаа илүү тогтвортой байлгаж чадаж чадах уу, үгүй юү гэдэг асуудал хамгийн чухал юм. Мэдээж чадах ёстой, чадахын төлөө явах ёстой. Үүнд засаглалын тогтвортой байдал хамгийн чухал нөлөө үзүүлнэ гэж харж байна. Мэдээж засаглал, засаглал тогтвортой, хэрэгжүүлж байгаа бодлого тогтвортой дунд болон урт хугацаандаа хэрэгжиж явах юм бол илүү боломжуудыг үр дүнгүүдийг цаашилаад гаргана. Тэр утгаараа бол Шинэ сэргэлтийн бодлогыг бас авч хэрэгжүүлж байгаа, энэ хөгжилд саад тушаа болж байгаа олон асуудлуудыг бас гаргаж ирж тавьж, шийдлүүдийг нь гаргаад явж байгаа нь талархалтай зүйл гэдгийг хэлэх нь зүйтэй гэж бодож байна. Иргэд ч гэсэн энийг маш сайн ойлгож, илүү тэр Засгийн газрын бодлого дээрээ төвлөрч асуудалд анхааралтай хандаж байх нь бид бүхний хамтын хүчин чармайлтын үр дүнд цаашилаад том үр дүн гарах үндэс суурь болж өгнө шүү гэдгийг бас хэлэхийг хүсэж байна.

Ингээд нэг асуултыг асуумаар байна. Өнөөдөр бас мэдээ мэдээллийн эрин зуунд мэдээлэл гэдэг хамгийн чухал. Өнгөрсөн хугацаанд болж бүтэхгүй

байгаа зүйл нэг талаасаа бол бас мэдээлэлгүй байсан иргэд мэдээ мэдээлэлгүй байсантай холбоотой асуудал болж харагдаж байгаа юм. Тэгэхээр хүүхдийн мөнгө олгох асуудал дээр болохоор манай сайд нарын танилцуулга дотор хүссэн иргэнд хүсэлт гаргасан иргэнд хүүхдийн мөнгө олгоно гэхчлээ л дээ. Тэгмээргүй байгаа юм. Магадгүй энэ бөөн асуудал дагуулна. Хүссэн гэхээр нөгөө нэг өргөдөл гаргах гээд байна шүү дээ заавал нэг. Өргөдөл гаргасан иргэнд хүүхдийн мөнгө олгоно гэх юм бол мэдээ мэдээллээс хол олон тооны иргэд байгаа. Тэр иргэд маань асуудалд хандаж мэдэхгүй чадахгүй. Үүнээс улбаалаад л ахиад л өөр дүн эсрэг нөхцөл байдлууд үүснэ. Боломж нь гарчихсан хүүхдийн мөнгөө 100 хувь олгоно гээд л зорьж байгаа бол тэр өргөдөл чирэгдэл гаргахгүйгээр, хүсэлт гаргахгүйгээр шууд л бүх хүүхдүүддээ олгочихдог болох хэрэгтэй байгаа юм. Энэ нь хамгийн зөв шийдэл шүү.

Тэгэхгүй бол ингээд өргөдөл гаргана, хүсэлт гаргаж байж хүүхдийн мөнгө 100 олгодог олгоно гэхээр мэдээлэлд хол байгаа асар олон тооны иргэд маань мэдээлэл авч чадахгүйгээс болоод эргээд сөрөг эрсдэлүүд гарна. Иргэд маань хандахгүй хүүхдийн мөнгө 100 олгогдохгүй байна гээд асуудлууд үүсээд байгаа шүү. Тийм учраас энэ дээр Засгийн газар наад ярьж байгаа, бодож байгаа бодлогоо бас жоохон өөрчилмөөр байна асуудлаа. Шууд л олгох юм бол 100 хувь л олгох хэрэгтэй. Тэгэхээр энэ дээр ямар арга хэмжээ авах вэ гэдгээ хариулж өгнө үү гэж хүсэж байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Энэ ажлын хэсгүүд ер нь нэлээн шингэрсэн байна уу, үгүй юү. Өнөөдөр ч одоо бас салбарынх нь цалин хөлстэй холбоотой, тэтгэвэр тэтгэмжтэй олон асуудлууд, чухал асуудал хэлэлцэж байгаа. Баатарзориг дарга тэргүүтэй, Баяндүүрэн өөр хэн байна вэ? Адьяахишиг, Баасаньям дарга гээд хэдэн хүмүүс л одоо суугаад байна. Ажлын хэсгийнхээ гишүүдийг бас нэмж

дуудаарай. Асуултад хэн хариулах вэ? Хэн хариулах юм бэ? Булгантуяа сайд хариулъя.

Х.Булгантуяа: Яг хүсэлт гаргах яах вэ бид нар саяын 9 хувийг бол нөхөж олгоно. Тэрүүнийг ерөнхий мэдээллүүд нь бол манайд бүгдээрээ байгаа. Шинээр төрсөн хүүхдүүдийн мэдээлэл, шинээр төрсөн хүүхдүүд ч гэсэн үүнд хамрагдана гэсэн үг. Тэгэхээр тэр мэдээллүүд ч гэсэндээ ерөнхийдөө бол ингээд орж ирнэ гэсэн үг. Зүгээр өмнө нь бол бас ингэдэг байсан юм байна лээ. 20 мянган төгрөгөөр жишээлбэл 100 хувь олгодог байхад 10 хувь нь огт авдаггүй байсан. Огт бүртгүүлдэггүй байсан, авдаггүй байсан. Тэгэхээр одоо бид нарын зүгээр юу яаж байгаа нь бас авахгүй хүмүүс байж магадгүй. Тэгээд арай мэдэхгүй, амьдралын боломжтой ч байдаг юм уу тэр бол тэр хүний л сонголт байх л даа. Тэгэхээр зүгээр энэ нийгэмд тэр сонголтыг нь өөрсдөд нь өгье. Хэрвээ хүсэх юм бол энийг нэг их тийм хүндрэлтэй бишээр аль болохоор шийдье. 100 хувь хүн болгоноос гэж байгаа юм биш. Одоо үлдчихсэн байгаа 9 хувь нөхөж авах гэж байгаа 9 хувь, 91 хувь дээр ороод шинээр 7 сарын 1-нээс шинээр авахаар байгаа хүмүүсийн хувьд л энэ хүсэлтийг авъя.

Тэгэхгүй бол таны хэлж байгаа үнэн л дээ. Хэрвээ 100 хувь гэх юм бол манай цахим систем нь ч ачааллаа дийлэхгүй, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний хэлтсүүд ч ачааллаа дийлэхгүй ийм болно. Иргэдийн хувьд ч гэсэндээ маш их бухимдалтай, 7 сарын 1 одоо хаяанд ирчихсэн байгаа учраас маш их бухимдалтай ийм асуудал үүснэ. Тэгэхээр энийг аль болохоор цахимаар, Хөдөлмөр, халамжийн хэлтсээр дамжуулаад бас ингээд олгох нь зүйтэй юм байна гэж Засгийн газрын зүгээс үзсэн байж байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулах юм уу?

Х.Булгантуяа: Имонголиа дээр нэг ерөөсөө юу л дарах юм.

Л.Мөнхбаатар: Дамбын Батлут гишүүн тодруулж асууя.

Д.Батлут: Яах вэ цахимжиж байгаа үйл явц бол хурдацтай сайн явж байгаа. Тэр цахим хэрэглээний чинь учрыг нь олдог хүмүүс цөөхөн байхгүй юу бас. Яг үнэндээ нийгмийн энэ сэтгэлгээ, нийгмийн мэдээ мэдээлэлтэй байх нөхцөл байдал чинь мэдээлэлд ойрхон хүмүүс байна. Мэдээллээс хол байгаа асар олон хүмүүс байгаа байхгүй юу. Тэр дотроос чинь хасагдсан хүмүүс ч байгаа. Тэр бүх байдал чинь өнөөдөр энэ хүүхдийн мөнгийг 100 хувь олгоно гэххэд хүсэлт гаргаад олгоно, ямар нэгэн аппликэйшн цахим хэрэглээ хэрэглээгээ ашиглаад олгоно гэхчлээр тэрийгээ хэрэглэж мэдэхгүй, тэр мэдээллийг аваагүйгээс болоод эрсдэлүүд үүсээд унана. Ингээд л ахиад нөгөө хүүхдийн мөнгөний асуудал чинь газар аваад унана.

Бид нар чинь бас улсын бүртгэл дээрээ шинээр төрсөн хүүхдүүд ингээд бүх зүйл бүртгэлтэй байгаа шүү дээ. Тэр бүртгэлээ ашиглаад шууд олголтоо хийчих ёстой байхгүй юу. Авахгүй хүмүүс байхгүй гэж ойлгохгүй, хүүхдийг алагчилж болохгүй байхгүй юу. Боломжтой, боломжгүй гэхгүйгээр хүүхэд болгонд л тэгш боломжийг нь олгож өгөх нь зүйтэй гэж харж байгаа. Энэ тал дээр анхаараарай сайдаа.

Л.Мөнхбаатар: Батлут гишүүн үг хэллээ. Буланы Бейсен гишүүн асуултаа асууя.

Б.Бейсен: Энэ төсвийн тодотголыг дэмжиж байна. Бас өглөө бид Сангийн сайдаас бас мэдээлэл авсан. Манай бүлгийн хувьд. Эрүүл мэнд, боловсролын талаар бас юм асууя гэж бодож байна 1 дүгээрт. Ялангуяа энэ эрүүл мэндийн салбарт энэ цалин маш бага эмч, сувилагч, асрагч нар. Одоо эмнэлгүүд ерөөсөө сувилагч, асрагч, эмч

нарын хомсдолд орчихсон, ихэнх нь гадагшаа гарсан. Сувилагч, эмч нар нь тултал нь ажиллаж байгаа. Тийм учраас эдний цалинг бол цалингийн үндсэн сүлжээгээ 2 дахин нэмж байж дараа нь гүйцэтгэлийн санхүүжилтээр дээр нь нэмж өгөхгүй бол эмнэлэг нь ч бас тоног төхөөрөмж бусад юм эмийн асуудлыг шийдэж чадахгүй ийм хүнд байдалд байгаа.

Нөгөө талаар эмнэлгийн асрагч нарыг бусад үйлчилгээний ажилчидтай адилхан үзэж болохгүй. Яагаад гэвэл эд нар чинь хамгийн хүнд нөхцөлд хорттой нөхцөлд ажилладаг. Цус, шээс, хүний баас, өтгөн юутай ажилладаг. Гэтэл эд нарын цалин бас маш бага байна. Энийг нэмэхгүйгээр ерөөсөө болохгүй нь. Бусад үйлчилгээний ажилчидтай адилхан үзэж болохгүй. Дандаа ээлжийн ажилчид, бүгдээрээ цалингийн зээлтэй. Энэний цалингийн үндсэн сүлжээг 2 дахин нэмэх боломж байхгүй юу Сангийн сайдаас асууя. Бас энэ Сангийн яамныхан ирсэн дээр.

Боловсролын салбар дээр мөн адилхан эмч, багш нарын юу эмч нарын багш, багш нарын цалин бас бага байна. Нөгөө талаар хөдөөгийн сургуулиудын компьютер мэдээлэл технологийн кабинет ерөөсөө юм байхгүй. Энэ дээр юм хөрөнгө тавиулж чадсан уу? Сурагчид энэ компьютерын юугаар хангалтгүй байна шүү дээ энэ талаар.

Тэтгэврийн зөрүүг бол түрүүн бас Батлут гишүүн бүгд асуучихлаа. Энд сая явахдаа бид нараас асууж байсан юм ерөөсөө энэ тэтгэврийн зөрүү арилгаад өгөөч гээд. 30, 40 жил ажиллачхаад нөгөө 500 мянган төгрөг ижилхэн цалин авч байгаа улсууд энийг арилгаж өг гээд ярьсан. Сая бид Үндсэн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр одоо ингээд л төсвийн тодотгол хэлэлцэнэ, энэ жил төсөв ашигтай гарсан. Цалин, тэтгэврийн зөрүүг гаргана, цалин нэмнэ гээд ярьсан. Одоо бид нар юу гэж очих вэ? Гишүүдийн

тоог нэмчхээд ирлээ гээд очих юм уу, бас хүндрэлтэй л байна шүү дээ бид нарт.

Нөгөө талаар энэ Баян-Өлгий аймгийн Боловсролын газрын дарга байхгүй. Одоо хүүхдүүд сургууль төгсөж байна. Нөгөө шүүрдэлгээр ажлаас халагдсан. Баатарзориг даргаа одоо тэрийг томилох болоогүй юу? Танайд юу ирсэн үү томилуулахаар хүний нэр ирсэн үү? Энэ талаар асууя.

Л.Мөнхбаатар: Буланы Бейсен гишүүний асуултад хариулна. Эхлээд Булгантуяа сайд хариулъя, дараа нь ажлын хэсгээс нэмээд төгсгөлд нь Баатарзориг дарга хариулъя.

Х.Булгантуяа: Бейсен гишүүний асуултад хариулъя. Эрүүл мэндийн салбарт нийтдээ 25700 орчим мянган төрийн албан хаагчид ажиллаж байна. Эрүүл мэндийн салбарын ажилтнууд үндсэн цалингийн доод хэмжээ 616600 орчим байсныг сая төгрөг рүү, ингээд дээд хэмжээ нь 1 сая 500, 600 орчим мянган төгрөг. Энэ бол үндсэн цалин. Үүний дээр ахиад эрүүл мэндийн салбарын хувьд эрүүл, 2020 оны 8 дугаар сараас авхуулаад бид нар ЭМД-ын сангаас бас төр, хувь гэхгүй бүгдээрээ санхүүждэг ийм санхүүжилтийн тогтолцоог бий болгосон. ЭМД-ын сангийн энэ жилийн 2023 оны санхүүжилт нь төсөв нь 1,5 их наяд байгаа. Өнгөрсөн оны гүйцэтгэлээс харахад 1 их наядыг нь улсын эмнэлгүүд авсан байна лээ санхүүжилт нь. Үүнээс зарим нь урсгал зардлаа санхүүжүүлж байгаа байх, ихэнх нь бол эмнэлгийн ажилтнуудын цалин хангамж руу хөлс рүү бас явахаар энэ зохицуулагдсан байж байгаа.

Тэгэхээр бид бас энэ төрийн албан хаагчдын үндсэн цалинг ийм зохицуулалт хийж бас гайгүй ингэж нэмэгдүүлээд, дээрээс нь нэмээд ахиад гүйцэтгэлийн санхүүжилт, орон нутгийн санхүүжилт, ажилласан жилийн санхүүжилт, ингээд мэргэжлийн санхүүжилт, зэрэг дэвийн санхүүжилт гээд ингээд бусад

нэмэгдлүүдийгээ аваад явах бас бүрэн боломж бололцоог нь энэ хуулиудаар бас нээж өгсөн байж байгаа. Тэгээд таны хэлсэнчлэн ер нь бол сая Ерөнхий сайд өглөөний уулзалтаар салбар салбарынхантай хийж уулзалт хийж байна. Хувийн хэвилийн хүний нөөцийн захирлуудтай хүртэл уулзахад ер нь манай эрүүл мэнд гэлтгүй бараг бүхий л салбарт л хүний нөөцийн дутагдалд орчихсон харагдаж байна лээ. Ялангуяа энэ ковидын дараа гадагшаа явж их ажиллаж байна. Дээрээс нь нэмээд энэ нарийн мэргэжлийн хүмүүс бол салбар болгонд дутагдсан гэдэг бас ийм нөхцөл байдалтай байгаа учраас энэ цалингийн нэмэгдэл бол эрүүл мэндийн салбар дээр бол бас ингэж орж ирж байгаа шүү.

Тэтгэврийн хувьд Бейсен гишүүнээ 2 янзаар нэмж байгаа. 1 дүгээрт таны хэлсэнчлэн тэтгэврийн зөрүүг энэ бол яг л нөгөө хүмүүс хэлдэг би илүү олон жил ажилласан, би олон жил нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн, би 40 жил төлсөн. Зарим хүмүүс би илүү их өндөр төлдөг байсан, би удирдах ажил албан тушаал хаашдаг байсан, одоо би ингээд яахаараа өөрийнхөө доор ажиллаж байгаа хүмүүсээс бага цалин тэтгэвэр авдаг болчхов, би илүү их өндөр төлдөг байсан хүн чинь илүү их өндөр авах ёстой биз дээ, энэ тэтгэврийн тогтолцоо чинь алдагдсан байна шүү дээ. Нөгөө тэтгэврийн зөрүү гэж манай ахмадууд ярьдаг. Энэ хүрээнд тэтгэврийн зөрүүг ойртуулна, энэ арга хэмжээг бас авч байна. 189 орчим тэрбум төгрөгөөр. Дээрээс нь нэмээд ахиад тэтгэврийг бүгд ахмадуудын хувьд тэтгэврийг ахиад дээрээс нь нэмээд 10 хувиар нэмэгдүүлж байна. Энэ хүрээнд манай энэ хагас жилд бол энэ төсөв дээр бид нар 395 орчим тэрбум төгрөгөөр тэтгэврийн зөрүү, дээрээс нь би тэтгэврийг 10 хувиар нэмэгдүүлэх гэдэг 2 арга хэмжээнд зарцуулахаар төсөвлөсөн байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Бейсен гишүүн тодруулж асууя.

Б.Бейсен: Энэ гүйцэтгэлийн санхүүжилттэй холбоотой хөдөөгийн алслагдсан сум эмнэлгийн төсөв, бизнес, шатахууны юу бас хүрэлцэхгүй байгаа. Ялангуяа хөнгөлөлттэй эм, хөнгөлөлттэй эмийн төсөв хүрдэггүй. Энэ удаад тэр сумуудын гүйцэтгэлийн санхүүжилтээр юм авахын төлөө Эрүүл мэндийн сайд дээр зарим шаардлагатай тоног төхөөрөмж, цус, шээс, биохими, эхогийн аппарат тэр төсөв дээр юм тавьсан уу ер нь энэ талаар ямар бодлого барьж байна вэ?

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад хариулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан.

Б.Жавхлан: Бейсен гишүүний асуултад хариулъя. Түрүүн та бас Сангийн сайдаас асууя гэж байгаад тодотгоод асуучих шиг болсон. Булгантуяа сайд бас хариулчихлаа. Гэхдээ би зүгээр нэмж хэлэх гэсэн юм. Манай Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам салбар, салбар дотроо ямар зэрэглэл ангилалтай байх вэ, зэрэглэл ангиллууд дээрээ цалин нь ямар байх вэ гээд энэ бүх бодлогыг барьж явна. Сангийн яам бол энд бол нэг их оролцохгүй. Ер нь цаашдаа ч гэсэн Засгийн газраас ер нь тийм хатуу бодлого барьж байгаа.

Салбар болгон нэг, нэг хууль барьж орж ирээд, гишүүн болгон бас нэг, нэг хууль салбарын хуулиуд дээр ингээд цалинг нь суулгаад өгчихдөг. Цаашдаа аль болох ийм юм гаргахгүйгээр яг нэгдсэн байдлаар энэ төрийн албан хаагч нарын цалин, зэрэглэл, ангилал энэ бүгдийг нэг яам бодлогоо зангидаж ингэж авч явна. Бид нарын хувьд бол харин нийтээр нь төсөв нь ямар байх юм, цалингийн сан нь ямар байх юм, энэ удаа тодотгол дээр яаж оруулах вэ, багтаамж нь ямар байна, тэр боломжуудыг гаргаж ирдэг ийм ажил дээр.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Жавхлан сайд гүйцээгээд хариулчихъя, 1 минутад багтаагаад.

Б.Жавхлан: Тэгээд энэ удаа орж ирж байгаа тодотгол маань 1 их наяд 896. Үүний бараг 55 хувь нь буюу 994 тэрбум төгрөг нь дан ганц цалингийн нэмэгдэл дээр орж ирж байгаа шүү. Тэрэн дотор таны хэлсэн эрүүл мэндийн салбарын ажилтнуудын цалин ч бас орчихсон ингээд явж байгаа. Гүйцэтгэлийн санхүүжилтийн хувьд эрүүл мэндийн салбар ороод үндсэндээ 3 дахь жил рүүгээ явж байна. Тийм. Энэ бол сайн талууд ч байна. Зарим нэг бид нар тохиргоо хийгдэх ёстой, эргэж харах ёстой зүйлүүд ч байна. Тэр нь бол яг саяын таны хэлдэг хүн ам багатай, тэр алслагдсан сумнууд дээрх одоо нэг нөгөө хангалттай нөгөө поликлиникийн клиникийн үйлчилгээ байхгүй учраас нөгөө тарифаараа бага очоод байгаа юм. Тийм учраас тэр хэсгүүд дээр бол суурь санхүүжилтүүдийг нь бид нэмэхээр тооцооллуудаа хийж байгаа. Ингээд удахгүй орж ирнэ.

Л.Мөнхбаатар: Төрийн албаны зөвлөлийн дарга Балдангийн Баатарзориг асуултад хариулъя, 1 дүгээр индэр дээр микрофоныг өгье.

Б.Баатарзориг: Гишүүний асуултад хариулъя. Өнөөдөр энэ төрийн албаны шинэтгэлээр бүр цалин хөлсний тулгамдаж байгаа асуудлаар шийдвэр гаргаад, тэгээд энэ эргэлтийн шийдвэрүүд гаргаж байгаа зөв эхлэлүүд тавигдаж байгаа. Энэ дээр талархалтай байгаа. Цалин нэмэгдэх хэрээр цалинтай холбоотойгоор төрийн албан хаагчдад тавигдах шаардлагын асуудал бас нэмэгдэнэ, нэмэгдэж гэж байгаа.

Саяын асуултаа шууд хариулахад Баян-Өлгий аймгийн Боловсролын газрын даргын томилгоо сонгон шалгаруулалтын асуудал. Аймгийн салбар зөвлөл буюу Тамгын газраас зохион байгуулна. Төрийн албаны зөвлөлөөс 6-ны өдрөөс эхлээд 6 сарын 19-ний хооронд нээлттэй сонгон шалгаруулалтын зар тавьчхаад байгаа. 6 сарын 22-ны өдөр Баян-Өлгий аймгийн Боловсролын газрын даргын сонгон

шалгаруулалтыг нээлттэйгээр, цахимаар, ярилцлагаар.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Гүйцээгээд хариулчих уу, болчихсон уу? Тодорхой хариулчих шиг боллоо. Сая эрхэм гишүүн Тилеуханы Аубакир асуултаа асууя.

Т.Аубакир: Баярлалаа. Энэ жилийн төсвийн тодотгол бол бараг анх шахуу Монгол Улсын төсөв нэмэх гарсантай холбоотой. Энэ нь эргээд энэ Монгол Улсын Засгийн газар, Монгол Улсын Их Хурлын хийсэн ажлуудын үр дүнд өнөөдөр бид нар бас энэ төрийн албан хаагчид болон тэтгэвэр тэтгэмжийг нэмэх асуудал бас яриад сууж байгаа. Энэ бид нар эхлүүлсэн ажлуудаа бас нэг эргээд алдаа гаргачихгүй, failed-чихгүйн тулд бас нэг анхаарах шаардлагатай зарим зүйлүүд байгаад байгаа. Түүхэндээ анх удаа уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг Хөрөнгийн биржээр нээлттэй арилжаалаад явж байгаа. Арилжаа бол амжилттай болсон. Анх хөрөнгийн бирж дээр 20 орчим ААН бүртгэлтэй байсан бол 160 гаруй ААН-үүд Монголын хөрөнгийн бирж дээр бүртгүүлсэн. Өмнөд Хятадын, зүүн азийн улсуудын дэлхийн энэ уул уурхайн зах зээл дээр ажилладаг компаниуд Монголын хөрөнгийн биржид бүртгүүлж, Монгол Улсын уул уурхайн бүтээгдэхүүний энэ арилжаанд оролцох хүсэлтээ илэрхийлээд байгаа юм. Энэ бол маш давуу талтай.

Энэ дээр гаалиас мэдээ аваад үзэхээр биржээр арилжаалсан нүүрсний 2-3 хувь л гараад байгаа юм. Энэ чинь юу гэсэн үг вэ гэхээр зэрэг биржээр арилжаалсан нүүрсээ бид нар хил давуулах тал дээр транспорт тээвэрлэлт дээрээ бас анхаарах шаардлага байгаа гэж харж байгаа. Түрүүлээд борлуулчихсан нүүрсний үнийг ингээд харахад бидний эдийн засаг өссөн юм шиг харагдаж байгаа. Эргээд одоо тухайн үед анх борлуулж байсантай харьцуулахад өнөөдөр нүүрсний ханиш бол тодорхой хэмжээнд буураад явж байгаа. Дэлхийн зах зээл дээр. Тийм учраас манай

холбогдох яамнууд маань бас энэ дээр анхаараарай. Энэ түүхэндээ бид нар анх удаа уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг Ганбаатар сайд, Болдын Жавхлан сайд нар оруулж ирээд амжилттай бид нар ингээд явуулж байгаа ажлуудынхаа эргээд залгаануудыг нь энэ аж ахуйн чанартай, Улсын Их Хурлын гишүүн гэдэг бол аж ахуйн чанартай ажилд шууд оролцоод үүрэг чиглэл өгөөд байх боломж байхгүй. Засгийн газрын гишүүд маань энийг анхаарах ёстой. Биржээр арилжаалсан нүүрсний хил давуулах ажлыг тээвэрлэлтээ бас хараарай гэж.

Хүүхдийн мөнгө, цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийг нэмснийг бол маш талархалтай хүлээж авч байгаа. Сая бид нар бүх гишүүд үндсэндээ тойргоороо явж ирээд энэ мэдээг бол дуулгасан. Бас тодорхой хэмжээнд уул уурхайгаас олсон мөнгө хөрөнгөөрөө бид нар бас ард иргэдийнхээ цалин, тэтгэвэр тэтгэмж дээр анхаараад явж байгаа маш сайн талууд бий. Энэтэй холбоотой Булгантуяа сайдаас нэг асуулт байна. Ер нь манай энэ нийгмийн даатгалын сан гэдэг бол маш хүнд болчихсон салбар даа. Учрал гишүүн та 2 маань бас яриад яваад байгаа. Энэ нийгмийн даатгалын сангийн реформын асуудал. Одоо ингээд харахад бол төсвийн нэг хэсэг болчихсон л яваад байгаа. Ингээд энэ тэтгэврийн зөрүүг арилгах энэ чинь 91 оноос хойших өнөөдрийг хүртэл мөнгөний ханштай холбоотой. Тийм учраас энэ нийгмийн даатгалын сангийнхаа реформын ажлыг ер нь эрчимжүүлээд яг гардаад аваад явах нь бас зөв байх. Одоо энэ багц хууль орж ирнэ.

Жишээлбэл гадаад улс орнуудад хувийн нийгмийн даатгалын сан байж байдаг. Иргэн өөрөө сонголтоо төрийн нийгмийн даатгалын санд нь байлгах юм уу, хувийн нийтлэл нийгмийн даатгалын санд нь шимтгэлээ төлөөд явах юм уу энэ сонголтуудыг нь бүртгүүлээд, яг классик загвараар нь хөгжүүлэх ажлаа бид нар бас нэг бариад зоригтой бариад эхлүүлмээр байна. Булгантуяа сайдаа та

энэ дээр яг ямар бодлого барьж байгаа вэ гэж 1 дүгээр асуулт.

Төсвийн шинэчлэлийн хүрээнд бол Төсвийн байнгын хороо сүүлийн жил гаруй хугацаанд дэвшилттэй ажиллаад явж байгаа. Төсөв тэлэх хэрээр л хувийн хэвшлийн орон зай хумигддаг. Төсвийн байнгын хорооны дарга Тэмүүлэн дарга бас өөрөө тэгж үздэг. Тийм учраас энэ төсвийн шинэчлэл дээр бас шийдээд явж байгаа энэ зарим ажлуудаа маш богино хугацаанд эрчимжүүлэх шаардлагууд бас байна. Хажуугаар нь бид нар бас хийх ажлуудаа бас ингээд эрчимжүүлээд, зоригтой, хугацаатай л, за яах вэ энэ өмнөх Байнгын хороодын хурал энэ тэр дээр бол би бас заримдаа энэ төрийн албан хаагч нарын үйл ажиллагааг шүүмжлэлтэй л ханддаг л даа. Энэ чинь дээрээ Их Хурал, Засгийн газар дээрээ нэлээн том, том ажлуудыг аягүй шуурхай, түргэн шуурхай шийдээд шийдвэрүүдээ гаргаад байдаг. Дунд шат дээр энэ манай сайдууд маань бас анхаарах хэрэгтэй. Төрийн нарийн бичгийн даргаасаа авхуулаад газар.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Зочин танилцуулъя. Улсын Их Хурлын гишүүн МАН-ын бүлгийн дарга Дуламдоржийн Тогтохсүрэн, Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг, Улсын Их Хурлын гишүүн Гочоогийн Ганболд нарын урилгаар Өвөрхангай аймгийн Ирмүүн бүжгийн сургуулийн клубийн багш нар, сурагч, эцэг эхийн төлөөлөл Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, Төрийн ордонтой танилцаж байна. Та бүгдийн ажил, амьдралд хамгийн сайн сайхан бүгдийг хүсэн ерөөе. Асуултад хариулъя. Хариултын дараа юу тодруулж асууна. Тийм. Ганбаатар сайд асуултад хариулъя.

Ж.Ганбаатар: Ер нь энэ удаагийн тодотгол Засгийн газраас уул уурхайн салбарт явуулж байгаа зөв зүйтэй бодлогын үр дүн гэдэгтэй санал нэг байна. Ялангуяа бирж, бирж дээр бол асуудлууд

бол байгаа. Гэхдээ ер нь гишүүд нэг зүйлийг ойлгох хэрэгтэй. Бирж бол нүүрс гаргахаас гадна, үнэ тогтоож байгаа. Тэгээд нүүрс гаргаж байгаа хэмжээ биржээр их, бага байна гэдэг бол нэг асуудал мөн. Гэхдээ биржээр тодорхой үнэ тогтоож байгаа. Ямар нэгэн субъектив нөлөөгүйгээр 70, 80 доллар байсан нүүрс одоо 170, 150, 140 доллароор зарагдаж байгаа. Энэ өөрөө өнөөдрийн бид нарын энэ 1,8 их наядыг яриад суух энэ боломжийг олгосон. Энэ хамгийн чухал зүйл нь биржийн үр нөлөө гэдэг бол энэ байгаа.

Цаашидаа биржээр бид жоншоо зарна, төмрөө зарна. Ирэх жилүүдэд зэсээ ч гэсэн зарна. Тэгэхээр бирж дээр бол дотоодын болоод гадаадаас том, том асуудлууд яригдаж байгаа. Одоо юу гэдэг юм хил гааль дээр цаад худалдан авагч тал нь ч тэр, наана нь ч тэр биржийг бүтэлгүй болгох ийм олон зүйлүүд бол бүтэлгүй харагдуулах гэдэг юм уу ийм олон зүйлүүд явж байгаа. Гэхдээ Уул уурхайн яам болоод Монгол Улсын Засгийн газар энэ зөв замаасаа бол буцахгүй. Би ахиад хэлье. Биржээр зарагдаж байгаа бүтээгдэхүүний юу 1,6 сая тонныг биржээрээ зарсан. 6 сарын 1-ний байдлаар ерөнхийдөө зарсан нүүрсний тоо 24,4 сая тонныг зарчхаад байгаа юм, 6 сарын 1-ний байдлаар гэдэг нь эхний 5 сарын байдлаар. Тэрнийхээ 1,6-гаа бол биржээрээ зарсан. Тэр зарсан нүүрсний тодорхой хувийг гаргасан, гараагүй гэдэг асуудлууд бол байгаа. Тэгэхдээ энэ алхам алхмаар цаашаа сайжраад явна гэдэгт итгэж байгаа юм.

Тэгэхээр Уул уурхайн яамнаас цаашидаа хил, Боомтынхоо сайдтай, мөн бусад энэ Бямбацогт сайдтай энэ тэр хамтраад энэ нэвтрүүлгийнхээ талаар, одоо Ерөнхий сайд Хятадад айлчлах гэж байгаа асуудал бол яг энийг ярих гэж байгаа. Тэгэхээр сая нэг хэсэг бол бас нүүрсний үнэ тодорхой хэмжээгээр буусан. Тэгэхдээ ерөнхийдөө энэ саруудад бол буудаг та бол бас мэдээлэлтэй байгаа байх. Тэгэхээр ер нь буцаад 6, 7 сараас

нүүрсний үнэ буцаад өснө гэсэн ийм хүлээлттэй байгаа.

Тийм ч учраас Засгийн газраас, Сангийн яамнаас нөгөө нүүрсээ 50 сая тонн гэж зоригтой бас орж ирж байгаа. Тэгэхдээ бид үүнд хүргэхийн төлөө Уул уурхайн яам, Уул уурхайн яамны манай уурхайнуудын хүчин чадал бол хангалттай шүү дээ Аубакир гишүүн тийм ээ, та мэдэж байгаа. Бид бол хүчин чадлаараа бол 60, 70, 80 саяыг ч гаргана. Хамгийн гол нь боомт болоод худалдан авагч талын тэр квот гэдэг юм уу, тэр хил гаалийн боомтын асуудал, тээвэрлэлтийн асуудал байгаа. Түүнээс биш манай хүчин чадал бол хангалттай. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Годруулах уу? Тилеуханы Аубакир гишүүн тодруулж асууя.

Т.Аубакир: Тийм, Ганбаатар сайд би тантай санал нэг байгаа. Яах аргагүй энэ Хөрөнгийн биржээр уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг борлуулна гэдэг бол маш амжилттай явсан ажил. Тийм учраас тээвэрлэлтүүдээ хэдүүлээ бас цаашаа бас үргэлжлүүлээд алдаагүй явуулчихъя гэсэн би санааг хэлж байгаа юм л даа.

Тэгээд энэ бид нар энэ Монгол Улсын Засгийн газраас энэ 20 оноос хойш байгуулагдсан Улсын Их Хурал дээрээс том, том шийдвэрүүд гаргасан. Энэ төсвийн шинэчлэлийн асуудал, нүүрсний арилжаа, боомтын сэргэлт гээд. Тийм учраас энэ боомтын сэргэлттэй холбоотой бас холбогдох яамнуудад нь хэлэхэд зарим нэг боомтуудаар онцлог нэрийн бараа нэвтрүүлэх зөвшөөрөл энэ тэрээ бас эргэж хармаар байна. Яагаад гэвэл зарим боомтоор орж болдог бараа хэрэгсэл бусад боомтоор орж болдоггүй. Эргээд энэ худалдаа наймаачдад бас нэг хүндрэл учруулаад байгаа нэг ийм асуудлууд байгаа юм.

Булгантуяа сайд та тэр тэтгэврийн, нийгмийн даатгалын

сангийн шинэчлэлийн тал дээр яг ямар бодлого барьж байгаа вэ? Одоо энэ багц хууль орж ирэхэд тэр асуудал орж ирсэн үү? Энэ төсвийн нэг хэсгээс салгамаар байна энэ нийгмийн даатгалын шимтгэлийг. Олон жил боллоо. Энэ багц хууль дээр ийм санаачилга явж байгаа юу гэдэг асуулт байгаа.

Л.Мөнхбаатар: Тодруулгад Булгантуяа сайд хариулъя.

Х.Булгантуяа: Нийгмийн даатгалын багц хуулийг Улсын Их Хуралд өргөн баригдаад, одоо хэлэлцэгдээд явж байна. Ажлын хэсэг гарчихсан. Хуулийн төслүүдэд бол Монгол Улс олон давхаргат тэтгэврийн тогтолцоотой байхаар тусгаж өгсөн. Таны хэлдгээр сайн дураараа төлж байгаа. Дээрээс нь нэмээд ААН ажил олгогч болон ажилтан өөрөө төлж байгаагаас гадна хувийн тэтгэврийн тогтолцоог бас оруулж ирж хуульчилсан байж байгаа. Энэ хуулийн төсөл дээр бол явж байгаа. 2 ажлын хэсэг гарчихсан явж байгаа. Нэг нь бол бүүр яг тусгайлан энэ хувийн тэтгэврийн тогтолцоотой холбоотойгоор, нөгөөдөх нь бусад нөгөө 4 хууль дээр ажлын хэсэг гараад ажиллаад явж байгаа.

Ер нь бас таны хэлж байгаа үнэн. Ялангуяа энэ Нийгмийн даатгалын багц хууль дээр бол иргэдийн хүлээлт бол маш их байгаа. Өнгөрсөн энэ хуулийг бид нар бараг 30 жилийн дараа нэлээн томоохон реформын шинж чанартай өөрчлөлтийг хийж байгаа. Тэгээд өнөөдрийн энэ нэг төсвийн тодотголоор бол бид нар ялангуяа энэ тэтгэврийн зөрүүг ойртуулах энэ арга хэмжээ авч, 180, 90 тэрбумаар нь арга хэмжээ авч байгаа нь манай Нийгмийн даатгалын багц хууль энэ хаврын.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Өнөрболор. Одоо Дашидондогийн Ганбат гишүүн асуултаа асууя. Тэгье.

Д.Ганбат: Жоохон та нарын асууж байгаа, хариулж байгаа энэ тэрийг

чинь жоохон сонслоо л доо. Үгүй ээ ямар уйтгартай юм бэ. Энэ нөгөө ЗХУ-ын 80-аад оны Брежневийн үеийн кино гарч байгаа юм шиг л, БНМАУ гэж байсны тийм ээ, тэр коммунист намын хурал явж байгаа юм шиг л байх юм. Тийм. Үгүй ээ аягүй харамсалтай байна л даа. Одоо энэ нэмж байгаа энэ цалин, тэтгэвэр 1 аравны их наяд төгрөг гээд байгаа. Энэ чинь тэгээд нэмэр болох юм уу? Би бол ямар ч нэмэр болохгүй гэж бодож байна. Монгол Улс, Монгол Улсын эдийн засаг бол өнөөдөр аажимхан живж байгаа усан онгоц шиг л байна шүү дээ. Та нар ингээд 8 жил үнэмлэхүй олонхоороо төр засаг барьчаад, давхар дээлтэй ийм олон сайд нар байж тэгээд энэ амьдралаа хар, энэ дэлгүүр хоршоогоор явдаг л байлгүй, явж байсан шүү дээ зарим нь. Одоо нэг 500, 600 төгрөг л болох юм байна, 100, 200 төгрөг л нэмэгдэх юм байна. Тэгээд энэ инфляцын түвшин, энэ ханиш уналт, энэ юмтай ингээд зэрэгцүүлээд үзэхээр чинь ерөөсөө юу ч болохгүй шүү дээ. Нэг нь нэмж байгаа юм шиг, нөгөөдөх нь нэмүүлж байгаа юм шиг, нэг жоохон сэтгэл цадах байх даа, өөр юм байхгүй. Нэг ганц, хоёр сарын дараа наадмын дараа бол ерөөсөө энэ талаар хэн ч дурсахгүй. Арай ч дээ л гэж хэлнэ. Ерөөсөө ийм л байгаа.

Тэгээд 30 жилийн дараа гээд, үгүй ээ үгүй ёстой бараг бүгд уйлчих шахаад л энэ тэр. Үгүй ээ тийм юм би бол олж харахгүй байна шүү дээ. Энэ ханиш уналт бол 2 оронтой тоонд байна. Мөнгөний бодлогын 13 хувьтай байгаа. Ер нь цаашидаа ямар, ямар эрсдэлүүд байх юм бэ? Яах вэ урд хөрш хилээ нээсэнтэй холбогдоод ийм байгаа шүү дээ. Нүүрс яах вэ 23 сая тонн гарсан байх. Энэ гарч байгаа уул уурхайн бүтээгдэхүүний 50, 60 хувийг нь эзэлж байгаа. Тэр нөгөө Эрдэнэс таван толгой гэдэг байгаа компанид чинь иргэн болгон хувьцаатай шүү дээ. Тэгээд энэ уул уурхай чинь сайн ажиллаад байгаа юм бол ноогдол ашгийг нь өг л дөө, авья л даа тэрийг нь. Ингээж хэлмээр байх юм.

Нөгөө талаар бол цаашидаа ямар, ямар эрсдэлүүд байна вэ? Энэ маягаараа ингээж явж удаан явж чадах уу, үгүй юү? Тэгээд л баахан сэргэлт яриад л байх юм, яасан ч сэргэдэггүй юм. Тэр сэргэхийг нь хэзээ ч хүлээх юм, 8 жил хүлээлээ. Сүүлийн нэг жилд сэргээж чадах юм уу, үгүй юм уу? Тэгээд урд хөрш л ямар байна вэ тэрэнд л уягдаж явна шүү дээ. Та нарын энэ явуулж байгаа, энэ байгаа байдал, энэ тэр юмыг харахад бол. Яах вэ сүүлийн үед нэг эрх биш Монголбанканд ажиллаж байсан хүн Сангийн сайдаар ажиллаж байгаа юм байна. Тэр нэг юу нь бол гайгүй болоод байх шиг байна. Нөгөө валютын нөөц нь 3,8 дээр очсон гэж ойлгосон. Тийм, тийм. Мөнгөний хани жсоохон бууж байгаа. Яг ингээд зэрэгцүүлээд үзэх юм бол өнөөдөр тэтгэвэр бол 200-хан доллар шүү дээ. Өнөөдөр Монгол мөнгөний хани бол ерөөсөө нолын цааснаас долоон дор үнэтэй байна шүү дээ. Ийм л болгочихсон байна. Энэ маягаар ингээд яваад байж болохгүй нь нөхдүүд минь.

Энэ Нийгмийн даатгалын багц хууль бүгдээрээ тийм хавтгайрсан, иймэрхүү маягтай л тийм шинэчлэл ерөөсөө үнэртэхгүй байна л даа. Тэр Боловсролын хууль энэ тэрээс авхуулаад л. Үгүй ээ одоо ямар садист юм уу хаашаа юм. Тэр 9, эхлээд л энэ чинь тэр хүүхдийн мөнгийг халамж гэх юм. Одоо болохоор байгалийн баялгаас өгөх орлогыг нь хуваарилна л гэж байна. Үгүй ээ тэр бүх байгаа мэдээлэл чинь төр засагт чинь байгаа гээ биз дээ. Нөгөө цахим яамтай, цахим болчихсон гээд байсан. Юуг нь өөртөө байгаа мэдээллээ тэр хүсэлт гарга энэ тэр гээд байдаг юм. Тэр байгалийн баялгийг та нар ямар өөрсдөөсөө өгч байгаа биш. Тэр хүн чинь өөрөө өөрсдөө авах хэрэгтэй шүү дээ. Тэр Ирээдүйн өв сангийн мөнгийг яачхав, аваад хэрэглэчихсэн.

Л.Мөнхбаатар: Дашдондогийн Ганбат гишүүний асуултад хариулъя. Нөгөө асуулт нь байр сууриа илэрхийлээд үг хэлсэн, асуулт бий юү? Тэгвэл Жавхлан

сайд ер нь ойртуулаад нэг хариулаад орхиё.

Б.Жавхлан: Ганбат гишүүний санал зөвлөмж, яг аль хэсэг нь асуулт юм би сайн ойлгосонгүй, уучлаарай. Зарим зүйлүүдтэй нь санал нийлж байна. Харин хүүхдийн мөнгө халамжийн тэтгэмж гээд Халамжийн хууль дээрээ орчихсон яг энүүгээрээ л явж байгаа. Хүүхдийн мөнгөн дээр авахгүй нэг хэсэг байгаа Ганбат гишүүнээ. Авах шаардлагагүй гэж өөрсдөө үзээд, өөрсдөө шийдвэр гаргах тийм сонголтыг бас бид нар өгөх ёстой. Тэрийг Хүүхдийн төлөө санд хандивлах, тэндээс хөрөнгө оруулалтууд хийгдэх гээд ийм боломжуудыг тавьж өгөх ёстой юм байгаа юм. Энийг аль болох хялбар байдлаар иргэдэд чирэгдэл учруулахгүйгээр зохион байгуулах боломж төрд байгаа. Тийм. Тэгэхээр тэрэн дээр санаа зоволтгүй гэж ингээж бодож байна.

Шинэ сэргэлтийн бодлого харин амжилттай хэрэгжиж байгаа учраас та бид 2 өнөөдөр тодотгол хийх гээд сууж байгаа юм шүү дээ. Боомтуудын сэргэлт бүүр нүдэн дээр илт болж байна. Бид нар өнгөрсөн жил өдийд дөнгөж 5, 6-хан сая тонн нүүрс гаргачихсан байсан. Өнөөдөр 24 сая тонн нүүрс гаргачихсан сууж байна. Энэ урд байгаа энэ агуу том зах зээлийг бид хугацаа алдалгүй экспортуудаа хийж чадваас энэ сэргэлт тун удахгүй үүнээс ч илүү их боломжийг бидэнд нээж өгнө гэж бид бодож байгаа. Ийм ч үр дүнгийн төлөө Засгийн газар ажиллаж байна. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Ганбаатар сайд нэмж хариулъя.

Ж.Ганбаатар: Энэ ковидын дараах хүндрэлээс ер нь бол богино хугацаанд амжилттай гарч байгаа улсуудын нэгээр бол Монгол Улс байгаа Ганбат гишүүнээ. Тэгэхээр үлгэр жишээ авдаг бид нарыг жишээд байдаг Солонгос, Япон, Европын Холбооны улс, АНУ-тай харьцуулаад үзээрэй. Тэгэхээр Засгийн газрын хэрэгжүүлж байгаа

бодлого яах вэ чадлаараа л ажиллаж байгаа, чадлаараа ажиллаж байгаа. Ямар ч байсан эдийн засаг өсөлттэй байна, тэр ч гэсэн өнөөдрийн үр дүн энэ хурлын үр дүн байгаа. Аливаа зүйлийг зүгээр нэг талаас нь хараад, зүгээр харлуулъя гэсэн байдлаар нь биш, гаргаж байгаа зүйлийг дэмжье гэдэг утгаар нь та бол олон удаа сонгогдсон хүний хувьд бол ажилладаг байх нь зөв гэж би бол боддог. Танд нэг их айхтар зөвлөх нь ч хаашаа юм.

Тэгэхээр ковидын дараах хүндрэлээс ерөнхийдөө яаж гарах вэ гэдэг бодлого зөв байсны үр дүн өнөөдрийн энэ 1,8 их наядын тодотгол хийх боломж, цалин нэмэх, тэтгэвэр нэмэх боломжийг харуулж байгаа юм. Гэхдээ ер нь цаашидаа бол төр аль болох өөрөөсөө ачаагаа хөнгөлөх ёстой гэдэг бодлогыг Засгийн газар барьж ажиллаж байгаа. Баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: 2 гишүүн асуулт асуусны дараа санал хураалт явагдана. Гишүүд танхимд цуглаарай. Та яах юм бэ, тодруулах юм уу? Дашидондогийн Ганбат гишүүн тодруулж асууя.

Д.Ганбат: Та нар ингээд өөрөө өөрсдийгөө магтаад л, нэг бяцхан залилан шиг юм хийгээд байх юм. Ингээд л гараад л асуу, захын иргэнээс яг ямар байна гээд, хариулаад л өгнө. Асуугаарай. Тэгээд одоо бид нар чинь зарим нь бол иргэд дээрээ очих нүүргүй болчихоод л явж байгаа шүү дээ. Амьдрал маш хүнд байгаа болохоор, хэцүү байгаа. Энэ дотор л та нар олонх болоод л ингээд байгаагаас биш. Монгол Улс нийт даяараа бол хүнд байгаа гэдгийг та нар өөрсдөө мэдэж байгаа байх гэж бодож байна.

Тэр иргэн өөрөө тэр дансанд нь хийчихсэн хойно иргэн өөрөө хандивлах үгүй хоёроо ишийдэг л дээ. Тэгээд хүсэлт гаргана, гаргахгүй гээд л хүндрүүлээд байх шаардлага юу байгаа юм бэ? Тэгээд л хийчих. Тэр бол байгалийн баялгаас, одоо халамж болохоор та нар өгч байгаа юм шиг тэгж битгий царайл л даа. Байгалийн

баялгаас орж ирж байгаа тэр авах ёстой юмаа авч байгаа ийм л иргэд шүү дээ. Энэ чинь нөхөн сэргээгдэхгүй баялаг байхгүй юу. Энэ юмны өсөлт, түүхий эдийн өсөлт чинь удаан байхгүй. Дараа жилийн өдийд ямар байхыг хэн ч мэдэхгүй, хэн ч мэдэхгүй.

Л.Мөнхбаатар: Ганбат гишүүн үг хэллээ. Дамдины Цогтбаатар гишүүн асуултаа асууя. Гишүүд танхимдаа орж ирээрэй. Санал хураалттай шүү.

Д.Цогтбаатар: Гишүүддээ энэ өдрийн мэндийг хүргэе. Тэгээд эдийн засагт нааштайгаа өөрчлөлтүүд гараад, төсвийн тодотгол орж ирж байгаад бол баяртай байгаа. Надад 3 маш тодорхой асуулт байгаа. Тэгэхээр 2022 оны 1 дүгээр сард яг тэтгэвэр хэлэлцэж байх үед бол энэ төрийн өмчит ААН-үүдийн чинь юу хориг тавьж, цаашаа тоог нь нэмэхгүй ингээд зогсоож, царцаахгүй бол нийгэмд хамгийн болохгүй юмнууд чинь гарна гээд. Тэр үед бүх юм гоё болно гэж энэ хүндрэлүүдээ өөр дөнгөж мэдэрч эхлэх эхний дохио л орж ирсэн байх үед энийг ярьж байсан. Бүх юм гоё байгаа гэж ярьж байсан үе шүү. Та нар эргээд тэр архив юмаа сөхөөд хараарай.

Тэгэхэд би энэ төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдэд чинь гол хулгай, дээрэм, хамаатан саднаараа гэрээ контракт чинь явна. Тэгээд хувийн өмчит ААН-үүдийн ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээ багасчихсан байгаа гээд. Дараа нь би юугаа тогтоолоо өргөн барихад үнэхээр бодитоор ДНБ-д хувийн хэвшлийнхний эзэлдэг байр хувь хэмжээ 40-хөн хувь болоод буучихсан. Тэгээд энд бол төсөв төрийн өмчит ААН-үүдийнх бол бараг 60 хүрчихсэн байсан. Уг нь ААН төрийн хувийн ААН-үүдийг бид 80 гэж бодож байсан, 2 дахин буурчихсан байсан. Яг тэр үед танилцуулгадаа би нэг юм бичиж байсан юм. Энэ би энэнд төрийн сангууд, энэ хөдөө орон нутгийн сангуудыг чинь оруулсангүй шүү. Яагаад гэвэл би Их Хурлын гишүүн ч гэсэн надад мэдээллээ өгөөгүй, өгөхгүй байсных нь учир сая гарч

ирж байгаа байхгүй юу. Энэ сангууд чинь ямар завхарчихсан хулгай дээрэмтэй юм байгаа юм бэ гэдэг нь. Тэгэхээр энэ илүү нэмэгдэх юм бол хувийн салбарын тэр эзэлж байгаа хувь хэмжээ чинь бүүр буурна шүү гэж байсан. Одоо энийг нэмээд тооцох юм бол бүүр буурна гэсэн үг. Тэгээд хувийн салбар чинь юу 40 хувь биш, тэрнээс доошоо буусан байгаа гэсэн үг.

Тэгэхээр би Сангийн сайдаас юу асуух гэж байна гэхээр ингээд ийм тогтоол Их Хурал дээр хэлэлцэгдээд явж байх үед дөнгөж саяхан Хөдөө аж ахуйн бас нэг төрийн компани байгуулж л байгаа байхгүй юу. Энэ Улсын Их Хурлын гишүүн, ийм олон гишүүд өргөн барьчаад байхад энэ Засаг чинь Их Хурлынхаа явуулж байгаа бодлогын бодлогыг чинь, миний санаж байгаагаар өнөөдөр ч гэсэн Их Хурал л гаргаж байгаа гэж бодож байгаа юм. Бодлого чинь тийшээ явж байхад хувийн компани оруулж ирээд л, батлуулаад л гараад л явж байдаг. Тэгээд одоо энэ төсвийн тодотголд тэгэхээр хувийн салбараа яаж дэмжье гэж байгаа вэ? Та нарын төсөөлж байгаагаар энэ бодлого чинь энд сууж өгсөн үү? Энэ төсвийн жил, энэ төсвийн тодотгол хийсний дүнд хувийн салбарын ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг хэдэн функтээр яаж ахиулна гэж бодсон байгаа вэ гэдэг энийг би асуумаар байна. Энэ бодлого туссан байгаа юу гэдгийг асуумаар байна.

2 дахь асуулт. Экспортын юу мэдээжийн хэрэг түүхий эдийн экспорт бол овоо сэргэсэн байгаа. Энэ сайн байгаа. Тэгэхээр нэмүү өртөг шингэсэн ААН-үүд тэрэн дотроо жижиг, дунд ААН-үүдийнхээ юу бизнесийг ялангуяа экспортод чиглэсэн энэ бизнесүүдийг дэмжинэ гэсэн яг ямар санхүүгийн хөшүүрэг, арга хэмжээнүүд энд чинь туссан байгаа вэ? Тэгээд мөнгөтэй овоо баян болж байгаа юм бол идэж уугаад дуусах биш, үйлдвэрлэж өсгөөд явахыг бол бид нар эдийн засгийн ухаан гэж хэлж байгаа шүү дээ. Ашгүй харин нэг юмнаас салсан байгаа. Энэ экспортыг дэмжих

бодлого, импортыг орлуулах бодлого гэдгийг хоёуланг нь төрөөрөө засагтайгаа нийлж байгаад нэг дор яриад байдаг байсан. Ичиж үхмээр. Энэ чинь хоорондоо бие биеийгээ үгүйсгэсэн, өрсөлдсөн бодлого байдаг. Харин одоо тэрийг тэрнээс нэг юм ангижирч салсан байна лээ. Тэгэхээр энэ экспортын бодлого дээрээ энэ нэмүү өртгийг шингээсэн экспортыг дэмжих бодлогууд яаж туссан байгаа вэ?

3 дахь асуулт нь бол би яг Сүхбаатар дүүрэгтэйгээ холбогдсон асуултыг асуумаар байна. Манай энэ 16 дугаар хороон дээр нэг сургуулийн барилга баригдаж байгаа. Ерөөсөө дуусдаггүй. Би нэг минутаа шууд үргэлжлүүлээд авчихъя. Тэгээд тэр барилга.../минут дуусав/

Л.Мөнхбаатар: Цогтбаатар гишүүний тодруулгын нэг минутыг нэмээд өгчихье. Гүйцээгээд асуучих нэг минут.

Д.Цогтбаатар: Тэгэхээр тэр барилга дуусаагүй байдаг. Тэгтэл уг нь өмнөх төсөв дээр бол хотод нөгөө нэг хэмнэлтийн бодлого гээд юм нэмж тавиагүй ч гэсэн хуучин дуусаагүй барилгуудыг бүгдийг нь дуусгана гэж байсан чинь тэнд мөнгө нь байхгүй, гацчихсан байгаад байна. Хүмүүс тэнд чинь live хийгээд, дургүйцэл илэрхийлээд байгаад байгаа. Иргэдэд амьдрал нь хүнд байхад ядаад дуусгах ёстой юмаа дуусгамаар байгаа юм. Тэгэхээр энэ дээр бас ямар арга хэмжээ авах вэ? Энэ дээр санаа бодол юм чинь бас туссан байгаа юу? Одоо энэ хуучин төсвөөсөө дуусаагүй юмнуудаа бүгдийг нь дуусгах.

2 дугаарт, энэ төвд энэ тэнд барилга, барилга барих ёстой барилгаа барихгүй байж энэ төвд 1 дүгээр хороон дээр хэд хэдэн хороон дээр баахан барилга бариад хүмүүсийнд унтууцлыг хүргээд байх юм. Үгүй ээ энийгээ бас нэг зогсоох тийм боломж байдаггүй юм уу? Тэгэхээр тэр дуусгах ёстой барилгуудаа л дуусга,

энэ дээрээ нэг анхаарч ажиллаж болдоггүй юм уу? Тэгээд СБД-ийнхнийг нэг төвд нь янз бүрийн барилга худлаа үнэн барихгүйгээр нэг тайван байлгаад өгөөч л гэж хүсмээр байна.

Л.Мөнхбаатар: Асуултад хариулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан хариулъя. Нэмж ажлын хэсэг хариулж.

Б.Жавхлан: Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя. Цогтбаатар гишүүнээ бид энэ удаа тодотгол ярьж байгаа шүү дээ. 23 оны төсөв дээр тодотгол хийх гэж байгаа юм. Тодотголоор бид нар бүх асуудлыг шийдэхгүй, амжихгүй, багтахгүй. Тийм учраас бид хэд урьд нь танд бүлэг дээр өгч байсан мэдээллийн дагуу цалин, тэтгэвэр тэтгэмж, хүүхдийн мөнгө, түгжрэл гээд ийм 5 бодлогын асуудал дээрээ энэ удаагийн тодотголыг зориулж байгаа юм. Тэгээд таны асуусан асуултууд, одоо хөндсөн зүйлүүд энэ удаагийн тодотгол дээр байхгүй, уучлаарай.

Тэр нөгөө компаниуд гээд төрийн өмчийн компани байгуулахгүй гээд ингэж байна. Энийг бол би өөрийнхөө бодлыг хэлье. Тэгж хавтгайруулж бас тэгж ойлгож болохгүй. Жишээ нь тэр Хөдөө аж ахуйн сан, дэмжих сангууд байна. Энийг аль болох цаашид төрөөс холдуулах, төсвөөс холдуулах, татвар төлөгчдийн мөнгөөр тэрийг санхүүжүүлдэг, тэрийг нь тэгээд нохойн замаар орулдаг тийм байж боломгүй байгаа юм. Одоо нэгэнт тэнд олон жилийн төсвөөс хийсэн санхүүжилтээр нэг сан фонд үүсчихсэн байгаа бол тэрийгээ цааш нь эргэлдүүлээд, аль болох арилжааны хэлбэрээр компани ААН-ийн тооцоотой тэгж явах нь зөв юм байгаа юм. Энэ нь бол өөрөө олон улсын сайн практик туршилага. ЖДҮ санг ч гэсэндээ тэр. Уг нь анх энэ ЖДҮ сан яригдаж байхад бас л корпорац болгоё, олон улсын тэр сайн практикийн дагуу явдаг болгоё, төсвөөс санхүүжүүлдэг, татвар төлөгчдийн мөнгийг тийш нь аваачиж хийдгээ больё гэж байсан.

Тэгэхээр тэр шийдэл нь бол тэр нээлттэй компани болдог ч юм уу, өөр тусдаа тийм төсвөөс хол, төрөөс хол ийм ААН байхаас өөр арга байхгүй. Тэгэхээр энийг бүр бүрмөсөн тэгж бол хаалгыг нь хааж болохгүй. Яг зөв шийдэлтэй тийм шийдлүүд дээр бол нээлттэй байх ёстой гэсэн ингэж бодож байна. Манай энэ Сангийн яамныхнаас юуных тэр СБД-ийн хөрөнгө оруулалттай холбоотой мэдээлэл байна уу? Сургуультай холбоотой мэдээлэл, Дэлгэржаргал хариулчих уу? 94, 95.

Л.Мөнхбаатар: Хэн хариулах вэ? Ажлын хэсгийн 94 дээр микрофоныг өгье, 95 юм уу? Албан тушаал, нэрээ хэлээд асуултад хариулаарай.

Ж.Дэлгэржаргал: Цогтбаатар гишүүний асуултад хариулъя. СБД-т одоогоор 6, 12 дугаар хороонуудад сургууль баригдаж байгаа. 2023 он дээр үнийн өсөлтийнх нь санхүүжилтийг бүрэн тусгасан. Санхүүжилтээ одоогоор авсан байна. Таны ярьсан сургуультай холбогдолтой магадлалаар дахиж төсөвт өртөг нэмэгдэх санал ирсэн боловч 23 он дээр магадлал нь гараагүй байсан учраас төсвийн төсөлд тусгагдаагүй. Тэгэхээр энэ төслүүдийн хувьд бол Их Хурлын 22 оны 72 дугаар тогтоолын хүрээнд төсөвт өртгийн нэмэгдэл дээр аудит хийгдээд, аудитын дүгнэлтийн дагуу төсвийн төсөлд тусгаж шийдвэрлэнэ. 24 оны төсөв дээр.

Л.Мөнхбаатар: Хариулт хангалттай юу? Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн асуултаа асууя. Гишүүд танхимдаа орж ирээрэй. Санал хураалттай шүү.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа. Бид нар өмнөх жилүүдэд ер нь төсвийн орлого дутаж, төсвөө хэрхэн яаж зарцуулах вэ гээд дахин тодотгол хийдэг байсан бол өнгөрсөн жилээс авхуулаад төсөв маань бас тодорхой хэмжээнд орлого давж биелсэн гэдэг сайн мэдээтэйгээр төсвөө

тодотгож байгаад бас талархлаа илэрхийлье. Түүрүн бас Ерөнхий сайд маань хэлсэн үгэндээ бас яг төсвийн орлого давж биелэхэд бас тодорхой хэмжээний хамтран ажиллаж, дэмжлэг үзүүлсэн иргэний нийгмийн байгууллагууд, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд, төрийн жинхэнэ албан хаагчдадаа бас талархлаа илэрхийлж байсан. Энэ үгийг би бас давтаад хэлье гэж бодож байна. Үнэхээр бас далд байсан эдийн засгийг ил болгоход бас хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд маань бас амжилттай сайн ажилласан гэдгийг бас онцлон хэлэх нь зүйтэй байх гэж бодож байна.

Хагас жилийн давсан орлого маань 1,1 их наяд гэж тооцоод бид нар цалин, тэтгэвэр тэтгэмжээ нэмэх энэ асуудлыг хэлэлцэж байна. Түүний дотор бас Улаанбаатар хотын бас түгжрэлийг сааруулахын тулд бас мухар замуудаа бас холбож, бүтээн байгуулалтаа хийж, холбоос зам, тойрог замыг бий болгох энэ асуудал дээр бас тодорхой хэмжээний нийслэлийн хөрөнгө оруулалтыг бас нэмж байгаа нь бас нийслэлийн иргэдийн хувьд бас томоохон ажил болох байх. Ер нь бас хагас жилийн давсан орлого маань 1,1 их наяд, бүтэн жилээрээ ер нь бид хэрхэн яаж харж төсөөлж байгаа юм бол? Зөвхөн цалин тэтгэврийн нэмэгдэл гэж шууд иргэддээ хүртээхээс гадна тийм ээ, бүтээн байгуулалтаа гэдэг юм уу, хөрөнгө оруулалтаа нэмэх тэр боломж нь ер нь хэр харагдаж байгаа бол? Бүтэн тийм ээ 23 оны төсвөө ер нь бид 24 оны эхэндээ ер нь яаж харах бол гэдгийг бас асуух гэсэн юм.

Нөгөө талаар энэ төсвийн тодотгол дээр хийгдэж байгаа бас том ажил бол хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн халамжийн бодлого, тэтгэмжийн бодлого бас тодорхой хэмжээнд нэмэгдэж байгаад би бас Засгийн газартаа бас талархлаа илэрхийлмээр байна. Өөрөөр хэлэх юм бол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ асарч байгаа ээжүүд жилд сардаа 84500

төгрөгийн тэтгэмж авдаг байсан бол одоогоор 255 мянган төгрөгийн тэтгэмж авах тэр боломжийг нээж өгч байна. Бид нар бас Ковидын хуулиараа 188 мянган төгрөг байсан энэ халамжаа 288 мянга болгосон. Үүнийгээ бид нар эргүүлж буулгаагүй. Иргэддээ хүрсэн үйл ажиллагааг хүргэхийн тулд бас зорьж ажиллаж байгааг бас дуулгах нь зөв байх.

Гэхдээ иргэд маань мэдээжийн хэрэг эмийн хөнгөлөлт гэдэг юм уу, тэтгэмжийн энэ асуудлыг бас шийдэж өгөөч, зөвхөн хүүхдээ халамжилж байгаа эх гэхээсээ гадна, эцэгт нь өгөөч. Зөвхөн хүүхэд асарч байгаа бус эцэг, эхээ ч гэсэн асарч байгаа, ажил хийх боломжгүй байгаа энэ иргэдээ дэмжих тал дээр бас анхаарч өгөөч гэдэг хүсэлтийг маш ихээр тавьдаг. Яг энэ чиглэл дээр бас ямар боломж бий болсон бэ гэдэг зүйлийг харах гэсэн юм.

Нөгөө талаар би бас өмнө нь хэлж байсан. Хүний эрхийн тайлан хэлэлцэж байх тэр цаг мөчид бас статистикийн газар дээр тоо бүртгэл зөрдөг гэдэг ийм мэдээлэлд дурдагдаж байсан. Үнэхээр бид зорилтот бүлгийн иргэдээ орхигдуулахгүй, хүн болгонд халамжийг олгохын тулд, тэтгэмжийг олгохын тулд ямар ажил хийсэн бэ, энэ статистикийн тоон мэдээллээ бид нар нэгтгэж чаддаг болсон уу, үгүй юү гэдэг дээр тайлбар өгөөч.

Төсөв сая Жавхлан сайд хэллээ л дээ. Хөрөнгө оруулалт хийхгүй гэж. Гэхдээ бид нар 2003, 2023 оны сая 5 сарын 31-нээр нөгөө төсвийн ажлаа, төслийн ажлаа эхлүүлж чадаагүй, төсөвт тендер зарлагдаагүй, хөрөнгө оруулалт тодорхой хэмжээнд бас алдчихсан ийм зүйлүүд байгаа. Энэ дээр нэгэнт 23 оны төсөвт суучихсан байж байгаад буцааж татагдсан хөрөнгийг эргүүлэн олгож, 23 онд хэд хэдэн бүтээн байгуулалтын ажлыг дуусгах энэ боломж байгаа болов уу? Жишээ нь манай 32 дугаар хорооны нэг сургууль тийм ээ ажлаа хийгээгүйгээс шалтгаалаад хөрөнгөө татуулчихсан.

Тэгээд энэ байдлаас шалтгаалаад нөгөөд сургуулийн хүртээмж маань бас тодорхой хэмжээнд ачаалал нэмэгдээд, 3 ээлжээр хичээллэх болчихоод байгаа юм. Жишээ нь манай СХД-ийн 32 дугаар хороо сургуульгүй. Тэгээд энэ асуудал уг нь барилгын ажил нь 85, 90 хувьтай хэр нь ажил гацчихсан ийм тохиолдол байгаад байна. Энэ асуудлыг шийдэх боломж байна уу? Энэ дээр бас хариулт авъя. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Болдын Жавхлан сайд хариулна.

Б.Жавхлан: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Гишүүд бусад гишүүд маань ч гэсэн бас анхаарал хандуулаасай гэж хүсэж байна. Ер нь бүгдэд нь хамааралтай учраас. Саяын таны яг хэлдэг 5 сарын 31-нээр энэ жил гэрээ нь хийгдэж амжаагүй байгаа хөрөнгө оруулалтуудыг бид нар ингээд зогсоодог хуультай байгаа хугацаа нь. Энэ удаа төсвийн тодотголыг энэ хугацааг хойшлуулж оруулж ирж байгаа шүү. Дагасан хуулиуд дотор нь байгаа. 10 сарын 1 болтол хойшлуулж байгаа. Тэгэхээр тэр болтол яаралтай сонгон шалгаруулалт төрийн худалдан авах ажиллагаагаа хийгээд, яаралтай гэрээгээ хийчихвэл хөрөнгө оруулалт ажил нь явагдана гэсэн үг. Тийм. Тэгж хугацаа орж ирж байгаа.

Г.Занданшатар: Хүрэлбаатарын Булгантуяа сайд.

Х.Булгантуяа: Сая ХЭҮК-оос гаргасан тайлан дээр бас энэ ахмад настны эрхийн тухай асуудлаар бас нэлээдгүй авч хэлэлцсэн. Манай Жаргалмаа гишүүн ахлаад Нийгмийн бодлогын байнгын хорооноос ахмад настны халамж хамгааллын асуудлаар ажлын хэсэг гараад бас ажиллаад явж байгаа. Таны хэлж байгаа бас яг үнэн. Сая өчигдөр өнгөрсөн удаа бас Байнгын хороон дээрээс бас асууж байсан. Батсүмбэр дэх Ахмад настны үндэсний төвийн санхүүжилт дээр бол манай

хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын багц дээр явдаг. Эрүүл мэндийн ихэнхдээ энд байгаа ахмадууд бол эрүүл мэндийн үйлчилгээг ахиу авдаг. ЭМД-ын сангаас бид нар бас санхүүжүүлэх хэрэгцээ шаардлага байна энэ бол эрүүл мэндийн үйлчилгээ нэлээн түлхүү авдаг. Асрамж хамгаалал гэхээсээ илүүтэйгээр түлхүү авдаг бас ахмадууд байна гээд энэ санхүүжилтийн хүсэлтийг Эрүүл сайдад бас хүргүүлчихсэн байж байгаа.

Тэгээд энүүнийг, ер нь ганцхан энэ Ахмад настны үндэсний төв гэлтгүй, Сэргээн засах үндэсний төв, манай 6 аймагт баригдаад ашиглалтад орж байгаа энэ Хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдийн үндэсний төв дээр ер нь энэ ЭМД-ын сангаас бас давхар санхүүждэг байх энэ тогтолцоо бол зайлиггүй хэрэгтэй юм байна лээ. Хөгжлийн бэрхиээлтэй хүний салбар дундын статистик мэдээллийг энэ нэгдсэн сан байгуулахаар ҮСХ-той ер нь хамтран ажиллаж байна. Ер нь таны хэлж байгаа үнэн. Энэ халамж хамгаалал, хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдийн тоон мэдээлэл гээд энэ олон тоон мэдээллүүд нэлээдгүй бас зөрүүтэй байгаа. Тэгээд үүнийг бид нар бас нэгтгэж авах нь бол зайлиггүй шаардлагатай байгаа. Ийм 2 асуулт байсан.

Ээж, аавын тэтгэмж. Бид нар сая энэ тэтгэмжийг хоёуланг нь 2-3 дахин нэмэгдүүлсэн байж байгаа. Өмнө нь хүүхдээ асарч байгаа тохиолдолд 85100 төгрөг, хүүхдээ асарч байгаа тохиолдолд 123500, 16-аас дээш насны тохиолдолд бол 85 мянга байсан. Тэгээд энүүнийг бид нар эсрэгээрээ иргэдээс бол юу гэж ярьдаг вэ гэхээр энэ бол 16-аас дээш насны хүн байна уу, хүүхэд байна уу энэ адилхан 84500 төгрөг гэдэг бол бид нарын амьдралд хаанаа ч хүрэхгүй байна. Тэгэхээр үүнийг тэгийгтгээж 1 дүгээрт ижил болгож өгөөч. 2 дугаарт хэмжээг нь нэмж өгөөч гэсэн. Энэ бол бас хамгийн их ийм зорилтот бүлэгтээ хүрсэн ийм халамжийн хөтөлбөр байдаг. Тиймээс бид нар энэ асаргааны тэтгэмжийг энэ

бол асарч байгаа хувь хүнд нь, эцэг эхэд нь, асран хамгаалагчид нь өгдөг. Үүнийг 275 мянган төгрөг болгож нэмэгдүүлсэн байж байгаа.

Засгийн газрын Хэрэг эрхлэхийн даргын ахалдаг Хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдийн хамгаалах үндэсний зөвлөлийг бид бас энэ төсвийн тодотголыг өргөн барихын өмнө бас хуралдуулсан. Энэ талаар бас саналыг нь авсан. Хамгийн их хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдээс ярьж байгаа асуудлууд нь энэ салбар дундын зохицуулалтуудыг улам сайн болгох хэрэгтэй байна. Бас мөн хөдөлмөрийн чадамжаа алдсан гэдэг энэ тодорхойлолтыг гаргадаг асуудлыг бас улам нарийн сайн тодорхойлох хэрэгтэй байна. Маш олон иргэд бол бас хөгжлийн бэрхиээлтэй ч гэсэндээ өнөөдөр техник тоног төхөөрөмжийн шинжлэх ухааны шинжлэлийн хүрээнд ажил хийх бас боломж бололцоо байгаа шүү. Тэгэхээр бид нарт энэ тал дээр нь бас дэмжлэг үзүүлж анхаарч үзээрэй гэдэг ийм саналуудыг бас хэлж байгаа, манай Жаргалмаа гишүүн бас энэ асуудал дээр маш их ач холбогдол өгч анхаарч явдаг. Тун удахгүй бид нар Улсын Их Хуралд Хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдийн хүртээмжийн тухай, тэгш хүртээмжийн тухай хуулийг Улсын Их Хуралд бас өргөн барих гэж байна.

Тэгээд энэ бол ганцхан хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын бас асуудал биш юм байна лээ. Хот төлөвлөлтийг хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдэд хүртээмжтэй хийх ёстой, барилга хот байгуулалтын хувьд тийм байх ёстой. Манай боловсролын салбар хүртээмжтэй байх ёстой, эрүүл мэндийн салбар бас хамтдаа оролцоод явах ёстой гээд бүх салбарт хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдэд чиглэсэн бодлоготой байж энэ асуудал бол яг хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдийн хүсээд байгаа хүртээмжтэй нийгмийг бий болгоно гэж үзэж байгаа. Тэгээд энэ удаагийн төсвийн тодотголоор бид нар Төрийн албаны тухай хууль мөн Хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдийн эрхийн тухай

хуулийг дагалдан өргөн барьсан байж байгаа. Энэ хуулиудад хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэд төрийн албанд ахиц, ахиж дэвших энэ мерит шалгуур үзүүлэлтийг нь.../минут дуусав/

Г.Занданшатар: Жаргалмаа гишүүн нэг минут тодруулъя.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа. Тэгээд хөгжлийн бэрхиээлтэй хүүхдээ асарч байгаа эцэг эх, хөгжлийн бэрхиээлтэй ээж ааваа асарч байгаа иргэдэд маань бас тодорхой хэмжээний бас дэмжлэг үзүүлэх болгох ийм тодотгол орж ирж байгаад бас дахин талархлаа илэрхийлье. Нэгэнт бас Засгийн газрын гишүүд маань байгаа, сайд нар байгаа учраас би бас нэг зүйлийг онцгойлон хэлэхийг хүсэж байна. Хөгжлийн бэрхиээлтэй хүүхдийн хөгжлийн төвийн даргын асуудал бас өнөөдрийг хүртэл шийдэгдээгүй байгаа. Хөгжлийн бэрхиээлтэй хүний хөгжлийн газрыг бас хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэн удирдах ёстой гэдэг ийм шийдвэрийг Засгийн газар бас гаргаж байгаад талархлаа илэрхийлмээр байна. Өөрөөр хэлэх юм бол хөгжлийн бэрхиээлтэй иргэдэд бид нар ажлын байраар хангах, тэдэнд чиглэсэн төрийн бодлогыг бас хүргэх ёстой хүмүүстээ хүргэх тэр боломжийг бас нээж өгч байгаа гэж би бас харж байна.

Нөгөөтээгүүр Хүүхэд гэр бүл хөгжлийн газрын удирдлагыг бас томилохдоо бид яг хүүхэд рүү чиглэсэн, тэр тийм ээ асуудлыг бас мэддэг ийм удирдлагыг бас томилогдоосой гэдэг ийм хүсэлт тавьж байгаа. Энэ дээр ч гэсэн яам болон Засгийн газар бас анхаарч ажиллах байх гэж би бодож байна. Баярлалаа.

Г.Занданшатар: Үг хэллээ. Гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Санал хураалт явуулна. Шинэ Хяналт шалгалтын тухай хуулийн дагуу бол санал хураалт явуулдаг болчихсон. Үг хэлэх гишүүд байна уу? Алга байна. Санал хураалт явуулна. Санал хураалтад бэлэн

байна уу? Төсвийн төсөл. Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 22.1-д заасан шаардлага хангасан талаар санал хураалт явуулна. Санал хураалт. 64,3 хувийн саналаар санал дэмжигдлээ. Төсвийн тусгай шаардлага хангаж байгаа тул дараагийн хэлэлцүүлэгт шилжжүүлнэ.

Ер нь бол гадаад, дотоод эдийн засгийн тааламжтай нөхцөл байдал, цаашидын эдийн засгийн өсөлтийг нөхцөлдүүлж байна. Зах зээлд ч гэсэн зөв сигнал өгөх нь зүйтэй. Ер нь эхний 5 сарын байдлаар инфляц бол 11,3 хувьтай гарсан. Өмнөх сараас үнэ дунджаар 1,3 хувь өссөний дийлэнхийг нь буюу 0,9 хувийг нь махны үнийн өсөлт эзэлж байна. Ийм учраас Улаанбаатар хотын захуудад махны үнэ килограмм тутамд, килограмм тутам нь хонь 16800, үхэр 22200 төгрөгт хүрсэн байна дунджаар. Тэгэхээр энэ махны үнийн өсөлттэй зохицуулалтын арга хэмжээг Засгийн газар авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй. Төлбөрийн тэнцэл 4 дүгээр сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр 286,1 сая долларын ашигтай гарсан. Энэ ч хэмжээгээр валютын нөөц буураад, 3 тэрбумаас доошоо орчихсон байсан бол өнөөдрийн байдлаар 3 тэрбум 850 сая доллар төлбөрийн тэнцэл юу валютын нөөц ашигтай гарч байна. Гол нэрийн бараа түүхий эдийн бүтээгдэхүүнүүд болох зэсийн үнэ эхний 4 сарын дунджаар 8928 доллар, алтны үнэ 1917 доллар болж 23 оны төсөвт төсөөлснөөс өндөр гүйцэтгэлтэй явж байгаа.

Тэгэхдээ түүхий эдийн үнийн цаашидын чиг төлөв байдал бол буурах чиглэлтэй гэж үзэж байгаа. Тэгээд энэ бүхнийг харгалзан үзэх шаардлагатай. Бас нэг хэсэг сайн мэдээ бол зах зээлд төсөв хэлэлцэж байгаатай холбогдуулаад хэлэх ёстой зүйл бол Монголбанк Хятадын Ардын банк хооронд байгуулсан своп хэлцлийн ерөнхий гэрээг сунгах ажил техникийн шатдаа амжилттай явагдаж байна. Үндсэндээ анх 2011 онд байгуулагдсан энэ своп гэрээгээр 2 улсын

эдийн засаг хамтын ажиллагаа, гадаад худалдаа, төлбөр тооцоог дэмжихэд зохих үр дүнгээ өгсөн. Одоо эдгээр эерэг өөрчлөлтүүдийг харгалзан үзэж үзээд своп хэлцлийн санхүүжилтийн нөхцөлийг хөнгөвчлөх тал дээр хамтран ажиллаж байна. Ингээд уг гэрээний хугацааг бол дахин 3 жилээр амжилттай сунгаснаар богино хугацаанд гадаад өрийн дарамт буурч, гадаад валютын нөөцийн түвшин хадгалагдах, ингэснээр гадаад валюттай харьцах төгрөгийн ханиш тогтворжих зэрэг өндөр ач холбогдолтой. Ийм учраас энэ своп хэлцлийн гэрээ сунгагдаж байгаа мэдээ бол зах зээлд бид бас мэдээлэх.

Ер нь энэ төсвийн тэлэлт бол мөнгөний бодлогыг хатууруулах зайлиггүй шаардлага гарна. Ийм учраас Төсвийн байнгын хороо энэ асуудлыг хэлэлцэхдээ мөнгөний бодлогын зохицуулалтууд хийх, бодлогын хүү бууруулах чиг хандлагатай, валютын ханиш чинь 110 төгрөгөөр буурчихсан чиг хандлагатай явж байгаа. Тэгээд энэ бүхэнд зохицуулалт тохируулга хийх зайлиггүй шаардлага гарна. Энийг Эдийн засгийн байнгын хороо, Төсвийн байнгын хороо бас хамтран хэлэлцэж, төсөв мөнгөний бодлогыг уялдуулах шаардлага гарч байгаа гэдгийг бас онцлон тэмдэглэж хэлье. Ингээд энэ Төсвийн тухай хуулиа бид бас богино хугацаанд үр дүнтэй батлах шаардлагатай.

Хамгийн гол нь үнэ ханишид өөрчлөлт энэ мөн нийт мөнгөний нийлүүлэлтийн тэлэлт үндсэндээ 1,8 их наядаар төсөв тэлэхэд түүн дотроо цалин, тэтгэвэр тэтгэмж үндсэндээ бараг 1,5 их наяд төгрөгөөр тэлэхэд эдийн засаг үүнд нөлөөлөх нөлөөллийг зөв тооцоолж, бодлогын тохируулга, төсөв мөнгөний бодлогоор зохицуулалтууд хийх шаардлага гарна. Ийм учраас энийг эцсийн хэлэлцүүлэгтээ хоёр дахь хэлэлцүүлэгтээ сайн анхаарах хэрэгтэй. Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийгмийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай,

Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2023 оны төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг хоёр дахь хэлэлцүүлэгт бэлтгүүлэхээр Байнгын хороод болон Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороонд шилжүүлж байна.

17.06 цаг

Дараагийн асуудалдаа орно. Энэ баталсан хууль, тогтоолын эцсийн найруулгыг сонсгоё.

Хөтөлбөр соёрхон батлах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

Агаарын хөлгийн бүхээгт үйлдсэн гэмт хэрэг болон тодорхой бусад үйлдлийн тухай конвенцын нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 25-26 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

Аялал жуулчлалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Аялал жуулчлалын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Иргэний хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

ААНОАТ-ын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Зөрчлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна сонссонд тооцлоо.

Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Хуулийн төсөл буцаах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Дагалдан гарсан Төрийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай

гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

16. Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулга сонссонд тооцлоо.

18. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

19. Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо.

20. Хуулийн төсөл буцаах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын эцсийн найруулга дээр саналтай гишүүн байна уу? Алга байна. Эцсийн найруулгыг сонссонд тооцлоо. Хууль тогтоолын төслүүдийн эцсийн найруулгыг сонслоо.

Улсын Их Хурлын Тамгын газар энэ Даргын дэргэдэх зөвлөл дээр тавьсан юун дээрээ бид нар чинь хаврын чуулганыг нөгөө авлигатай тэмцэх эрх зүйн орчныг сайжруулах чуулган байна гээд зарлачихсан. Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг ХЗБХ бусад нөгөө хуулиудыг холбогдох байнгын хороонууд дээр тавиарай. Тэр нэрээ үлдчихээд байгаа юм сануулахаар. Дараагийн асуудалдаа орё. Дараагийн асуудал чинь Боловсролын хууль билүү?

Долоо. Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.05.29-ний өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэнэ. Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Ням-Осорын Учрал танилцуулна. Индэрт урьж байна. Танилцуулна.

Н. Учрал: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ.../үг тасрав/

Г. Занданшатар: Одоо жоохон сунаж хуралдахгүй бол Үндсэн хууль хэлэлцээд нэлээн олон асуудал хуримтлагдсан байна. Гишүүд анхаарна биз. Учрал гишүүн үргэлжлүүлээрэй, уучлаарай.

Н. Учрал: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Их Хурлын 24 дүгээр тогтоолоор баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.1-д цахим хөгжлийн нэгдсэн бодлого төлөвлөлт, удирдлагаар хангаж, төрийн үйлчилгээг шуурхай, хариуцлагатай, хүртээмжтэй хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлж, иргэдийн цаг хугацааг, зардлыг хэмнэнэ гэж, 4.1.1-д төрийн байгууллагын мэдээллийг иргэн, аж ахуйн нэгжээс шаарддаг байдлыг халж иргэд нэг удаа бүртгүүлээд төрийн

цахим үйлчилгээг шуурхай авдаг болох зорилтыг бүрэн хэрэгжүүлж, төрийн цахим үйлчилгээг нэгдсэн стандартад оруулна гэж, 4.4.11-д Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан иргэний мэдээлэл авах эрхээ хэрэгжүүлэх, хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулах зорилтыг дэвшүүлсэн.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан Алсын хараа 2050, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын 5.3 дахь заалтын 1 дүгээр үе шат, 2021-2030 оны 4-д төрийн байгууллагын хоорондын болон төр, иргэний нийгэм, бизнесийн байгууллагуудын мэдээллийн солилцоо сайжирч, захиргааны зардал буурч, үйлчилгээний үр дүн сайжирна гэж, 5-д төрийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явцад иргэд, олон нийтийн саналыг цахимаар авах нөхцөл бүрдэж, мэдээллийн ил тод байдал нэмэгдэнэ гэж, 9.4 дэх заалтын 1 дүгээр үе шатын 3-д мэдээллийг цахимжуулж иргэдэд төрийн үйлчилгээг цахимаар хүргэх тогтолцоог бий болгоно гэж тус тус заасан.

Дээрх зорилтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд Монгол Улсын Их Хурлаас 2021 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийг хэлэлцэж, 2022 оны 5 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөж эхэлсэн бөгөөд уг хуулиар хүн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагад цуглуулж, боловсруулж, ашиглаж байгаа мэдээлэлд түргэн шуурхай хандах, мэдээлэл эрэх хайх, олж авах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүн, хуулийн этгээдэд мэдээлэл, үйлчилгээ цахим орчны дэд бүтэц, техник, технологийн суурь, дундын нөөцөд тулгуурлан цахим хэлбэрээр хүргэх, дамжуулах, цахим баримт бичгийг хүлээн зөвшөөрөхтэй холбоотой харилцааг зохицуулж байна.

Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3 дахь хэсэгт цаасан болон хуульд

заасны дагуу цахим хэлбэрээр гаргасан хүсэлтийг бичгээр гаргасан хүсэлт гэж үзнэ гэж, 30 дугаар зүйлийн 30.5 дахь хэсэгт хуульд өөрөө заагаагүй бол цахим баримт бичиг нь цаасан баримт бичигтэй адилхан хүчинтэй байна гэж тус тус зааж цахим баримт бичгийн эрх зүйн хүчин чадлыг сайжруулж, иргэний мэдээлэл авах эрхийг бэхжүүлсэн. Мөн Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдөр баталсан Архив, албан хэрэг хөтлөлтийн тухай хуульд цахим болон цаасан баримт бичгийн үйлдэх, илгээх, хүлээн авах талаарх зохицуулалтуудыг тусгаж цахим үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тодорхой хэмжээгээр бүрдүүлсэн.

Энэхүү цахимаар харилцах нөхцөлийг бусад салбарын хуулиудад адилтган тусгаж, хүлээн зөвшөөрөх замаар хууль хоорондын нийцлийг хангаж практикт үүсээд байгаа зөрүүтэй ойлголтыг арилгах зайлигүй хэрэгцээ шаардлага нэгэнт үүсжээ. Хэдийгээр цахим хэлбэрээр харилцах цахим баримт бичиг үйлдэж болох тухай Архив, албан хэрэг хөтлөлтийн тухай хуульд тусгасан боловч цахим баримт бичгийн эх хувь нь цаасан хувьтай адил хүчинтэй байхаар заасан боловч цаасан болон цахим эх хувь хоорондоо зөрсөн тохиолдолд цаасан хувийг баримтлахаар заасан зэргээс хамаарч байгууллагууд цахимд шилжсэн хэдий ч цаасан хэлбэрээр давхар хадгалж бодит байдал дээр цахим шилжилт нь хурдасгуур биш давхар ачаалал болж байгаа болж хувирч байгаа тохиолдлууд ажиглагдсаар байна.

Өөрөөр хэлбэл Монгол Улсын Их Хурлаас баталсан цахим хөгжлийг дэмжсэн багц хуулиудын хүрээнд буюу Нийтийн мэдээллийн ил тод байдал тухай хууль, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд заасан бичгээр гэсэн нэр томъёоны агуулгад цаасан эсхүл цахим хэлбэр аль алиныг нь хамааруулж ойлгохоор заагаад харин бусад салбарын хуульд бичгээр гэсэн агуулгад зөвхөн цаасан хэлбэрийг тооцож ойлгож байгаа

нь тухайн хуульд заасан мэдээлэл солилцоо үйлчилгээг цахим хэлбэрээр давхар хүргэхэд хууль хоорондын нэр томъёоны зөрүүтэй байдал үүсгэж, Монгол Улсын үндэсний цахим шилжилтийг удаашируулах, үл ойлголцох нөхцөл байдалд хүргэж байгааг шийдвэрлэх цаг нь болжээ.

Иймд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.2.24 дэх заалтад хуулийн давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор хэд хэдэн хуульд нэгэн зэрэг өөрчлөлт оруулахаар хуулийн төсөл боловсруулна гэж, мөн хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэгт хуулийн давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор хэд хэдэн хуульд нэгэн зэрэг өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газар санаачлан боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж болно. Энэ тохиолдолд өөрчлөлт оруулж байгаа хууль тус бүрд үзэл баримтлалыг тодорхойлох шаардлагагүй гэж заасны дагуу холбогдох хуулийн төслүүдийг боловсруулж, тус хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсэгт заасан аргачлалыг баримтлаагүй болно.

Төрийн хууль тогтоомж нэг нь нөгөөдөө гох дэгээ чагт зангилаа болсон цаасан хэрэм саад босгосныг болж байгааг засаж залруулж, тайлж чөлөөлөхийн эрхэм дээд зорилго нь ардчилсан төрийн уг эх булаг болсон ард иргэддээ хөнгөн шуурхай үйлчлэх, үр ашиггүй зардал чирэгдлийг эрс бууруулах, авлигын хөрс болсон хүнд суртлын ханыг нураахад оришино. Энэ бол чөлөөлөлт юм. Иргэний эдийн засаг, нийгэм, соёлын үндсэн эрхээ эдлэх замыг нээн чөлөөлөх эрхэм үнэт зүйл үзэл санаа өөртөө шингээн агуулсан 120 өөрчлөлтийн хуулийн төслийг өргөн мэдүүлж байна.

Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэх асуудлыг дэмжиж өгөхийг та бүхнээс хүсье.

Л.Мөнхбаатар: Учрал сайдад баярлалаа. Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Чинбүрэн гишүүн танилцуулна. Чинбүрэн гишүүнийг индэрт урьж байна.

Ж.Чинбүрэн: Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ,

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Инновац, цахим бодлогын байнгын хороо 2023 оны 6 дугаар сарын 7-ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцлээ.

Хууль санаачлагч төрийн үйл ажиллагааг цахим хэлбэрээр явуулах, хүн, хуулийн этгээдийн төрийн байгууллагаас авах үйлчилгээг цахимжуулах, цахим баримт бичгийн хүчинтэй байдлыг хүлээн зөвшөөрөх, нотлох баримтын хэмжээнд үнэлдэг байх нөхцөлийг бүрдүүлэх, хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг боловсруулсан байна.

Хуулийн төслүүд батлагдсанаар өөрийн батлагдсан төсвийн хүрээнд шийдвэрлэх боломжтой бөгөөд нийгэм, эдийн засагт сөрөг үр дагаваргүй гэж хууль санаачлагч үзсэн байна. Инновац, цахим бодлогын байнгын хороо хуулийн төслүүдийг Dparliament.mn цахим

хуудаст байршуулж, иргэд олон нийтийн саналыг авч байгаа болно.

Улсын Их Хурлын гишүүн Батсүхийн Саранчимэг дээрх хуулийн төслүүд батлагдсанаар цахим шилжилтийг бүрэн хийх боломжтой эсэх, цахим албан хэрэг хөтлөлтийн системийг төрийн бүх байгууллагууд нэвтрүүлж, архивлах боломжтой эсэх, цахим баримт бичгийг хүлээн зөвшөөрч нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Цагаанхүүгийн Идэрбат Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийн байдал, төрийн албан тушаалтнуудын шийдвэрийг иргэдэд энгийн байдлаар хэрхэн хүргэх, шийдвэртэй танилцах бололцоотой эсэх, банк, Имонгол, нотариатын үйлчилгээний хэрэгжилт, үүрэн холбооны сүлжээг орон нутгийн алслагдсан байршлаас хамаарахгүйгээр технологийн дэвшилийг нэвтрүүлж байгаа эсэх, цахим архивын аюулгүй байдлын талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Чинбатын Ундрам газрын мэдээллийн сан, төрийн болон орон нутгийн өмчийн зуслангийн газрын хувьчлалын мэдээллийг нээлттэй ил тод болгох эсэх, Боловсролын баримт бичгийг олон улсын стандартын дагуу цахим хэлбэрээр архивлах, иргэдэд цахим хэлбэрээр олгох эсэх, кибер аюулгүй байдлыг хангах нөхцөл, тоног төхөөрөмж, хүний нөөц, бэлэн байдлын талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Наянтайн Ганибал Сонгуулийн хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор үндэсний бүртгэлийн системийг хэрэгжүүлэх боломжтой эсэх, үндэсний дата программыг сайжруулах судалгаа байгаа эсэх, сонгуулийн сурталчилгааны мэдээллийг иргэн бүрд түгээх боломжтой эсэх, Улсын Их Хурлын гишүүн Энхбаярын Батиугар иргэний үнэмлэх дээрх тоон гарын үсгээ бүрэн ашиглах боломжтой эсэх, цахим гарын үсгийг ашиглах тоног төхөөрөмж хангалттай эсэх, ибизнес платформ бий болсноор иргэд компани байгуулж энгийн болон тусгай зөвшөөрлийг цахимаар авах,

сунгах бололцоотой эсэх, нотариатын үйлчилгээг иргэдэд цахимаар бүрэн хүргэж байгаа эсэх талаар асуулт асууж хариулт авсан болно.

Улсын Их Хурлын гишүүн Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн эрүүл мэндийн салбарын зөвшөөрлийг цахим хэлбэрээр авах боломжийг бүрдүүлэх, цахим орчинд тоон гарын үсгийн хэрэглээг нэмэгдүүлэх хүрээнд хуулийн төслүүдийг хэлэлцэхийг дэмжиж байгаа талаар, Улсын Их Хурлын гишүүн Энхбаярын Батиугар Монгол Улс цахим үндэстэн болох зорилтын хүрээнд цахим хөгжлийг дэмжих хуулиуд батлагдсантай холбогдуулан нийт 60 орчим төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын удирдлагуудтай уулзалт хийж, хуулийн хэрэгжилтийн явцтай танилцаж, цаашид хэрэгжилтийг улам эрчимжүүлэх талаар мөн дээрх хуулийн өөрчлөлтийг дэмжиж байгаа талаар үг хэлсэн болно.

Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн үзэл баримтлалын хүрээнд Байнгын хорооны хуралдаанд оролцох оролцсон гишүүд санал нэгтэй хэлэлцэхийг дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанд хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэж үзсэн болно.

Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Төрийн үйлчилгээг цахим хэлбэрээр үзүүлэхтэй холбоотойгоор хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах зорилгоор Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэх асуудлыг Инновац, цахим бодлогын байнгын

хорооны санал, дүгнэлтийг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгөхийг та бүхнээс хүсье. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Л.Мөнхбаатар: Чинбүрэн гишүүнд баярлалаа. Хэлэлцэж байгаа асуудалтай холбогдуулан чуулганы нэгдсэн хуралдаанд оролцож байгаа албан тушаалтнуудыг танилцуулъя. Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд Ням-Осорын Учрал, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайдын зөвлөх Сүхээгийн Тэнгис, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны Цахим хөгжлийн бодлогын газрын Бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Бадамдоржийн Билэгдэмбэрэл, Цахим хөгжил, харилцаа холбооны яамны Харилцаа холбооны бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Лхагвасүрэнгийн Энхбат, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны Хууль зүйн бодлогын газрын шинжээч Жаргалсайханы Амгалан нар оролцож байна.

Хууль санаачлагчийн илтгэл болон Байнгын хорооны санал, дүгнэлттэй холбогдуулан асуулт асуух гишүүн байна уу? Алга байна. Үг хэлэх гишүүн байна уу? Алга байна. Санал хураалт. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 14.12-т заасны дагуу санал хураалтыг ирэх долоо хоногийн 4 дэх өдөр буюу Пүрэв гарагт явуулахаар шийдвэрлэлээ.

17.22 цаг

Чуулганы өнөөдрийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудал дууссан тул чуулганы хуралдааныг өндөрлөж байна. Гишүүд, ажлын хэсэгт баярлалаа.

ДУУНЫ БИЧЛЭГЭЭС ХУРАЛДААНЫ
ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ
БУУЛГАЖ, ХЯНАСАН:
ШИНЖЭЭЧ Д.УЯНГА

